

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Matayo	1
Maleko	82
Luka	132
Yoane	217

Gîñgît manda kîndem Matayoli youkuk

Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulî Yesu en Mesia * nîmbî taleñguk endok soliilok kot sambat wîn ñîndîñ: Yesu endî ama wapmañ Devit endok sambat, tîmbi Devit endî Ablaam dok sambat. ² Ablaam wîn Aisak endok beu, Aisak wîn Jekop endok beu, tîmbi Jekop wîn Juda gîta dal kwayañii endok besi. ³ Juda wîn Peles gîta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tîmbi Peles wîn Heslon endok beu, Heslon wîn Ram endok beu. ⁴ Tîmbi Ram wîn Aminadap endok beu, Aminadap wîn Nason endok beu, Nason wîn Salmon endok beu. ⁵ Tîmbi Salmon wîn Boas endok beu. (Meñlok koi wîn Rahap.) Tîmbi Boas wîn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tîmbi Obet wîn Jesiloc beu, ⁶ Jesi wîn ama wapmañ Devit endok beu.

Tîmbi Devit wîn Solomon endok beu. (Solomon meñ wîn dama Ulialok tamîn pakuk.) ⁷ Tîmbi Solomon wîn Reoboam endok beu, Reoboam wîn Abia endok beu, Abia wîn Asa endok beu. ⁸ Tîmbi Asa wîn Jeosafat endok beu, Jeosafat wîn Jeolam endok beu, Jeolam wîn Usia endok beu. ⁹ Tîmbi Usia wîn Jotam endok beu, Jotam wîn Ahas endok beu, Ahas wîn Hesekia endok beu. ¹⁰ Tîmbi Hesekia wîn Manase endok beu, Manase wîn Amon endok beu, Amon wîn Josaia endok beu. ¹¹ Tîmbi Josaia wîn Jeoiakin gîta dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon ña pakiliñ, walinin bîkap Yesu en indañguk endok kot sambat wîn ñîndîñ: Jeoiakin wîn Sealtiel endok beu, Sealtiel wîn Selubabel endok beu. ¹² Tîmbi Selubabel wîn Abiut endok beu, Abiut wîn Eliakim endok beu, Eliakim wîn Asol endok beu. ¹³ Tîmbi Asol wîn Sadok endok beu, Sadok wîn Akim endok beu, Akim wîn Eliut endok beu. ¹⁴ Tîmbi Eliut wîn Eleasa endok beu, Eleasa wîn Matan endok beu, Matan wîn Jekop endok beu, ¹⁵ Jekop wîn Josep endok beu. Tîmbi Josepti tamîn Malia tîmbimbi, Maliali wakan Yesu apmiñguk, koi Mesia kîtiañ.

¹⁷ Wîndîñda ama sambat Ablaam dok plon kusei kîmipi bîkap Devittok plon talelak wîn 14, tîmbi sambat

* **1:1:** Anutulî ama wapmañ no amatamñii epmektok ni-mulektok e-kwambîñ da tîm biñguk. Ama wolok koi Juda amatam dok manda plon wîn Mesia, tîmbi Grik manda plon Klisto kîtiañ.

wîndiñgangot Devittok plon kusei kîmîpi bîkap Babilon ñañgilîñ endok plon talelak wîn 14, tîmbi walinin ama sambat nombo inda-ta-bîumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsî wîn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat wîn ñîndiñ. Endok meñ Malia Josepta gîñgit wîlimiñgilîñ. Endî gama yakan nîm kuñtilîmbi, Dîndîm Woñdî kundit tîmbîmbi, Malialî gwañgwa mînjîp tîñguk. Wîndiñ indañmîñguk wîn indadakleumbi, ¹⁹ gîñgitîñin Josep endî biup nandîñguk. Gan endî ep tîndîn kîndem kuñgukta siñgi mayek nîm mîup nandîñipi, gitakan biup nandîñguk. ²⁰ Wîndiñ tîmbepi nanandi kena tî-kuñtilîmbi, Wopum Anutuli añelo no nîmulîmbi, lat plon indañmîmbi nîñguk, "Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dîk ñîndiñ nandî: Malia gwañgwa mînjîp tîlak wîn Dîndîm Woñ endoññan nanin, wala tîmbi dîk en tamga tîmbep nîm mîsîwîñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjîlok toptop plon nanin epmekak, wala tîmbi koi Yesu kîtiukañ." Añeloli wîndiñ nîñguk.

²²⁻²³ Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñîndiñ indauktok eñguk,

"Nandañ. Wembe sim ama gîta gama nîm douñguk nolî gwañgwa mînjîp tîmbi, gwañgwa apmîumbi, endok koi Emanuel kîtiñekalîñ." [◊]

(Kot wolok kusei wîn ñîndiñ, 'Anutuli nîn gîta kulak'). Manda walî bien indauktok nepek wîndiñ Malialoñ indañmîñguk.

²⁴ Tîmbi Joseptî dounan nanin mîlapi, Wopumdok añeloli molo manda nîñguk wolok tuop klembi tîñguk. Endî tamîn Malia nañgilîmbi, ilnan ñañgîmîk. ²⁵ Tîmbi endî wapat tamdok kuñgu gama nîm kuñgîmîknan Malialî gwañgwa apmîumbi, Joseptî gwañgwa wolok koi Yesu kîtiñguk.

2

Soliña nandî-tale amalî Juda amatamduk ama wapmañ komblin kanepi bîñgilîñ

¹ Elotti Juda amatamduk ama wapmañ palîñilîmbi, Yesu gwañgwali Betleem it kwelan, Judia distrik wandiñ indañguk. Tîmbi soliña nandî-tale amalî maim lambîlak kandañ nanin bîmbi, Jelusalem it kwelan tombi ² e-nandîmbi eñgilîñ, "Gwañgwa Juda amatamduk ama wapmañ kuuktok indak endî kwet delok patak? Nîndî endok soliña maim lambîlaknan indaumbi kañbi, 'Milelem tîñmîna' embi kle bamîñ."

[◊] 1:22-23: Aisaia 7:14

³ T̄imbi ama wapmañ Elot endi manda wiñ nandimb̄i, nandum miłatañguk, t̄imbi amatam Jelusalem kuñgilin gitik endi bo wiñdiñgangot tiñgilin. ⁴ T̄imbi Elotti tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama kiti-semum biumbi e-nandi t̄imbi enguk, “Mesia endi it kwet delok s̄inik indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane niñgilin, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no niñdiñ youp biñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan, d̄ikok kandañ telak dama no indambi, Islael amatamnai yanañgipi yambi-dikñeukak, wala t̄imbi d̄ik Juda it kwet damandama tañ diw̄in endok p̄imb̄iñ nim. Niñm s̄inik.’ ” *

⁷ T̄imbi Elotti manda wiñ nandimb̄i, soliña nandi-tale ama telak gitak en-tiañeum biumbi, soliña wal̄i dawanda s̄inik indañguk wolok en-nandi-kiliñ eumbi ni-dakleñgilin. Ni-dakleum nandimb̄i, ⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “S̄indi ñambi, e-lonji ti-kiliñ embi, gwañgwa wiñ t̄imbi indanekaliñ. T̄imbi indaumbi, nombo undane bim nanbim nandimb̄i, nak bo wiñdiñgangot ñambi, milelem tiñmetat.”

⁹ Wiñdiñ eumbi, endi Jelusalem bimbi, Betleem ñañgilin. Telak plon ñañipi, soliña maim lambilaknan kandañ kañgilin wal̄i bindambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomgilin. Tombimbi, soliñali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambibñ dam pakuk. ¹⁰ Palim kañbi, walensi kiñdem daumbi, silisili wopum s̄inik t̄imbi, ¹¹ it wolok ginañnan loñgilin. Lombi, gwañgwali meñat palimbi kañgilin. Kañbi milelem ti-nimbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñgilin wiñ jimbi, timit pisapi, simba kiñdemda miñgilin. Wiñ gol wakit tuk milin kiñdem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek milin kiñdem sinjilok wandin miñgilin. ¹² T̄imbi Anutuli doulat plon Elottok kandañ nim undane ñaneliñdok molo manda enbimbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañgilin.

Anutuli Yesu gwañgwa tike-kamaiñguk

¹³ Soliña nandi-tale amali ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañmimbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amanii gwañgwa ñin lonjimbi wiñ k̄imneliñdok en-mulepi tiłak. Wala t̄imbi d̄ik miłapi, gwañgwa meñat yanañgilimbi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane bimbiłok ganbetat wolok tuop.” ¹⁴ Eumbi, Josepti miłapi, gwañgwa meñat yanañgilimbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañgilin. ¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon n̄indit̄ñ indauktok eñguk,

“N̄ñana Isip kwelan kuumbi k̄it̄ñmambi b̄iñguk.” *

Wiñ manda wal̄ bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñgil̄iñ.

¹⁶ Elotti soliña nandit-tale amali juluñit t̄ñmiñgiliñ wiñ ka-nandit-tombi, gimb̄it kolan t̄mbi, mik ama en-mulimbi, Betleem it kwelan ba kwet d̄iw̄in ñasit̄ñgan pakañ wandit̄ñ ñañgiliñ. Ñambi, gwañgwa gwilat t̄pet n̄im makleñgiliñ wiñ git̄ik yandipmum k̄im-taleñgiliñ. Neta, soliña nandit-tale amali Elotta n̄indit̄ñ n̄ñgiliñda t̄mbi, “N̄ndit̄ñ soliña wiñ ka-ta-binambi, gwilat t̄pet t̄lak.” ¹⁷ Nepek wiñditiñ indaumbi, plofet Jelemaial̄ manda n̄indit̄ñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwilim wopum tañ.

Wiñ Resellok komblinñii endi gwañgwanjii git̄ik k̄im talesinik tañgiliñda kut-blambla eumbi,

binelit̄ñdok en-busumbusuk ti n̄im ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañmimbi n̄ñguk,

²⁰ “Gwañgwa wiñ k̄imbektok eñgiliñ endi ip git̄ikkan k̄im-taleñgiliñ, wala t̄mbi dik miłapi, gwañgwa meñat yanañgiliñbi, Islael kwelan undane ñawit.” ²¹ Eumbi miłapi yanañgipi, Islael kwelan undane b̄iñguk. Bi tombi,

²² ‘Elottok n̄ñan̄ Akelao endi beulok kinjan Judia distrik tok ama wapmañ indambi yambit-dikñelak’ giñgit wiñ nandimbi, kwet wandit̄ñ ña kuupi misit̄ñguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandit̄ñ ñambí, ²³ it kwet no koi Nasalet wandit̄ñ ña pat-kuñguk. Plofet amali Mesiala “Nasalet ama n̄inekaliñ” eñgiliñda t̄mbi Josepti wandit̄ñ ña papi kuñilimbi, manda wal̄ bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk wiñ endi Yesulok telak ti-dindimeñmimiguk

¹ Yesuli gama Nasalet it kwelan kuñilimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandit̄ñ kwet s̄ilanin kam-baññan wandinnan ña kuñipi, amatam giñgit manda n̄indit̄ñ

* 2:15: Hosea 11:1 * 2:18: Jeremaia 31:15 Damañgan Resel wiñ Jekoptok tam̄in kuñguk, Josep git Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menjit wandin t̄lak.

enguk, ² “Nain n̄im ombataumbi, Kunum Molomdi amatam git̄ik indañgan yambi-dikñeukak, wala t̄imbi s̄indi tipañgi-pañgi-lembi, ḡinañj̄i tambanewit!” ³ W̄in Yoanelāñgan plofet Aisaiali manda ñ̄indīñ embi youkuk patak, “Kwet kambaññan s̄ilaninnan ama noli ñ̄indīñ kit̄ilak, ‘Wopumdok telak t̄-ñ̄imbi, t̄i-d̄indīme kena tiñm̄inekalij̄iñ.’” ⁴

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi t̄indīn w̄in dasimbi, boñgjunan bit gw̄ilapti tembi pa kuliñguk. T̄imbi endok nanañ w̄in gotak git̄a bupit tuk koñgom kli ḡinañ nanin epbi pa naliñguk. ⁵ T̄imbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombongan nanin amatam asupgandi endoñ b̄imbi, ⁶ yomj̄i e-jamilaumbi, Jodan tuknan ḡinan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ T̄imbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi b̄ium yambimbi, ñ̄indīñ enguk, “S̄indi ama manj̄i manbenj̄i malet upmat nomik. Anutulij kolanj̄ilok tuan ombi-samepi t̄ilak. S̄indi nokoñ b̄imbi, ñ̄indīñ nandañ ba, ‘Tuk inetam̄iñda, endok giñbit w̄ilambane-kotnetam̄iñ?’ Nanandīnj̄i wal̄ bien n̄im t̄ilak! ⁸ S̄indi ḡinañj̄i tambaneñgil̄iñda, wolok tuom ep t̄indīnj̄i k̄indem wolok bien daut n̄imumbi kana! ⁹ N̄im kañbi, ḡinañj̄ili manda juluñ ñ̄indīñ eneliñ, ‘N̄indī Ablaam-dok sambatta t̄imbi kolandok k̄injan n̄im t̄ikenekam̄iñ.’ Nak sanba nandīw̄it: Anutulij gumañ eumbi, s̄indok k̄injan kawat ñ̄al̄i Ablaam-dok sambat indaneliñ! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan k̄imk̄imil̄in patak, wala t̄imbi kombal̄i bien k̄indem n̄im pa laliyañ w̄in git̄ik j̄inimbi, komba ḡinañ silok.

¹¹ Amatam d̄ewisili ḡinañj̄i tambaneñgil̄iñ w̄in sambi-nandīneliñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba d̄indīn i-samekak. Endi loloñ s̄inik, nak kambak ñ̄ondin ñ̄al̄i kesi gw̄ilap kiundil̄imettok tuop n̄im. ¹² Endi amatam k̄indem ba kolan ep danbepi t̄ilak, w̄in amali plaua nanañ minj̄ip git gw̄ilap ep danbi, bien wis̄i-kopi, gw̄ilap ba k̄iliklik siu d̄ilak, w̄indīñgāngot ama wal̄ k̄indes̄ epbi, kolas̄ komba k̄imk̄im n̄imnat ḡinañ ep siu d̄inekalij̄iñ.”

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk iñm̄iñguk

¹³ Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok n̄iñguk. ¹⁴ Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “W̄indīñ n̄im” embi, k̄imisip ñ̄imbi n̄iñguk, “Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. N̄itekta t̄imbi nokoñ b̄ilañ?” ¹⁵ Gan Yesuli tambane n̄iñguk, “Man ñ̄indīñgit nandi-nambi, nak elet w̄indīñ t̄i! W̄indīñ

tîñipi, Anutulî dîndîm kuñgula elak wîn tuopkan kîmît-klendetamîk.” Wîndîñ eumbi nandîñîmbi, gînan tambat-ambattok tuk iñmiñguk.

¹⁶ Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambî ipi kañguk wîn: kunum tombîmbi, Anutulok Woñdî mambaip wandin endok plon piumbi kañguk. ¹⁷ Kañilîmbi, kunum gînañ nanin manda no ñîndîñ kîtiu piumbi eñguk, “Ñîne nokok nîñana sîník. Nak gînañnalî en kasilembi, nandî-koñgom tîñmîlet.”

4

Satandî Yesu ti-kuyuk tiñmiñguk

¹ Yesulî tuk i-taleumbi, Satandî ti-kuyuk tiñmektok Dîndîm Woñdî en nañgilîmbi, kwet kambaññan sîlaninnan ñoñguk.

² Nambi, tim sandap 40 nanañ gitik kîmîsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. ³ Tîmbi ti-kuyuk amalî endoñ bîmbi niñguk, “Tîkap dîk Anutulok Nîñañ sîník kulañda, kusaka tîmbi dakleuktok kawat ñî pakañ enbîmbi, kînjan nanañ indawît.” ⁴ Eumbi, mandan wîlambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñîndîñ youyoulîn patak, ‘Nanañliñgot kuñgu nîm mîlak. Nîm. No en Anutulok man mandan kîmîklembi tañgonelakta endî wakan kuñgunat tîlak.’” *

⁵ Wînaña Satandî Yesu nañgîpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandîñ ñambi, tapma it pendîm malap plon lo kîmîpi ⁶ niñguk, “Ale. Dîk Anutulok Nîñañ sîníkta, dîkopi ma pi! Nekta, manda ñîndîñ youyoulîn patak, ‘Anutulî añeloñii gambi-dîkñeneliñdok enbîmbi, dîkok piuñda kîsili gepmumbi, kawat noli kesika no nîm youlekak.’” * ⁷ Eumbi, Yesulî tambane niñguk, “Nîm. Manda nombo ñîndîñ youyoulîn patak, ‘Dîk Molomga Anutu endok gembîn indadakleuktok ti-kuyuk nîm tiñmekañ.’”

⁸ Wîndîñda Satandî nombo nañgîpi, kwet jañgîn ombap sîník no wolok plon lo kîmîpi, kwet gitik wolok gembîn ba paman daulîmiñguk. ⁹ Daulîmbi niñguk, “Tîkap dîk naka mîlelem ti-nambi, nan-wowon tîmbetañda, nepenepek kalañ ñîn gitik sîník dîkok bi-gametet.” ¹⁰ Eumbi niñguk, “Satan, dîk nambimbi ñau! Manda ñîndîñ youyoulîn patak, ‘Dîk Molomga Anutu en noñganda mîlelem tiñimbî, kuñguñga endok gîñgit wîlîmekañ.’” * ¹¹ Yesulî wîndîñ eumbi, Satandî kak bim ñaumbi, añeloli bîm tîmbi platañgilîñ.

Yesulî amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

* 4:4: Lo 8:3 * 4:6: Kap 91:11-12 * 4:10: Lo 6:13

Yesulî Kunum Molomdok kenan kusei kîmîkuk

¹² 'Yoane tîkembali, it kwambîñ gînañ kîmîlîm patak' gîñgît walî Yesulok pawañ gînañ pîumbi, nain wolondañgan endî Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk. ¹³ Gan endî il kusei Nasalet wandîñ nîm kuñguk, endî Kapaneam it kwelan pit mîlat tîmbektok wandîñ ñambi kuñguk. It kwet wîn Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet wîn sambat tîpettoñ, wîn Sebulon git Naptali, endok kzeset. ¹⁴ Plofet amalî nepek indauktok eñguk wîn inda-dakleuktok Yesulî Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaialî ñîndîñ youkuk, ¹⁵ "Sebulon git Naptali endok kzeset, wîn Galili kwet, wandîñ amatam asuptî kuañ, Judalok sambat endîñgot nîm. Kwet wîn telak Galili tuk guañnan ñalak wandîñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandîñ kuañ enda ñîndîñ elet:

¹⁶ amatam yomjîlok kîlîm gînañ kuañ
enda Anutulî enlok kolsalen wopum kolî sale-semguk,
tîmbi kîmkîmlok gîñgît kuañ endok kañdañ bo saleñguk." *

¹⁷ Yesulî wandîñ ña tombi, kusei kîmîpi, gîñgît manda ñîndîñ eu pîñguk, "Nain nîm ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambî-dîkñeukak, wala tîmbi sîndî tî-pañgîpañgîlembi, gînañjî tambanewit!"

¹⁸ Tîmbi nain nola Yesulî Galili tuk guañ baliliñnan ñañîpi, pis tiatia ama tîpet, dakwaya yambîñguk, wîn Simon koi no Petlo, tîm kwayañ Andlu. Endî guañnan pis tiatia lîkset kop palîmbi, ¹⁹ Yesulî yambîm enguk, "Siti bîmbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut tî-sametat." ²⁰ Eumbi, wolongan lîkset bimbi, Yesu kle ña en gitâ kuñgîmîk.

²¹ Tîmbi Yesulî yousi ñañîpi, ama dakwayañgot tîpet nombo ep tîmbi indañguk, wîn Sebedilok nîñaoñiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endî beset Sebedi git kîkeñ plon papi, pis tiatia lîksi gitîne-pakîliñ. Tîmbi Yesulî kîti-semumbi, ²² wolongan beset git kîkeñ kak bimbi, Yesu kle ña en gitâ kuñgîmîk.

²³ Tîmbi Yesulî Galili distrik tuop kle-gîmbut kuñguk. Kuñîpi, amatam it kiyauñjî gînañ enî-daut tî-semibi, Anutulî amatam nîtek yambî-dîkñelak wolok gîñgît manda kîndem eu pîumbi, amatam jîmbat kusei kusei inda-semguk ep tîmbi kîndem dañgîliñ. ²⁴ Endî wîndîñ tîmbîmbi, koi gitîngitti Silia provins tuop pîndî dañguk. Tîmbi amatamdi jîmbatsiat gitik endoñ yanañgîpi bîngîliñ, wîn ama jîmbat ba pîñgîp gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjîat, ba ama kîm katap tañgîliñ, ba ama kesit kuñgulok tuop nîm gitikkân endoñ yanañgîp bîumbi, ep

timbì kìndem dañgilìñ. ²⁵ Timbi amatam kìmìn wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endì endoñ pa bìmbi kle kuañgilìñ.

5

Kunum Molomdi amatam nitein yambi-dikñelak?

¹ Timbi Yesuli ama kìmìn wopum kle kuñgilìñ yambìmbi, kwet kìmìnnañ lombi pipakuk. Pipalìmbi, gwañgwàñiñ endoñ bìm kìmìn timbiñmbi, ² kusei kìmìpi, ñìndìñ enì-daut ti-sembeñ enguk,

³ "Amatam Anutulok dainan nìsila nandum pìmbìñen tìlak endì wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,

wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁴ Ti-blamblae timbi mano ti-kuañ
endì wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁵ Kayombìnembi kuañ
endì wakan Anutuli kwet gitik endok gitigít wìsem-taleñguk
wìn kaslenekaliñ,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁶ Anutulok dainan dìndìm kuneliñdok nandi-koñgom
wopum tañ
endì wakan Anutuli ep timbi plap taumbi, wolok tuop
tinekaliñ,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ
enda wakan Anutuli wìndiñgot ginañ busuk ti-semekak,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁸ Gìnañjì Anutulañgot biñmañ
endì wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

⁹ Mik gimbìt nain plon kulan busuk timbi indañ
endì wakan Anutuli 'wembe gwañgwàñai' enbekak,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, mìlap kusei
kuseilì inda-semlak
endì wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala timbi endì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sìndì gitgnai kuañda
timbi kosì timbi kolaumbi, mìlap kusei kusei sambi, ju-
luñit manda kolan kusei kusei sìndok plon embi, siñgiñjì
siañ, nain wolonda sìndì amatam dìwìn yapma kle-pakañ.
¹² Neta, tuanjì wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi
walenjì kìndem daumbi, sìlisìli tinekaliñ. Amatamdi plofet
ama damañgan kuñgilìñ enda bo wìndiñgot mìlap kusei
kusei ti-semmañgilìñ."

Kunum Molomdok kapmainan nîtek kulok?

¹³ Yesuli yousimbi, gwañgwañila ñîndîñ enguk, “Palañdi* kena tilak wolok tuop sindi amatam gitiktok boñgipsinan wîndîñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala bîndambo koñgom dawîk? Wîndîñ tîndîlok tuop nim. Palañ wandin walî kena nimnat, wîn slak kwet plon yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginnan indañgan palimbî, nepek noli nim masipmek. Wîndîñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama noli kolsalen pîndopi, kambotti tapliwîk ba? Nim a. Endi wîn indañgan kîmîlimbi, it gînañnan pit mîlat tañ gitik enda kolî sale-semjak. ¹⁶ Wîndîñgangot sindok kolsalenli amatam kolî sale-semsemlok. Kusei ñîndînda wîndîñ tîlok: endi sindok kunditsi kîndem kanandañda tîmbi, Bepsî kunum gînañ patak en ni-kîndem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñîndîñ nim nandînambi enekaliñ, ‘Anutuli endîkñe manda Moselok kiinan kîmit-nîmguk, tîmbi plofet amali manda nîni-daut ti-nîmgiliñ. Yesuli manda wakan wialektok indañguk.’ Sindi wîndîñ nim enekaliñ. Nak manda wîn wialettok nim indañgut, tambo nak wolok kusei tîmba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan sînik sanba: kunum kwet patekamîk tuop endîkñe manda youp bimbin pakañ walî gitik papat kwambîñ patnekaliñ. Wîn Anutuli nepek indauptok elak wîn gitik gama nim indañilimbi, endîkñe manda lakat sînik noli bo no nim paitnekaliñ. Nim sînik. ¹⁹ Wîndînda tîkap sindi endîkñe manda lakat sînik wandin no lapipi, amatamdi wîndîñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum giñgitñiilok boñgipsinan pîmbîñen silanin sînik tilak. Gan tîkap sindi endîkñe manda gitik tañgonembi, amatamdi wîndîñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum giñgitñiilok boñgipsinan loloñ tilak.”

²⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Dîndîm kuñgula nak ñîndîñ sanlet: endîkñe manda nandî-tale ama git Falisi ama endi endîkñe manda youyoulin patak wîn gitik kîmit-kle-kiliñ eañ. Tîkap sindi ama wîn nim yapma klembi, Anutu nîtek kuneliñdok nandîlak wîndîñ nim kunekealiñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.”

²¹ Sindi ama damasila manda ñîndîñ enienin wîn nandî-taleañ, ‘Dîk ama no nim wîlî kîmbekak. ♦ No en ama no wîlî kîmbekakta, endi manda plon kîmittok.’ ²² Gan natna ñîndîñ sanlet: no en nolla gimbît tilakta, en manda plon kîmittok. Ba no en nol manda winjît nîmbi ni-suambatak,

* **5:13:** Palañ wîn monik manda plon sol. ♦ **5:21:** Kisim Bek 20:13

en wakan ka-dikñelok mìn wopum ginañ kìmittok. Ba no en nol ñindiñ nìlak, ‘Dìk ama kamen sìnìk’, endì jìmbiñdok kombi ginañ ni-muttok. ²³ Wala tìmbi dìk tapma tìmbepi sisuetnan ña ipi, nokalì nandi-kola ti-gamek wìn nandi-siwitañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kìmipi, dìndimgan ña noka tìmbi indaumbi, en gïta manda e-sale tìmbi, not busuk tìndekamìk. Wìndiñ ti-tale-bimek, kindem ñambi tapma tìmbekañ. ²⁵ Ba tìkap ama noli manda plon gapilep tìlakta, siti telak plon yakan ñandemìk, wolondañgan plapkan sìnìk tambon ti-dìndimelok manda en gïta eum dìndim eukak. Nìm kañbi, ama walì kañ-dan amalok kiinan gapilimbì, kañ-danlı bo tem dumanlok kiinan gapilimbì, endì gepmbi, it kwambìñ ginañ gapilek. ²⁶ Nak biañgan sìnìk ganba: dìk it kwambìñ ginañ papi, mìnem ombi-mìlok een wìn ombi-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñindiñ damañgan een wìn sìndì nandi-taleañ, ‘Dìk ama nolok tamìn gïta telak joñgo nìm kuukañ.’ ◊ ²⁸ Gan natna ñindiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tìlakta, en wakan ikan enlok gïnan nanandin ginañ tam wìn en gïta telak joñgo kulak. ²⁹ Wìndiñda tìkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwìñ ñala dauka wìn gitnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nìm kañbi, gwìlapka gitik jìmbiñ gep kolim piuñ a. ³⁰ Ba tìkap kïka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwìñ ñala kak dombi kopi, kïka tombongot kuukañ. Nìm kañbi, gwìlapka gitik jìmbiñ ñauñ a.

³¹ Tìmbi damañgan ñindiñ pa eñgilìñ, ‘No endì tamìn kle-kolep tìlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mìukak.’ ◊ ³² Gan natna ñindiñ sanlet: tam telak joñgo nìm kuñguk en slakan nìm kle-kokottok. Neta, ama no en tamìn wandin kle kolimbi, wapai komblin tìkewìkta, ama walì tamìn wakìt endok wapai komblin yom plon yapilimbì, telak joñgo kundemìk.

³³ Sìndì ama damasila ñindiñgangot enienin wìn nandi-taleañ, ‘Dìk manda e-kwambìñ dañguñ wìn nìm maklembi tambilekañ. Dìk Wopumdok dainan nepek nek tìndilok e-top tìñguñ wolok tuop tìmbekañ.’ ◊ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñindiñ sanlet: e-kwambinda manda no nìm enekalìñ, wìn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nìm enekalìñ. Ñindiñda: kunum ginañ Anutuli pipapi, amatam yambidikñelak, tìmbi kwetti wìn kesilok gembäñ tìmbimbi, kesi wolok plon kìmítak. Tìmbi Jelusalem wìn Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ Tìmbi dìk kumbaña sak bip ba satnin tìmbi indauktok tuop nìm, wala tìmbi kumbañgalà

◊ 5:27: Kisim Bek 20:14 ◊ 5:31: Lo 24:1 ◊ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22

bo n̄im e-kwambiñ daukañ. ³⁷ Ama nol̄i nepek nola sankaumbi, d̄indimgan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘N̄im’ n̄inekaliñ. T̄ikap s̄indi mandanj̄i t̄imb̄i kwambiñ daneliñdok nandañ w̄in Kolan Molomdok kandañ nanin b̄ilak.”

³⁸ Yesuli yousimbi enguk, “S̄indi manda n̄indin damañgan een w̄in nandi-taleañ, ‘No en ama nolok dai t̄imb̄i kolaukta, endok dai bo t̄imb̄i kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai w̄ili giloñmekta, endok man kwandai bo w̄ili giloñm̄lok.’ ³⁹ Gan natna n̄indin sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon n̄im ombiñm̄inekaliñ. N̄im s̄inik. Tambon s̄indi n̄indin t̄inekaliñ: t̄ikap ama nol̄i bumga tombon wilekta, tombon w̄indin̄got wilektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba t̄ikap ama nol̄i kiupiñga kasileuktok manda plon gapilepi nandilakta, sauloñga w̄indin̄got biñmekañ. ⁴¹ Ba t̄ikap ama nol̄i kaikan gan-giñginembi, nepenepeli w̄in kwet k̄im̄in noñgan [†] wolok tuop bemb̄i ñañmeñdok elakta, d̄ik kwet k̄im̄in ti-pet wolok tuop bemb̄i ñañmekañ. ⁴² Ba t̄ikap ama nol̄i nepek nola gan-nandi t̄lakta miukañ, ba nepeka no nain dumangot t̄ike-kuup ganlakta nandiñmekañ.

⁴³ S̄indi damañgan n̄indin een w̄in nandi-taleañ, ‘D̄ik nokala ginañ k̄indem tiñmekañ, t̄imbi kanjikkala nandi-kola tiñmekañ.’ ⁴⁴ Gan natna n̄indin sanlet: kanjiksiila ginañ k̄indem ti-semnekaliñ, ba ama m̄ilap kusei kusei ti-samañ enda Anutulit gw̄ilam ti-semektok n̄imolo ti-semnekaliñ. ⁴⁵ W̄indin t̄iñipi, s̄indi kunum Bepsilok wembe gwañgwā kuañ w̄in inda-dakleukak. Neta, endi ama gitikkan, w̄in ama k̄indem mandan k̄imit-kleañ wakit ama kolan mandan wīkañ enda gitik maim kol̄i sale-sembi, gwi ni-mut-semlak. ⁴⁶ T̄ikap s̄indi ama ginañ k̄indem ti-samañ endañgot ginañ k̄indem ti-semneliñda, nektok kuseila Anutulit tambon ombi-samek? W̄in takis epep ama kolan [‡] endi bo telak wakangot kleañ w̄in! ⁴⁷ Ba t̄ikap s̄indi nosiilañgot not ti-semañda, kunditsi wal̄i amatam diw̄in endok kunditsi nitek maklew̄ik? Amatam Anutu n̄im nandiñmañ endi bo w̄indin n̄im tañ ba?”

⁴⁸ Yesuli w̄indin embi yousimbi, d̄indim kuñgula manda eñguk wolok bien w̄in n̄indin enguk, “Kunum Bepsilok ginan nanandin ba ep t̄indin w̄in gitik k̄indem ba d̄indim s̄inikgot. W̄indin̄da t̄imbi sindok ginañ nanandinji ba ep t̄indin̄ji bo gitik k̄indem ba d̄indim s̄inikgot palekak.”

^{◊ 5:38:} Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 ^{† 5:41:} Grik manda kesik yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, w̄in Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepek. ^{◊ 5:43:} Wok Pris 19:18 ^{‡ 5:46:} Juda amali takis epep amala nandum endi takis epñipi, amatam juluñt ti-sembi, Judalok kanjiksí, w̄in Roma ama, not ti-semañ, wala t̄imbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop n̄im.

6*Ginañ tiptok kena nitek tilok*

¹ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi ginañji tiptok kena tiñipi ka-kiliñ embi, amatamdoq dausinan ep tiñinjì sambì-dakleneliñdok nim tinekalijñ. Nim kañbi, Besi kunum ginañ patak endi tuanjì tambon nim ombi-samek.

² Ama manjì manbenjì malet nomik endi it kiyau ginañ ba ipaka boñgipnan giñgilì wopumgan tiñipi, mìnem nepenepek ama pimbijñesi la emañ, wiñ amatamdi kosì giñgit tiñe-loneliñdok wiñdiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjì ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik plap kena tiñipi, wiñdiñ nim timbekañ. ³⁻⁴ Dik ama pimbijñesi ep kìmiliñipi, plap kenañga tilañ wali dausinan sembin palektok dik kika diñdimdi nek tilak wiñ kika kep mala nim nimbekañ. Timbi Bepkalì nepek dausinan sembin indalak wiñ kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manjì manbenjì malet nomik endi it kiyau ginañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nimolo tinepi nandañ, wiñ amatamdi yambi-dakleneliñdok wiñdiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjì ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik nimolo tiñipi, wiñdiñ nim timbekañ. ⁶ Dik nimolo timbepi, ditnañgan doundou ika ginañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nimolo tiñmekañ. Timbi Bepkalì nepek dausinan sembin indalak wiñ kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nimolo ti-semañ endi manda sìlanin asup pinapi, ‘Nimolo ombapniла nandi-nimetak’ wiñdiñ nandiñipi pa tañ. Gan sindi nimolo tinepi, ⁸ endok nimolongjìlok telal nim klenekalijñ. Sindi Bepsila nepek nola gamañ nim ni-nandiñilimbi, nekta lonjiañ wiñ endi ikan nandi-talelak. ⁹ Wiñdiñda nimolo niñdiñ tinekalijñ, ‘Kunum Bepni, dikok koka wiñ giñgiñgan ti-gamllok.

¹⁰ Dik amatam gitik nip timbi giñgitgai indambi, kunum ginañ kuañdi mañga tañgoneañ

wiñdiñgangot niñdi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dik nanañ sandap ñolok tuop nimijñ.

¹² Niñdi amatamdi yom ti-nimañ wiñ bi-semamiñ, wiñdiñgangot dik yomni bi-nimiñ.

¹³ Dik ti-kuyuk plon nim nimbiwiñ, tambo kolandok kiinan nanin niñpmiñ.’

¹⁴ Nandañ. Sindi amatam ep tiñinjì kolan wiñ bi-semneliñda, Bepsì kunum ginañ patak endi bo sindok yomji bi-samekak. ¹⁵ Gan, tiñap sindi amatam ep tiñinjì kolan

nim bi-semneliñda, Bepsi endi bo ep tiñdinji kolan nim bisamekak.”

¹⁶ Tiñbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama man manbenji malet nomik endi nanañ gitik kimisip tiñipi, dei blamblae ba ti-kolakola embi, nanañ kimisip tañ wiñ amatam dausinan inda-dakleneliñdok. Nak biañgan sanlet: endi tuanj ikan kasile-taleañ. Wala tiñbi nain nola ba nola sindi nanañ gitik kimisip tiñdilok telak kimit-kleñipi, wiñdiñ nim tiñekaliñ. ¹⁷ Dik nanañ gitik kimisip tiñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ. ¹⁸ Wiñdiñ tiñbeñda, dik nanañ kimisip tiñañ wiñ Bepka kwet sembin patak en noñganlañgot inda-daklewit, amatamda nim. Tiñbi Bepkal nepek dausinan sembin indalak wiñ kalakta endi tuan ombi-gamekak.”

¹⁹ Tiñbi Yesuli yousimbi enguk, “Kwelan ñolok kwinakam ba bapapti nepenepek tiñbi kolalak, tiñbi kumbu amali it wiapi, kumbu tañ. Wala tiñbi sindi gwilaptop kenañgot tiñbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nim ti-jumit tiñekaliñ. ²⁰ Tambon sindi tuanj kiñdem wiñ kunum ginañ pat-samektok ti-jumit tiñekaliñ. Wiñ kunum ginañ kwinakam ba bapapti nepek no nim tiñbi kolalak, tiñbi kumbu amali bo it wiapi, kumbu nim tiañ, wala tiñbi tuanj nim pailekak. ²¹ Kusei ñindidña tiñbi wiñdiñ tiñdilok sanlet: nepek nekta sinik nandum loloñ tiłak walañgot ginañ nanandinjili pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi piñgipniłok kolsalen. Tiñkap daukali kiñdem patacta, kolsalenli piñgipka ginañ gitik kolı salelak. ²³ Gan, tiñkap dauka kolanla, piñgipka ginañ gitik kilime-patak. Wiñdiñda tiñbi, tiñkap nepek gep kolı salelok walı kilim indañgukta, biañgan kilim mulum ginañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tiñmiloc

²⁴ Tiñbi Yesuli yousimbi, gwañgwañila enguk, “Kena gwañgwa silanin endi molom ti-pettok kena ti-semektok tuop nim. Wiñdiñ tiñbekta, molomñin nola not ti-ñimbi ti-kekwambit dambi, molomñin nola nandikunjit tambi, siñgi wilimek. Wiñdiñganot sindi nepek tipelat, wiñ Anutu git minem kwilikwili, endok kena tiñelidok tuop nim.

²⁵ Wala tiñbi ñindidña sanba nandiwit: sindi kuñgunjila ba gwilapsila nandimbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandibendi nim tiñekaliñ. Biañgan sinik: nepek nek ñolit bien sinik? Wiñ kuñgunjili nanañ maklelak, tiñbi gwilapsili dasindasinji maklelak. ²⁶ Sindimoniñ yambit nandiwit: endi nanañ tiñimbi met-na wisikot wiñdiñ nim tañ, gan sindok Bepsi kunum ginañ patak

endi ep towilak. T̄imbi n̄itek? S̄indi monik endok p̄imb̄iñ ba? N̄im a! S̄indi endok loloñ s̄inik, wala t̄imbi endi w̄indiñgangot sep towilak. ²⁷ Ba s̄indoññan nanin ama nin ñal̄i s̄inik kuñgunla nandi-bendi wopum t̄iniipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombataw̄ik?

²⁸ T̄imbi dasindasinj̄ila nekta nandi-bendi wopum tañ? S̄indi pepekañgololok paman klinan indambi pakañ w̄in ka nandiw̄it: endi dasindasinj̄lok kena n̄im tañ, ²⁹ gan pamanji w̄in k̄indem bien s̄inik. Nak wala ñ̄indiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama w̄in kli wolok paman n̄im makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi b̄indip p̄ilak w̄in bo Anutu en dasindasinj̄ emlakta, n̄itek t̄imbi endi dasindasinj̄ n̄im t̄imbi inda-samek? Nanandik̄ilt̄inj̄ lakat n̄im pat-samlak ba? ³¹ W̄indiñda s̄indi nandi-bendi t̄imbi, ñ̄indiñ n̄im enekaliñ, ‘N̄indi nanañ tuk nek ep na t̄inekam-iñ?’ ba ‘N̄indi dasindasin nek dasi kunekeam-iñ?’

³² Ama nindi Anutu biañgan en n̄im nandid̄mañ endok ḡinañj̄i ba nanandinj̄ili nepenepek git̄ik wandindokgot pat-semlak. T̄imbi kunum Bepsili ñ̄indiñ nandi-sam-talelak: s̄indi nepek git̄ik w̄in n̄im pat-samekta guma n̄im kuneiñ, wala t̄imbi nepek wala nandi-bendi wopum n̄im t̄inekaliñ. ³³ S̄indi ḡinañ nanandinj̄ili dama nepek ñala k̄imilim pat-samekak: s̄indi Anutulok ḡiñgitñii indam kumbi, d̄indim kuñgu kunekealiñ. W̄indiñ t̄inekaliñda, nepek d̄iw̄in git̄ik wandin wal̄i bo inda-samekak. ³⁴ Wala t̄imbi s̄indi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum n̄im t̄inekaliñ, w̄in desalok ḡiñgit. Sandap nolok miłlap w̄in sandap wolok tuop. N̄im kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi miłlatauk.’

7

S̄indi amatamdi nek t̄i-samneliñdok nandañ, w̄indiñgangot enda t̄i-semnekalíñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñ̄indiñ enguk, “S̄indi amatam dok ep t̄indinj̄i kañ-danbi, endi kolası w̄indiñ n̄im eninekalíñ. N̄im kañbi, Anutuli s̄inda w̄indiñgangot t̄i-samek. ² Nekta, telak n̄itek plon s̄indi amatam yambi-dan t̄i-semañ, w̄indiñgangot Anutuli bo samb̄i-dan t̄i-samekak. T̄imbi kusei n̄itektok tuop s̄indi amatam yambi-dan t̄i-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo samb̄i-dan t̄i-samekak.

³ D̄ik n̄itek t̄imbi nokalok dainan k̄ilikilik miñam w̄in kalañ, gan d̄itnalok dauka ḡinañ komb̄a bem pakamlak w̄in n̄im ka-daklelañ? ⁴ D̄itnalok dauka ḡinañ komb̄a bem w̄indiñ patakta, n̄itek nokala ñ̄indiñ tuop n̄imbeñ, ‘Notna, nak dauka ḡinañ k̄ilikilik patak w̄in klewa lambi-gamek.’

⁵ Dík ama juluñgandok. Dama dítnalok dauka gínañ komba bem patak wín kle-kopmek, siñgi kíndem dei-kíliñ embi, nokalok dai gínañ kílikílik mínam patak wín kle-kolekañ.

⁶ Síndi nepek no Anutulok gíñgit wílímimín wín tíkembí, kamotta ním emnekaliñ. Ním kañbi, kamottí undanembí, sínlá sep saineliñ. Ba síndi sínlok kokomjí tuan lolon wín bítta ním emnekaliñ. Ním kañbi, bit kesístí yali mína dam kotneliñ.” *

⁷ Yesuli yousimbi, nímolo tíndila níndiñ enguk, “Síndi nepek nola típikañ wala ní-nandi tínekalíñ, tímbeimbí nandi-samekak. Síndi nepek nola lonjímbi típikañ wala lolonjí tínekalíñ, tímbeimbí nepek wolok bien kanekaliñ. Síndi yaman wíwit tínekalíñ, tímbeimbí Anutulí písatsamví sep plaptaukak. ⁸ Wín kusei níndiñda: ní-nandiñañ tuop nandi-semjak. Lonjiañ tuop bien kañ. Yama wíkañ tuop yama písat-semekak. ⁹ Síndoññañ nanin nindi níññañ nanañla eumbi kawat mítwík? Nimbek noli tuop ním. ¹⁰ Ba pisla eumbi, malet no ním nanalok kíndem mítwík ba? Wín bo tuop ním. ¹¹ Síndi ama yomat, gan nepenepek kíndem gwañgwa bísat-síla emneliñdok nandi-kíliñ eañ. Wíndiñda tímbe, síndi níndiñ sínik nandiwit: Bepsí kunum gínañ patak endí mek sapma klembí, nepenepek kíndem ama nindi enda ní-nandañ enda guma emekak.

¹² Síndi amatamdi nek tí-samneliñdok nandi-koñgom tañ, wíndiñgangot enda tí-semnekaliñ. Manda walí wakan endíkñe manda Moseli kímit-nímguk ba manda plofet amalí níñi-daut tí-nímgiliñ wolok kusei tímbe inda-daklelak.

¹³ Síndi yama gik wandiñ lonekalíñ. Jímbiñ ñañalok yama wín wopum, tímbe telak jímbiñ kandañ ñalak wín basakñañañ, ba kesitti ñañalok pañgítin, wala tímbe amatam asupgandi telak wín kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambíñ ñañalok yama wín gik sínik, tímbe kuñgu wandiñ ñañalok telak wín bo tip tímbe gliñgliñnat. Wala tímbe ama noñgan noñgandiñgot telak yama wín kañbi, gínañ loañ.”

Ep tíndinjílok bien walí kusasi tímbe daklelak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kíliñ embi kunekealiñ. Endí sipsip busukñañañ wandin nomík síndoñ bañ, gan gínañ nanandinjí wín kamot moyen saññañ wandin: endí sep tímbe kolaneliñdok nandiñañ. ¹⁶ Síndi endok ep tíndinjí ba kenanjílok bien kañbi, kusasi ka-díndim enekaliñ. Kuañgímdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gínjatti gip bien nanalok

* **7:6:** Yesuli e-yout manda wíndiñ eñguk wín endí Anutulok gíñgit manda kíndem wala nandum tlal tílak ama wändisí wala ním enendok eñguk.

lalilak ba? N̄im a. ¹⁷ Komba t̄ipit̄ipin k̄indem endi bien k̄indemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba k̄indem endi bien kolan lalilali w̄in n̄im patak, ba komba kolan endi bien k̄indem lalilali w̄in bo n̄im patak. ¹⁹ T̄imbi komba no bien k̄indem n̄im laliumbi j̄inb̄im ḡiloumbi, komba ḡinañ silok. ²⁰ W̄ind̄iñgangot s̄indi plofet ama julunjuluñ endok ep t̄indinj̄i kañbi, k̄indem kusasi k̄adaklenekaliñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniañ endi git̄ikkandi Kunum Molomdok ḡiñgit n̄im indambi kunekealiñ. W̄in Bepna kunum ḡinañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum ḡinañ lonekalíñ. ²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñindiñ naninekaliñ, ‘Wopum, w̄in dikok kokala n̄indi plofet manda eñgim̄iñ, yal kolan ep kle-semgim̄iñ, t̄imbi kundit gembinat engano asup t̄iñgim̄iñ yañ!’ ²³ W̄ind̄iñ eumbi, ñindiñ e-daklembi enbetat, ‘S̄indi Anutulok endikñe manda makleñgilíñ. Nak n̄im nandisamlet. S̄indi nambimbi ñawit!’”

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “No en manda git̄ik ñin san-talelet w̄in t̄ike-kulakta, endi ama nanandinat ñandin: endi il k̄indilipi, ita mamb̄i ilimbi, kawat ta kusei ḡinañ meli piumbi, gembinatkan youli ḡilim da-taleñguk. W̄ind̄iñ t̄imbi, il k̄indit-talem palimbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sinik it plon suañguk, t̄im sasaleli bo it pendit-t̄ilalimbi, diñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ḡinañ meli piumbi youli ḡilim dañgukta n̄im ḡiloñguk. ²⁶ Gan no en manda git̄ik ñin san-talelet w̄in nandimbi nandikimk̄imnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il k̄indilipi, ita kenanjat s̄ilanin plon mamb̄i ikuk. It k̄indit-talem palimbi, ²⁷ gwi gwam wopum sinik it plon suambi, k̄inanjat k̄indilimbi, sasaleli bo it pendip yout m̄injulimbi ḡilom p̄imbi, liliñmetaleñguk.”

²⁸⁻²⁹ Yesuli amatam kimin wopum nanandim emguk, w̄in endi endikñe nanditale amanjiili eni-daut ti-semmañgilíñ wolok tuop n̄im t̄iñguk. N̄im, endi enlok man ba gembin plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala t̄imbi manda eu taleumbi amatamdi nandigitiñgitik t̄imbi, dambenji piumbi pakiliñ.

Ama Wapmañli gembin Juda amatamda daut semguk

¹ Yesuli kwet jañginnan nanin pi ñaumbi, amatam kîmîn wopumdi en kle ñañgilin. ² Tîmbi ama no wanda kwambîñnat endi Yesuloñ bîmbi, milelem ti-ñîmbi niñguk, "Wopum, tîkap dîk nep kîmîlep nandîlañda, guma jîmbatna tîmbi taleumbi, kîndem dawa." * ³ Eumbi, kii kot-suapi, ama wiñ tîke-kambi niñguk, "Nak nandî-gamlet. Dîk kîndem da" eumbi, wolongan wanda kwambîñ wali pailîmbi kîndem dañguk. ⁴ Tîmbi Yesuli ñîndîñ niñguk, "Nandîlañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nîm. Dîk ñambi, gwîlapka tapma amala daulîmîumbi, jîmbatka talelak wiñ gambi-dakleukak. Tîmbi dîk amatamdi wandañga biañgan ip talek wiñ gambi-nandîneliñdok Moseli endîkñe manda kîmit-nîmguk wolok tuop tapma tîmbekañ."

⁵ Tîmbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombîmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjî endi Yesuloñ bîmbi ni-ñîngînembi ⁶ eñguk, "Wopum, kena gwañgwana jîmbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piñgip gawat wopum nandîmbi, ilan patak." ⁷ Eumbi niñguk, "Ale, nak ña tîmba kîndem dautak." ⁸ Gan mik amalok telak damanjîli tambanembi niñguk, "Wopum, nak ama piñbîñenen, nitek dîk nokoñ ilan biwiñ? Dîk mandañgot eumbi, kena gwañgwana kîndem dawîn. ⁹ Kusei ñîndîñda wiñdiñ elet: lolonalok kapmalnan wiñ natna kulet, tîmbi nokok kapmalnan mik ama diwîn noli kuañ. Tîmbi nak nola 'Dîk ñau!' niimbambi ñalak, ba nola 'Dîk bo!' niimbambi bîlak, tîmbi kena gwañgwanala 'Kena ñin tî!' niimbambi, kena wiñ tîlak."

¹⁰ Yesuli manda wiñ nandîmbi nandî sîlikñembi, amatam en kle ñañgilin enda ñîndîñ enguk, "Yakñesi! Sîndî ama ñin kawit! Biañgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-kîlîkti wopumnat! Nak Islael sîndok boñgîpsînan nanandi-kîlîkti wandin nim kañgut. ¹¹ Nak ñîndîñ sanba: Kunum Molomdi kusei kîmîpi, amatamñii indañgan yambî-dîkñembi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bîmbi, Ablaam, Aisak git Jekop en gitanañ nanekaliñ. ¹² Gan Anutuli Juda amatam dama giñgitñii ep kasileñguk wiñ asup ep kleumbi, kîlîm giñañ piñmbi, wandîñ mano kwîlîm tîmbi, manjî si-gîlîm danekaliñ." ¹³ Tîmbi Yesuli mik amalok telak dama niñbi eñguk, "Dîk ñau. Nanandi-kîlîkti tîlañ wolok tuop indagametak." Eumbi, wolongan sînik telak damalok kena gwañgwa jîmbali taleumbi kîndem dañguk.

* **8:2:** Juda amalok nanandi-kîlîktinjî ñîndîñ pakuk: jîmbat ba ep tîndîñ diwîn wali ama ep tîmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasîñgan ñaneliñdok tuop nim.

¹⁴ T̄imbi Yesuli Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk w̄in: Petlolok yapman tam p̄iñgiñ komba d̄iumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ T̄imbi Yesuli kii plon t̄ike-kaumbi, j̄imbali taleumbi, tam wal̄i m̄ilapi, nanañ tuk t̄imbi plaptañguk.

¹⁶ Maim p̄iumbi, ama yal kolanjiat asup yanañgipi, Yesuloñ b̄iñgililñ. Biumbi, man mandalitñgot yal ep kle-kopi, amatam j̄imbatsiat gitik ep t̄imbi kindem dañgililñ. ¹⁷ W̄indiñ tiñgukta, endi plofet Aisaiali kundit indauktok eñguk wolok tuop tiñguk, w̄in ñindiñ,

“Endi j̄imbat ba p̄iñgip gawatnii n̄ipma t̄ikembi bem-n̄imguk.” ¹⁸

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwañgwañiiliñ tuk guañ tambon kandañ ñañalok endikñeñguk. ¹⁹ T̄imbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ b̄imbi n̄iñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane n̄iñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjiat, t̄imbi monik endi bo isiat, gan Amalok N̄iñañ en il no nim palmiñlak.” ²¹ T̄imbi gwañgwañiloñ nanin ama noli Yesu ñindiñ n̄iñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit taplibimek b̄im gep kle-kuutat.” ²² Gan Yesuli n̄iñguk, “Nim a. Ama ginañji tip k̄imk̄imñ endi kindem nosi t̄ike k̄impi kinditneliñ. Dikta b̄im, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda n̄imbimbi biñguk

²³ T̄imbi Yesuli k̄ikeñ plon loumbi, gwañgwañiiliñ en kle ñambi loñgililñ. ²⁴ T̄imbi tuk guañ plon ñañiliñmibi, sasale wopum plapkan s̄inik pendipi, tuk munjulimbi, k̄ikeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. ²⁵ T̄imbi gwañgwaliñ Yesu t̄imbi silikñeumbi n̄iñgililñ, “Wopum, n̄ipmi plata! Kuñguni taleupi tilak.” ²⁶ Eumbi enguk, “Nekta gembinji p̄iumbi misañ? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba?” W̄indiñ embi m̄ilapi, sasale git tuk enombiñmibi, sasaleli biumbi, tuktı busukñanen douñguk. ²⁷ T̄imbi ama Yesu git a pakiltiñ endi ka silikñembi eñgililñ, “Ama ñin n̄itein s̄inik, ñala sasale git tuktı mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

²⁸ Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tipet yal kolanjiat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit s̄inikta t̄imbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit t̄indilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi,

ama tīpet endī sumnan nanin p̄imbi, en t̄imb̄ indambi²⁹ k̄it̄imbi n̄iñḡim̄ik, “Anutulok N̄iñan̄, d̄ik nekta n̄indoñ b̄ilañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama n̄im dumalañiñimbi, kena ḡim n̄imepi b̄ilañ ba?”

³⁰ Bīt k̄im̄in wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ. ³¹ T̄imbi yal kolan endī Yesulī nandisemektok nī-giñḡinemb̄ eñgililñ, “T̄ikap d̄ik n̄ip kleup t̄ilañda nandis-n̄imumbi, bīt k̄im̄in da pakañ endok ḡinañj̄i ḡinañ ña p̄ina.” ³² Eumbi enguk, “Ale, p̄im ñawit!” T̄imbi wolongan yal kolan endī ama tīpet yamb̄ik bimbi, bīt asup endok ḡinañj̄i ḡinañ ña p̄iñgililñ. P̄umbi, bīt git̄ik endī gemb̄inat woñepi, kwet yaliup j̄ilopi, j̄imbiñ p̄imbi, tuk guañ ḡinañ tuk nañbi k̄im-taleñgililñ. ³³ T̄imbi bīt ka-d̄ikñe ama endī pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tīpet yal kolanjat kuñḡim̄ik endok kasat git̄ik amatamda tī-semgililñ. ³⁴ W̄indiñda t̄imbi amatam it kwet wopumnan kuñgililñ git̄ik endī Yesu bīt kañbi, kwes̄ bim ñauktok nī-nandumbi nandis-semguk.

9

Yesulī ama no kii kesi dalandan endok yom in bimbi, t̄imbi kindem dañguk

¹ T̄imbi Yesulī k̄ikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² T̄imbi ama d̄iwindī ama no kii kesi dalandan tañgonemb̄, endoñ biñgililñ. Biu yamb̄imbi, nanandis-kiliktinjilok kusei kanandis-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñindis n̄iñguk, “Notna, waleñga busukñeun: nak yomga git̄ik bi-gamlet.” ³ W̄indiñda eumbi, endikñe manda nandis-tale ama d̄iwindī wala nandum p̄umbi, n̄isñgan ñindis eñgililñ, “Ama ñalit yom biñmektok elak endī Anutula en wandin eñipi nī-lakatalak yañ!”

⁴ Yesulī ḡinañ nanandis nī-k̄indem ka-daklembi enguk, “Nekta ḡinañj̄i ḡinañ nanandis kolan wandin tī-namañ? ⁵ Anutulok gemb̄in n̄im namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘D̄ik miłapi, kesitti ñau!’ w̄indiñ n̄imbambi, bien k̄indem indauk ba? N̄im a! ⁶ W̄indiñda Amalok N̄iñan̄ kwelan ñolok yom bimbirok gemb̄in palmiłak wiñ nak ñindis daut sametet.” Yesulī w̄indiñ embi, ama kii kesi dalandanla n̄iñguk, “D̄ik miłapi, ipaka t̄ikembali, ikanan ñau!” ⁷ Eumbi, wolongan miłap ipi, ipal t̄ikembali, ilnan ñañguk. ⁸ T̄imbi amatam kundit wiñ kañgililñ endī misimbi, Anutulok gemb̄i wandin amala emguk wala nī-k̄indem dañgulilñ.

Yesulī yom ama git̄a yakan nanañ nañguk

⁹ T̄imbi Yesuli walinin p̄i ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palimb̄i kañbi niñguk, “D̄ik b̄imbi nep klekuukañ.” Niñb̄imbi, wolongan miłapi kle ñañguk.

¹⁰ T̄imbi Yesu git gwañgwāñii endi it ḡinañ lo pipapi, nanañ nañgilin. Nañilimbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup d̄iwindi b̄i yousimbi, en git̄a nanañ yakan na-pakiñ. Na-palitñilimbi, ¹¹ Falisi ama d̄iwindi wiñ kañbi, nandum pi-sinik taumbi, Yesulok gwañgwāñii en-nandimbi eñgilin, “Sandauts̄ endi neta takis epep ba yom ama en git̄a nanañ nalak?” ¹² Yesuli manda wiñ nandimbi enguk, “K̄indesi endi gwasap amaloñ niñ ñañ. Wiñ j̄imbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ. ¹³ Sindi ñambi, Anutulok mandan niñdiñ youyoulin patak wiñ pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama ḡinañ busuk ti-semneliñdok nandiñlet, tapma ti-namañ wala niñ.’ ◊ Wiñdiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama niñila nandum diñdim sinik tiłak enda niñ.”

Yesulok endaut manda komblin wakit ep tiñdin damanin wiñ niñ kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwāñili Yesuloñ b̄imbi niñ-nandimbi eñgilin, “Falisi ama git̄a niñdi nanañ k̄imisip pa tamin, gan nitekta d̄ikok gwañgwāñgaili wiñdiñ niñ pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwāñili kusei nekta ep tiñdin damanin niñ k̄imitkleñgilin wiñ eu dakleuktok eyout manda diw̄in eñguk. Eñipi, enla ba gwañgwāñilok plon niñdiñ embi enguk, “Ama noli tamin tiłakta t̄imbi, sina miñ na-silisililok nain indaumbi, noliili k̄indem blandok telak kleñipi, nanañ k̄imisip tiñeliñ ba? Wolok tuop niñ. Gan ama wiñ noliiloc boñgipsinan nanin yapma ti-ke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ k̄imisip pa tiñekaliñ.”

¹⁶ Yesuli wiñdiñ embi yousimbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin d̄ikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin niñ tiłelak. Wiñdiñ t̄imbekta, dasindasin wiłilimbi, sandum kusip komblin wal̄i ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, ḡinañ wopumgan sinik indauk. ¹⁷ T̄imbi wain tul komblin bo meme gwılap kawai ḡinañ niñ wiłi giłolok. Wiñdiñ t̄imbekta, wain tulli bendi wopum dambi, meme gwılap kawai t̄imbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewık. Wala t̄imbi wain tul komblin wiñ gwılap komblin ḡinañ pa wiłi giłolok, t̄imbi niñset tipelat k̄indemgot patemik.”

* **9:10:** Falisi amali amatam diwindi endikñe manda niñ k̄imit-kle-kiliñ eañgilin enda nandum yom ama tiñgilin. ◊ **9:13:** Hosea 6:6

Yesulî tam jîmbalat no gembînli tîmbî kîndem daumbi, wembe sembîsemبîn no tîmbî milakuk

¹⁸ Yesulî wîndîñ eñîlîmbi, ka-dîkñe ama nolî endoñ bîmbi, kuañ kuseinan mîlelem tîñipi niñguk, “Wembana kombîkan sînîk sembîlak. Gan wandingan dîk bîmbi, kîka endok plon kîmîlîmbi, kuñgun nombo indañmun.” ¹⁹ Eumbi, Yesulî milapi, gwañgwañii gitâ ka-dîkñe ama klem ilnan ñanepi ñañgîliñ.

²⁰⁻²¹ Tîmbi tam no tam jîmbat † indañmî palîmbi, gwîlat 12 taleñguk endî enla ñîndîñ e-nandîñguk, “Nak Yesulok dasindasingot tîke-kautatta, kîndem dautat.” Wîndîñ eñîpi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tîke-kañguk. ²² Tîke-kaumbi, undanem tam kañbi niñguk, “Wembe, waleñga kîndem dawîn. Nanandî-kîlîktîñgalî gep tîmbi kîndem dalañ.” Tîmbi nain wolondañgan tam walî kîndem dañguk.

²³ Tîmbi Yesulî ka-dîkñe ama endok ilnan ña tombi yambîñguk wîn: amatam asup kîmîn tî-palîmbi, dîwîsîlî blandok kap pakñuaktî pendîlîmbi, dîwîsîlî mano tîmbi, losala wopumgan tîñgîliñ. Tî-palîm yambîmbi ²⁴ enguk, “Sîndî milapi ña-talewît. Wembe tip endî nîm sembîk. Endî slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgîliñ. ²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesulî wembe pakuknan lombi, kii plon tîkeum milakuk. ²⁶ Tîmbi kundit wolok giñgitti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesulî ama tîpet dauset sipmîsipmîn git ama no man sipmîsipmîn ep tîmbi kîndem dañgîliñ

²⁷ Yesulî waliningan pi ñañlîmbi, ama tîpet dauset sisipmîn endî siñgi kandañ klembi kîtîñmîm eñgîmîk, “Devittok Komblin, dîk nîta blan tî-nîmîñ.” ²⁸ Yesulî it giñañ lo palîmbi, ama tîpet walî endoñ bîñgîmîk. Biumbi en-nandîmbi eñguk, “Nak gumañ sep tîmba kîndem dandemîk wîn sîti nandî-kîlîktî tî-namamîk ba?” Eumbi niñgîmîk, “Oñ, Wopum, wîndîñgan.” ²⁹ Eumbi, kiilî dauset tîke-kambi enguk, “Nîtek nandî-kîlîktî tî-namamîk wolok tuop inda-samun.” ³⁰ Eumbi, dautset tombîmbi, kîmîsip manda kwambîñ ñîndîñ enbi eñguk, “Sîti nepek ñîn inda-samlak wîn ama dîwîn nola nîm enîndekamîk.” ³¹ Wîndîñ eñguk, gan endî ñambi, Yesulok giñgit wîn kwet wolok tuop e-sapakñeñgîmîk.

³² Ama tîpet walî walinin pi ñañlîmbi, amatamdi ama no yal kolanlı man tîmbi sipmîñguk wîn Yesulok nañgîp bîñgîliñ. Nañgîp biumbi, ³³ yal kolan kleñmîumbi, man

† 9:20-21: Juda amatamdi nandum jîmbat walî tam ep tîmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasîñgan ñanelîñdok tuop nîm.

sisipmîn endî kusei kîmîpi, manda eñguk. Tîmbi amatamdi wîn ka sîlikñembi eñgilîñ, “Dama Islael kwelan nepek ñandin no nîm indañguk.”³⁴ Gan Falisi amalî ñîndîñ pa niañgîlîñ, “Yal kolandok telak damanjîli gembî mîumbi, yal kolan pa ep kle-semlek.”

Ama Wapmañlı kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tîneliñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Tîmbi Yesuli it kwet wopum ba tip gitik kle-gimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunjî gînañ eni-daut ti-sembi, Anutulî amatam yambî-dîkñelak wolok plon gîngit manda kîndem eu pîumbi, amatam jîmbat kusei kusei indasemguk ep tîmbi kîndem dañgilîñ. ³⁶ Tîmbi endî ama kîmîn wopum yambîñguk wîn endî sipsip ka-dîkñenjî nîmnat ba ti-plaplaenjî nîmnat nomîk kuumbi yambum mîlataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembi, ³⁷ gwañgwañiila ñîndîñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wîn lakatgot. ³⁸ Wala tîmbi sîndî Anutu kena molom nîmolo tiñmumbi, kena ama ep tîmbi indaumbi, kenan gînañ emulîm ñâmbi, bien ep kîmîn kotnekaliñ.”

10

¹ Tîmbi endî gwañgwañii 12 kîti-semum bîumbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jîmbat kusei kusei ep tîmbi kîndem daneliñdok gembî emguk. ² Ama enmumulîn 12 endok kosî ñîndîñ: dama Simon koi no Petlo, tîmbi kwayañ Andlu, git Sebedilok niñañiit Yakobo gitâ kwayañ Yoane, ³ Filip git Batlomio, tîmbi Tomas git Matayo takis epep ama, tîmbi Yakobo Alifaialok niñañ git Tadaio. ⁴ Tîmbi Simon Selot * git Judas Iskaliot en Yesu bola tiñmiñguk.

⁵⁻⁶ Tîmbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Islael amatam endî sipsip pait-pakañ wandin, wala tîmbi sîndî endoñgot ña yambînekaliñ. Sîndî Samalia amatam endok isî kwestinan nîm lonekaliñ, ba amatam Judalok sambat nîm endoñ nîm ñanekaliñ, Juda amatamdoñgot ñanekaliñ. ⁷ Ñañipi, gîngit manda ñîndîñ eninekaliñ, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambî-dîkñelak wîn inda-dakleup tîlak.’ ⁸ Tîmbi jîmbatsiat ep tîmbi kîndem danekaliñ, ba kîmkîmîn ep tîmbi mîlatnekaliñ. Wanda kwambîñjiat ep tîmbi gîlita-semnekaliñ, ba yal kolanjiat

* **10:4:** Selot ama endî Roma nasili Jude amatam yambî-dîkñeñgîlîñ wîn endok kwelan ep kleu ñaneliñdok nandîmbi, mik ti-semgîlîñ.

ep kle-kot-semnekaliñ. Gembî samsamîn wîn tuan nîmnat, wala tîmbi sîndî kena tuan nîmnat kenane-semnekaliñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tîlak enda tuan mîlok, wala tîmbi sîndî ñanepi, mînem gîmin ba satnin nîm mep ñanekaliñ. Sîndî lîksî nîm tañginekaliñ. Tîmbi kiupi tîpet wakît kesisi gwilap ba toña youtiloc nîm mep ñanekaliñ. ¹¹ Sîndî it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekaliñ, wolonda ama kîndem noli not ti-samektok e-lonjîmbi en-nandî tînekaliñ. En-nandî tîmbîmbi, nîsi inda-dakleumbi, en gîta ñambi, wandîñ pat-nekalîñ tuop endok ilnangot dou mîlat tînekaliñ. ¹² Endok ilnan loñîpi, amatam ñîndîñ enînekaliñ, ‘Busuk sîndok kandañ palekak.’ ¹³ Tîkap it wolok gînañ pakañ endî not ti-samnekaliñda, busuk walî endok kandañ palekak. Nîmda, Anutu nî-nandumbi, busuk wîn yapma tîkeukak. ¹⁴ Tîkap it ba it kwet nolok ama noli not no nîm ti-samneliñda ba mandanjî no nîm nandîneliñda, yambinekaliñ. Yambinep tîñîpi, dausinan kesisi plon kwîliñ sapak wît sableum pîumbi, ‘Anutuli siñgi wît-nîmlak’ wîndîñ sambî-nandî-daklenekaliñ. ¹⁵ Nak biañgan sanba nandîwît: Anutuli amatam yambî-danbekak wolonda it kwet sînda siñgi wît-samnekaliñ endok kolanjî wolok tuan walî amatam kolan papait nîndî damañgan Sodom git Gomola it kwelan kuñgîliñ endok kolanjîlok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endî amatam yambî-kiliñ embi kulok

¹⁶ Yesulî yousimbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ samulam ñambi, kanjîknailok boñgîpsînan kunekealiñ. Endî kamot moyen sañan wandin, tîmbi sîndî sipsip gembînjî nîmnat wandin. Endî sep tîmbi kolaneliñdok nandañ, wala tîmbi sîndî nandî-kiliñ tîmbi kuñîpi, yom nîm tînekaliñ. ‡

¹⁷ Sîndî ama yambî-kiliñ embi kunekealiñ. Endî manda plon sep kîmîtnelîndok ama biesîlok kîsînan sapîlîmbi, it kiyaunjî gînañ sep waipnekalîñ. ¹⁸ Endî naka tîmbi ama wapmañ ba ka-dîkñe ama endoñ mandala sanañgilîmbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kîndem en ba dîwîn Juda ama nîm enda bo enînekaliñ. ¹⁹ Mandala sep ñañîlîmbi, ‘Nek enetamiñ, ba manda telal nîtek plon enetamiñ’ wala nandî bendî wopum nîm tînekaliñ. Neta, manda plon ilîmbi, wolongan Anutuli manda eelok daut samumbi enekaliñ. ²⁰ Manda enekaliñ wîn sînlok nîm. Wîn Bepsî enlok Dindim Woñ endî sep tîmbi pañgitaumbi enekaliñ.

²¹ Ama dîwîn nak nîm nep kleañ endî dasii ba kwayañji nandî-kîlikti namañ wîn kanjîknailok kîsînan yapipi,

† **10:15:** Sodom git Gomola nasilok tîmîpmile wandin wala Anutuli ep siu dîñguk. (Stat 18:17-19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayoli manda wîn ñîndîñ youkuk, “Sîndî malet nandî-daklenat ba mambaip yom nîmnat wandin kunekealiñ.”

yandipmi k̄imneliñdok. Ba besii d̄iwindi gwañgwañj̄ bisat w̄indiñgangot ti-semnekaliñ. T̄imbi wembe gwañgwal̄ menji bepsila windiñgot kanjik ti-sembi, amali yandipmi k̄imneliñdok enekaliñ. ²² T̄imbi nokok giñgitnai kuañda t̄imbi amatam gitikti nandi-kunjita wopumgan ti-sam ti-kunekaliñ. Gan no en miłap wandin indañmekak tuop nep kwambibñ dambi n̄im nambiukak, endi wakan Anutuli kuñgu taletalen n̄imnatnan t̄ike-kimilekak. ²³ T̄imbi it kwet nolok nasili miłap kusei kusei samnekaliñda, it kwet nolok pimbi ñanekealiñ. Nak biañgan sanba: s̄indi Islael it kwet patak tuop kenanj̄ gama n̄im t̄imbi taleñliimb̄i, Amalok Niñaañ en bi tombekak.”

Yesulok gwañgwañii endi Anutu en noñganla misiñimlok

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Milaptok kandañ nak niñdiñ sanlet: gwañgwal̄ n̄indaulin n̄im makle-patak, t̄imbi kena gwañgwa silanin endi molomñin n̄im makle-patak. ²⁵ Wala t̄imbi amali niñdaut ba molom miłap n̄itek ti-semnekaliñ, w̄indiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekaliñda, wala endi manda n̄imnat. Endi naka Belsebul nangiliñ, wiñ Satan. Sambatsiilok kumbamla w̄indiñ niñgililiñda, n̄itek t̄imbi sambatnai n̄im sankolakolae s̄inik ti-samneliñ?

²⁶ Gan amala n̄im misinekal̄iñ. Nepek sembin patak wiñ s̄indi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembin gitik wiñ eu inda-dakleukak. ²⁷ Manda tim s̄inlañgan sansanin wiñ maim plon amatam gitik eni-dakle-semnekaliñ, ba manda janjat sanlet wiñ indañgan e-koli piukak. ²⁸ S̄indi amatamda n̄im misinekal̄iñ. Endi gwilapsiñgot wiñpi, ginañj̄ tip wiwit tok gemb̄i n̄im pat-semlak. Gan Anutu endi gwilap git ginañ tip n̄iset tipelatkan ep munjulim j̄imbibñ piñdemiktok gemb̄i palimlak endañgot misinekal̄iñ.

²⁹ Monik tipnam tipt minem kwandai gitmin noñganliñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sindok Bepsili wiñ nandi-talelak. Endi monik kambak wandin yambidikñelakta, ³⁰ s̄indi bo sambi-dikñelak, t̄imbi kumbanj̄i saktok kunakunat wiñ bo nandi-talelak. ³¹ S̄indi Anutulok dainan loloñ s̄inik, monik tiptip asupgan yapma kleañ, wala t̄imbi amatamda n̄im misinekal̄iñ.

³² S̄indi amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgit kulet’ w̄indiñ e-dakleañ, nak bo w̄indiñgangot kunum Bepnalok dainan s̄inda ni-dakleutat. ³³ Gan s̄indi naka amalok dausinan ‘Nak n̄im nandiñmilet’ eañ, nak bo w̄indiñgangot kunum Bepnalok dainan s̄inda ‘Nak n̄im nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliili mīlap bembimbī, no en epmi plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulî yousimbi, gwañgwañiila ñindîñ enguk, “Sîndî ñindîñ nîm nandî-namnekaliñ, ‘Endî kwelandok mik gitik tîmbi taleupi indañguk’. Nak mik tîmba taleuktok nîm indañgut. Nîm. Nak kakit nomik ³⁵ amatam ep tambileptok indañgut. Wîndîñda ama noli beula kanjîk tiñmumbi, wiuli meñla kanjîk tiñmum, tamînlî nambîn tamla kanjîk tiñmekak, ³⁶ wîn ama nolok sambalii endî endok kanjîkñii tînekaliñ. *

³⁷ Nandañ. Ama no en gînañli nak nep kasilelak, gan gînañli meñ ba beu ep kasile-sînîk talakta, nandîñmam tuop nîm tî-namlak. Tîmbi ama no gînañli nak nep kasilelak, gan gînañli wemben ba gwañgwan kasile-sînîk talakta, nandîñmam tuop nîm tî-namlak. ³⁸ Tîmbi ama no kloñbalî nîm bemi nep kle-kulakta, enda bo nandîñmam tuop nîm tî-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmîlak, endok kuñgun pailîmekak. Gan ama no naka tîmbi kuñgun bi-namlakta, endî kuñgun taletalen nîmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulî yousimbi enguk, “No en sînda not tî-samlak, endî naka not tî-namlak, tîmbi no en naka not tî-namlak, endî Anutu nan-mukuk enda not tiñmîlak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tîmbi not tiñmîlak, enda Anutulî plofeta tuan kîndem mîlak wîndîñgangot miukak. Tîmbi no en ama dîndîm no endok dîndîm kuñgula tîmbi not tiñmîlak, enda Anutulî ama dîndîmla tuan kîndem mîlak wîndîñgangot miukak. ⁴² Sîndî giñgitnai kosî nîmnat ñîn endoññan nanin no ka-nandîwit. Nak biañgan ñindîñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tiñmîlak ba tukgot gîpi mîlak endok tuan wîn biañgan Anutulî kîmîlîm palmekak.”

11

¹ Yesulî gwañgwañii 12 wîndîñ eni-dîkñe-sem-talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut tî-sembi, giñgit manda kîndem enbektok it kwet pakîlîñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nîm wala gînañ tîpet tiñgilîñ

Yoane tuk ii-sem endî Yesulok telak dama tiñmîñguk

² Tîmbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambîñ gînañ kîmîlîm pakuk. Papi, Yesu Mesialî kundit kusei kusei tiñguk wolok giñgit nandîñgukta, gwañgwañii dîwîn emulîm Yesuloñ ñambi, ³ ñindîñ nîkañbi eñgilîñ, “Anutulî ama nî-mulîm bi-nîmektok een wîn dîk wakan ba? Ba nola mandî-ta-kunekamîñ?” ⁴ Eumbi, Yesulî tambanem enguk,

“Sındı undane ñambi, kunditna dausılıt kañ ba pawanjılı nandañ wolok kasat Yoanela ñındıñ tıñmınénekalıñ: ⁵ dausı sipsipmın endı deiañ, kesıt nım kuañ endı kesıt kuañ, wanda kwambiñjat endı wandanji gilitalak. Pawanji kamalañguk endı manda nandañ, kımgılıñ endı nombo ep tımba mılap kaik pakañ, ba pımbıñnen enda gıñgit manda kındem enba nandañ. ⁶ Tımbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kılıktın nım pipıłak, endı amatam dıwın yapma kle-patak.”

⁷ Tımbi Yoanelok gwañgwañili Yesu kañbim ñañılımbi, Yesuli amatam kımın tı-pakılıñda Yoanela ñındıñ enguk, “Sındı kwet kambaññan sılaninnan ñañgılıñ, wıñ nek kanepi ñañgılıñ? Wıñ klinandok kundıt no sasaleli pendılımbi ña-bit tımbım kanepi ñañgılıñ ba? ⁸ Tıkap nımda, sındı nek kanepi ñañgılıñ? Ama no dasidasin kındem pamanat kanepi ñañgılıñ ba? Nandañ: ama wandisi endı ama wapmañdok işinan pipat mılat tı-kuañ. ⁹ Wındıñda nek kanepi ñañgılıñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgılıñ walı plofet sılanin no nım. Nak ñındıñ sanlet: Yoane endı engano. ¹⁰ Endı Anutulok gıñgit ee ama, wıñ enda wakan manda ñındıñ youp bimbin patak, ‘Nandılañ, nak gıñgit ee amana no nımulambi, telak dama tı-gambi, telak tı-dındıme kena tı-gamekak.’ ¹¹ Wıñ Yoanela manda wındıñ youp bimbin patak. ¹² Nak biañgan sanba: Yoaneli amatam gitik dama kuñgılıñ ba man ñındıñgıt kuañ endok loloñ sıñık yañ, gan ama pımbıñnesi gitik Kunum Molomdok gıñgitñii kuañ endı bo Yoane makleañ.

¹² Yoaneli tuk ii-sem kena kusei kımipi tıñguk walinin bıkap man ñındıñgıt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endı Kunum Molomdi amatamñii nıtek yambı-dıkñelak wolok endaut manda wıñ mik tı-ñımbi, tımbı kolaneliñdok gıñgine kena tañ. ¹³ Yoaneli kenan gama nım kusei kımılıñılımbi, Mose gitä plofet ama gitik endı Kunum Molomdi amatamñii telak nıtek yambı-dıkñeukak wolok plon manda youkılıñ. ¹⁴ Tıkap sındı manda ñın tıkedasineliñdok tuopta wıñ ñındıñ: plofet amalı Elia Mesialok telak dama indauptok eñgılıñ wıñ Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endı mandana nandımbi nandı-kılıñ eukak.”

Amatamdı Yesulok kenanla nandum tlal tıñgukta enombıñguk

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Nak amatam man ñındıñgıt kuañ sında nıtek ewit? Sındı wembe gwañgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñındıñ kıtı-semañ, ¹⁷ ‘Pakñuak

◊ 11:10: Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

penditnambi, sındi kap nım tiliñ. Ba nındi kap blan tinambi, mano nım tiliñ.’¹⁸ Kusei nındiñda tımbi sında wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gitik kımısipbi, wain tuk no nım pa nalak, tımbi sındi ‘Yal kolanlı pıñmılak’ pa nıañ. ¹⁹ Tımbi Amalok Niñañ endi indambi, nanañ git wain tuk pa nalak, tımbi sındi nındiñ pa nıañ, ‘Wı kawıt! Endi nanañ git wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semlak!’ Gan amatam Anutulok nanandı kleñipi kundit kındem tañ endi nanandı wıñ dındım sınık tımbi dakleañ.” Yesuli wındiñ eñguk.

²⁰ Endi dama it kwet dıwınnan kundit engano gembınat sınık asupgan tıñguk, gangan wınasılı gitnañji nım tambaneñgilıñ, wala tımbi endi kusei kımıpi, it kwet wıñ enombımbi eñguk, ²¹ “Kolasin git Betsaida nasi sındi kilañmet! Anutulı mek salamilekak! Nak kundit engano gembınat asup sindok kandañ tıñgut, gan sındi gitnañji nım tambaneñgilıñ. Kundit wıñ Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi gitnanjı tambaneañ wıñ inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwılıñ plon pipatneliñ. *

²² Wındiñda sanba nandıwıt: Anutulı amatam sambı-danbekak wolonda sindok kolanjılok tambon walı Tilo git Sidon nasilok tambon wıñ makleukak.

²³ Tımbi Kapaneam nasi, sındi ‘Anutulı kunum gitnañ nıp loukak’ wındiñ nım nandınekaliñ! Nım sınık, sındi jımbıñ sep kolı pımbılokgot. Nekta, nak kundit engano gembınat asup sindok kandañ tıñgut, gan sındi gitnañji nım tambaneñgilıñ. Kundit wıñ Sodom kwelan indaumda, wınasılı gitnañji tambaneumbi, Anutulı it kwet wıñ nım tımbı kolaumbi, nındiñgit guma palek. ²⁴ Wındiñda sanba nandıwıt: Anutulı amatam sambı-danbekak sindok kolanjılok tambon walı Sodom nasilok tambon wıñ makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bineliñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesuli nındiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak nındiñda gan-kındem dalet: dık nanandıñga dıwıñ ama nanandıñjıat ba nandı-daklenjıat enda kımısembıñguñ, gan nanandı sembin wıñ amatam nanandıñji nımnat enda tımbı dakle-semguñ. ²⁶ Bep, biañgan sınık, dık wındiñ indauptok nandıñguñ.” ²⁷ Eñipi yousimbi, amatamda enguk, “Bepnalı gembınan nanandıñ gitik wıñ naka nam-taleñguk, tımbi en noñganlıñgot Niñañ nandı-namlak. Tımbi Bep wıñ nındi nandıñmañ? Wıñ Niñañ en ba ama nin endi epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandıñmañ.

* **11:21:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nım.

²⁸ Kena ḡim t̄imbi m̄lap bemañ s̄indi git̄k nokoññan b̄i-talew̄it. Biumbi, nak pat-nandi samambi, s̄imbasi busukñew̄in. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala n̄im ewa lolak, wala t̄imbi s̄indi nambium sanañgilambi, manda san-daut ti-samlet w̄in tañgonenekaliñ. W̄indit̄n ti-kuñipi, ḡinañjili busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelit̄ndok samlet w̄in t̄ikembi tañgonenekaliñ. ³⁰ W̄in m̄lap n̄im, w̄in pañḡitninga n.”

12

Yesulok mandalit endikñe manda damañgan youkiliñ w̄in maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñḡipnan ñañilimbi, gwañgwañii en kle-ñañgilin endi nanañjila t̄imbi, kusei k̄imipi, plaua minjip mep nañgilin. ² T̄imbi Falisi ama d̄iw̄indit̄ w̄in kañbi, Yesu n̄imbi eñgilin, “W̄i ka. Gwañgwañgailit̄ Sabat pat-nandi naindok endikñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devit git̄ nolii en git̄a pakiliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti n̄itek tiñguk? S̄indi kasat w̄in pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek?” ⁴ Endi Anutulok sel it ḡinañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tiñmimin w̄in mep piumbi, sambalii git̄a nañgilin. Plaua w̄in tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit git̄ nolii endi k̄imisip manda maklembi nañgilin.

⁵ T̄imbi endikñe manda Moseli youkuk wali ñindit̄ n̄indaut n̄imlak w̄in s̄indi w̄indit̄ngangot pinat nandimbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amali tapma it ḡinañ kena tiñipi, Sabattok endikñe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom n̄im indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñindit̄ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñili tapma it maklelak. ⁷ T̄imbi Anutulok mandalit̄ ñindit̄ elak, ‘Nak ama ḡinañ busuk ti-semnellit̄ndok nandilet, tapma ti-namañ wala n̄im.’ S̄indi manda wolok kusei nandi-k̄iliñeumda, ama yom n̄im tañ en yom plon n̄im yapitneliñ. ⁸ Nekta, Amalok Niñañ Anutulit̄ ni-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousim ñambi, it kiyaunjinan loñguk. ¹⁰ T̄imbi ama no kii tombon dalandan endi wolok biñ pakuk. W̄indit̄nda ama d̄iw̄isili Yesu manda plon k̄imtnepi ni-nandimbi eñgilin, “Dik n̄itek nandilañ? Ama noli Sabatta ep t̄imbi k̄indem da w̄in k̄indem t̄imbek ba n̄im?” ¹¹ Eumbi enguk, “S̄indoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban ḡinañ piumbi, endi n̄itek t̄imbek? Endi sipsip w̄in t̄ike tiañeumbi lambiuk bek. ¹² Gan amali loloñ s̄inik, sipsip maklelak yañ! Wala

tımbi Sabat nainnan kundit kındem tı-semeñ wıñ kındem.”¹³ Eñipi, ama wala ñındiñ niñguk, “Kıka kot-suat” eumbi, amalı wındiñ tımbımbi, kiilı bında kındem dambi, tombon wandin tıñguk.¹⁴ Gan Falisi amalı milapi pi ñımbi, kımın tımbi, telak nıtek plon Yesu wılı kımneliñdok manda e-lonjı tıñgilıñ.¹⁵ Yesuli wıñ nandı-daklembi, walinin pım ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Tımbi amatam asuptı Yesu kle ñaumbi, jımbatsıat gitik ep tımbi kındem daumbi,¹⁶ kena tıñguk wolok git joñgo nım eu satauktok e-kımisip tı-semguk.¹⁷ Endı wındiñ tımbımbi, Anutulı plofet Aisaialok man plon Mesialok manda ñındiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñin nokok kena gwañgwı nak en natnalok kasileñgut. En wakan nak gınañnalı kasilembi, nandı-koñgom tı-ñımbi, endoññan Woñna kımılımetat.

Tımbi nak telak nıtek plon amatam ep tımba dındımenekaliñ wıñ endı kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endı gimbit ba manda kwambıñlok nım,

tımbi endı pañga indanan manda nım eu pıukak.

²⁰ Endı klinandok kundit gembıñ nımnat gitloup tılak wandin no nım ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pıtpıt tılak wandin no nım pendılım kımbekak.

Endı kenane-palımbi, amatam dındım indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Tımbi kwet tuop ama wali bımbi epmektok en mandı-patnekaliñ.”[◊]

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgıp bıñgilıñ, wıñ yal kolanlı pıñmiñgukta tımbi man ba dai tıpelatkan sipgımık. Tımbi Yesuli tımbi kındem daumbi, nepenepek kañbi manlı manda eelok salaktañmıñguk.²³ Tımbi amatam gitiki kundit wıñ ka sılikñembi, nısiñgan e-nandı tımbi pa eñgilıñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bımbılok e-ta-bañ wıñ ñakan bek?”²⁴ Gan Falisi amalı manda wıñ nandıñgılıñda tımbi Yesula ñındiñ eñgilıñ, “Wıñ yal kolandok telak damanjı Belsebul endok gembınlıñgot yal kolan ep kle-semlak.”²⁵ Yesuli nanandıñjı ka-nandıñgukta ñındiñ enguk, “Ama wapmañ nolok git tıñgılıñgot tañ. Ba it kwet ba sambat nolı wındıñgango got tañ endı nım dıñdam patneliñ.²⁶ Wındıñgango Satandok gitngıt nolı enlok nol no kle kolımda, Satandı enla mik tıñmumbi, endok ka-dıkñenli plakan talewık.

◊ 12:21: Aisaia 42:1-4

²⁷ Sındı ‘Ama walı Belsebullok gembınlı yal kolan ep kle-kot pa tı̄lak’ wı̄ndiñ naka nanıañ. Manda wı̄n bien tı̄mbekta, nındı sindok gwañgwanjii gembı emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nı̄mda, manda nokok gembınlolok kuseila eañ wolok bien nı̄m inda-daklelak yañ.

²⁸ Wı̄n Anutu enlok Woñdı nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebulı nı̄m. Wı̄ndiñda nı̄ndiñ inda-daklelak: Anutulı ikan sindok boñgıpsınan amatam yambı-dı̄kñelak.

²⁹ Ba ama noli ama gembınat nolok it gınañnan slak lombi, gı̄ngıtñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nı̄m ya! Dama endı ama gembınat wı̄n tı̄kembi, toalı ap imbi bium palmek, nepek nek it gınañ pakañ wı̄n gumañ ep talewı̄k.

³⁰ Ama no nak not nı̄m tı̄-namlakta, endı kanjık tı̄-namlak. Tı̄mbi ama no nak nı̄m nep platambi, Anutuloñ amatam nı̄m ep kımın tı̄lakta, endı ep kleum papuseneañ. ³¹ Wı̄ndiñda nı̄ndiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu nī-kolayañ, endok yomji gitik Anutulı gumañ bi-semekak, gan ama no Dı̄ndı̄m Woñ nī-kolalakta, endok yomın Anutulı nı̄m biñmekak. ³² Tı̄mbi ama no Amalok Niñaañ enda manda kolan elakta, endok yomın Anutulı gumañ biñmekak, gan ama no Dı̄ndı̄m Woñ gembıñ namlak, enda manda kolan elakta, endok yomın Anutulı man nı̄ndiñgit ba nain taletalenan bo nı̄m biñmekak. Wı̄ndiñda kusatnala gınañ tı̄pet nombo nı̄m tı̄nekalıñ. ³³ Komba no kındemda, endı bien kındemgot pa lalilak, tı̄mbi komba no kolanda, endı bien kolangot pa lalilak. Wı̄n komba walı kolan ba kındem wı̄n bienlı̄ mek daud samlak.

³⁴ Sındı manji manbenji malet upmat nomı̄k. Ama kolanda, nı̄tek tı̄mbi manda kındem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gınañnan tokñelakta, wakan eu lambı̄lak. ³⁵ Ama kındem nepek kında kındem gınan gınañ pa wı̄si-kotak, endı nepek kındemgot pa tı̄lak, tı̄mbi ama kolan nepek kola kolan gınan gınañ pa wı̄si-kotak, endı nepek kolangot pa tı̄lak. ³⁶ Nak nı̄ndiñ sanba: Anutulı amatam sambı-danbekak nain wolonda endı manda kolan gitik eñgılıñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutulı mandaña kañ-danbi, wolok tuop dı̄k ama dı̄ndı̄m ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai tı̄mbi dakleuptok kundit engano no tı̄mbıñ kaneliñdok niñgilıñ

³⁸ Tı̄mbi endı̄kñe manda nandi-tale ama gitä Falisi ama endoññan nanin dı̄wı̄ndı̄ Yesu niñgilıñ, “Endaut, dı̄k nandi-nı̄mbi, kundit engano sınık no tı̄mbımbi kanetamıñ.” ³⁹ Gan endı̄ nı̄ndiñ tambane enguk, “Amatam man nı̄ndiñgit kuañ sındı̄ kolan tı̄mbi, Anutu bi-sınık tañ. Sındı̄ kundit no

kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekalîñ. ⁴⁰ Yonalî tim sandap tîpet git no tuk gaut wopum dok mînjip gînañ pakuk. [◊] Wîndiñgangot Amalok Nîñañ endî bo maim tîpet git no kwet gînañ palekak kanekalîñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandîñgilîñ endî amatam man ñîndiñgit kuañ sîn gitâ yakan mîlapi, sîndok kusasi tîmbi dakleukak. Neta, endîla Yonalok mandala gînañjî tambaneñgilîñ, gan sîndîla ama nin Yona maklelak endok manda nandîmbi, gînañjî nîm tambaneñgilîñ. ⁴² Wîndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endî bo amatam man ñîndiñgit kuañ sîn gitâ yakan mîlapi, sîndok kusasi tîmbi dakleukak: endîla ama wapmañ Solomondok nanandi kîndem nandîuktok kwet mayañgan nanin sînîk walî endoñ bîñguk, gan sîndîla ama Solomon maklelak endok mandan nandî-kîmneñgilîñ.”

⁴³ Yesuli yousimbi enguk, “Yal kolan noli ama no kamisim poñawîkta, endî kwet kasatnan ña bit tîmbi, pipapat komblin lonjîwîk. Lonjîm nîm kañbi, ⁴⁴ enla ñîndiñ ewîk, ‘Nak bîndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawîk wîn: it wîn jamimbi ti-kîliñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tîpet endok gembînjîli en makleañ ep tîmbi indambi yanañgilîm, it wolok gînañ lombi pi pat mîlat tîneliñ. Wîndiñda tîmbi damañgan ama wala mîlap lakat indañmîñguk, gan man mîlap wopum sînîk indañmek. Enda indañmîñguk, wîndiñgangot amatam man ñîndiñgit kolan ti-kuañ sîndoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii wîn nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-paliñilîmbi, meñ git kwayañii endî bî tombi, pawan ipi, en gitâ manda e-nandi tîneliñdok eñgilîñ. ⁴⁷ Tîmbi ama noli Yesu nîmbi eñguk, “Nandîlañ. Meñga kwayañgai pawan bî ipi, dîkîta manda e-nandi tînepi nandañ.” ⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñîndiñ tambane nîñguk, “Mena kwayanai wîn nin?” ⁴⁹ Eñipi, gwañgwaañila kit yout ti-sembe niñguk, “Ñî ka: mena kwayanai ñî pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum gînañ patak endok man tañgonelakta, endî wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañli amatamñii nîtek yambî-dîkñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

13

Giñgit manda kindem wîn nanañ minjip ama noli kena ginañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk. ² Tîmbi amatam asupti endoñ bi kîmîn tiñgilîñda tîmbi, endi kîkeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalîmbi, amatam kîmîn wopum endi tuk pawan ilîmbi, ³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Tî-semñipi ñîndîñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ minjip kokotta kenañ ginañ ñañguk. ⁴ Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñanîlîmbi, minjip dîwin telak plon piumbi, monikti bim na-taleñgilîñ. ⁵ Tîmbi minjip dîwîndi kawattî salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgilîñ. Minjip kwet plongot pakîlîñda tîmbi mindin plakan tawa lambiñgilîñ. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nîm tike gembilaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kîm-taleñgilîñ. ⁷ Minjip dîwîndi kwet koselek minjip pakuknan piñgilîñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendîmbi ep taplumbi kîm-taleñgilîñ. ⁸ Minjip dîwîndi kwet galk ginañ piñgilîñ walî lambim wopum dambi, bien laliñgilîñ. Ku-sei dîwîndi bien 100 100 laliñgilîñ, dîwîndi bien 60 60 laliñgilîñ, tîmbi dîwîndi bien 30 30 wîndîñ lali-ta-ñañgilîñ. ⁹ No en pawañnat endi mandana nandîmbi nandî-kiliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiilt endoñ biñmbi nînandîmbi eñgilîñ, “Amatam manda enlañ wîn kusei nîtekta tîmbi e-yout manda git pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nîtek yambi-dîkñelak wîn damañgan pat-sembeñ pakuk. Nepek wîn endi sînda sanbi dakle-talelak, gan amatam dîwînda nîm. ¹² Neta, no en nepek palmîlak wîn tike-kuumbi, enda nombo yousi-miumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmîlak wala nandum tlal tîlakta endok nepek lakat palmîlak wîn apma tikeñmiumbi, slak palekak. ¹³ Ama wandisi walî dautsili kañ, gan nîm ka-dîndîm eañ, ba pawanji kîmîkañ, gan nîm nandañ ba nîm nandî-dakleaañ, wala tîmbi nak manda e-yout manda git pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk wîn man ñîndîñgit amatam wandisiloñ inda-semlak. Endi Anutulok mandan ñîndîñ eñguk, ‘Amatam ñalî manda nandînekaliñ, gan nîm nandî-daklenekaliñ, ba dautsili kanekaliñ, gan nek kañ wîn nîm ka-nandî-tomnekalîñ. ¹⁵ Nekta, endok ginañ nanandînjili kwambîñ dañgukta, pawanjiñli manda

nandinepi kunjit tañ, ba dautsili ním kaneliñdok masipmañ. Wìndiñ ním tìmbimda, endi dautsili kañbi, pawanjili nandimbì, ginañjili nandi-tombi, ginañji tambaneumbi, nak ep tìmba kìndem daneliñdok nokoññan bìneliñ.’ * Anutuli amatamdo plon manda wìndiñ eñguk. ¹⁶ Gan sìndila dautsili kìndem kañ, tìmbi pawanjili guma nandañ, wala tìmbi amatam diwìn yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan sìnik sanba: plofet ama gitá ama dìndim damañgan kuñgililñ endi nepek sìndi kañ wìn kanepi nandi-koñgom tìñgililñ, gan ním kañgililñ, ba manda sìndi nandañ wìn nandinepi nandi-koñgom tìñgililñ, gan ním nandiñgililñ.”

¹⁸ Tìmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sìndi pawanjì kìmipi, mìnjiþ kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandiwit. ¹⁹ Nanañ mìnjiþ telak plon piñguk manda wolok kusei wìn ñìndiñ: amali Anutuli amatamñii nìtek yambì-dikñelak wolok giñgit manda nandimbì ním tìke-kulak, tìmbi kolan molomdi bìmbi, manda ginañnan kokolin wìn apma tìkeñmìlak. ²⁰ Mìnjiþ kawat plon piñguk manda wolok kusei wìn ñìndiñ: amali giñgit manda sìlisilinat nandimbì, plakan ginan ginañ dasilak, ²¹ gan manda ginan ginañ piłak walì ním pa kwambìñ dalak. Ním, walì nain dumangot papi pailìmlak. Wìn kuñgunlok plon miłap indañmìlak, ba Anutulok manda tìke-kuañ endok plon miłap kusei kusei inda-semum yambìlak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi piłak. ²² Ba mìnjiþ kwet koselek mìnjiþ pakuknan piñguk manda wolok kusei wìn ñìndiñ: amali giñgit manda wìn nandìlak, gan kwe-lalok miłap ba mìnem kwìlikwili wolok nandi-koñgomli ginañ tìmbi pailìmbi, manda nandìlak wolok bien ním indañmìlak. ²³ Mìnjiþ kwet galk ginañ piñgililñ manda wolok kusei wìn ñìndiñ: amali giñgit manda wìn nandimbì nandi-kiliñ embi, kìmít kle kuañ. Endok bien wìn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapakñelak

²⁴ Tìmbi Yesuli yousimbi, e-yout manda no amatamda ñìndiñ enguk, “Kunum Molomdi giñgitñii yambì-dikñelak wìn ñìndiñ: ama noli kenan ginañ nanañ kìndemlok mìnjiþ kokuk, ²⁵ gan tim boñgiþnan ama gitikti dou-paliññilìmbi kanjikñili kena wolok ñambi, kli kolandok mìnjiþ kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambìmbi, bien indaup tìmbimbi, kli kolandì bo inda-dakleñgililñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañili wìn kañbi, molomloñ ñambi nìñgililñ, ‘Wopum, dik kenañga ginañ

mİNjIP kİndemgot kokuñ. Gan nİtek tİmbi, kli kolanlı indalak? ²⁸ Wİndiñ nİ-nandumbi enguk, ‘WİN kanjikna nolı kolımbi lambıłak.’ Eumbi nİ-nandımbi eñgilıñ, ‘Wİndiñda nİndi ña kli wİN tamat kotnetamıñ ba?’ ²⁹ Eumbi enguk, ‘Wİndiñ nİM. Kak biu palen. NİM kañbi, kli tamat kokamıñ embi, nanañ wakıt tamatneliñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ gitा kli nİset tipelatkan lambıñdeksamık. Tİmbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba gitaañ sium dıukak. Tİmbi nanañ bien wİN wİsıkot itna gitaañ ep wİs-i-kolım palekak.’ ”

³¹ Yesulı e-yout manda no nİndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wİN mastat mİNjIP * ama nolı kenan gitaañ kokuk wandin. ³² Mastat mİNjIP wİN yaya mİNjIP tip mİNam sİNk yañ, gan tawa lambıłak wolonda yaya walı dıwİN yapma klembi, komba nomık wopum dalak, wala tİmbi yaya wolok gayam plon monıktı bımbi, isı tañ.”

³³ Yesulı yousımbi, e-yout manda no nİndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wİN nİndiñ: tam nolı kİMili bendi lakatgot tİkembi, plaua kwılan wopumgan wakıt tambanembi, papalem kaumbi, plaua walı gitik bendımbi lambıłak.”

³⁴ Yesulı amatam kİMİN wopumda manda gitigitik enguk wİN endi telal no git nİM eñguk, endi e-yout mandaliñgot enguk. ³⁵ Endi wİndiñ tİmbımbi, plofet ama nolı manda nİndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandaliñgot manda enbi, nanandı sembiñ kwet kusei kİMkİMiliñnan nanin pat-ta-bañ wİN enba dakleutat.” *

³⁶ Tİmbi Yesulı amatam kİMİN wopum yambık bimbi, gwañgwañii git ilan ñañguk. Ña palıñlımbi, gwañgwañiilı endoñ bımbi nıkañbi eñgilıñ, “Dık e-yout manda eñañ wİN - kli moyen kena gitaañ lambıłak - wolok kusei nİtek? WİN nİNjIP nandına.” ³⁷ Eumbi enguk, “Ama mİNjIP kokuk wİN Amalok Nıñañ en wakan. ³⁸ Kena wİN kwet nİN man pakamıñ wolok walan, tİmbi nanañ mİNjIP wİN Kunum Molomdok gitigitii. Tİmbi kli kolan wİN kolan molomdok gitigitii, ³⁹ tİmbi kanjik kli kolan mİNjIP ep kokuk wİN kolan molom Satan en. MİNjIP bien mepmet wİN kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tİmbi kena tİndi ama wİN Anutulok añeloñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap wıp siañ wİndiñgangot nain taletalenan kolan molomdok gitigitii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok Nıñañ endi añeloñii en-mulımbi, kwet tuop gitigitii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dıwİN no ep tiañeumbi yom tañ endi wakıt ep kİMİN tİmbi,

* 13:31: Mastat mİNjIP wİN wambıñ mİNjIP wandin. * 13:35: Kap 78:2

42 jimb̄iñdok komba kwamb̄iñ ḡinañ ep kol̄ p̄inekalit̄. Wand̄iñ endi mano kwilim t̄mbi, manj̄ si-ḡilim danekalit̄. 43 Gan amatam Beps̄ilok man tañgoneñgiliñ endi kunum ḡinañ lombi, maim duatak w̄indit̄ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambi-dikñeukak. No en pañañnat endi mandana nandimbi nandit̄-kiliñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundikñe kenala Yesuli e-yout manda diw̄in no enguk

44 Yesuli yousimbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walān w̄in nepek tuan wopum-gan s̄inik kena ḡinañ k̄imisembum pakuk wandin. Ama noli nepek w̄in t̄mbi indambi, taplim bium pakuk. T̄mbi s̄ilisili wopum indañm̄iñgukta endi nepenepeli git̄ik ña tuaturalok k̄imilim tua-taleumbi, m̄inem walinin t̄kembi, nepek tuan wopum w̄in endok indañmektok kwet w̄in ña tua kleñguk.

45 T̄mbi Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walān no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot w̄in tuaup yolonj̄iñguk. Yolongj̄imbi, ⁴⁶ kawat k̄indem s̄inik no kañbi, ña nepenepeli git̄ik tuaturalok k̄imilim tua-taleumbi, m̄inem walinin t̄kembi, kawat w̄in ña tuañguk.

47 T̄mbi Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walān no w̄in ñindit̄: pis tiatia lik wopum tuk ḡinañ kol̄ p̄iumbi, pis kusei kusei epḡiliñ. ⁴⁸ Lik tokñeumbi tiañe pawān lambi pipapi, pis kañ-dan t̄iñgiliñ, w̄in pis nanalok k̄indem kambot ḡinañ ep k̄imipi, pis kolan w̄in ep kokiliñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan w̄indit̄ wakan indaukak: Anutul̄ añeloñii en-mulim b̄imbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgipsinan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jimb̄iñdok komba kwamb̄iñ ḡinañ ep kol̄ p̄inekalit̄. Wand̄iñ mano kwilim t̄mbi, manj̄ si-ḡilim danekalit̄.”

51 Yesuli e-yout manda eu taleumbi, gwañgwāñii en-nandimbi eñguk, “Sindi e-yout manda git̄ik sanlet wolok kusei nandit̄-dakleañ ba?” Enb̄imbi, endi “Oñ, nandamit̄” niñgiliñ. ⁵² Eumbi enguk, “W̄indit̄da endikñe manda nandit̄-tale amali Kunum Molomdok ḡiñgit indambi kuañ endi ama nepek k̄indem wisikot isinān k̄imilim patakñan nanin epmañ wandin: endi Anutul̄ nanandit̄ damañgan eñguk ba man elak w̄in nandit̄-daklembi, wolok tuop amatam enit̄-daut ti-semañ.”

Yesuli en Ama Wapmañ engano w̄in Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasili siñgi wilimgiliñ

53 Yesuli e-yout manda w̄in eu taleumbi, walinin p̄iñambi, ⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunj̄ ḡinañ

lombi, amatam eni-daut t̄i-semguk. T̄imbi amatam mandan nand̄iñgil̄iñ endi nand̄i-git̄iñgit̄ik embi, n̄is̄iñgan ñiñdiñ eñḡiliñ, "Ama ñal̄i nanandi wandin ba kudit engano s̄inik t̄ind̄ilok gemb̄i w̄in denanin t̄ikeñguk?"⁵⁵ N̄indi endok kusei nandam̄iñ yañ! Endila it k̄indik̄indit ama endok n̄iñañgot. Meñlok koi w̄in Malia, kwayañii w̄in Jekop, Josep, Simon git Judas,⁵⁶ t̄imbi endok wiwii w̄in n̄in git̄a yakan kuam̄iñ. W̄indiñda nanandin git̄ gemb̄in wandin w̄in nind̄ daulmiñguk?"⁵⁷ W̄indiñ eñipi, endok mandan ba ep t̄ind̄in wala nandum tlal t̄iñguk. T̄imbi Yesuli enguk, "Amatam d̄iw̄indi plofet ama giñgiñgan t̄iñmañ, gan enloñ nasii ba noliil̄i w̄indiñ n̄im t̄iñmañ."⁵⁸ W̄indiñ embi, n̄im nand̄i-kil̄ikt̄ t̄iñmiñgil̄iñda t̄imbi kudit engano asup wandiñ kandañ n̄i m t̄iñguk .

14

Elotti Yesula nandum en Yoane k̄imnan nanin m̄lakuk w̄indiñ t̄iñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endi Yesu koi giñgit nand̄imbi,² kena amañii ñiñdiñ enguk, "Endi Yoane tuk ii-sem en wakan. K̄imnan nanin m̄lakukta t̄imbi kudit engano t̄imbektok gemb̄in wopumgan palm̄lak."
³⁻⁴ Kusei ñiñdiñda Elotti w̄indiñ nand̄iñm̄iñguk: damañgan endi enlok kwayañ Filip endok tamin Elodia apma t̄ikeñguk. Apma t̄ikeumbi, Yoaneli ñiñdiñ pa n̄iliñguk, "D̄ik Elodia tamga t̄ikeñguñ w̄in n̄indok end̄ikñe manda maklelañ." * W̄indiñda Elotti eumbi, Yoane t̄ike imbi, it kwamb̄iñ ḡinañ k̄im̄k̄il̄iñ. ⁵ Elotti Yoane w̄il̄ k̄imbektok nand̄iñguk, gan amatamda misiñgukta w̄indiñ n̄im t̄iñguk. Neta, Juda amali Yoanela nandum plofet no t̄iñgukta t̄imbi.

⁶ Gan w̄inaña ñiñdiñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat t̄i-semumbi, Elodialok wembanli bi endok dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elotti wembe wolok kapta nand̄i-koñgom t̄iñgukta t̄imbi,⁷ manda ñiñdiñ e-kwamb̄iñ dambi n̄iñguk, "Biañgan s̄inik. D̄ik nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet." ⁸ W̄indiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñiñdiñ m̄iumbi, Elottoñ undane ñambi n̄iñguk, "D̄ik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim domb̄imbi, kumbam jawañ plon k̄im̄ipi bi namit." ⁹ Ama wapmañdi manda w̄in nand̄imbi nandum m̄ilatañguk. Gan manda yokñiilok dausinan e-kwamb̄iñ dañgukta t̄imbi endi nand̄iñm̄imbi, wembel̄ eñguk wolok

* **14:3-4:** End̄ikñe mandali amali enlok dal ba kwayañlok tamin t̄ikeuktok k̄im̄sip t̄iñm̄ilak. Dal ba kwayañ endi yamin pap sembiñguk wolondañgot k̄indem w̄indiñ t̄imbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

tuopkan t̄neliñdok eñguk. ¹⁰ T̄mbi it kwamb̄iñ ḡinañ ñambi, Yoanelok bim domb̄iñbi, ¹¹ kumbam jawañ plon k̄im̄pi b̄im wembe m̄umbi, meñloñ t̄ke ñañguk. ¹² T̄mbi Yoanelok gwañgwañiił b̄im dalandan bem ña k̄indikil̄iñ. W̄indiñ t̄-talembi, siñgi ña Yesu kasat t̄ñmumbi nand̄iñguk.

Yesuli ama 5,000 gitam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane w̄ili k̄im̄iñguk wolok git̄ Yesuli nand̄iñgukta endi gwañgwañii git walinin pi ñaneliñdok k̄ikeñ nolok plon lombi, kwet ama n̄imnatnan n̄is̄iñgan kune pi ñañgil̄iñ. Ñaumbi, amatamdi git̄ w̄in nand̄iñbi, is̄i kwesi bimbi, kesitt̄ en klem, tuk baliliñ ñañgil̄iñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nand̄iñguknan ña tomgil̄iñ. ¹⁴ T̄mbi Yesuli k̄ikeñ plon nanin piñipi, amatam k̄im̄in wopum yamb̄iñguk. Yamb̄imbi, blan t̄-sembi, j̄imbatsiat ep t̄imbi k̄indem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala t̄imbimbi, gwañgwañiił Yesuloñ b̄imbi n̄iñgil̄iñ, "Kwet k̄ilim elak. T̄mbi ñin kwet ama n̄imnatnan pakam̄iñ, w̄indiñda dik amatam en-mulimbi, it kwelan ñambi, nanañji tua namb̄it." ¹⁶ Eumbi enguk, "Nekta ñaneliñdok eañ? S̄in nanañ ep towiwit." ¹⁷ Eumbi, jip jup t̄imbi n̄iñgil̄iñ, "N̄indok plaua nanañ kit tombon git̄ pis tipet walñgot pat-n̄imlak." ¹⁸ Eumbi enguk, "W̄in nokoññan mep b̄iwit." ¹⁹ W̄indiñ embi, amatam enbimbi, kli yali ḡimbañ dambi pipakil̄iñ. T̄mbi Yesuli plaua nanañ kit tombon git̄ pis tipet w̄in epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmimbi, plaua w̄in ombimbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ git̄ikti nambi na-tokñe t̄ñgil̄iñ. T̄imbimbi, dip pakuk w̄in gwañgwañiił epmbi, sandiñ lik 12 wolok ḡinañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ ñañgil̄iñ w̄in ama 5,000 n̄itepek, gan tam git̄ wembe gwañgwā n̄im ep kunakil̄iñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama k̄im̄in git̄ikti nanañ namb̄i taleumbi, Yesuli gwañgwañii en-ḡiñginembi, n̄is̄iñgan k̄ikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñañgil̄imbi, amatam k̄im̄in git̄ik is̄inan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan n̄imolo t̄imbe pi jañginnan lo pakuk. Kwet k̄ilim eumbi, jañginnan engan palimbi, ²⁴ gwañgwañiilok k̄ikeñdi ña tuk guañ boñgiñnan tomguk. Tombimbi, sasaleli ñañgil̄iñ kandañnan b̄iñgukta, tukt̄ k̄ikeñ munjupi, t̄ke lombi p̄imbi t̄ñguk.

²⁵ Kwet gama n̄im salañgil̄imbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep t̄imbi dumalañguk. ²⁶ T̄mbi

gwañgwañiili tuk plon yaliyali biumbi kañbi, “Asili bilañ!” embi, gembinji piumbi, misimbi kwawa tiñgililiñ. ²⁷ Timbi wolongan Yesuli eni-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

²⁸ Timbi Petlolit niñguk, “Wopum, biañgan ditna bilañda, nanbimbi, tuk plon yalim dikonan biwa.” ²⁹ Eumbi niñguk, “Natna ya, bo!” Nimbimbi, kikeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañipi, sasale wopum wikkukta tuk miłakuk wiñ kañbi, misimisi ñokap tuk ginañ piup timbi, kitimbi eñguk, “Wopum, nepmiñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap tikembi niñguk, “Nanandi-kiliktiñga lakat pakamlak. Nekta ginañ tipet tiñañ?” ³² Windiñ eñipi, Petlo nañgilimbi, kikeñ plon loñilimbi, sasaleli kip eñguk. ³³ Timbi gwañgwa kikeñ plon pakiliñ endi Yesuloñ mielelem timbi niñgililiñ, “Biañgan dik Anutulok Ntñañ.”

³⁴ Tuk guañ dikñe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgililiñ. ³⁵ Suaumbi, wiñasili Yesu ka-daklembi, manda kimilimbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdi ama jimbatsiat gitik yanañgiñ endoñ biñgililiñ. Bimbi, ³⁶ Yesu dasindasin kusipgot tike-kaneliñdok ni-nandi tiñgililiñ. Ni-nandumbi nandi-semumbi, tike-kañgililiñ tuop kinde m dañgilif?

15

Anutulok dainan nek ñali ama timbi kolalak wiñ Yesuli eni-daut ti-semguk

¹ Timbi Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama diwindi Jelusalem bimbi, Yesuloñ biñgililiñ. Bimbi, niñdiñ ni-nandiñgiñiliñ, ² “Nitek timbi, gwañgwañgailiñ bep pañniilok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak niñi-daut tinimgiliñ wolok tuop kisi nim wiliipi pa nañ.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikñe manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endikñe manda tipet niñdiñ kimit-nimuguk, ‘Dik meñga beka giñgiñgan ti-semekañ’, timbi ‘Ama no meñ ba beu enkolalaka en wilí kimlok.’ ⁵ Gan sindi endikñe manda tipet wiñ maklembi, amatam niñdiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epmiu plaptauktok nepek no palmiłak, gan ‘Nak nepek wiñ ikan Anutulok giñgit wiliñmigut’ wiñdiñ enlakta, ⁶ endi kindem beu nim nandi-nimbi, nim timbi plaptalak. Windiñ tiñipi, endi beu giñgiñgan nim timbi, endikñe manda maklelak. Windiñda sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikñe manda timbi lakatalak.

* 15:4: Kisim Bek 20:12, 21:17, Lo 5:16

⁷ Yakñes! Sïndok manjî manbenjî malet nomïk! Anutulî plofet Aisaialok man plon ñïndîñ embi, sïndok kolanjîlok walân e-kîliñ eñguk,

⁸ 'Amatam ñalî manjîlîñgot kotna gîñgit e-tîke-loañ, gan gînañ nanandînjîlî mayañgan sînik pat-semjak.

⁹ Endî amalok nanandî wîn nokok endîkñe manda wandin enî-daut tî-semañ,
wala tîmbi endî nan-wowooñ tañ wîn sîlaningot.' " ☀

¹⁰ Tîmbi Yesuli amatam kîmîn gitik kîti-semum bîumbi enguk, "Sîndî pawanjî kîmîpi nandî-kîliñ ewit. ¹¹ Nepek nek ñalî ama tîmbîmbi, Anutulok dainan dîndîm palektok tuop nîm? Wîn nepek nanambi, mînjîpnî gînañ pîlak walî nîm. Wîn nepek kolan gînañni gînañ papi, manî plon lambî pîlak walî mek ama tîmbi kolalak."

¹² Papalembi, Yesu gwañgwâñiñ endoñ bîmbi nîñgîliñ, "Ba dîk Falisi amalî mandañga wîn nandîmbi, nandî-kola tîgamlîñ wîn nandîlañ ba?" ¹³ Eumbi tambane enguk, "Falisi ama endî kli kolan kena gînañ nîsi lambañ wandin. Tîmbi Bepna kunum gînañ patak endî kenan gînañ nepek nîm tîpiñguk wîn kakasiat gitik ep tamat-taleukak. ¹⁴ Sîndî yambium patneliñ. Ama dautsî sipsipmîn endî nosii telak daut semnepi pa tañ. Tîmbi dai sipsipmîn noli dai sipsipmîn no telak daulimekta, nîset tipelatkan dîmat gînañ pîndemîk."

¹⁵ Tîmbi Petloli Yesu nîñguk, "Dîk e-yout manda manîlok plon eñañ wolok kusei kîndem nînbî dakleutak."

¹⁶ Eumbi enguk, "Gwañgwâñai sîndî bo nîtek tîmbi nandî-dakleneliñdok gamañgot tîpikañ? ¹⁷ Sîndî ñin nîm nandî-dakleañ ba? Nepek manî gînañ pîlak walî tem meñ gînañ pîmbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ gînañ pîlak.

¹⁸ Gan nepek manî gînañnan nanin lambîmbi pîlak walî gînañni gînañ nanin lambîlak. Tîmbi walî mek biañgan ama Anutulok dainan tîmbi kolalak. ¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: wîn ama gînañjî gînañ nanandî kolan kusei kusei indaumbi tañ wîn ñïndîñ: ama wîli kîm tañ, ba nolok wapai ba tamîn kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosî eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin walî mek tîmbîmbi, amalî Anutulok dainan dîndîm patneliñdok tuop nîm. Gan endî Falisi amalok ep tîndînjî nîm kîmit klembi, kîsî nîm wîlipi ep na-tañ walî nîm ep tîmbi kolalak."

Yesuli kwet dîwîndok amatam gembîn daut semguk

Yesuli Kenan tam no endok wemban yal kolannat tîmbi kîndem dañguk

◊ 15:9: Aisaia 29:13

²¹ T̄imbi Yesuli gwañgwañii git walinin pi ñambi, Tilo git Sidon it kwet ti-pet pakamikñan ñañguk. ²² Ña tombimbi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endi endoñ bimbi, kitinmi-giñginembi niñguk, "Wopum, Devittok Komblin, dik blan t̄imbi, mandana nandi-namit. Yal kolandi wembanalok ginan ginañ piumbi, kola-sinik talak." ²³ Eumbi, Yesuli nandi-kimnembi ñañguk. T̄imbi gwañgwañili Yesulon bimbi ni-giñginembi eñgilin, "Tam walit kitit kitinipi ni-p klelak, wala t̄imbi dik kak ni-mulim ñaun." ²⁴ Niimbimbi enguk, "Nak Islael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulim bi indañgut."

²⁵ Yesuli windiñ eñguk, gan tam walit endoñ bimbi, kesinan milelem t̄imbi niñguk, "Wopum, nep kimit." ²⁶ Windiñ eumbi niñguk, "Wembe gwañgwalok nanañji yapma tikembi, kamotta emem win tuop nim." ²⁷ Eumbi niñguk, "Wopum, win kindem elañ, gan molomjili nanañ nambimbi dip pilak win kamotti wakan pa nañ win." ²⁸ Windiñ eumbi niimbi eñguk, "Tam, nanandi-kiliktiniga win wopum. Nandilañ, wolok tuop inda-gamin." Eumbi, wolongan wemban kindem dañguk.

Yesuli amatam jimbatsiat asup ep t̄imbi kindem dañgiliñ

²⁹ T̄imbi Yesuli walinin pim ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kimin no wolok lombi pi pakuk. ³⁰ T̄imbi amatam asupgandi endoñ biniipi, amatam jimbatsiat yanañgiñ biñgilin, win ama kesik nim kuañ wakit ama kisi ba kesisi dalandan, ba dausit sipsipm in ba manji sipsipm in, ba jimbat diwin noli epmi epmin wakit asup yanañgiñ biñmbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bi kimin kolimbi, ep t̄imbi kindem dañguk. ³¹ Ep t̄imbi kindem daumbi, amatamdi yambigiliñ win: ama manji sippm in kuñgiliñ endi manda eñgilin, ama kisi ba kesisi dalandan endi kindem dañgiliñ, ama kesitti nim kuñgiliñ endi kesitti kuñgiliñ, t̄imbi ama dausit sipsipm in endi deiñgiliñ. Win yambimbi yambit silikñembi, Islael amatamdi Anutu ni-wowoon t̄inmañ en ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli ama 4,000 git tam gwañgwanji nanañ ep towiñguk

³² Yesuli gwañgwañii kitit-semum biumbi enguk, "Amatam nali sandap ti-pet git no nakita palimbi, nanañji talelak, wala t̄imbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñaneliñdok nim nandilet. Nim kañbi, telak plon dauts kolimbi, katap tineliñ." ³³ Eumbi, gwañgwañili niñgiliñ, "Ñolok it kwet no nim pakañ, wala t̄imbi niñdi nanañ denanin ep biñmbi, amatam kimin wopum ñin ep towinambi, tuop ti-semek?" ³⁴ Eumbi, Yesuli en-nandimbi eñguk, "Sinlok plaua nanañ

nîtek pat-samlak?" Tîmbi endî eñgîliñ, "Plaua kît dîwîn tîpetgot, tîmbi pis titip lakat sînîk pat-nîmlak."

³⁵ Wîndiñ eumbi, Yesuli amatam enbîm nandîmbi, kwe-lan pipakîliñ. ³⁶ Tîmbi endî plaua nanañ kît tombon tîpet wakît pis wîn epmbi, Anutu weñmîmbi ombîmbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañgîliñ. ³⁷ Tîmbi endî gitik nanañ wîn nañbi na tokñeñgîliñ. Na tokñeumbi, dîp pakuk wîn gwañgwañili ep dasiumbi, sandîñ lîk wopum kît tombon tîpet tokñeñguk. ³⁸ Wîn ama 4,000 nîtepek endî nanañ nañgîliñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsi nîm epgîliñ. ³⁹ Yesuli wîndiñ tî-talembi, amatam en-mulîm ñaumbi, en kîkeñ plon lombi, gwañgwañii git Magadan ka ndañ ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nîm ka-nandî-tomgîliñ

¹ Tîmbi Falisi git Sadusi ama dîwîn Yesuloñ biñgîliñ endî sîsoñ tîñminelîñdok ñîndiñ nîñgîliñ, "Kunum Molomdok gembîn pakamlakta wîn nînda daut nîmeñdok dîk kundit engano sînîk no tîmbîmbi kana." ² Eumbi tambane enguk, "Maimdi pî sembep tîmbîmbi, kunum git daumbi, sîndi ñîndiñ pa eañ, 'Desa nain kîndem indaukak.' ³ Kwet salaumbi, mulukualî kunum masipmîlak wala sîndi ñîndiñ pa eañ, 'Gwi sasale inda-nîmetak.' Wîndiñda sîndi kunum kañbi, maim iletak ba gwi wîletak wîn kîndem ka-dakleañ. Gan sîndi man ñîndiñgit nepek nek indalak wîn kañbi, wolok kusei nîm ka-nandî-dakleañ. ⁴ Nîtek tîmbi ama man ñîndiñgit kuañ sîndi kolan tîmbi, Anutu bi-sînîk tañipi, kundit engano kanep kît-nandañ? Gan kundit no nîm daut samum kanekaliñ. Nîm. Ñîn noñgangot kanekaliñ: wîn plofet Yona indañmîñguk wîndiñgangot inda-namekak." Yesuli wîndiñ embi yambimbi pîm ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tîmbi dumalanelîñdok ñañipi, gwañgwañili kamalambi, plaua nanañ no nîm ep ñañgîliñ.

⁶ Tîmbi Yesuli enguk, "Sîndi Falisi gitâ Sadusi endok plaua kîmîli bendîla ka-kîliñ enekaliñ." * ⁷ Wîndiñ eumbi, nîsîñgan e-nandî tîmbi eñgîliñ, "Plaua nanañ nîm tîke-bîmîñ wala elak bek." ⁸ Yesuli wîn yambî-nandîmbi enguk, "Nekta sîngan 'Plaua nîm pat-nîmlak' wîndiñ e-nandî-tañ? Biañgan nanandî-kîliktînjî wîn lakat sînîk pat-samlak.

* **16:6:** Juda amatam endok nanandinjî gînañ 'kîmîli bendî' wîn nepek no walî dîwîn tîmbi tambane wolok walân. Yesuli ñiok kîmîli bendîla eñguk endî Falisi git Sadusi amalî amatam endaut manda juluñgan enbîmbi nanandinjî kamalañguk wolok plon e-yout tîñguk.

⁹ Kusatna gama nîm nandî-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kît dîwîngot wîn tambîpi, ama 5,000 ep towiwambi, sîndî dîp palîmbi, sandîñ lîk 12 dasium tokñeñguk wîn sîndî nîm nandî-tomañ ba? ¹⁰ Ba plaua kît tambon tîpet wali ama 4,000 ep towiwambi, dîp palîmbi, sandîñ lîk wopum nîtek dasiñgilîñ? ¹¹ Nîtekta tîmbi, sîndî mandana nîm nandî-dakleañ? Nak plaua nanañla nîm et, wîn nak Falisi git Sadusi endok plaua kîmîli bendîla ka-kîliñ eneliñdok sanit.” ¹² Wîndiñ eumbi, kombîkmek nîndîñ nandî-dakleñgilîñ: endî nanandî Falisi git Sadusili amatam emañ wala ka-kîliñ eneliñdok enguk, plaua kîmîli bendî wala nîm.

Yesu en nin sînîk wîn Petloli e-dakleñguk

¹³ Tîmbi Yesuli gwañgwañii git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandî tîmbi eñguk, “Amatamdi Amalok Niñaañ enda nin sînîk pa eañ?” ¹⁴ Eumbi nîñgilîñ, “Dîwîndî Yoane tuk ii-sem eumbi, dîwîndî plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dîwîndî plofet Jelemaia ba plofet no damañgan kuñguk en wîndiñ pa ganñañ.” ¹⁵ Wîndiñ eumbi eni-nandîmbi eñguk, “Tîmbi sîniла naka nin sînîk pa nanañ?” ¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli nîñguk, “Dîk Mesia, Anutu kuñgu molom endok Niñaañ.” ¹⁷ Eumbi, Yesuli nîñguk, “Simon Yoanelok niñaañ, dîk amatam dîwîn yapma kle-patañ. Nanandî wîn amalok nanin nîm. Bepna kunum gînañ patak endî ganbiñ dakleñguk.

¹⁸ Wîndiñda nak nîndîñ ganlet: koka komblin Petlo kitîlet, wîn Kawat. Tîmbi nak kawat wolok plon kîkesimînnai yapîlam gembîlambi bendî wopum danekaliñ. Bendî wopum daumbi, kîmdok gembînlî bo kîkesimînnai ep tîmbi pîuktok tuop nîm. ¹⁹ Tîmbi Kunum Molomdok amatamñii yambî-dîkñewiñdok nak gembî gamlet. [†] Dîk nepek nola kwelan e-wiat tî-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndiñgot wiawiat indaukak, tîmbi dîk nepek nola e-wiat nîm tî-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndiñgot gama pat-semekak.” ²⁰ Wîndiñ eñipi, kîmîsip kwambîñ tî-sembi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambîñ dañguk wîn joñgo nîm eelok enguk.

Yesu en miłap bembî kîmbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesuli kusei kîmîpi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila nîndîñ en-sîwîkuk: endî Anutulok man

[†] **16:19:** Grik manda plon Matayoli nîndîñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gamet.” Manda wolok walani wîn nîndîñ: Petlo git kîkesimîn endî Anutulok man tikembi, kwelan ñolok amatam dok yomjî e-wiat tî-semañ ba kîmîlim pat-semektok eañ.

tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi milap kusei kusei tiñmínekalin. Tiñmumbi, Roma amali wilim kimbimbi, sandap tipet git no timbimbi, Anutuli timbi milalekak. ²² Windiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña niñombimbi ni-kimisip tiñipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, "Wopum, milap wandin sínik bo nim inda-gamekak." ²³ Eumbi tambanem, Petlola niñdiñ niñguk, "Satan, dík wi! Dík Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dík amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ."

²⁴ Windiñ embi, gwañgwáñii gitikta enbi eñguk, "Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal tímibimbi, endi Kloñbatli tike bembí, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka tímibi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen niñnat indañmekak. ²⁶ Tíkap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewík, gan siñgi en jimbíñ piwík, nain wolonda nepek walí ni tek tike-kimilek? Tímibi kuñgun taletalen niñnat win bìndambo ni tek kasilewík? Win tuop nim. ²⁷ Kusei niñdiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembín walalannat añeloñii yanañgipi undane bìupi tilak. Undane bimek, amatam gitikti ep tindinjí nek tiñgilin wolok tuopkan tuanjí emekak. ²⁸ Nak biañgan sínik sanba: ama ni pakañ siñdok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan kuñilimbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-díkñeuktok bi indaumbi kanekalin."

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambimbiñ dañgilin

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesulit gwañgwáñii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgilimbi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, niñgigan pakiliñ. ² Pakapi, gwañgwáñili kañilimbi, Yesulok piñgiu walal engano tikiñleñguk, win timan dai maim daut wandin, tímibi dasindasin win kolsalen walalan sínik saleñguk. ³ Tímibi platik sínik plofet ama tipet damañgan kuñgimik, win Mose git Elia, endi gwañgwáñiloñ indambi, Yesu git manda e-nandi tiñgilin. ⁴ Windiñ tímibimbi, Petlolit Yesula niñguk, "Wopum. Niñdi ni pakamipin win kíndem sínik. Wala tímibi dík niñdiñ nandiwinda, nak it jala tipet git no kíndiletet, win no díkok, no Moselok, no Elialok."

⁵ Petlolit manda windiñ eñilimbi, mulukua walalan sínik walí platik sínik ep tímilimbi, mulukua gitnañ nanin

manda no ñindíñ kitú piumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sínik. Nak ginañnalí en kasilembi, enda wale kíndem tñmílet, wala tímberi síníti endok mandan nandímbi kímit-klenekalíñ.”⁶ Tímberi gwañgwañíli manda wín nandímbi, gembínjí piumbi, gapok piumbi, timanjí daut kwelan piñgilíñ.⁷ Gan Yesuli endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Milalet! Síndí ním misineliñ.”⁸ Wíndíñ enbímbi, endí deimbi kañgilíñ wín: Yesu en noñgan ilímbi kañgilíñ.

⁹ Walinin kwet jañgín plon nanin piñipi, Yesuli gwañgwañii e-kímisip ti-sembi enguk, “Nepek ñin kalíñ wolok kasat ama nimbek nola ním enínekalíñ. Gamamek, Amalok Niñañ endí kímnan nanin mítalekak, wolondamek kíndem enínekalíñ.”

¹⁰ Tímberi gwañgwañíli ní-nandímbi eñgilíñ, “Wíndíñda kusei nekta endíkñe manda nandí-tale amalí ñindíñ pa eañ, ‘Plofet Elialí Mesialok telak dama tímberi bíukak?’”¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialí dama undane bímbi, amatam ti-pañgipañgle ti-semekak.¹² Gan natna ñindíñ sanlet: plofet no Elia wandin endí ikan bíñguk, gan amalí endok kusei gama ním ka-nandí-dakleñgilíñ. Endí nísílok nanandíñji klembi, kundit kolan kusei kusei tñmíñgilíñ. Tímberi Amalok Niñaña kolan wíndíñgangot tñmíñekalíñ.”¹³ Wíndíñ eumbi, gwañgwañíli Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout tímberi eñguk wín nandí-tomgíliñ.

Yesuli nanandí-kiliktíla nepek bien sínik enguk

¹⁴ Yesu git gwañgwañii tipet git no endí amatam asuptí kímin tí-pakíliñnan pi tombímbi, ama noli Yesuloñ bímbi, kesiinan mítalelem ti-ñimbí níñguk,¹⁵ “Wopum, dík níñanala blan tñmíñ. Gwañgwa ñalí kwapmeñgan ginañ kamalalak nain wín tikeumbi, kím katap tímberi, kombá ginañ ba tuk ginañ pa piumbi, piñgiu kola sínik talak.”¹⁶ Nak gwañgwañgailí tímberi kíndem danelíndok nañgípi bíñat, gan endí ti-lap bium patak.”¹⁷ Wíndíñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñíndíñgit kuañ síndí nanandí-kiliktínjí ním pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sín gitá papata kunjit tilé! Nain nítek sínik sín gitá gamañgot kuwambi, nandí-kiliktí namnekalíñ?” Wíndíñ embi, “Gwañgwa wín nokoñ nañgíp bíwit!” enguk.¹⁸ Nañgíp bíumbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok ginannan pakuk wín ní-ñombíumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walí kíndem dañguk.

¹⁹ Nísíñgan palíñipi, gwañgwañíli Yesuloñ bímbi ní-nandímbi eñgilíñ, “Kusei nítekta tímberi níndí yal kolan wín kle-kotneñdok tipkamíñ?”²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandí-kiliktínjí lakat sínik walí tuop ním. Nak biañgan sínik

sanba: nanandi-kiliktinji wambiñ minjip tip minam wandin pat-samekta, kundit gitik tinep nandañ win kindem eumbi indauk, win kwet jañgin ñala bo kindem nineliñ, 'Dik milapi da wolok ñau!' nimbiimbni, wolok tuop timbek.' *

Yesuli enlok kuseila gwañgwañii en-kaikta ti-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gitik endi Galili distrik kimin tipepalimbi, indiñ enguk, "Nain nim ombataumbi, Amalok Niñaoñ kanjikñiilok kisinan kimilimbi, ²³ wil kimbimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi milalekak." Windiñ eu nandimbi, ginañji milata sinik tañguk.

²⁴ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgilin. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgilin endi Petloloñ bimbi ni-nandimbi eñgilin, "Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?" ²⁵ Eumbi niñguk, "Ba! Kimitak ñak." Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñilimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, "Simon, dik nitek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseiloc minem pa mekañ win denanin? Win niñajiloñ nanin mekañ ba ama diwisiлоñ?" ²⁶ Eumbi, Petlol eñguk, "Ama diwisiлоñ." Eumbi niñguk, "Windiñda niñajili slak papi, takis minem nim pa kimikañ. ²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gibit tit-nimnelin. Windiñda dik ñambi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutan endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbi, enda emekañ. Minem walitettok takislok tuop timbetak."

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

*Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan
nindi loloñ sinik yañ?*

¹ Nain wolonda gwañgwal Yesulon bimbi ni-nandimbi eñgilin, "Kunum Molomdok giñgit boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?" ² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitimum bimbi, boñgipsinan kimipi ³ enguk, "Nak biañgan sinik sanba: ti kap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indanelinda, sindi Kunum

* **17:20-21:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win nindin, "Ama nanañ gitik kimisip tñipi, nimolo tañ endiñgot yal kolan ñandis gumañ ep kle-semnelinda, telak no nim patak."

Molomdok gîñgitñii nîm indanekalîñ. ⁴ No en kayombînembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok gîñgitñiilok boñgîpsînan loloñ sînîk patak yañ.

⁵ No en naka nandîmbi, gwañgwa ñandin nola not tiñmilakta endî wakan naka not ti-namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi nîmnat ñandin ñalî nandi-kîlikti ti-namlak wandin no nî-tiañeumbi, yom plon pipîlakta ama walî blangandok. Neta, Anutulî mîlap wopumgan mîukakta tîmbi. Endî kundit wandin gama nîm tiñilîmbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tîke kolîm tuk kimbiñ gînañ pîumda walî mîlap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endî blasîñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseilî yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin wîn nindî tîmbi inda-semlak en Anutulî mek ti-lamilekak.

⁸ Wîndiñda dîk kîka ba kesîka tombonli yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, kak dombî kolîm ñaumbi, kîka ba kesîka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, kîka ba kesîka tîpelatkan kukapi, kombâ nîm pa kîmlaknan wandîñ gep kolîm pîuñ a. ⁹ Ba dîk dauka tombonli yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, dauka wîn gitnei kolî ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, dauka tîpelatkan kukapi, jîmbiñdok kombâ galk gînañ gep kolîm pîuñ a.

¹⁰⁻¹¹ Sîndî kuñgunji ka-kîliñ enekalîñ. Nîm kañbi, gwañgwa kosî nîmnat wandin endoññan nanin nola nadum tlal tîmbiñbi, en tîmbi kolaneliñ. Neta, nak ñîndiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambî-dîkñeañ endî kunum gînañ kumbi, enda tîmbi kwapmeñgan Bepna kunum gînañ patak endoññan kîndem ña indañ. *

¹² Sîndî nîtek nandañ? Tîkap ama nolok sipsip 100 palmek, tîmbi noñgan no pailîm kak biwîk ba? Nîm a. Endî 99 yambium kwet jañginnan palîmbi, ña noñgan no pait-patak wîn lonjîwîk. ¹³ Nak biañgan sanba: endî sipsip 99 enda sîlisili tîlak, gan noñgan pailîm tîmbi indalak enda sîlisili wopum sînîk tîlak. ¹⁴ Wîndiñgangot Bepsî kunum gînañ patak endî gwañgwa koi nîmnat wandin endoñ nanin no nîm pailektok nandîlak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sîndoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dîk ñam sîtekan papi, kusei daul-mekañ. Tîmbi endî mandañga nandîm tîke-kîliñ elakta,

* **18:10-11:** Nandi-tale ama dîwîndî manda kusip no gamañgot patak eañ. Wîn ñîndiñ, “Neta, Amalok Nîñaañ endî amatam yomjîla tîmbi pait-pakañ epmektok indañguk.”

endi bìndambo not tì-gambi, dìkok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endì mandañga wilekta, ama noñgan ba tìpet yanañgilimbi endoñ ñanekaliñ. Tìmbi nokailì manda gitik ama wolok plon kít yout tìlañ wìn e-gembilanekaliñ, endikñe mandalì molo manda elak wolok tuop. * ¹⁷ Ba endì mandanjì wit kak kolekta, ama wìn kikesimindok kisinan kimilekañ. Kikesimindok manda wìndiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñmìumbi, endì takis epep ama ba ama Anutu nìm nandi-kiliktì tìñmañ endok tuop tìmbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: sìndì nepek nola kwelan e-wiat tì-semumbi, Kunum Molomdok dainan wìndiñgot wiawiat indaukak, tìmbi sìndì nepek nola e-wiat nìm tì-semumbi, Kunum Molomdok dainan wìndiñgot gama pat-semekak. ¹⁹⁻²⁰ Tìmbi nak yousimbi ñìndiñ sanba: ama tìpet ba tìpet git no endì nokok kotna plon kìmìn tañda, nak en git patet, wala tìmbi sìndoñ nanin ama tìpet endì kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan tìmbim, nepek nola ba nola nìmolo tìmbimbi, Bepna kunum ginañ patak endì nandi-semekak.”

Notniilok yomjì nain tuop bi-semlok

²¹ Tìmbi Petlolì Yesuloñ bìmbi nìkañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa tì-namumbi, nain nìtek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet walì tuop ba?” ²² Eumbi nìñguk, “Nain 7got nìm a. Dìk 70 im 7 biñmi-ta-ñaukañ, wìn yom bimbi tìñipi nìm kunakunattok elet.

²³ Kusei ñìndiñda tìmbi wìndiñ elet: ama wapmañ noli nepek tìñguk wìndiñgangot Kunum Molomdi giñgitñii yambì-dìkñelak. Ama wapmañ walì kena amañiilì nepek slak epgiliñ wolok kìnjan ombiñmìneliñdok en-tiañeñguk.

²⁴ En-tiañembi, kena kusei kìmìlimbi, ama no nañgip biñgiliñ endoñan kìnjan ombiñmektok palmiñguk wìn mìnem 45 milion. † ²⁵ Endì mìnem wìn ombiñmektok tuop nìm, wala tìmbi ama wapmañdi mìnem dìwìn epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñìndiñ tìneliñdok enguk: endì ama en wakit tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmìlak wìn epbi, tualok kìmìneliñdok enguk. ²⁶ Wìndiñ eumbi, kena ama walì ama wapmañdok kesinan mìlelem tìmbi, ñìndiñ nì-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan tì-nambi, naingot namumbi, nak kìnjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

²⁷ Tìmbi ama wapmañdi ama wala blan tì-nambi, kìnjan wopum palmiñguk wìn gitik biñmìmbi, kak slak bium ñañguk.

* **18:16:** Lo 19:15 † **18:24:** Yesulì mìnem kunakunat eñguk wìn wopum sìnìk. Mìnem walì ama 10,000 endì gwìlat 15 gitik kena tìñgiliñ endok tuanjì.

²⁸ It ginañ nanin pi ñañipi, kena gwañgwa nol no tîmbi indañguk, endoñan kînjan ombiñmektok palmiñguk wîn mînem 100. [‡] En wakan tîmbi indambi, bim plon tike kandipi niñguk, ‘Dîk mînem slak tiñeñguñ wîn ñîndiñgitañgan ombi-namîñ!’ ²⁹ Tîmbi nollî kesînan mîlelem ti-ñîmbi, ñîndiñ ni-blambla eñguk, ‘Dîk nandi-nambi, nain namumbi, nak kînjan ombi-gametat.’ ³⁰ Eumbi nandi-kîmnembi, it kwambiñ ginañ nañgip ña kîmipi ñîndiñ niñguk, ‘Kînjan ombi-tale-namumek gep pisattok’.

³¹ Tîmbi noliilî kundit wîn ka-nandîmbi, ginañjî biañgan miłataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgilîñ. ³² Tiñmi-taleum nandîmbi, kena ama wîn bîndambo ni-tiañembi ñîndiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, dîk nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kînjanna wopum wîn kak bi-gamît. ³³ Nîtek tîmbi, nak bi-gamît, gan dîk wîndiñgangot nokala blan nîm tîmbi biñmîññañ?’ ³⁴ Wîndiñ embi, ginañ komba diumbi, mik amaloñ nañgip ñâmbi enguk, ‘Sîndi nain tuop kena gîm mîumbi, endi kînjanna wopum wîn ombi-nam-taleumek, wolonda sîndi kañbiumbi piukak.’ ³⁵ Yesuli e-yout manda wîndiñ en-talembi eñguk, “Sîndi noñgan noñganlı ginañjî gitikti nosiilok yomjî nîm bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum ginañ patak endi wîndiñgangot noñgan noñgan sîndok yomjî nîm bi-sameka k.”

19

¹ Yesuli manda wîndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatam dok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk. ² Tîmbi amatam asupgandî en kle ñaumbi, jîmbatsiat ep tîmbi kîndem dañgilîñ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk wîn amali nîm tambîktok

³ Tîmbi Falisi ama dîwîndi Yesulon bîmbi, ti-kuyuk tiñmînepi ni-nandîmbi eñgilîñ, ‘Dîk nîtek nandîlañ? Damañgan Moselî endîkñe manda kîmît-nîmguk wolok tuop ama noli enlok nanandînla nepek kusei wala ba wala tamîn kle-kolek ba nîm?’ ⁴ Eumbi tambane enguk, ‘Manda youyoulin ñîn patak wîn sîndi pinat nandîmbi kamalañ bek. Nain kusei kîmîkîmîlinan Anutuli ama ep tîmbi indañguk wolonda endi ama git tamîn ep tîmbi indañgîmîk. [◊] ⁵ Tîmbi ñîndiñ eñguk, ‘Kusei wîndiñda amali meñ beu yambimbi, tamînnat galî-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayamîk.’ [◊] ⁶ Wîndiñda nak ñîndiñ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo ti-pet nîm tamîk. Wala tîmbi wapatam Anutuli ep kiukuk wîn amali nîm tambîktok.’

[‡] **18:28:** Yesuli mînem kunakunat eñguk wîn lakat sînik, sandap 100 wolok kenalok tuangot. [◊] **19:4:** Stat 1:27, 5:2 [◊] **19:5:** Stat 2:24

⁷ T̄imbi Falisi amal̄i ñiñgiñiñ, “T̄ikap w̄ind̄iñda, n̄itek t̄imbi Moseli end̄ikñe manda ñiñdiñ k̄im̄kuk; ama no tam̄in kle-kolektok nand̄ilakta, end̄i manda no wolok tuop youp m̄im̄bi kleum ñaukak?” ⁸ Eumbi enguk, “S̄in bamba bep pañjilok ḡinañ kwamb̄indanjiла t̄imbi Moseli nand̄sambi, tam k̄indem ep klenel̄iñdok eñguk. Gan nain kusai k̄im̄k̄im̄linan w̄in w̄ind̄iñ n̄im pakuk. ⁹ W̄ind̄iñda t̄imbi nak ñiñdiñ sanba: ama no tam̄in telak joñgo n̄im kuñguk w̄in kleum ñaumbi, komblin t̄ilak end̄i telak joñgo kulak.”

¹⁰ T̄imbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñiñdiñ n̄imbi eñgiliñ, “T̄ikap w̄ind̄iñda, amal̄i tam n̄im t̄imbi slak palekta w̄in k̄indem.” ¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutuli ep t̄imbi pañgitatalak end̄iñgot manda w̄in guma t̄ikeañ, ama gitikkandi n̄im. ¹² Nandañ. Kusei ñiñdiñda ama d̄iw̄isili tam n̄im epmañ: w̄in d̄iw̄in nolok p̄iñgipsi kolon indañgiliñda t̄imbi slak pakañ. T̄imbi d̄iw̄in nolok p̄iñgipsi komblin inda-satalok gembir̄in w̄in ama n̄isi dombu kokiliñ, wala t̄imbi tam n̄im t̄ikem slak kuañ. T̄imbi ama d̄iw̄in noli Kunum Molomdok kenan t̄ineliñdok tam n̄im t̄imbi slak pakañ. No en manda ñiñ nand̄-daklelakta end̄i t̄ikeukak.”

Kunum Molomdok ḡiñgit w̄in nin?

¹³ T̄imbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon k̄im̄ipi n̄imolo ti-semektok endoñ yanañgip biñgiliñ. Biumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ, ¹⁴ gan Yesuli ñiñdiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok ḡiñgítñii yamb̄i-dikñelak, wala t̄imbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ b̄iwit, telak masip n̄im ti-semneliñ.” ¹⁵ W̄indiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon k̄im̄ipi, gw̄ilam ti-sem-talembi, walinin p̄im ñañguk.

¹⁶ T̄imbi ama noli Yesuloñ b̄imbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen n̄imnat kasileuttok ep t̄indin k̄indem nek t̄imbettok nandilañ?” ¹⁷ Eumbi niñguk, “Kusei nekta dik nokoñ b̄imbi, nepek nek ñal̄i k̄indem s̄inik wala nankalañ? Anutu en noñgangot end̄i k̄indem, wala t̄imbi dik en ḡita nain taletalen n̄imnat kuuñdok nandilañda, end̄ikñe mandan tañgonembi kleukañ.” ¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñiñdiñ ni-nand̄iñguk, “Dik end̄ikñe manda dek ñala s̄inik elañ?” Eumbi niñguk, “End̄ikñe manda ñala elet: dik ama n̄im w̄ili k̄imbekak, telak joñgo n̄im kuukañ, kumbu n̄im t̄imbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo n̄im siukañ, ¹⁹ meñga beka giñgiñgan ti-semekeañ, t̄imbi d̄itnala nandilañ w̄ind̄iñgangot nokaila nandukañ.” ²⁰ Eumbi, ama sim end̄i niñguk, “End̄ikñe manda gitik w̄in

⁸ 19:7: Lo 24:1 ⁹ 19:19: Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sînîk gamañ tîpikalet?”²¹ Eumbi nîñguk, “Tîkap dîk Anutulok nanandin gitik kle-taleup nandilañda, dîk ña nepenepeka gitik tuatualok kîmiliñm tua-taleumbi, mînem wîn epmbi, ama pîmbîñesila em-taleumbi, tuañga kunum gînañ indagamekak. Wîndiñ ti-talembi, bî nep kle kuukañ.”²² Ama simdi manda wîn nandîmbi, nepenepek asup palmiñgukta tîmbi gînañ kolaumbi gwîlîlambi bim ñañguk.

²³ Tîmbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sînîk sanba: ama mînem kwîlîkwîlinat noli Kunum Molodok gîñgit indauktok nandîlakta endî gliñgliñnat.”²⁴ Nak bîndambo ñîndiñ sanba: kamel noli lik bemdok gînañ gik wolok ña tombep nandîwîkta endî kena kwambîñ tîmbek. Tîmbi ama kwîlîkwîlinat no Anutulok gîñgit indaupt nandîlakta endî wîndiñgango kena kwambîñ tîmbekak, gan endok kenan wîn kamellok kenan maklelak.”²⁵ Gwañgwañili manda wîn nandîmbi, kolan sînîk sîlikñembi eñgilîñ, “Tîkap wîndiñda, nindi Anutulok gîñgit tuop indauk?”²⁶ Wîndiñ eumbi, Yesuli dîndîmgan yambîmbi enguk, “Amali wîndiñ tîndîlok tuop nîm, gan Anutuli nepek gitik wîn tuop ti-taleuk.”

²⁷ Tîmbi Petlolî tambanembi nîñguk, “Kalañ. Nîndi nepenepeknî gitik bi-talembi bîmbi, dîk gep kle kuamiñ, wala tîmbi nîndi tuan nek tîkenekamîñ?”²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan sînîk sanba: Anutuli nepek gitik tîmbi kaitaumek, Amalok Nîñañ endî ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kîmîpi, amatam gitik yambî-dîkñenekalîñ. Wolonda ama 12 nep kle kuañ sîndi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Islael ama sambat 12 yambî-dîkñenekalîñ.”²⁹ Tîmbi no en naka tîmbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisalî ba nanañ kenan ba nepek wîn gitik bi-taleñgukta, Anutuli wolok tambon nain asupgan yousiñmi-ta-ñambi, kuñgu taletalen nîmnat wakît miukak.”

Kunum Molomdi gîñgitñii sîloñ ti-semlak

³⁰ Yesuli yousiñmbi enguk, “Nain taletalenan ñîndiñ indaukak: ama asup nin endî man ñîndiñgît ama dîwîsîlok dausînan damandama tañ endî siñgi sînîk itnekalîñ, tîmbi siñgi sînîk bañ endî d amandama itnekal iñ.”

20

¹ Nekta, Kunum Molom wîn endî wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yambî-dîkñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom walî kîmîn kwelan ñambi, kena gwañgwa dîwîn epmepi,² kena nain noñgan wolok

tuan en-indaumbi nandum tuop t̄imb̄mbi, kena ḡinañ en-mulim ñañgilin. ³ T̄mbi kwet ip sala-sinik taumbi, ama walit nombo ñambi, ama d̄iw̄in kenala nim ñañañ kimin kwelan slak palimbi yambimbi, ⁴ ñindin enguk, ‘Sindib bo ña wain kenana t̄imb̄mbi, kena tinetañ wolok tuan sametet.’ W̄indin eumbi, wain kena t̄indila ñañgilin. ⁵ T̄mbi maim boñgip palimbi, kena molomdi b̄indambo ña ama d̄iw̄in kena t̄iminelindok en-mukuk. T̄mbi maimdi gama nim pi-sembeñilimbi endi windiñgangot t̄inguk. ⁶ T̄mbi kwet kilimekilimelok t̄imb̄mbi, b̄indambo ñambi, ama d̄iw̄in kena nim t̄indin slak pakiliñ ep t̄mbi indaumbi enguk, ‘Sindi nekta sandap ombap kena nim t̄mbi slak palimbi, timlala tilak?’ ⁷ Eumbi niñgilin, ‘Nimbek noli kena no nim nimik.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sindib bo ñambi, wain kenana ḡinañ kena t̄mbit.’

⁸ Kwet kilim eumbi, wain kena molomdi kena ka-dikñe amala nimbi eñguk, ‘Dik kena gwañgwa kit-semum biumbi, tuanjit emiñ. Emepi, siñgi biliñ endoñan kusei kimipi em ta-ña, dama biliñ enda siñgi emu talewin.’ ⁹ T̄mbi kena ka-dikneli ama kwet bipmem t̄imb̄mbi, kena kusei kimikiliñ enbim biumbi, kena nain noñgandok tuan emtaleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama biñgilin endi ‘Tuan tike lo nimetak bek’ em nandigilin, gan ka-dikneli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk. ¹¹ Tuanjitikeñipi, kusei kimipi, kena molomda em balep ti-nimbi ¹² eñgiliñ, ‘Siñgi biliñ endi kena nain dumangot tilin, gan nindi sandap ombap maim kwambini ḡinañ kena pñigip gawalat ti-patnambi kilim elak. Nekta sinik siñgi biliñ en gitu tuan walau noñgandok nimañ?’ ¹³ W̄indin eumbi, kena molomdi endoñnan nanin nola ñindin niñguk, ‘Notna, nak kolan nim ti-gamlet. Dik kena nain noñgandok tuanla gan-nandiwambi, nandum tuop tik wiñ. ¹⁴ Wala t̄mbi minemga tikembi ñau. Nak minem gamit, windiñgan siñgi biliñ emepi nandit. ¹⁵ Nak natnalok minem windiñ ba w̄indin t̄imbep nandimbi, kindem t̄imbet. Nak ḡinañ siloñ ti-semlet, wala dik nisilok tañgan yambi-gimbet tilañ ba?’”

¹⁶ Yesuli e-yout manda windin embi enguk, “W̄indinda ama man ñindigít siñgi sinik bañ endi damandaman itnekaliñ, t̄mbi damandaman bañ endi siñgi sinik itnekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesuli indañgan il kwelnan Jelusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endi kena nek timbektok indañguk?

¹⁷ T̄mbi Yesuli Jelusalem lo ñaupi, gwañgwañii ¹² kit-semum biumbi, nisñgan telak telak ñañipi enguk,

18 "Nandañ! Nindî lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Niñaañ tîkembi, tapma ama biesî ba endîkñê manda nandî-tale ama endok kîsi plon kîmîlîm loukak. Tîmbi endî manda plon kîmîpi, wîli kîmbektok manda embi,¹⁹ Roma amalok kîsi plon kîmîlîmbi, endî Amalok Niñaañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tîkem kloñbat plon wîlîm kîmbekak. Tîmbi maim tîpet git no tîmbîlîmbi, Anutulî en kîmnan nanin tîmbi mîlalekak."

²⁰ Tîmbi Yesuli kîmbektok en-taleumbi, Sebedilok tamîn endî niñaañit tîpet, wîn Yakobo git Yoane, en gitâ Yesuloñ bîmbi, mîlelem ti-nîmbi, nepek no nandîñmektok niñguk.²¹ Tîmbi Yesuli ni-nandîmbi eñguk, "Dîk nekta nandîlañ?" Eumbi niñguk, "Dîk ama wapmañ indambi, amatam yambî-dîkñeukañ nain wolonda nandî-nambi, niñaañit tîpet ñalî bo ama wapmañ indambi, kîka dîndîm ba kepmanan pipatemiñtok nandîlet."²² Eumbi, Yesuli niñaañit niñdiñ enguk, "Sîtî niñekta eamîk wîn niñ nandî-dakleamîk. Nak mîlap bemetat * wîn sitî tuop bemdekamîk ba?" Eumbi niñgîmîk, "Niñtî tuop."²³ Wîndîñ eumbi enguk, "Sîtî biañgan nokok mîlap bemdekamîk, gan nindî kîtna dîndîm ba kepma kandañ pilekak wîn natna ewa taleuktok tuop niñ. Pipapat wîn Betnalî ama dek endî engan epmep nandîlak enda ti-wîli dîkñê ti-semguk."

²⁴ Tîmbi gwañgwañii 10 endî manda wîn nandîñgilîñda, dakwaya tîpetta gînañjî kombi dîñguk.²⁵ Gan Yesuli gwañgwañii gitik kîti-semum bîumbi enguk, "Sîndî kwe-lalok yambî-dîkñê ama endok ep tîndînjî nandî-taleañ: amatam dok kuñgun ba kîm wîn ama wapmañjîlok kîinan patak, tîmbi ama loloñdî pîmbîñesila endîkñê mandanjî kwambiñ enbi, tañgonem kleneliñdok gîñgîneañ.²⁶ Gan sîndok boñgîpsînan wîndîñ niñ tîlok. Niñ sîník. Sîndoññan nanin no en wopum kuuktok nandîlakta, endî noliilok tîplaplaenjî kuukak.²⁷ Tîmbi no en sîndok telak damanjî kuuktok nandîlakta, endî kena gwañgwañjî sîlanin kumbi,²⁸ Amalok Niñaañ tîñguk wolok tuop tîmbekak. Endî amatam asup ep tîmbi platambi, endok kînjan kîmbektok ama sîník indañguk, endî en tîmbi plataneliñdok niñ."

Ama tîpet dautset sisipmîn endî Yesu en ama wapmañ wîn nandî-dakleñgîmîk

²⁹ Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañilîmbi, amatam kîmin wopumdi en kle ñañgilîñ.³⁰ Tîmbi ama tîpet dauset sisipmîn endî telak pawan pi pakîmîk. Endî

* **20:22:** Yesuli mîlap bembemla eñguk wîn endî Grik manda plon niñdiñ eñguk, "Nak tuk wîtna tîke lombi nambetat wîn sitî tuop tîke lombi nandekamîk ba?"

Yesuli yapma kleup tîmbim nandîmbi, wolongan kîtîmbi niñgîmîk, "Devittok Komblin, dîk nîta blan ti-nîmiñ." 31 Endî wîndiñ kîtîumbi, amatam asupti enombîmbi, en-kîmîsip tiñgilîñ, gan endî wopumgan kîtîmbi niñgîmîk, "Wopum, dîk Devittok Komblin, nîta blan ti-nîmiñ." 32 Eumbi, Yesuli wîñga ipi kîti-sembi enguk, "Siti nîtek ti-samettok nandamîk?" 33 Eumbi niñgîmîk, "Wopum, nîti dîk dautnet tîmbi tom-nîmeñdok nandamîk." 34 Tîmbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiliñ tîke-kaumbi, wolongan dauset tombîmbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgîm îk.

21

Yesuli ama wapmañ nomîk Jelusalem loñguk

¹ Yesu git gwañgwâñii endî Jelusalem it kwet tîmbi du-malaumbi, Oliv kwet jañgînnan lombi, Betfage it kwelan tomgilîñ. Tomñîlîmbi, Yesuli gwañgwâñit tipet en-mupi ² enguk, "Siti it kwet da patak wolok ñandekamîk! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toalî ep top yambiyambin kandetamîk. Kañbi pîsap yanañgîpi bîwît! ³ Tîkap nimbek noli sambîmbi san-kaumbi, ñîndiñ niñdekamîk, 'Molomdi doñki kena emektok nandîlak. Tîmbi platik sînîk yambi-umbi yanañgîlîmbi bîndetamîk.' "

⁴ Yesuli doñkila eñguk wîn endî plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk walî bien inda-dakleuktok tiñguk. Manda wîn ñîndiñ,

⁵ "Saiondok ^{*} amatam ñîndiñ enbîm nandîwît:
Ama wapmañji endî sîndi sepmektok bî-samlak.
Endî kayombînembi, doñki plon pipatak,
wîn doñki sim wolok plon pipapi bîlak." [◊]

⁶ Tîmbi gwañgwa tipet endî ñâmbi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop tîmbi, ⁷ doñki me niñañ yanañgîpi, Yesuloñ bîñgîmîk. Bîmbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kîmîlîmbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk. ⁸ Tîmbi amatam kîmîn wopum endoññan nanin asupgandi endok koi gitngit tîke-loneliñdok sauloñji telak plon samba eñlîmbi, dîwindi komba sak kiyat dombîmbi mep bîm, wîndiñgot telak plon ipane-ta-ñañgîlîñ. ⁹ Tîmbi amatam Yesu siñgi dama tîmbi kleñgîlîñ endî enda Mesia nîmbi, ñîndiñ yousiyousiñgan kîtîmbi eñgîlîñ,

"Ama wapmañ Devit endok Komblin bîlak, koi tîke-lowît!
Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok nî-mukuk en
wakan gwîlam tîñmen!"

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no wîn Saion. Plofetti 'Saiondok amatamla' eñguk endî Jelusalem nasi ba Isael amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. [◊] **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

Anutu kunum gınañ patak endok koi tike-lona!” ♦

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, wiñasi gitikti wiñ ka silihñembi, “Wiñ nin?” e-nandigiliñ. E-nandumbi, ¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgiliñ, “Ñin plofet Yesu en Nasaleit it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembin daut semguk

¹² Timbì Yesuli tapma it sañ jimba gınañ lombi, kimiñ tua timbi, miñem kena ti-pakiliñ lo yambimbi, nandum tuop niñ tñguk. Windiñda endi ama tapma tindilok nepenepek kimiñlim tuañgiliñ gitik ep klembi, ama miñem tambo miñ kena tñgiliñ endok kimiñkimiñtsi wakit monik tuaturalok kimiñkiliñ endok pipapatsi wiñ tombolimbi, ¹³ ñindiñ enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna wiñ nan-wowoon tindilok it een’. ♦ Gan kimiñ tua ama siñdi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tiłak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba gınañnan palitñilimbi, ama kesit niñ kuñgiliñ git ama dausipmisiipmin endi endoñ biumbi, ep timbi kïndem dañguk. ¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakiliñ endi ñindiñ kitigiliñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!” Tapma ama biesi git endikñe nandi-tale ama endi manda wiñ nandimbi, Yesu kudit kïndem engano asup tñguk wiñ kañbi, gınañji komba diumbi, ¹⁶ ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Endi Mesia ganañ wiñ dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba wiñ nandiñlet ñak. Gan siñdila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk wiñ pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kïndem dalak.’ ” ♦ ¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetaliguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tñguk. ¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawon palimbi kañguk. Kañbi, ñasitñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonjì ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo niñ laliukañ, niñ siñik.” Eumbi, wolongan komba fik walit yañetambi kimiñguk.

²⁰ Gwañgwañili wiñ ka silihñembi eñgiliñ, “Nittek timbi, komba fik ñalit platik siñik kimiñ yañetalak?” ²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan siñik sanba:

tikap sindi ginañ tipet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tiñm-i-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tit wîndiñgangot sindi bo tñelitñ. Timbi wakangot nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala ‘Milapi, tuk kimbiñ ginañ pi!’ nimbiñ, gumañ wolok tuop indawik. ²² Sindri Anutula nepek no ba no timbektok nimolo ti-nimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, wîndiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nanditñgilin

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñilimbi, tapma ama biesi git Islael amalok ama biesi endi endoñ biñmbi, ni-kañbi eñgilin, “Nindi ganbiñ, kundit ñandin pa tiñañ? Ba nindok mandanla ba gembinla wîndiñ pa tiñañ?” ²⁴ Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dindim tambane naninetetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sînîk pa tilet wiñ sanbetet. ²⁵ Nindi Yoane nimbiñ, amatam tuk i-semguk? Wiñ Kunum Molomdi ba ama noli?” Wîndiñ eumbi, kusei kîmipi, niñigan dombi tañan timbi eñgilin, “Nindi ‘Kunum Molomdi’ wîndiñ eneñda, endi niñdiñ niñi-nandutak, ‘Wîndiñda sindri nekta Yoanelok mandan nim nandi-dasiñgilin?’” ²⁶ Gan niñdi ‘Ama noli Yoane nimbiñ kena tiñguk’ wîndiñ eneñda, amatam kîmin wopum Yoanelo plofet nandiñmañ endi nitek ti-nimneliñ walañgot misinetamîñ.” ²⁷ Wîndiñda endi Yesu niñdiñ tambane niñgilin, “Nindi Yoane nimbiñ, tuk i-semguk wiñ niñdi nim nandamîñ.” Eumbi enguk, “Ale, wîndiñda nak bo nindi nanbiñ, kundit pa tilet wiñ nim sanbetet.”

Yesuli Juda ama biesiñloñ ginañ kwambibiñ e-dakleñguk

²⁸ Yesuli yousimbi, Juda ama biesila enbi eñguk, “Sindi kasat ñala nitek nandañ? Ama nolok niñañiit tipet kuñgiñik. Timbi tualoñ ña niñdiñ niñguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena ti!’ ²⁹ Eumbi, jip jup tiñguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tiñguk. ³⁰ Timbi besetti monaloñ ña wîndiñgangot nimbiñ, beula niñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi wîndiñ eñguk, gan nim ñañguk. ³¹ Sindri nitek nandañ, gwañgwa nindi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgilin, “Tuali.”

Timbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sindok kwesi kinjannan Anutu enlok giñgit indaumbi yambi-dikñelak. ³² Kusei niñdiñda timbi wîndiñ indalak: Yoaneli biñmbi, dindim kuñgulok telak daud samumbi, sindila mandan nandum tlal tiñguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endila mandan wiñ nandimbi ti-ke-kiliñ eñgilin. Sindri nepek wiñ kañgilin, gan

ginañjì nim tambanembi, Yoanelok mandan nandimbi nim ti-ke-kiliñ eñgilin.

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena kadikñe ama kolası wandin eñguk

³³ Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi eñguk, "Nak e-yout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tipiñguk. Tipitalembi, sañ im giimbunembi, wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kena ka-dikñelok it ombap kloñ no kawattı kindilim ikuk. Windiñ ti-talembi, kenan win ka-dikñelok kisi plon kimipi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñilimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii diwindi wain bien enlok mepmettok ka-dikñeloñ en-mulim bimbi, wain kena ginañ tomgiliñ. ³⁵ Timbi ka-dikñe endi gwañgwa enmumulin win epmbi, no wipi, no wilim kimbimbi, no kawattı wikiliñ. ³⁶ Windiñ timbimbi, kena molomdi gwañgwa diwin nombo en-mukuk. Kunakunatsi win gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulimbi bi tombimbi, kundit windiñgangot ti-semgiliñ.

³⁷ Siñgi sìnık endi enlok niñan sìnık ni-mupi, niñdiñ nandiguk, 'Niñanalı ña tombimbi kañbi, giñgiñgan tiñmínekalıñ.' ³⁸ Timbi ka-dikñeli niñan win kañbi, niñigangan niñdiñ eñgilin, 'Gamanda endi wakan kena nolok molom timbekak, wala timbi niñdi en wipi, kenan niñ nolok giñgit kasilena.' ³⁹ Windiñ embi ti-keñipi, kena ginañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wilim kimguk.'

⁴⁰ Yesuli windiñ embi en-nandimbi eñguk, "Wain kena molomdi undane bimek, ka-dikñe win ni tek ti-semekak?"

⁴¹ Eumbi niñgiliñ, "Nepek kolan sìnık tiñgiliñda timbi endi bo kolan sìnık yandipmum kim-talenekalıñ. Timbi endi kena ka-dikñe komblin kindem ep kasilembi, kenan endok kisinan kimilimbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endi bien diwin enlok melim ti-kunekaliñ."

⁴² Timbi Yesuli enla manda embi enguk, "Anutulok manda youyoulin patak niñ sindi pinat nandimbi kamalañ bek, 'Molom en niñdiñ timbi indañguk:

it kindikindit amali ita kawattı tiñdin nola kena niñnat embi siñgi wilimgiliñ,

gan kawat walı ta diwin gitik yapma klelak.

Nindi win kanambi, kundit gitiknin tilak.' *

⁴³ Manda wolok tuop it kindikindit amali kawat win siñgi wilimgiliñ, windiñgan sindi nak siñgi wit-namgilin, wala timbi nak niñdiñ sanba nandiwit: Sind Anutulok gitñitnii ku-ta-bañ, gan endi pipapipat win sapma tikembi, amatam

no nindî endok manda tañgonembi bien tîmbi indañ enda emekak.⁴⁴ Ama nolî kawat wolok plon pi wîlepta en wîlî mînanda taleuk. Ba kawat walî ama nolok plon pîwîkta, kawat walî ama wîn wîlî gakñe-taleuk.” †⁴⁵ Tapma ama biesî git Falisi ama endî Yesuli e-yout manda eñguk wîn nandîmbi, “Nîndañgan elak” wîndîñ nandîmbi,⁴⁶ tîkenepi nandîñgilîñ. Gan amatam kîmîn wopum endî Yesula plofet no wîndîñ nandîñmîñgilîñ, wala tîmbi Falisi amalî amatamdi mik tî-semneliñ wala misimbi, nîm tîkeñgilîñ.

22

Kunum Molomdi en-tiañelak wîn Yesuli nîm nandî kîmkînnelîñdok eñguk

¹ Yesuli yousimbi, nombo ama biesîla e-yout mandalî manda eniñipi, ñîndîñ eñguk,² “Kunum Molomdi gîñgitñii yambî-dîkñelak wîn ñîndîñ: ama wapmañ nolok nîñaañli tamîn tîkeup tîmbimbi, wapmalî kena gwañgwañiilî nanañ sina wopum tîñminelîñdok embi,³ manda kîmîpi, yoktî nanañ wîn nanelîñdok en-tiañeñguk. Tîmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñiilî bînelîñdok kena gwañgwañii en-mulîmbi ñañgilîñ. Gan yokñiilî bîmbîla kunjit tambi, nîm embi gîñginem pakîliñ.

⁴ Tîmbi ama wapmañdî bîndambo kena gwañgwa dîwîn bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk enda ñîndîñ enînelîñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanañna ip tî-wîlî dîkñet. Nokok bulmakau wapai sim ba nîñaañ dîwîn no gwok galkñat yandîp si-talembi, nepek gitik tî-jumit tî-sam-talemîñ. Sîndî bîumbi, nîñanalî tam tîmbetak en gîta na sîlisili tîna!’⁵

⁵ En-mulîmbi, kena gwañgwañiilî ña manda eñguk wîndîñ engilîñ, gan yokñiilî mandanjî nandî-kîmnembi ñañgilîñ. Dîwîndî nanañ kenanjînan ñañgilîñ, dîwîndî mînem kenanjîla ñañgilîñ.⁶ Tîmbi dîwîndî ama wapmañdok kena gwañgwa wîn epbi kolan tî-semibi yandîp kîmgilîñ.⁷ Wîndîñ tîmbimbi, ama wapmañdî gînañ komba dîumbi, mik amañii en-mulîmbi ña ama kena gwañgwa yandîpgilîñ wîn yandîp talembi, isî kwesi wakît sium dîñguk.

⁸ Tîmbimbi ama wapmañdî kena gwañgwañii dîwînda ñîndîñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina tî-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endî kîndesi nîm.⁹ Wîndîñda sîndî telak mannan ñambi, amatam yambînetañ tuop en-tiañeum bîmbi, wapatamdox sina dum nanañ nambît.’¹⁰ Eumbi,

† 21:44: Nandi-tale ama dîwîndî ñîndîñ eañ: Matayo en sambat wîn nîm youkuk.

kena gwañgwañiiłi enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kïndesi ba kolasi yambiñgiłiñ gitik ep kïmin tïmbi yanañgilimbi, nanañ nanala bimbi, it ginañ tokñeñgiłiñ.

¹¹ Amatam it ginañnan lo pi paliñiłimbi, ama wapmañdi yambep loñguk. Lombi yambiñipi kañguk wîn: ama noli dasindasin nain wolok dïndim sînik yokñiila emgiłiñ wîn nim dasimbi, bi pipalim kañbi ¹² ni-nandiguk, ‘Notna, nitek tïmbi dik dasindasin gamit wîn nim dasimbi biñ?’ Eumbi, ama walî manda nimnat palimbi, ¹³ ama wapmañdi kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sindi kii kesi toali topbi, pawon kolî pimbi, kîlim ginañ palen.’ Yesuli e-yout manda wandin embi yousimbi eñguk, “Kîlim ginañ amali mano kwîlim tïmbi, manji si-gilim danekalîñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandimbi bañ endiñgot ep kasilelak.”

Falisi amali Yesu sisooñ tiñmînep nandimbi, takis minem kîmîkîmîttok plon ni-nandigiliñ

¹⁵ Tïmbi Falisi amali Yesu manda plon kîmitneliñdok nandimbi, ña kîmin tïmbi, mandali sisooñ tiñmînepi esambat tiñgiliñ. Ti-talembi, ¹⁶ nisîlok gwañgwanjii dîwîn git ama wapmañ Elot endok sambalii dîwîn * en-mulimbi ñambi niñgiliñ, “Endaut, nîndi dikok kusaka nandamiñ, dik juluñ manda nim embi, biañgangot pa elañ, Anutuli nîndi nitek kuneñdok nandîlak wîn lolon ba pîmbin gitik misimisi nimnat tuopkan nîni-daut nim ti-nîmlañ. ¹⁷ Wala tïmbi gan-nandînambi nînbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis minem mamiñ wala nandum dîndim elak ba nitek?”

¹⁸ Wîndiñ eumbi, Yesuli kolan tiñmînepi nandigiliñ wîn ka-nandimbi enguk, “Sindi ama manji manbenji malet nomik, mandali sisooñ ti-namnepi bañ ba? ¹⁹ Takis minem pa kîmîkamîñ minem wîn no daut namit” eumbi, minem kwandai satnin no ña tike bi daulmiñgiliñ. ²⁰ Tïmbi Yesuli en-nandimbi eñguk, “Minem plon ama walani git kot kundit wîn nindoñ?” ²¹ Eumbi niñgiliñ, “Wîn Sisaloñ”. Wîndiñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok giñgit wîn Sisala tambane minekalîñ, tïmbi Anutulok giñgit wîn Anutula tambane minekalîñ.” ²² Wîndiñ eumbi, nandi piasat tïmbi bimbi piñañgiliñ.

Sadusi amali Yesu sisooñ tiñmînep nandimbi, kîmnan nanin milamîlattok plon ni-nandigiliñ

* **22:16:** Falisi amali takis minem Roma ama wapmañda mîmîn wala nandum pîumbi, Elottok sambalilî wala nandum kîndem dañguk.

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama dīwīn endi Yesuloñ bīñgilīñ. (Ama walī ‘Ama sembañ endi nīm mīlamīlattok’ wīndiñ pa eañ.) Endi Yesuloñ bīmbi, nīndiñ nī-nandīmbi ²⁴ eñgīlīñ, “Endaut. Endikñe manda Moseli kīmit-nīmguk walī nīndiñ elak: ama noli yamīn pap sembilakta, endok sambat nīm talenelīñdok kwayañlı endok tamīn kanjalı tīkembi, dallok kinjan gwañgwā bīsat ep tīmbi indanekaliñ.

◊ ²⁵ Wīndiñda, dakwaya kīt tombon tīpet endi ñolok kuñgīlīñ. Tīmbi tualı tam no tīkembi kukap, komblin nīnnat yamīn papi sembiñguk. Sembumbi, monalı tam wakangot tīkeñguk. ²⁶ Tīkembi, endi bo wīndiñgangot yamīn papi sembiñguk. Tīmbi gwik endi bo wīndiñgangot tīñguk. Tīmbi mīa gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi sīník tam walī bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dīk eumbi nandīna: dakwaya endi gitiktı tam wīn tīkeñgīlīñ, wala tīmbi ama sembiñgīlīñ endi mīlamīlat nainnan mīlalīmbi, ama kīt tombon tīpet endoñ nanin ama nindi sīník tam wīn tīkeukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Sīndi Anutulok mandan youyoulın patak wolok kusei ba endok gembīn nīm nandī-dakleañ, wala tīmbi mīlamīlatta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi kīmnān nanin mīlatmek endi kunumdok añelo nomik wapatam nīm pa tīnekalīñ. ³¹ Tīmbi ama sembiñmbi mīlatnekaliñ wolok kandañ Anutuli manda nīndiñ sanguk wīn sīndi pinat nandīmbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakıt Aisak ba Jekop endi nan-wowōñ tīnamañ.’ ◊ Endi bep pañnií kwelan nombo nīm kuañ endok plon wīndiñ eñguk. Tīmbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu nī-wowōñ tañ, ama sembiñsembeñ endi nīm.’ ³³ Amatamdi Yesuli nanandı emguk wīn nandīmbi, nandī-gititñgītik eñgīlīñ.

Falisi amalı Anutulok mandan plon Yesu sisōñ tīñminepi tītlakılıñ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmiñgukta, Falisi amalı wīn nandīmbi, bī kīmīn tīmbi, Yesuloñ bīñgilīñ. ³⁵ Endoññan nanin no endi endikñe manda nandī-tale ama. Endi Yesu sisōñ tīñmep nī-nandīmbi eñguk, ³⁶ “Endaut. Endikñe manda nek ñalı sīník dama tīmbi, loloñ sīník tīlak yañ?”

³⁷ Eumbi nīñguk, “‘Sīndi gīnañjı wakıt gīnañjı tip ba nanandinjı gitik Wopum Anutunjı endok biñmīnekalīñ.’ ◊ ³⁸ Endikñe manda walı dama sīník tīmbi, loloñ sīník yañ. ³⁹ Tīmbi endikñe wandingangot no wīn nīndiñ, ‘Dīk dītnala nandilañ, wīndiñgangot nokala nandīñmekañ.’ ◊ ⁴⁰ Moseli

◊ **22:24:** Lo 25:5, Stat 38:8 ◊ **22:32:** Kisim Bek 3:6,15,16 ◊ **22:37:** Lo 6:5
◊ **22:39:** Wok Pris 19:18

endikñe manda gitik kimit-nimguk ba plofet amali nanandi nimgiliñ wolok bien endikñe tipet walı nini-dakleamik."

⁴¹ Falisi amali kimin ti-paliniñlimbi, Yesuli nindin enandimbı ⁴² eñguk, "Mesia Anutulı amatamnii epeplok nimbi taleñguk wiñ sindi enda nitek nandañ? En nindok komblin?" Eumbi nñgiliñ, "Endi ama wapmañ Devit endok komblin." ⁴³ Eumbi enguk, "Wiñdiñda kusei nitektok Dindim Woñdi Devittok gınan nanandin timbi daklembi, enlok komblin wiñ 'Wopumna' kitimbi, nindin eñguk, ⁴⁴ 'Wopum Anutulı Wopumnala nindin nñguk, Dik kitna dindim kandañ pipalimbi, nak kanjikkai dikok kapmainan yapılambi patnekaliñ wolok tuop.' ◊ ⁴⁵ Manda wolok tuop Devitt Mesiala 'Wopumna' kitñguk, wala timbi Mesialı nitek Devittok komblingot timbek?" ⁴⁶ Eumbi, ama biesi gitiktı manda tambon no tambane nñneliñdok tuop nim. Timbi nain wolondañgan kusei kimipi, mandalı sisõñ tñmnepi ekaeka diwıñ tinep misimbi kak biñgiliñ.

23

Yesuli Falisi gitä endikñe manda nandi-tale amalok ep tindinji juluñgan wiñ e-dakleñguk

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii gitä ama kimin wopum tipakiliñ enda nindin enguk, ² "Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi Moselok kınjan ipi, endikñe manda san-daut ti-samañ. ³ Wala timbi manda sanañ wiñ gitik ti-ke-kunekaliñ, gan ep tindinji nitek tañ wiñ nim kimitklembi tinekalilñ. Nekta, endi endikñe manda san-daut ti-samañ, gan nisı manda wiñ nim ti-ke-kuañda timbi. ⁴ Endikñe manda sindi san-daut ti-samañ wiñ nepek miłlap wiñ sindiñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nisı sep timbi pañgitaneliñdok kit kimit no tinepi nim nandañ.

⁵ Nepek tañ gitik wiñ endi amali yambimbi e-kindem da ti-semneliñdokgot pa tañ. Sindı Falisi git endikñe nandi-tale ama endok kama besañ ba dama immisi wiñ kañ ba? * Wiñ wopum sinik! Timbi kuñgunji Anutu biñmañ wiñ indadakleuptok endi dasindasinji kusip bleblemat ombaplı tindin wiñ pa dasiañ. ⁶ Timbi sina wopum indalaknan ba it kiyau gınañ endi pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ, ⁷ timbi amatam kimin kwelan yambañ endi we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosı eu loumbi, 'endaut' pa eninelidok nandañ.

* 22:44: Kap 110:1 * 23:5: Juda amali kama besañ ba dama immisi bit gwıaptı timbi, Anutulok manda diwıñ (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gınañ dasimbi, nimolo tindilok nainnan dasiañgililñ.

⁸ Nandiwit: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi sînîk, tîmbi sindi gitik dakwayañgot, wala tîmbi amatamdi sindok kosî eu lonelîndok ‘nînîndaut’ wîndiñ nîm saninekalîñ. ⁹ Wîndiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola ‘Bepni’ nîm kitinekalîñ. Bepsi noñgangoget endi kunum gînañ patak. ¹⁰ Tîmbi bo amatamdi sinda ‘telak damanî’ nîm saninekalîñ. Nîm. Sindok telak damanjî wîn noñgan endiñgot, wîn Mesia Anutuli en sepmektok nî-mukuk en wakan. ¹¹ Sindok ama lolonjîli sindok kena gwañgwanji kuukak. ¹² No en enlok koi tîke lolakta, Anutuli endok koi tîke piukak. Tîmbi no en kayombînembi kulakta, Anutuli endok koi tîke loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Endikñe manda nandi-tale gitâ Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi amatam kunumdok yama sip semañ, wîn sîni Kunum Molomdok giñgit nîm indañ, gan amatamdi endok giñgit indanep nandañ wîn telak masip ti-semañ, wala tîmbi Anutu en mek sambekak. †

¹⁵ Endikñe nandi-tale gitâ Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangoget tîmbi indanelîndok kwet tuop ba tuk kimbiñ dîkñembi ku-taleañ. Sindî kolandok giñgit tañ, tîmbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tîndinji kîmit-kle-talelak sindi en tîmbim kolandok giñgit tîñipi, sapma klembi, kola sînîk talak.

¹⁶ Ama dautsi sisipmin nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindî ñîndiñ eni-daut ti-sembi tañ: tîkap ama noli ñîndiñ eup nandîlak, ‘Nak Anutulok dainan wîndiñ ba wîndiñ tîmbettok e-kwambîñ da tîlet’, gan endi Anutulok koi kitup misimbi, tapma ittok plon e-gembîlalakta, endi manda wîn kîndem lapilektok tuop. Gan tîkap endi nepenepek gollî tîndin tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambîñ dalakta, endi manda wîn lapilektok tuop nîm. Sindî wîndiñ pa eni-daut ti-semañ. ¹⁷ Sindî ama dausî sisipmin gitâ kamasî! Anutulok dainan nek ñalî loloñ sînîk? Wîn nepek gollî tîndin walî loloñ sînîk, ba tapma it walî loloñ sînîk? Nepek gollî tîndin walî tapma ilnan nîm palîmda, walî loloñ nîm tîmbek yañ. ¹⁸ Tîmbi bo ñîndiñ eni-daut ti-semañ, ‘Amali sisuet plon manda e-kwambîñ dalak, endi manda wîn kîndem lapilektok tuop. Gan tîkap endi tapma no sisuettok plon kîmîlîm patak wolok plon manda

† **23:13-14:** Nandi-tale ama diwîndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wîn ñîndiñ, “Endikñe manda nandi-tale gitâ Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi ñîmolo ombap amali sambî-nandi tînelîndok tañ, gan tam kanjak juluñit ti-sembi, isî yapma tîkeañ, wala tîmbi kolanjîlok tuan ombi-tîkenekalîñ wîn ama diwîndok tuan makleukak.”

e-kwambibiñ dalakta, endi manda wîn lapilektok tuop nîm'.¹⁹ Sîndi dautsi sisipmîn. Anutulok dainan nek ñalî loloñ sînik? Wîn tapma walî loloñ sînik, ba sisuet walî loloñ sînik? Tapma wîn sisuettok plon nîm kîmîlîm palîmda, walî loloñ nîm tîmbek yañ.²⁰ Wala tîmbi no en sisuettok plon manda e-kwambibiñ dalakta, endi sisuet wakît nepek gitik wolok plon kîmîlîm pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambibiñ dalak.²¹ Tîmbi no en tapma ittok plon manda e-kwambibiñ dalakta, endi tapma it wakît Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambibiñ dalak.²² Tîmbi no en kunumdok plon manda e-kwambibiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dîkñelak wakît Anutu enlok plon manda e-kwambibiñ dalak.

²³ Endikñe nandi-tale ama git Falisi ama sîndi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sîndi nepek gitik kasileañ wîn danbîm, kit tambon tambon tîmbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wîn nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nîmnat wîn bo sîndi nîm kamalañ. Wîndiñgan sîndi endikñe manda wandin kambak kîmit-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sînik wîn pa lapikañ. Endikñe manda loloñ sînik walî nosii kudit dîndîm ba mamasa ti-semneliñdok, tîmbi Anutu tîke-kwambibiñ daneliñdok pa sanañ. Wîndiñda sîndi gembî kopi, endikñe manda loloñ wîn kîmit-klenekaliñ. Tiñipi, endikñe manda dîwîn gitik wîn bo nîm nandi-kîmnenekaliñ.²⁴ Sîndi ama dautsi sisipmîn wandin walî nosiila telak daut sembi, ñîndiñ tañ: sîndi endikñe manda tip minam wîn ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sînik wîn nîm pa ka-nandi-dakleañ. Wîndiñda sîndi ama noli kwînakam tip minam sînik tuk wîtna gînañ nanin tîke kotak, gan kamel wopum wolok patak wîn nîm kañbi, tuk tîke lombi, wakitañgan kîmo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama git Falisi ama sîndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sîndi jawañ ba kambot pawañgot wîlit-kiliñ tîndîn wandin, gan nepek kolan kusei kusei gînañji gînañ tokñe-patak, wîn sîndi ep tîndînjî kîndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sîndi gînañji gînañ sîniñañgot pa nandañ.²⁶ Falisi dautsi sisipmîn sîndi dama gînañji kambot gînañ nomik wîn wîlîlîmek, wolondamek pawan kîndem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama git Falisi ama sîndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sîndi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin walî sapleñgilîñ wandin. Pawan ka kîndem danat, gan wolok gînañ ama kwandat git nepek dañgalan walî tokñe-patak.²⁸ Wîndiñganot sîndi

amalok dausinan ep tindinji dindim walan tañ, gan ep tindinji juluñ ba t̄mipmileli ginañji ginañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama gitा Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dindim kuñgilin endok sum w̄in ti-kindem dam ti-jamilambi, sumnan pama kindem kindem k̄imipi, ³⁰ juluñgan ñindiñ pa eañ, ‘Bep pañniilok nainnan kunemda, niñi ep timbi platambi, plofet ama nim yandip k̄imneñ.’ ³¹ Manda w̄indiñ pa eañ w̄in ñindiñ inda-daklelak: bep pañjiili plofet yandipgiliñ, timbi endok komblinjii sindi enisi nomik kuañ. ³² Wala timbi kindem a, bep pañjiili plofet yandip k̄im kena kusei k̄imikiliñ w̄in yousimbi, sindi ña timbi taleukak!

³³ Sindı malet upmat wandin! Anutuli manda plon sep k̄imiliñbi, jimbividok giñgit t̄nekaliñ w̄in sindi nitek maklenekaliñ? Wal tuop nim. ³⁴ W̄indiñda ñindiñ sanba: nak plofet ama wakit ama nanandinjat ba ama Anutulok telak san-daut tañ sindoñ en-mulambi bañ. Gan sindi diw̄in yandip k̄imbi, diw̄in kloñbat plon yandip k̄imnekaliñ. Diw̄in it kuyaunji ginañ ep waipbi, diw̄in it kwet ñanekaliñ tuop ep klem giñgim embi, yandip k̄imneliñdok. Sindı kolan w̄indiñ pa ti-semnekaliñ, ³⁵ wala timbi damasili ama dindim gitik yandipmiu k̄imgiliñ wolok tuan w̄in sindi ombi-tikenekaliñ. Ama yom niñnat damandama wil k̄imguk w̄in Abel. Timbi siñgi endi ama dindim asup yandip-ta-ñambi, siñgi s̄inik endi Sekalaia Belekialok niñan tapma it wakit sisuet wolok boñgipsetnan wil k̄imguk. ³⁶ Nak biañgan s̄inik sanba: yandipmiu k̄imgiliñ wolok tuan w̄in amatam man ñindiñgiña kuañ sindi ombi-tikenekaliñ.”

³⁷ Yesuli yousimbi eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam sindi plofet ama yandip k̄imañ, timbi ama Anutuli sindoñ en-mulim bañ w̄in kawattı yandip k̄im pa ti-semañ. Puput meñli niñanii ep kamailak, w̄indiñgangot nak nain asup-gan sep kamaiuttok nandiñgut, gan sindi nim nandi-talenamgiliñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isi biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñindiñ sanlet: sindi ñindiñ naninekaliñ, ‘Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok niñmukuk en wakan gw̄ilam tiñmen!’ [◊] w̄indiñ naninekaliñ, wolondam ek nombo nambinekaliñ, damala nim.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak w̄in nitek ka-nandilok?

¹ Yesuli tapma it bimbi, pi ñañilimbi, gwañgwañili en-doñ bimbi, it gitik tapma it sañ jimba ginañ pakiliñ wiñ kauktok niñgilin. ² Eumbi enguk, "Ale. Nindi it kindem niñ gitik kana. Nak biañgan sinik sanba: nain indaumbi, it gitik kawat wopumdi tindin niñ ep wialimbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nollok plon no nim galit-palekak."

³ Timbi Yesuli Oliv kwet jañgin wolok lom pipalimbi, gwañgwañili enisangan endoñ bimbi ni-nandimbi eñgilin, "Nain nekta sinik windiñ indaukak wiñ niñimbim nandina. Timbi nek kundit no indaumek wiñ nindiñ ka-nandinekamien: dikok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tilak?" ⁴ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, "Sindi ka-kiliñ embi kunekealiñ. Nim kañbi, ama noli sinda juluñit ti-samek. ⁵ Neta, ama asupti nokok kotna plon bi indambi, 'Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambien dañguk wiñ nak ñakan' windiñ embi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ. ⁶ Nain wolonda sindi mik ñasiñgan tañ wolok giñgilí wakit mik mayañgan tañ wolok giñgit nandinekaliñ, gan nim misinekaliñ. Nepek wiñ gitik indainalok elet, gan kwet taletalelok nain wiñ gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat noli sambat no git mik minekaliñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no git mik minekaliñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet miñjamijnat timbekak. ⁸ Gan nepek wiñ gitik indaukak wiñ tamdi gwañgwa tikenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopumgan wiñ siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sindi gwañwanai kuañda timbi amatam gitiktì nandi-kunjit wopumgan ti-sambi sepmbi, kanjiksii lok kisinan sapilimbi, diwin kena gím samnekaliñ, diwin sandip kimnekealiñ. Windiñ ti-sam ti-kuumbi, ¹⁰ sindoññan nasi asupti nanandi-kiliñtinx biu piumbi, tambon tambon bola ti-sembe, nandi-kunjit wopumgan ti-sem-kunekaliñ. ¹¹ Timbi plofet julunjuluñ asupti indambi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ. ¹² Timbi amatamdi timipmile wopumgan sinik tinekaliñda timbi asupgandi nosiila ginañti tombo mi tañ wiñ nombo nim tinekaliñ. ¹³ Gan no en wandingan embi giñginembí, diñindam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok tike-kimilekak. ¹⁴ Timbi amatam gitik Anutuli yambi-dikñeukak wiñ nandi-dakleneliñdok endi giñgit manda kindem niñ kwet tuop eu sapakñelok nandilak. Sapakñetaleumek, nain taletalen wiñ indaukak."

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it t̄imb̄i kolaukak wolok plon plofet Danielli manda no youp biñguk patak. ◊ (No en manda youtet ñin pinalekak endi wolok kusei nandi-kiliñ ewin.) W̄indiñda sindi nepek kolan w̄in Anutulok ilnan kwel k̄injannan ilim kanekaliñ, ¹⁶ Judia distrik pakañ endi kwet jañginnan pi ñaneliñdok elet. ¹⁷ T̄imbi kwet plon pakañ endi nepenepesii metnepi isi ḡinañnan nim loneliñ, ¹⁸ ba kena ḡinañ pakañ endi saulonji t̄kenepi isinan nim undane ñaneliñ. ¹⁹ T̄imbi nain wolonda tam m̄inj̄ipsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasîñgandok. ²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdi miłap wopum s̄inik bemnekaliñ, wala t̄imbi sindi nain wolokta nimolo pa t̄inekaliñ. Nim kañbi, miłap w̄in gwi sasale ba Sabat pat-nandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak k̄imisip ti-samek, ñala. Miłap wandin w̄in kwet kusei k̄imikimiliñnan nanin b̄ikap man ñindiñgiña no nim indaindan, gitikñin s̄inik indaukak. T̄imbi wolok siñgi kandañ bo miłap wandin nombo nim indaukak. ²² Tīkap Anutuli nain w̄in ikan nim t̄imbi dumalaumda, amatam gitikti taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda t̄imbi nain w̄in t̄imbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endi indambi, n̄isilok kusasi t̄imbi dakle-semneliñdok amatam dausinan kudit gembinat engano s̄inik t̄imbi, juluñit ti-semnekaliñ. Tīkap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutuli ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda bo juluñit ti-semneliñdok nandinekaliñ. W̄indiñda tīkap ama noli ñindiñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesiali ni patak!', ba ‘Wi kawit! Endi da patak' w̄indiñ sanbimbi, manda wala nandum tlal t̄imbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak w̄in itañgan san-talelet, ²⁶ wala t̄imbi tīkap endi ‘Yakñesi! Mesiali kwet kambañnan s̄ilaninnan bi patak' w̄indiñ saninekaliñda, wandiñ nim ñanekaliñ. Ba ‘Endi it ñolok ḡinañ patak' w̄indiñ sanbimbi, mandanjñ nandum tlal t̄imbekak. ²⁷ Kusei ñindiñda w̄indiñ sanlet: Amalok Niñaañ endok tomtom w̄in pisapisat wandin, wala t̄imbi kwet k̄imili taleñguknan amatam gitikkandi w̄in kanekaliñ.” ²⁸ Yesuli w̄indiñ embi, e-yout manda no ñindiñ eñguk, “Nepek wiñ k̄imguk patakñan klekakakti k̄imin t̄imbimbi, delok patak w̄in inda-daklelak.”

Amalok Niñaañ endi indañgan tombekak

²⁹ Yesuli yousimbi eñguk, “Miłap wopum nain wolonda indaukak walı taleumek, maimdi bipm̄umbi, yakipti nim saleukak, t̄imbi domboñgipti kwesi bimbi bululup em

pinekalit. Timbis nepek kwambibin diwint bamup silaninnan pakañ ep minjalitmbi jitlop talenekalit. ³⁰ Wolongan nepek diwint no kunum plon indambi, Amalok Niñaañli tombepi tilak wint timbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gitikkandi wint kañbi, misim mano timbi kanekalit wint: Amalok Niñaañ en Anutulok gembin ba kolsalen wopumnat mulukua plon pimbi tombekak. ^{*} ³¹ Timbi mumumli wopumgan pendilim kitumbi, endi añeloñii en-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan amatam enlok gitig ep danbi kasileñguk wint ep kiut-talenekalit.

³² Sindit kombi konelok plon nanandit ñin epnekalit: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat timbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tilak windit nandañ. ³³ Winditngangot sindila nepenepek gitik sanit walit indaum kañmek, Amalok Niñaañli yamanan papi tombepi tilak windit ka-nandinekalit. ³⁴ Nak biañgan sinit sanba: ama sambat ñinditngita kuañ endi gama nim sembi-taleñtilimbi, nepek gitik walit indaukak. ³⁵ Kunum kwet paitekamik, gan mandanalit nim paipi, papat kwambibin palekak."

Amalok Niñaañ endok tomtomñila ti-pañgipañgile kena ti-kuñgunlok

³⁶ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, "Nepek wint dawanda sinik indaukak wint ama noli nim nandilak. Kunumdok añelo gitia Anutu enlok Niñaañ endi bo wint nim nandañ, wint Bep en noñganditngot nain wint nandilak.

³⁷ Amalok Niñaañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wint nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nim indañtilimbi, amatamdi nanañ tuk sina timbi, wapa tam pa tiñgilil. Windit ti-kuñtilimbi ñakap, Noa en kikeñ wopum kündikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk wint ka-nandi-tomgilil. Winditngangot Amalok Niñaañ endok tomtom naindi amatam nim mandipalimbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tipet endi kena ginañ yakan palitñilimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴¹ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mindipalitñilimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴² Sindit Wopumjili nain nekta sinik bi tombekak wint nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi kunekalit. ⁴³ Sindit manda ñin nim nandi-kamalanekalit: it molomdi kumbu amali tim nain nekta sinik bipup eñguk

win nandiwimda, endi kaik papi, kumbu ama mandipalimbì, endi bim il wili blañganeumbi, ginañ louktok tuop nim. ⁴⁴ Nim kañbi, sindi nain no ‘Endi nim biutak bek’ windiñ nandiniñlimbi, wolondamek en bi tombek, wala timbi sindi nain tuop endok tomtomniila ti-pañgi-pañgle titakunekaliñ.’

⁴⁵ Yesulî yousimbi enguk, “Sindi kena gwañgwâ nanandi kindem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwâ wandin nola kena gwañgwâ diwin yambidikñeuktok kimpipi, nanañ dandan nainnan sînik nanañ dan-semektok nimbi, molom en kwet nolok ñawîk. ⁴⁶ Na kukap, ilnan undane bimek kawîk win: kena gwañgwâ walî molomdi niñguk wolok tuop timbiñbi kaumbi, kindem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan sînik sanba: molomdi kena gwañgwâ win enlok nepenepeli gitik ka-dikñeuktok nimbi taleukak. ⁴⁸ Gan tikap kena gwañgwâ walî ama kolanda, endi ginañli ‘Molomna plakan nim undane biukak’ windiñ nandibimbi, ⁴⁹ kusei kimpipi, kena gwañgwâ nolii yandipmek, timbi ama tuk sañan nanalok en gitâ nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endi molom nain nekta sînik undane biukak win nim nandilakta, endi nim mandipalimbì, kaikan bi tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwâ win ti-lamipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gitâ kîmîlimbi, mano kwilim timbi, man si-gilim daukak.”

25

¹ Yesulî yousimbi enguk, “Amalok Niñan tombekak wolonda Anutuli amatam yambidikñeukak wolok walan no ñindiñ: ama no tam tindilok nain tombimbi, tam sim kit tombon tombon endi tipalanji tikembi, tam nosi wapai timbepi tiñguk endok ilan ñañgilin. Nam papi, wapaili bim enlok ilnan yanañgilektok mandiñgilin. ²⁻⁴ Tam sim kit tombon endi kamasila timbi, tipalanjiñgot tikembi, tul wilîngilo ginañ no nim wiipi tikeñgilin. Timbi tam sim kit tombon endi nanandinjiat, wala timbi tipalanji tikembi, tul wakit wilîngilo ginañ wiipi tikeñgilin. ⁵ Timbi endi ama win mandi ka-tîlapi, gwasaem douñgilin.

⁶ Dou-palîñilimbi, tim bomup timbiñbi, kitikitî no ñindiñ indañguk, ‘Ama bimbilok een en ip tamîn nañgip, ilnan ñauktok bîlak, ipa milap pim bimbi timbi indawit!’ ⁷ Timbi tam sim endi nandi silikñem milapi, tipalanji tikembi ti-dindim tiñgilin. ⁸ Timbi kamasili nanandinjiat enda ñindiñ engilin, ‘Nindok tipalanji kîmlak, wala timbi sindi tul kambak wit-nimit.’ ⁹ Eumbi, nanandinjiat endi ñindiñ engilin, ‘Win nittek tineñ? Nindok tipala tul win tipala tippettok tuop nim, wala timbi sindi tuatua ilan ñam sinlok

tuawit.’¹⁰ T̄imbi endi tul tuanep ñañilimbi, ama wal̄ tam giñgit wiliñmiñgilin enda bi tombi, tam̄in wakit tam sim ti-jumit ti-pakiliñ wiñ enlok ilnan yanañgilimbi ñañgilin. Ña amali tam t̄imbepi nanañ si-jumit tiñguknan it wolok loum, yama sipmu kwambibiñ daumbi, nanañ tuk na-pakiliñ. 11 Palíñilimbi, tam kamasí kit tombon endi bo bimbi kitimbi, ñindiñ eñgilin, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pisat-nimtiñ.’¹² Kitiumbi enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak sindi nim nandisamlet.’”

¹³ Yesuli e-yout manda wiñdiñ embi yousimbi enguk, “Sindi Amalok Niñañ endi dawanda siniñ bi tombekak wiñ nim nandiañda t̄imbi ka-kiliñ embi mandisunekaliñ.”

Amalok Niñañl̄i gamañ nim tomñilimbi, kenangot ti-kulok

¹⁴ Yesuli yousimbi, Amalok Niñañli tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñindiñ enbi eñguk, “Ama noli kwet nolok ñaupi, kena gwañgwañii en-tiañeum biumbi, nepene-peli tambipi, ka-dikñeniminelindok emguk.¹⁵ Tiñipi, ama nola minem kwandai 5,000 miñguk, nola 2,000 miñguk, t̄imbi nola 1,000 miñguk, wiñ kena tañ gembinji yambi-nandilak wolok tuop ka-dikñeniminelindok emguk. Em-talembi, en yambimbi ñañguk.¹⁶ Ñañilimbi, ama minem 5,000 epguk endi wolongan kusei kimipi, minem kena miumbi yousimiumbi, minem 5,000 nombo indañmiñguk.¹⁷ Nollí no minem 2,000 epguk endi bo minem kena miumbi, minem 2,000 nombo indañmiñguk.¹⁸ Gan ama minem 1,000 epguk endi wiñe molomlok minem wiñ ep ñambi, kwet giñañ kindit taplium pakuk.

¹⁹ T̄imbi molomdi nain ombap kukap undanem biñguk. Bimbi, kena gwañgwañii minem emguk wala ep kimin tiñguk.²⁰ T̄imbi ama minem 5,000 miñmin endi bimbi, minem 10,000 daulmimbi eñguk, ‘Molom, dik minem 5,000 namguñ. T̄imbi nak wiñ epbi, kena miwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.’²¹ Eumbi, molomñili ñindiñ niñguk, ‘Dik kena gwañgwa kindem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok ka-dikñe kindem kuñguñda t̄imbi, nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala t̄imbi dik biumbi, silisili tina!’²² Wiñdiñ eumbi, kena gwañgwa minem 2,000 miñmin endi bo bi tombi, minem daulmimbi niñguk, ‘Molom, dik minem 2,000 namguñ, t̄imbi nak minem wiñ kena miwambi yousumbi, minem 2,000 nombo indañguk.’²³ Eumbi, molomñili ñindiñ niñguk, ‘Dik kena gwañgwa kindem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok ka-dikñe kindem kuñguñda t̄imbi nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala t̄imbi dik biumbi, silisili tina!’

²⁴ T̄imbi ama m̄inem 1,000 m̄im̄in endi bo b̄i tombi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñ̄indiñ ip nand̄let: d̄ik ama kunduwat. D̄ik nanañga n̄im t̄ipi nalañ, amali t̄imbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. T̄iñpi, amali kwet nolok nanañ t̄ipium indalak w̄in yapma t̄ikelañ.’ ²⁵ Wala t̄imbi nak d̄ikok m̄inemga n̄im kañbi pailek wala mis̄imbi, kwet k̄indipi, tapli sembam pakuk ñ̄in t̄ike gam b̄ilet.’ ²⁶ W̄indiñ eumbi, molomñili manda ñ̄indiñ tambane niñguk, ‘D̄ik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! D̄ik kusatna ñandin bek w̄in nand̄ilañ: nak nanañna n̄im t̄ipi nalet, amali t̄imbi indaumbi namneliñdok pa elet. T̄iñpi, kwet nolok amali nanañ t̄ipium indalak w̄in yapma t̄ikelet.’ ²⁷ W̄indiñda n̄itek t̄imbi m̄inemna w̄in m̄inem it ḡinañ n̄im k̄imikuñ? Wand̄iñ k̄imiliñda, nak b̄imbi, m̄inemna w̄in m̄inem it ḡinañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.’

Molomli w̄indiñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa d̄iwisila ñ̄indiñ enguk, ‘Ama git̄ik nepek d̄iw̄in pat-semjak w̄in t̄ike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmiñlak wala nandum tlal t̄imbimbi n̄im t̄ike-kulakta, nepek lakat palmiñlak w̄in apma t̄ikeñmambi slak palekak. Wala t̄imbi sindi m̄inem 1,000 ñ̄in apma t̄ikembi, ama m̄inem 10,000 ep patak enda m̄iwit. ³⁰ T̄imbi kena gwañgwa kena n̄imnat ñ̄in t̄ike kolim pawon k̄ilim ḡinañ p̄iw̄in. Wand̄iñ amali mano kwilim t̄imbi, manji si-gilim danekalit̄iñ.’”

Amalok Niñan endi nain taletalenan amatam git̄ik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñanli añeloñii git̄ik en ḡita b̄i tombi, ama wapmañ gemb̄in walalannat indadakleumek, endi amatam git̄ik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² T̄imbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgilin ba man ñ̄indiñgit kuañ git̄ik w̄in endok dainan k̄imin t̄imbimbi yamb̄i-danbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yamb̄i-dikñe amali tañ w̄indiñ ep danbi, ³³ amatam d̄indim kit d̄indimnan yambimbi, d̄iw̄in kit kepmanan yambiumbi patnekaliñ.

³⁴ T̄imbi amatam kit d̄indimnan patnekaliñ enda ñ̄indiñ enbekak, ‘Bepnalok gw̄ilam sindok plon patak sindi b̄imbi, kuñgu k̄indem kasilewit! Kuñgu w̄in Anutuli kunum kwet kusei k̄imikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk. ³⁵ Kusei ñ̄indiñda sindi kuñgu w̄in kasilenekaliñ: nak nanañala map palambi, sindi nanañ namgilin. Ba tuknala k̄imbambi, tuk namgilin. Nak nosi n̄im, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañip ñañgiliñ. ³⁶ Sandumna n̄imnat t̄imbambi,

sindi sandum namgiliñ. Jimbat inda-namumbi nambidikñeñgiliñ. It kwambien ginañ palambi bi nambidikñeñgiliñ.’³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon nindin ninekalilin, ‘Wopum, dawanda nanañgalal palimbi gambimbi, nanañ gamgiñmien? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgiñmien?’³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itinan ganañgip ñañgimien? Ba sandumga nimnat gambimbi, sandum gamgiñmien?’³⁹ Dawanda jimbat tiñguñ ba it kwambien ginañ pakuñ, timbi ña gambidikñeñgiliñ?’⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli nindin tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinnik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosigingil nimnat endoñnan nanin nola tiñmiñgiliñ win wakan naka ti-namgiliñ tilak.’

⁴¹ Windin eñipi, amatam kii kepmanan nindin enbekak, ‘Anutulok yala sindok plon patak sindi wi-nambi, kombi galk ginañ ña-talewit. Komba taletalen nimnat win Anutuli Satan git endok añeloñiilok ti-jumit-semguk.⁴² Kusei nindinda sindi kombi galk ginañ ñinekalilin: nak nanañ map palambi, sindi nanañ nim namgiliñ. Tuknala kimbambi, tuk nim namgiliñ.⁴³ Nak nosi nim, timbi sindi not nim ti-nambi, isinan nim nanañgip ñañgiliñ. Sandum nimnat palambi, sindi sandum no nim namgiliñ. Jimbat ti-palambi ba it kwambien ginañ palambi, sindi nim bi nambidikñeñgiliñ.’⁴⁴ Timbi endi bo tambane nindin ninekalilin, ‘Wopum, dawanda nindin gambinambi, dik nanañgalal ba tukkala pakuñ, ba dik notni nim, ba sandumga nimnat pakuñ, ba jimbat ti-pakuñ, ba it kwambien ginañ pakuñ, timbi nindin plap nim ti-gamgiñmien?’⁴⁵ Timbi endi bo nindin tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinnik sanba: sindi ama kosinimnat ñin endoñnan nanin ama no plap nim tiñmiñgiliñ win wakan nak ti-namgiliñ tilak.’”

⁴⁶ Yesuli windin embi yousimbi enguk, “Ama windin tiñgiliñ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nimnat tikeumbi, piñgip gawat papat kwambien inda-semekak. Gan amatam dindim endila kuñgu kindem taletalen nimnat kas ilembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalilin.”

Ama Wapmañ Yesu wilí kimbí, kimnan nanin miłakuk

26

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgle tiñmiñgiliñ

¹ Yesuli manda win gitik eu taleumbi, gwañgwañiila nindin enguk,² “Sandap tipet timbimbi, kamaikamai gwiat

* indaukak wîn sîndî nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñaoñ kanjîkñiilok kîsînan kîmîlîmbi, kloñbat plon wîli kîmbekak.”³ Yesuli wîndîñ eñtlîmbi, tapma ama biesi git Juda ama biesi endî tapma amalok telak damanjî koi Kaiapas endok ilan kîmîn tîmbi,⁴ Yesu telak gitak tîkembi wîli kîmbektok e-sambat tîñgilîñ.⁵ Tîñipi, ñîndîñ pa eñgilîñ, “Nîndî gwîlat gînañ wîndîñ nîm tîna. Nîm kañbi, amatamdi nîmbi-nandîmbi, gimbît tîm mik tî-nîmnelîñ.”

⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambîñ indañmîñguk endok ilan ña pakuk.⁷ Endî nanañ na-paliñilîmbi, tam noli tuk mîlîñ kîndem tuan wopum sînîk wîn tîkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalîmukuk.⁸ Gwañgwañiili wîn kañbi, gînañjî kombadîumbi eñgilîñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tîmbi kolalak?⁹ Nîndî tuk wîn kîndem tualok kîmîtnamda, mînem walinin tîkembi, ama pîmbiñesila emneñ.”¹⁰ Yesuli mandanjî nandi-daklembi enguk, “Tam ñala mîlap nekta mañ? Endî nepek kîndem sînîk tî-namlak ee.¹¹ Ama pîmbiñesili nain tuop sîn gîtañgan kunekalîñ, gan natna sîn gîta nain tuop nîm kuutat.¹² Tam ñalî tuk mîlîñnat i-namlak wîn nak kîmbambi nep kînditnekalîñ wolok itañgan pîñgîpna tî-pañgîpañgile tî-namlak.¹³ Nak biañgan sanba: amalî dembek dembek ñambi, Anutulok kaundîkñelok plon gîngît manda kîndem ñîn kwet tuop enekalîñ, wandîñ endî tam ñalî nepek tî-namguk wolok kasat wakît tî-semumbi, tam ñîn nandi-sîwîtnekalîñ.”

¹⁴ Tîmbi gwañgwa¹² endoññan nanin no koi Judas Iskaliot endî tapma ama biesiloñ ñambi,¹⁵ enî-nandîmbi eñguk, “Tîkap nak Yesu sîndok kîsînan kîmîletta, sîndî nek namnelîñ?” Eumbi, wolongan mînem kwandai satnin 30 mîñgilîñ.^{† 16} Mîumbi, kusei kîmîpi, Yesu bola tîñmektok nain kîndem dawan indauktok wala kîmît-nandi tîñguk.

Yesuli kîmbepi, gwañgwañii tî-pañgîpañgile tî-semguk

¹⁷ Plaua nanañ kîmîlî bendî nîmnat nanalok gwîlat kusei kîmîlîmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bîmbi nîñgilîñ, “Dîk gwîlattok nanañ delok tî-jumît tî-gamnambi nambep nandîlañ?”¹⁸ Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñîndîñ nînekalîñ, ‘Nînîndautti dîka ñîndîñ elak, nokok nainnalî indalak, wala

* **26:2:** Kamaikamai gwîlat wolok kusei wîn ñîndîñ: damañgan Isael amatam endî Isip kwelan kena gwañgwa sîlanin kuñgilîñ. Kuumbi, amatamñi Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutulî añelo no nî-mulîmbi, Isael amatam sipsip nîñañdok wekai yamanjînan sapleñgilîñ yapma klembi, Isip amatamdoñ gwañgwa telak damanjî yandîp kîm-taleñgilîñ. (Kisim Bek 12).

† **26:15:** Mînem kwandai satnin 30 wîn kena nain 120 wolok tuan.

timbì nak gwañgwanai gità dikoñ ilan bimbi, gwìlattok nanañ nanetamîñ.’”¹⁹ Timbi gwañgwali Yesuli eñguk wolok tuop timbi, gwìlattok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

²⁰ Kwet kılım eumbi, Yesu git gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. ²¹ Nanañ na-palimbì Yesuli enguk, “Nak biañgan sînik sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisinan napiletak.” ²² Wîndiñ eu nandimbì, ginañji kola sînik taumbi, kusei kîmipi, noñgan noñganlı Yesu ni-nandimbì eñgilîñ, “Wopum, nakta nim bek?” ²³ Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita yakayakan nanañ tîkendepi, kitnet jawañ ginañ kot-suakamik endi napiletak. ²⁴ Amalok Niñaañdi Anutulok mandalı telak nitek kîmbektok elak wîndiñgan kîmbekak. Gan ama nin en bola tîñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apmumda, wiñ kîndem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola tîndi ama Judaslı Yesu ni-nandimbì eñguk, “Niñindaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ wîndiñgan.”

²⁶ Nanañ na-palîñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tîkembi, Anutula weñmîmbi ombim gwañgwañila plaua wiñ embi enguk, “Sindi tike nambit. Niñ nokoñ piñgipna.” Nambimbi, ²⁷ wain wiñna no tîkembi, Anutu weñmîmbi, wain wiñ embi enguk, “Sindi gitikkandi niñ nambit. ²⁸ Wain tuk niñ nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak wiñ lamit-semlet. Toptop niñ Anutuli amatamñii git tilak wiñ wekatnalı timbi kwambîñ dalak. ²⁹ Nak niñdiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Niñ sînik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinilin ginañ nak wain tuk wiñ komblin sîn gità yakayakan nanekamiñ.” ³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgilîñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañginnan lonepi ñañgilîñ.

³¹ Ñañilimbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama wiñambi, kîkesimîn ginañ kuañ endi papusenenekalîñ.’ ³² Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kîliktinji pi piutak. ³³ Gan Anutuli nak kîmnan nanin nepmiñum miłatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambinekalîñ.” ³⁴ Eumbi, Petlolî tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi diwîndi nanandi-kîliktinji pi piumbi gaminetañ bek, gan nakta nim sînik.” ³⁵ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañangan puputti gama nim kitinilimbi, dik nain tipet git no ‘En nim nandîñmilet’ wîndiñ eutañ.”

35 T̄imbi Petlol̄i niñguk, “T̄ikap endi d̄ik̄ita n̄itn̄ittok nani-nand̄inel̄iñda, ‘Nak n̄im nand̄iñmilet’ w̄indiñ n̄im eutet. N̄im s̄in̄ik.” T̄imbi gwañgwa d̄iw̄in git̄ik endi bo w̄indiñgan e-taleñgiliñ.

Yesuli en k̄imbepi n̄imolo t̄imbi t̄-pañgipañgile t̄iñguk

36 T̄imbi Yesuli gwañgwañii git kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñiñdiñ enguk, “S̄indi ñolok pi palit, t̄imbi nak dakdan ñambi, n̄imolo t̄imbetet.” 37 W̄indiñ embi, Petlo git̄a Sebedilok n̄iñañiit tipet yanañgipi ñañguk. Ñañipi, walen kolaumbi, ginan m̄lataum 38 enguk, “Walena kola s̄in̄ik taumbi, k̄imbepi nand̄ilet. S̄indi nak̄ita ñiñgan kaik palit.” 39 Eñipi, lakat ñaña embi, gapok p̄imbi, n̄imolo ñiñdiñ t̄iñguk, “Ambep, t̄ikap d̄ik tuopta, nand̄i-nambi, m̄lap ñin napma t̄ike. Gan d̄ik d̄itnalok nanand̄iñgañgot k̄imit-kle, nokoñ n̄im.”

40 N̄imolo t̄i-talembi, gwañgwañii tipet git no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palimbi, Petlo ñiñdiñ n̄i-nand̄iñguk, “N̄itekta t̄imbi, s̄indi nain duman ñin nak̄ita kaik patneliñdok tuop n̄im?” 41 S̄indi kaik papi, n̄imolo t̄i-palit. N̄im kañbi, t̄i-kuyuk inda-samumbi pi p̄ineliñ. Biañganak. Ḡinañjili kundit k̄indem t̄indilok nand̄ilak, gan p̄iñgipsili m̄latalak.” 42 W̄indiñ embi, nombo ñam n̄imolo ñiñdiñ t̄iñguk, “Bepna. M̄lap ñin napma kleuktok telal no n̄im patakta, nak m̄lap w̄in bemettok nand̄ilañ, w̄indiñgan inda-namen.” N̄imolo t̄i-talembi, 43 nombo undane gwañgwañiloñ ña yambiñguk w̄in: daus̄ m̄lataumbi dou-pakiñiñ. W̄indiñ yambimbi, 44 b̄indambo yambim ñambi, n̄imolo dama t̄iñguk wakangot nombo t̄imbimbi, nain tipet git no t̄iñguk. 45 T̄imbi nombo undane ñam yambum dou-palimbi, ñiñdiñ enguk, “S̄indi gamañgot doumbi, pat-nandi t̄i-pakañ ba? Yakñesi. Amalok N̄iñañ bola t̄iñmumbi, yom amalok kis̄inan p̄iuktok nain inda-talelak. 46 M̄lalimbi ñana. Da kawit: ama bola t̄i-namnamlok ip ñasiñgan b̄ilak.”

Yesu t̄ikeñgiliñ

47 Yesuli w̄indiñ eñilimbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi biñguk. T̄imbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama k̄im̄in wopum no en-mulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas git̄a biñgililiñ. 48 Endi gama n̄im biñilimbi, bola t̄indi ama wal̄i kundit no daut semepi ñiñdiñ enguk, “Ama nak nand̄i-koñgom t̄i-ñimbi weñmetet ‡ w̄in ama sindi lonjiañ en wakan. En t̄ikenekaliñ!”

‡ 26:48: W̄in Juda amatamdi nosi we semñipi siñumu t̄i-semañ.

⁴⁹ Judaslı bı tombi, wolongan Yesuloñ bımbi, “Nıñındaut, we gamlet!” nımbi, nandı-koñgom ti-ñıt weñmiñguk. ⁵⁰ Tımbımbi Yesuli niñguk, “Notna, nek tımbendok nandılañ wıñ platiq ti.” § Eumbi, amalı Yesuloñ bım kısı kot-suapi tıkembi, tıke-kwambıñ dañgilıñ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu git pakılıñ endoñnan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanjı endok kena gwañgwa sılanın nolok pawan wıłalıñ dıkñe piñguk. ⁵² Wındıñ tımbımbi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tıłakta, en bo kakitti wılı kimbekak, wala tımbi kakitka il gınañ kımılı ñawıñ. ⁵³ Nak guma Bepna kıtıñmambi, wolongan añelo kunaku-natsı nımnat endı nep tımbi plataneliñdok en-mulek wıñ dık nım nandılañ ba? ⁵⁴ Gan wındıñ indaukta, nepek gitik Anutulok mandalı natnala inda-namektok elak walı bien nım indawıñk.” ⁵⁵ Tımbi Yesuli yousimbi, ama kımın en tıkenepi biñgilıñ enda niñdiñ enguk, “Nitek tımbi sındı kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba gınañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem tımbambi, sındı nım nepgilıñ. ⁵⁶ Gan plofet amalı manda youkılıñ wolok bien indauktok nepek gitik niñ inda-talelak.” Tımbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tıliñgılıñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁵⁷ Tımbi ama Yesu tıkeñgilıñ endı en nañgıpi, tapma ama telak damanjı Kaiapas endok ilnan ñañgilıñ. (It wolok gınañ endıkñe manda nandı-tale ama git Juda ama biesi endı kımın ti-pakılıñ.) ⁵⁸ Ñañılımbi, Petlolı siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanjı endok it sañ jimba gınañ loñgilıñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wıñ kaup nandımbi, mik ama git a pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama biesi git Juda ama biesi dıwıñ endı gitikti Yesu wılı kımneliñdok nandıñgilıñda tımbi, ama nindı Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjıñgilıñ. ⁶⁰ Tımbi ama asup endı bımbi, manda juluñgan embi youkılıñ, gan endı wılı kımkımlı yom bien no nım eu indañgilıñ. Siñgimek ama tıpet no endı bımbi ⁶¹ eñgımık, “Ama ñalı manda no niñdiñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tıpet git no wolok gınañnan bıñdambo tımba kaitam mılalekak.’” ⁶² Wındıñ eumbi, tapma amalok telak damanjı endı mıláp ipi, Yesu ni-nandımbi eñguk, “Nitek? Mandalı gep youkamık wıñ biañgan ba juluñgan? Ba dık manda no tambane ewiñdok

§ **26:50:** Nandı-tale ama dıwındı Grik manda ñolok walan wıñ niñdiñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bılañ?”

tuop nîm ba?” Endî wîndiñ eumbi, ⁶³ Yesuli yom nîmnat, gan wandingan embi, manda tambon no nîm nînguk. Tîmbi telak damanjîli nînguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandîna: Mesia wîn Anutulî nîmulimbi, bi-nîmektok een wîn dîk wakan ba? Dîk Anutulok Nîñañ sînik ba?” ⁶⁴ Eumbi nînguk, “Elañ wakan. Gan nak nîndiñ sanba: gamanda sîndi kanekaliñ wîn: Amalok Nîñañ endî Anutu Gembî Molom endok kii dîndimnan pipapi, kunum gînañ nanin mulukua plon pîukak.” *

Yesuli en Anutulok tuop sînik wîndiñ eñgukta tîmbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanjî endî gînañ komba dîumbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endî Anutu nî-tîke-pîm yalilak yañ! Ama sîlanin ñalî Anutu nî-suambatak wîn sîndi ip ka nandañ, wala tîmbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo nîm tîpikamîñ. ⁶⁶ Sîndi enda nîtek tîñmîlok nandañ?” Eumbi tambane nîngîliñ, “Yominla tîmbi kîmkîmdok nandamîñ.” ⁶⁷ Wîndiñ eumbi, ama dîwîndi timan dai plon manjî iwît suambapi, kit ombîmbi wîkiliñ, tîmbi dîwîndi kit pîndîmdî wîpi ⁶⁸ nîngîliñ, “Dîk Mesia sînikta, plofet manda embi, wîn nindî gwitak wîn nînbî nandîna!”

Petlolî Yesula Nak en nîm nandîñmîlet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kîmîliñîlîmbi, Petlolî sañ jimba gînañ it pawan pipakuk. Pipalîmbi, kena wembe noli endoñ bîmbi nînguk, “Dîk bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petlolî ama gitik endok dausinan e-sembeñmbi nînguk, “Nak dîk manda elañ wîn nîm nandîlet.” ⁷¹ Wîndiñ embi miłapi, sañ jimbaloç yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, wî pakiliñ enda nîndiñ enguk, “Ama ñîn Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petlolî nombo e-kîmîsembeñmbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama wîn en nîm nandîñmîlet.”

⁷³ Nain nîm ombataumbi, wolok ikiliñdi Petloloñ bîmbi nîngîliñ, “Biañgan sînik, dîk endok sambat. Mañga malapti e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petlolî manda kwambîñgan embi, nîndiñ enguk, “Biañgan sînik, nak en nîm nandîñmîlet. Juluñgan eletta, Anutulî kîndem nep tîmbi kolawîn.” Endî wîndiñ eu taleumbi, wolongan puputti kitînguk. Kitîumbi, ⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñîn nînguk wîn nandî-sîwîkuk, “Puputti gama nîm kîtiñîlîmbi, dîk nain tîpet git no ‘Nak en nîm nandîñmîlet’ eutañ.” Wîn nandî-sîwîpi, pawan pi ñambi, sîmba gawat wopum tîmbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgîp ñaumbi, Judasî toa topmbi kîmguk

* 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wil kimbektok e-sambat tim, ² Yesu toali top nangip nambi, Pilato win Roma amali Judia distrik ka-dikneuktok nimbi talengiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola timiniguk endi ama biesili Yesu manda plon kimipi, wil kimbektok eu talengiliñ win yambinguk. Yambimbi, nepek tñguk wala nandum milataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi mitngiliñ win epbi, bindambo tambane emepi nañguk. Nam tombi ⁴ enguk, "Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimilatta timbi en ip wil kimnepi tañ." Windiñ eumbi nitngiliñ, "Win nindok nepek nim. Win diurnalok nepek yañ." ⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ kol piumbi, en walinin pim nambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesili Judasli minem kol piñguk win gamapi eñgiliñ, "Minem ninama wil kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetaminda, endikne manda maklenetaminiñ." ⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem walama no kwet kambot pa tiliguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nind Jelusalem pap sembinekalilñ endok amasum palektok eu talenguk. ⁸ Endi kwet win Yesu kimkimlok tuanlit tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitngiliñ, win nindigit gamañgot pa kitañ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesili windiñ tñgiliñ, win plofet Jelemaial indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon nindiñ embi youp biñguk patak,

"Islael amali minem kwandai satnin 30 walñgot ama win tuanep e-topmumbi, minem walñgan epbi, kwet kambot tindi amalok kwet no tuañgiliñ, win Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan tñgiliñ." *

Pilatoli Yesu manda plon kimipi, kloñbat plon wil kimbektok eñguk

¹¹ Timbi Yesuli ka-dikne ama Pilato endok damanan ilimbi, ka-dikneli ni-nandimbi eñguk, "Juda ama endok Ama Wapmañ dik nakan ba?" Windiñ eumbi nitnguk, "Ip elañ windiñgan." ¹² Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi diwindi manda kusei kusei ni-youkililñ, wolonda Yesuli manda tambon no nim tambanem enguk. ¹³ Timbi Pilatoli ni-nandimbi eñguk, "Manda gitik gep youpi eañ win dik nim nandilañ ba?" ¹⁴ Gan endi man gal kwambilñ dambi,

nepek nola manda tambon no ním tambane níñguk. Wíndiñ tñgukta, Pilatoli silihñembi, nandi-gítñgítikñe tñguk.

¹⁵ Kamaikamai gwílat nain tuop ka-díkñeli ñíndiñ pa tñguk: endi amatam kímín wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitñañgilñ en wakan it kwambíñ gínañ nanin písat-semliñguk. ¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi gitñgilat it kwambíñ gínañ kímílim pakuk, koi Balabas. ¹⁷ Wíndiñda amatam asupti kímín ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandimbí eñguk, "Síndi ama ninda nak písat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia nínin enda eañ?" ¹⁸ Kusei ñíndiñda endi wíndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tñgiliñda tímibi, ama biesili en ka-gimbít tññipi tükembi, ka-díkñelok kiinan kímílimbi, kusasi yambi-daklembi, wíndiñ eñguk.

¹⁹ Tímibi endok kusei no ñíndiñ: endi ama yambi-dan kena pa tiliñguk wolok pipaliniñlimbi, tamínlí manda ñíndiñ kímílim endoñ loumbi eñguk, "Dík ama nín kolan no ním tñguk wín biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandíwam miłatak." Pilatolok tamínlí wíndiñ eñguk, ²⁰ gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi díwín endi amatamda engiliñ, "Síndi Pilatola ñíndiñ nínekaliñ, 'Dík Balabas kak bimbi, Yesu wíwittok eukañ!'" Wíndiñ embi, eni-gitñgineumbi, wolok tuop níñgililñ. ²¹ Tímibi ka-díkñeli amatam nombo en-nandimbí eñguk, "Ama típet endoñnan nanin nin písalímettok eañ?" Eumbi, "Balabas" níñgililñ. ²² Eumbi enguk, "Tímibi Yesu Mesia nínin enda nítek tñmetet?" Eumbi, gitíkkandi kitimbí níñgililñ, "Kloñbat plon lowin!" ²³ Tímibi Pilatoli enguk, "Nítekta? Endi kolan nek tñguk?" Eumbi, wopumgan kitimbí, nain asupgan ñíndiñ eñgiliñ, "Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!"

²⁴ Wíndiñ tímibimbi, Pilatoli ka-nandíñguk wín: en Yesu nepek no tñmílok tuop ním. Tombon amatamdi gimbít tímibi, mik tñepi tñngiliñ. Wíndiñda Yesulok kímílim wín Pilatolok yomin ním indauktok endi ñíndiñ tñguk: endi Juda amalok ep tñndiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tike bi miumbi, dausinan kii wílipi enguk, "Ama endok kímílimlok miłap walí nokok plon ním loukak, wín sínlok nepek." ²⁵ Eumbi, amatam gitík endi manjí noñgan kití kolí ñaumbi níñgililñ, "Kím wín níndi ba komblinnii níndok plon loukak!" ²⁶ Tímibi Pilatoli amatamdok manda kímít-klembi, Balabas písat-sembi, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, wíndiñ tímibi taleumbi, mik amalí kloñbat plon wítnelíñdok kisinan kímíkuk.

Mik amalí Yesu ní-lakalakae tñmibi, kloñbat plon wíkiliñ

²⁷ Tímibi ka-díkñelok mik amalí Yesu nañgíp pímbi, ka-díkñelok ilan ñam nísi kuñgiliñnan wandiñ lombi, nosii gitík

en gitā kīmīn kokīlīñ. ²⁸ Tiñipi, Yesu enlok dasindasin kiundiipi, mik amalok sauloñ gīmīn no dasi-mīmbi, * ²⁹ toa pīsīkñat bondīnembi, kumbam plon dasi-mīmbi, toña no kii dīndīm kandañ kīmīlīmīñgīlīñ. Wīndiñ tiñipi, ña mīlelem tīmbi, nī-lakalakae ti-nīmbi eñgīlīñ, “We, Juda amalok ama wapma!” ³⁰ Eñipi, iwīt endok plon suambapi, toña lom tīkembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo wīkīlīñ. ³¹ Nepek kusei kusei wīndiñ tīñmī-talembi, mik amalok sauloñ kiundiipi, enloñ dasindasin nombo dasi-mīm pīumbi, kloñbat plon wītnepi nañgip pī ñañgīlīñ.

³² Pī ñañipi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tīmbi indañgīlīñ. Tīmbi indambi, en nī-gīñgīneum Yesulok kloñbat bembīmbi ñañgīlīñ. Ñāmbi, ³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgīlīñ. (Kot walan ñīndiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.) ³⁴ Ña tombi, wain tuk gitā gwasap kīmbiñ wakīt ep kiukiulin wīn tīke mīum na-nandīmbi, kunjitam biñguk. ³⁵ Tīmbi kloñbat plon wīli taleumbi, dasindasin tīkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgīlīñ. ³⁶ Wīndiñ tīmbi, pipapi ka-dīkñe-pakīlīñ. ³⁷ Tīmbi kumbam mindin plon kusei neta wīkīlīñ wolok manda ñīndiñ youp kīmīkīlīñ, “Ñīn Yesu, Juda amalok Ama Wapmañjī.” ³⁸ Tīmbi ama piñpiñen tīpet en gitā yakan yandīpbi, no tombon no tombon ep mambī ikīmīk.

³⁹ Tīmbi ama wandiñ ñañambit tīñgīlīñ endi Yesula kumbanjī dīñguneñipi nī-suambapi ⁴⁰ nīñgīlīñ, “Nītekta? Dīk tapma it wiapi, nain tīpet git no wolok gīnañngān tīmbi kaitauktok eñguñ wīn. Nītek tīmbi dītnalok pīñgīpka nīm tīke-kīmītañ? Dīk Anutulok Nīñāñ sīníkta, kloñbat plon nanin pī!”

⁴¹ Tīmbi tapma ama biesi wakīt endīkñe nandī-tale ama ba Juda ama biesi dīwīn endi bo wīndiñgot nī-kolakola embi eñgīlīñ, ⁴² “Ama dīwīsi ikan ep kīmīkuk, gan enlok pīñgiu tīke-kīmīlektok tuop nīm. En Islael ama nīndok ama wapmañ sīníkta, kloñbat plon nanin pīwīn! Pīwīmek, endi Mesia bīmbīndok een ip wakan wīn nandī-kīlīkti tīñmīnetamīñ. ⁴³ Endi Anutulok plon panjañgānembi, endok Nīñāñ sīník wīndiñ elak. Tīkap wīndiñda, papa kana: Anutuli tīke-kīmīlektok nandīlak ba nīm.” ⁴⁴ Ama piñdasī tīpet Yesu git yandīpgīlīñ endi bo wīndiñgot nīmbi kolañgīmīk.

Yesu kīmīñguk

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ gīmīn dasiañgīlīñ, wala tīmbi mik amal Yesu en ama wapmañ sīník wolok walān juluñgan tīnelīndok mik amalok sauloñ gīmīn dasi-mīñgīlīñ.

⁴⁵ Kwet nain boñgip tîmbimbî, kwet tuop kîlîm in-dañguk. Inda-palîmbî ñakap, 3 kilok tîñguk. ⁴⁶ Wolongan Yesuli wopumgan kîtîmbî eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” ⁴⁷ Wîn ñîndîñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ⁴⁸ Tîmbi wandîñ pakîlîñ endoññan nanin dîwîndî manda wîn nandîmbî eñgîlîñ, “Endî plofet Elia kîtîñmilak.” ⁴⁹ Wolongan mik ama noli woñep ñâmbi, nepek busukñanen walî tuk kîndem tiañewîk no tîke bîmbi, wain tuk kîmbiñ gînañ wîsîmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok miñguk. ⁵⁰ Gan dîwîsîlîñ eñgîlîñ, “Biukîn, Elialî tîke-kîmîlepi bîutak bek, wîn kañmek.” ⁵¹ Tîmbi Yesuli nombo wopumgan kîtîmbî, engan kîmît nandum, woñ poñâumbi kîmîñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñîndîñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tîñgîlîñ wîn boñgîpgan tawam blañgânembî, gwat nanin pi lap taleñguk, tîmbi kwet miñjat miñjat tîmbimbî, kawat jîngîn dîwîn tawa piñgîlîñ. ⁵² Tîmbi sumlok yama pîsalîmbî, Anutulok giñgit damañgan kîm-taleñgîlîñ asupti miłapi, ⁵³ sumjî biñgîlîñ. Bimbi, Yesuli kîmnan nanin miłalîmbî, wolonda endî Anutulok it kwet dîndîm engano, wîn Jelusalem, wandîñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgiñlîñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama git amañii Yesu ka-dîkñepakîlîñ endî miñjamînjat ba nepek kusei kusei indañguk wîn kañgîlîñ endî kolan mîsîmbi eñgîlîñ, “Biañganak. Ñîne Anutulok Nîñañ sînîk.”

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en gitâ yakan bîmbi, tîmbi plata pa ti-ta-kuñgîlîñ. Yesu wîli kîmguk sandap wolondañgan endî bo Golgata bi pakîlîñ, gan endî mayañgan ipi, dei posnembi kañgîlîñ. ⁵⁶ Wîn endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tîmbi Malia no, Jekop git Josep endok menjet. Tîm no wîn Sebedilok nîñañiit endok menjet.

Yesu kîndikîlîñ

⁵⁷ Ama miñinemmat no Alimatisa nanin endî bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim piup tîmbimbî, ⁵⁸ endî Pilatoloñ ñâmbi, Yesulok dalandarda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandîñmîmbi, tîke miñelîñdok enguk. Eumbi, wolok tuop miñumbi tîkeñguk. ⁵⁹ Tîkembi, sandum satnin bamblum niñnat walî tîmîpi, ⁶⁰ tîke ñâmbi, enlok sum gînañnan kîmîkuk. Sum wîn komblin sînîk, kawat gînañ wîn Josep enlok kulup bimbin. Josepti Yesulok dalandan wolok kîmîpi, kawat wopum no munjulîm bi yama masipmiñguk. Wîndîñ tî-talembi, walinin pi ñañguk. ⁶¹ Josepti dalandan sumnan

kimiliñilimbi, Malia Makdala nanin en git Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakimik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain timbimbi, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ nimbni, Yesulok plon ñindin eñgilin, “Ama wopum, nindin ama julunjuluñdok walì gama kaik kuñipi, manda no eñguk wiñ nandina siwitak. Endi ñindin eñguk, ‘Nain tipet git no ñaumek, kimnan nanin milaletat.’ ⁶⁴ Wala timbi dik eumbi, sum wiñ ka-dikñe-kiliñ e-palimbi, nain tipet git no wiñ taleukak. Nim kañbi, gwañgwañiili ña dalandan kumbu tim tike ñambi, amatamda juluñgan ñindin eninelin a, ‘Yesu en ip kimnan nanin milakuk.’ Windiñ enelinda, juluñit manda komblin walì Yesuli juluñit manda eñguk wiñ maklewik.” ⁶⁵ Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, “Kindem a. Sindik mik ama diwìn epmbi, sumnan yanañgit ñaum, sum masip kwambin danelin dok nitek tinep nandañ wolok tuop tinekalin.” ⁶⁶ Windiñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambin danelin dok kawatti sum dai masipmiñguk wolok plon nisilok kimisip no kimipi, ka-dikñe nelindok mik ama wandin yambium pakiliñ.

28

Yesuli kimnan nanin milakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei kimikimilinan kwet salawa salawa timbimbi, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañgitmik. ² Timbi platik sinik kwet minjaminjat wopum sinik minjalimbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum ginañ nanin pimbi, kawat sum masipmiñguk wiñ manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walani wiñ pisapisat walalan wandin, timbi dasindasin wiñ satnin sinik. ⁴ Timbi ama sum ka-dikñe-pakiliñ endi en kañbi, kolan misiñgiliñda timbi kisi kesisi blañblañ timbimbi, amali kimañ wandin kwelan pi pakiliñ.

⁵ Timbi añeloli tam tipetta enguk, “Nim misindemik. Nak nandilet siti Yesu kloñbat plon wíkilin en kandepi bamik. ⁶ Gan endi ni nim patak. Endi damañgan manda sanguk wolok tuop Anutuli timbi milalak. Kwel kinjangot ni bi kawit. ⁷ Timbi siti plapkan ñambi, gwañgwañiila ñindin enbit, ‘Endi kimnan nanin ikan milalak, man ñindin git dama Galili kwelan ñaumbi, sindi wandin ña kanekalin.’ Manda ip wakan sanlet.” ⁸ Windiñ eumbi, endi misiñgimik, gan silisili wopumdi ginañjet ginañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gitngit manda gwañgwañiila endepi woñep ñañgitmik. ⁹ Ñañilimbi, platik sinik Yesuli ep timbi indam

we semumbi, endi endoñ kesinan ña mielelem t̄imbi, t̄ikekañipi ni-wowonoñe t̄iñgimik. ¹⁰ T̄imbi Yesuli enguk, “Nim misindemik, ña notnai Galili ñaneliñdok enbimbi, wandiñ ñam nambinekaliñ.”

¹¹ Tam tipet endi gwañgwañiiloñ ñañilimbi, mik ama sum ka-dikñeñgilin endoññan nanin d̄iwindi it kwelan undane ñambi, nepek gitik sumnan indañguk wolok kasat w̄in tapma ama biesila t̄i-semgiliñ. ¹² T̄imbi tapma ama biesili Juda ama biesi d̄iwin en gita k̄imin t̄imbi, ñindiñ tineliñdok etopbi, wolok tuop t̄iñgiliñ: endi minem asupgan mik amala embi ¹³ engiliñ, “Sindi amatamda ñindiñ eninekaliñ, ‘Nindi dou-patnambi, gwañgwañili tim bimbi, dalandan kumbu t̄ikembi ñaliñ.’ Windiñ enekaliñ. ¹⁴ T̄ikap manda w̄in Pilatolok pawan ginañ piukta, nindi mek ñam kambi, nepek ñin ti-dindim enambi, milap no nim inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amali minem wopum w̄in ep ñambi, ama biesili manda eñgiliñ wolok tuop t̄iñgiliñ. T̄imbi manda walí Juda amatam dok boñgipsinan eu sapakñe-t̄ike-biñguk.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-semi, kena tineliñdok enguk

¹⁶ T̄imbi Yesulok gwañgwañii 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgin wolok loñgiliñ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandiñgan indasemum kañbi mielelem tiñmíñgiliñ. Gan d̄iwisili “Yesu en kamíñ ba?” embi, ginañ tipet t̄iñgiliñ. ¹⁸ T̄imbi Yesuli gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutuli kunum kwet yambi-dikñeuttok gembí gitik w̄in naka namentaleñguk. ¹⁹ Wala t̄imbi sindi kwet tuop ñambi, amatam gitik nokok gwañgwanai ep t̄imbi indanekaliñ, w̄in Bep, Niñañ git Dindim Woñ endok kosí plon yatnañ tuk i-semi, ²⁰ endikñe manda san-daut t̄i-sam-kuñgut w̄in gitik eni-daut t̄i-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sín gitá ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tiñipi douañgiliñ w̄in yandipmi k̄imyañgiliñ.

Gîñgit manda kîndem Malekolî youkuk Mesialî indañguk

*Yoanelî Mesialok * telak ti-dîndîm e kena tiñguk*

¹ Yesu endî Mesia, Yambattok nîñan. Gîñgit manda kîndem endok plon nîndîñ kusei kîmitak.

² Manda no Yambatti Mesiala nîñguk wîn plofet Aisaialî nîndîñ youp biñguk patak,

“Nandîlañ! Nak tiplaplatna no kîmîlam ñambi, dîkok telak dama tîmbi, telak ti-dîndîm e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nîmnatnan nîndîñ kîti-koli ñalak, ‘Wopumduk telak ti-dîndîm ti-nîmit!

Telak kelam ti-dîndîm ti-nîmnekaliñ!’ ”

⁴ Tîmbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tiñguk, koi Yoane, endî kwet ama nîmnatnan ña-indañguk. Indambi, nîndîñ eu piumbi eni-ta-kuñguk, “Sîndî gînanjî tambanembi, kuñgu kolan bi-talembi, miti tuk inekaliñ. Wolondamek Yambatti yomjî bi-samekak.” ⁵ Tîmbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakîliñ endî gitikkandi isî kwesi bimbi, Yoaneloñ ña indambi, yomjî e-jamilaumbi, Joldan tuk gînañ miti tuk i-sem-ta-kuñguk.

⁶ Yoanelok dasindasin wîn plofet amalok dasindasinjî wandiñ, wîn kamel domdi tîndîn, tîmbi endî boñgiunan bit gwîlapî tem kuliñguk. Nanañ tuk wîn gotak git bupit mînjîp tuk koñgom kli gînañ nanin na-kuliñguk. ⁷ Tîmbi endî nîndîñ eu piumbi, amatam eni-ta-kuñguk, “Ama no nokok siñgina kandañ indaup tîlak endî nak nomik nîm, endî ama loloñ sînîk. Ama piñbîñen, nak kambak ñandin ñalî nepek no tuop nîm ti-nîmet. ⁸ Nak tuk sîlaningot i-samta-kulet, gan endî Dîndîm Yallî i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleñguk

⁹ Yoanelî kena kusei kîmîliñliimbî, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins gînañ pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan ña-tombîmbî, Yoanelî tuk i-nîmîñguk. ¹⁰ Tuk i-nîmîtaleumbi, Yesuli tuk pawañ loñipi dei loumbi kañguk wîn: kunum piñlîmbî, Dîndîm Yallî monik koi mambaip wandiñ walî endok plon piñguk. ¹¹ Piñlîmbî, kunum gînañ nanin

* 1:: Damañgan Yambatti Isael amatam nîndîñ eni-kwambîñ dañguk: endî ama no amatamñii ep mektok ni-mulekak. Juda amalî ama wolok koi Mesia kîtîmbi, endok indainda nain mandi-ta-kuñgîliñ.

manda no nindiliñ kitiu piñguk, “Dik niñana noñgan sínik. Nak gambi-galk tambi, nandi-koñgom ti-gamlet.”

¹² Tímbi wolondañgan Díndim Yallí Yesu kwet sílaninnan ni-mulimbi ñañguk. ¹³ Kwet wandiñ ama niñnat, gaut moyendiñgot kuñgililñ. Yesuli wandiñ ñambi, tim sandap 40 pakuk. Palitnílimbi, Satañdi endoñ bimbí, tue-kañbi ti-nímata-ku wit nim kañbi bim ñañguk. Tímbi añeloli bimbí, Yesu tímbi platañgililñ.

¹⁴ Yoane it kwambibñ ginañ kímíkiliñ wolok siñgi kandañ Yesuli Galili kwelan undane-ñambi, Yambattok giñgit manda kíndem eu piumbi, ¹⁵ nindiliñ eni-ta-ñañguk, “Yambatti nain wopum amatamñii yambi-díkñeuktok kímíkuk. Nain wiñ ip indalak, wala tímbi síndi gínanjí tambanembi, kuñgu kolan bimbí, giñgit manda kíndem ñin nandi-kwambibñ danekalilñ!”

Yesuli gembin Juda amatam daut semguk

Yesuli gwañgwañii tipet tipet kitiseunguk

¹⁶ Tímbi Yesuli Galili tuk guañ baliliñ ñañipi, Simon git kwayañ Andlu yambiñguk: endi tuk guañ ginañ ipi, pis lik molom molom kop tiañe tiñgimik. Pis epep kena wiñ endok minemjet kena wakan. ¹⁷ Yesuli yambimbi kitisembi eñguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena titabamik. Kena wiñ bimbí bim, nak nep kle-kuumek, nak sep tímba pañgitaumbi, Yambattok amatam epep kena titundekamik.” ¹⁸ Enbimbí, platik sínik pis ba pislik bimbí, wolongan kusei kímípi, Yesu kle-ñañgimik.

¹⁹ Tímbi Yesuli kambak jílop ñañipi, dakwaya tipet, Sebedilok niñañiit Yakobo git Yoane, yambiñguk: endi nosiit gitá kíkeñ plon papi, pis lik wopumji ti-díndim e kena titngimik. ²⁰ Yesuli yambimbi, wolongan en kle-kundemiktok kitiseumbi, beset Sebedi git kena gwañgwañii kíkeñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañgimik.

Yesuli yal kolan no kle-kokuk

²¹ Tímbi Yesuli gwañgwañii git Kapaneam it kwelan ñakuñguk. Tímbi Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginañ lombi, kusei kímípi, amatamda eni-daut titsembi, nanandi emguk. ²² Endi endikñe manda nandi-tale amali eni-daut titsemmañgililñ wiñdiñ nim tiñguk. Endi ama kosí gitngilat nomik manda gembinat sínik eñguk, wala tímbi amatam mandan nandiñgililñ endi nandi-sílikñe-tiñgililñ.

²³ Tímbi ama no yal kolannat it kiyau gínan pakuk ²⁴ endi Yesula kitibñimbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindok kandañ biñ? Dik nip tímbi kolaneñdok

bīñ ba? Nak dīk nandi-gamlet: dīk ama dīndīm Yam-battoñ nanin.”²⁵ Wīndīñ eumbi, Yesuli yal kolan nīñombimbi nīñguk, “Mañga galimbi, ama nīn kañbimbi poñau!”²⁶ Nīmbimbi, yal kolandī ama mīnjamīnjat tīñipi, kwawa wopumgan tīmbi, amalok gīnañ nanin kamīsīm poñañguk.²⁷ Wīndīñ tīmbimbi, amatam gitikti ka-silīkñembi mīsīñipi, nīsīñgan nīndīñ e-nandi-tīñgilīñ, “Nepek nek nāndin indalak? Nandīnandi nīn gitiknīn ba gembīnat bien! Endī yal kolan wakīt manda kwambim enbimbi, mandan nandīmbi tañgoneañ.”²⁸ Tīmbi Yesulok koi gīñgit platik sīnīk Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesuli amatam asup ep tīmbi kīndem daumbi, Galili kwe-lan gīñgit manda enguk

²⁹ Tīmbi Yesu git gwañgwañii endī it kiyau bimbi, pawañ pī-ñañgilīñ. Pī-ñaumbi, wolongan Simon git Andlu endī Yesu, Yakobo git Yoane yanañgilīm nāmbi, isetnan loñgilīñ.³⁰ Lo-tombimbi Yesu nīñgilīñ, “Simon yapman tam jīmbat pīñgiu kunduwat sīnīk walī tīkeumbi dou-patak.” Wīndīñ nīmbimbi,³¹ endoñ nāñguk. Nāmbi, kii plon tīkem tīmbim mīlalimbi, jīmbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

³² Tīmbi maim daut pī-sembumbi, patnandī nain taleumbi, amatam jīmbasīat git ama yal kolanjīat gitik Yesuloñ yousiyousiñgan yanañgiipi bīñgilīñ.³³ Tīmbi Kapaneam nasī gitikkandi it yamanan kīmīn tīñgilīñ.³⁴ Tīmbi Yesuli amatam jīmbat kusei kuseili ep mīñguk asupgan ep tīmbi kīndem daumbi, yal kolan wakīt kle-kot-semguk. Wīndīñ tīmbimbi, yal endī en nin wīn nandī-dakle-nīmumbi, manda nīm enelīñdok e-kīmīsip tī-semguk.

³⁵ Tīmbi Yesuli kīlīm mulum gīnañ mīlapi, kwet ama nīmnatnan pī-ñāmbi, wandīñ nīmolo tīñguk.³⁶ Nīmolo tī-palimbi, Simon gitā noliili mīlapi, Yesu lonjīmbi, lonjīta-ñākap³⁷ tīmbi indaumbi nīñgilīñ, “Kapaneam amatam gitikti gambine eñipi gep lonjīañ!”³⁸ Nīmbimbi enguk, “Nandīlet. Gan nak gīñgit manda kīndem ewa pīuptok sīnīk indañgut, wala tīmbi it kwet dīwīn nāsiñgan pakañ wandīñ nāna.”³⁹ Wīndīñ embi, Galili kwet tuop kuñipi, it kiyausī gīnañ gīñgit manda enieni kena tīñipi, yal kolan wakīt ep kle-kot-tī-sem-ta-kuñguk.

Yesuli ama wanda kwambīñnat no tīmbi kīndem dañguk

⁴⁰ Tīmbi amā no wanda kwambīñnat endī Yesuloñ bīmbi kakukule-eñipi, mīlelem tī-ñīmbi, kumbam dīñgunembi nīñguk, “Tīkap dīk nep tīmbi kīndem dawittok nandīlañda, dīk tuop.”⁴¹ Eumbi, Yesuli enda blan wopum tī-ñīmbi, kii kosuap tīkeñipi nīñguk, “Nak nandī-gamlet, dīk nombo

kindem da!”⁴² Nimbimbi, platik sînîk wandan kwambîñ pailimbi, kindem dañguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tîmbi Yesulî nî-kîmîsip kwambîñ ti-ñîmbi nîñguk, “Nandîlañ. Dîk nimbek nola nepek inda-gamîk wolok kasat joñgo nîm enbekañ. Nîm sînîk. Dîk ñambi, piñgipka tapma ama daulîmîumbi, kindem dañ wîn gambî-nandukak. Tîmbi Moseli endîkñe manda eñguk wolok tuop dîk tapma tîmbimbi, amatam gitikti jîmbatka talelak wîn gambî-nandînekaliñ.” Yesulî manda wîndîñ embi, dîndîmgan nîmulimbi⁴⁵ ñañguk. Gan endî kusei kîmîpi, kundit nek endok plon inda-ñîmîñguk wolok kasat amatamda ti-semta-kuñîpi eu satañguk. Wîndîñda tîmbi Yesulî it kwelan indañgan ñañala nandum mîlataumbi, kwet ama nîmnatnan ña-pakuk. Ña-palîñîlimbi, amatam kwet tuop endoñ bîteleñgilîñ.

2

Yesulî yom bimbilok gembî palmîlak

¹ Sandap dîwîn taleumbi, Yesulî bîndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tîmbi amatam dîwîndî “Endî bîk, ilan patak” eu sataumbi,² amatam asupgandi endoñ bîñgilîñ. Bîmbi, it gînañ lo-pili tokñeumbi, yamanan wakît pipap masip mîumbi, giñgit manda enguk.³ Giñgit eñîlimbi, ama dîwîn noli endoñ bîñgilîñ, endoñnan nanin ama tiþet git tiþet endî nosî no kii kesi dalandan tañgo plon bembî bîñgilîñ.⁴ Bîmbi, Yesulok kuañ kuseinan kîmitneliñdok ama kîmin gînañ ñam wît nîm kañbi, it pendîm bat plon loñgilîñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendîm gînañ tîmbi tombimbi, ama kii kesi dalandandok tañgo plon toalî topbi, it pendîm plon nanin kîmitlîm piñguk.⁵ Wîndîñ tîmbimbi, Yesulî nanandi kîlîktînjîlok kusei kanandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nîmbi eñguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tîmbi endîkñe manda nandi-tale ama dîwîn wîñgan pipakîlîñ endî gînanjî gînañ ñîndîñ kîmit-nandîñgilîñ,⁷ “Nekta ama sîlanin ñâli ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat nî-tîke-pi-yalilik? Yom bimbilok gembî wîn Yambattoñgot palîmlak.”⁸ Wîndîñ kîmit-nandîñilîmbi, Yesulî wî ipkan gînañlı yambî-nandi-daklembi enguk, “Gînanjîli neta wîndîñ nandi-kunakunaeañ?”⁹ Tîkap nak ama ñâla ‘Mîlapi, ipatka tîkembi ñau!’ nîmbambi, kindem dawîkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nît walî wîndîñgot kindem indañmek.¹⁰ Wîndîñda kwelan ñolok yom bimbilok gembî wîn Ama Sîsînîktoñ palmîlak wîn daut samettok¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñâla ñîndîñ nîlet, ‘Mîlapi, ipatka tîkembi,

ikanan ñau! ”¹² Yesuli wîndiñ nîmbîmbi, ama walî mîlapi, wolongan ipal tîkembi, amatam dausinangan poñâñguk. Tîmbi amatam gitikti ka-gitip gitip tîmbi, Yambat nî-kindem dambi eñgilîñ, “Nepek ñandin damañgan no nîm kañgimîñ.”

Yesulok nanandînlî amalok nanandînjî maklelak

¹³ Tîmbi Yesuli bîndambo tuk guañ baliliñnan pî-ñâñguk. Ñaumbi, amatam kîmin wopumgandi endoñ bîumbi endaut ti-semguk. ¹⁴ Tîmbi walinin yousim ñañipi, Alifaialok nîñañ Livaili takis epep ilan pipalîmbi kañbi nîñguk, “Bîm nep kle-ku!” Nîmbîmbi, kenan bimbi mîlapi, kusei kîmîpi kle-ñâñguk.

¹⁵ Tîmbi Livaili Yesu nî-tiañeum ilnan loumbi, nana towiñguk. Tîmbi takis epep ama gitama endikñe manda nîm kîmit-kle-kiliñ eañ (ama wandisî asupgandi Yesu kleñgilîñ) endi bo Yesu git gwañgwañii en gitam lombi, nana yakan nañgilîñ. ¹⁶ Tîmbi Falisi ama endok boñgipsinan nanin endikñe manda nandî-tale ama dîwîn endi Yesu en gitam pipapi, nana nambîmbi kañbi, nandu mîlataumbi, gwañgwañiila enbi eñgilîñ, “En neta takis epep ama ba ama endikñe manda nîm kîmit-kle-kiliñ eañ en gitam papi, nana nalak?” ¹⁷ Eumbi, Yesuli manda wîn nandîmbi, ñîndiñ enbi eñguk, “Kîndemsî endi gwasap amaloñ sîlakan nîm ñañ. Wîn jîmbasiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ. Wîndiñgangot nak ama dîndîm enda nîm bîñgut. Nîm a. Nak ama yomsiat eni-tiañeupi bîñgut.”

Yesulok nanandînlî sosîlok nanandînjî maklelak

¹⁸ Tîmbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tîñguk endok gwañgwañii git Falisi ama endi sosîlok telak kleñipi, nana gitik kîmisip tîñgilîñ. Tîñilîmbi, ama dîwîn endi Yesuloñ bîmbi nî-kañbi eñgilîñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endi nana kîmisip tîmbîmbi, neta dikok gwañgwañgaili wîndiñ nîm tañ?” ¹⁹ Nî-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañiilok plon ñîndiñ embi enguk, “Tîkap ama noli tam tîmbektok nana sina wopum tîmbîmbi, nolii kitî-semum bîñgilîñ endi kîndem nana kîmisip tîneliñ ba? Nîm a. Ama walî nolii gitam palîñilîmbi, nana kîmisip kîndem nîm tîneliñ. ²⁰ Gan nain wîn indaumbi, ama eni-tiañeñguk en noliilok boñgipsinan nanin yapma tîkeñâumbi, wolondamek noliilî nana kîmisip tînekalîñ.”

²¹ Yesuli wîndiñ embi, sosîloñ telak git enloñ telak wolok eyout manda tipet embi, ñîndiñ enguk, “Nimbek noli dasindasi damanin dikñendikñen plon sandum kusip komblin nîm kîmit takabbi youlek. Wîndiñ tîmbekta, kaik walî

damanin tiañeumbi blañganeumbi, ginañ wopumgan sínik indauk. ²² Tímbi bo wain tul komblin wain gwílap kawai ginañ ním wíli gílowík. Wíndiñ tímbekta, tullí bendíwopum dambí, gwílap tímbi tawaumbi, tul gitá gwílap kolandemík. Wala tímbi wain tul komblin wín gwílap komblin ginañ wíli gílolok.”

Yesulok nanandinli Moselok endíkñe manda maklelak

²³ Tímbi Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua kena boñgip díkñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiili en kle-ñañgíliñ. Ñañipi, kusei kímiipi, plaua míñjip met-nañgíliñ. ²⁴ Tímbi Falisi amalí yambimbí, Yesu nímbi eñgíliñ, “Wí ka! Neta endí kímisip manda maklembi, patnandi nainda kena tañ?” ²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abatalí tapma amalok telak damanjí palíñilímbi, Devit gitamañii nananjíla gawat tí-palímbi, Devitti nítek tíñguk? Síndi kasat wín ním pinat-nandíngíliñ bek? Devit endí Yambattok it ginañ lombi, plaua Yambatta mímin mepi nañguk. Plaua wín tapma amalíngot nanalok, gan Devitti kímisip manda maklembi, plaua nañbi, noliila bo mep emumbi nañgíliñ.”

²⁷ Yesuli wíndiñ embi ení-daklembi eñguk, “Yambatti ama Sabatta tímbi ním tímbi indañguk. Ním sínik. Endí Sabat patnandi nain wín amatam ep tímbi pañgitanelíndok kímiukuk. ²⁸ Wala tímbi nak, Ama Sísíñkti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kíndem tíndílok ewa talelak.”

3

¹ Tímbi Sabat patnandi nain nola Yesuli bíndambo it kiyau ginañ loumbi, ama kii dalandan noli wolok pipakuk. ² Palímbi, Yesulok kanjíkñii endí Yesu manda plon kímitnelíndok nandíngíliñ, wala tímbi endí Yesu Sabattok sambat kleñipi, ama wín kañbiutak, ba kímisip makleñipi, ama wín tímbi kíndem dautak wala ka-tuakíliñ. ³ Wíndiñ ka-tualíñilímbi, Yesuli ama kii dalandan nítiañembi níñguk, “Mílapí indangan it!” Wíndiñ embi, ⁴ Falisi amala ení-kañbi eñguk, “Sabattok endíkñe manda walí nítek elak? Patnandi nainda kíndem ba kolan tílok, ama ep tímbi kíndem dalok ba ep tímbi kímlok?” Yesuli wíndiñ ení-kaumbi, manda tambon ním tambane-nímbi, sílak nambim ñaumbi pakíliñ.

⁵ Tímbi Yesulok ginañ dí-kokop eneumbi tambaneyambimbí, ginañ kwambíndanjíla walen kolaumbi, ama wala níndiñ níñguk, “Kíka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kíndem dañguk. ⁶ Tímbi Falisi ama endí it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii git kímin tíñgíliñ. Kímin tímbi, kusei kímiipi, nítek tímbi wítneñ eñipi, manda e-lonjí-tíñgíliñ.

Amatam kīmīn gitikti Yesu kleñgilīñ

⁷ Yesu git gwañgwañii endi pi-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgilīñ. Ñañilimbi, ama kīmīn wopumgan endi Yesu kleñgilīñ. Endi Galili kwelan naningot nīm a. Amatam Judia kwelan ⁸ ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kudit neknek ti-kuñguk wolok giñgit nandīngilīñda tīmbi endoñ biñgilīñ. ⁹⁻¹⁰ Endi amatam asup ep tīmbi kīndem dañgukta, wala tīmbi ama jīmbasiat ba wandanjīat endi tīke-kaneliñdok kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñgilīñ. Wīndiñ tiñgilīñda tīmbi, Yesuli kīkeñ plon loup nandīmbi, gwañgwañiila enguk, “Nīm kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala tīmbi kīkeñ tipnam no bīmbi namandi palen.” ¹¹ Tīmbi ama yal kolanjīat Yesu kañgilīñ endi kesinan mīlelem tīmbi dīñgunembi, ñindīñ kītīñgilīñ, “Dīk Yambattok Nīñañ sīnik.” ¹² Wīndiñ kītīñilimbi, Yesuli enlok kusei nīm e-dakleneliñdok eni-kīmisip kwambīñ ti-semguk.

**Yesuli telak netek plon Yambatti
giñgitñii yambī-dīkñelak wala eni-daut
ti-semguk**

Yesuli eni-mumulin 12 ep danguk

¹³ Tīmbi Yesuli kwet kīmīn nolok lombi, ama epmep nandīñguk wakan eni-tiañeum biñgilīñ. ¹⁴ Biumbi, endōnan nanin ama 12got epbi, kosì ‘eni-mumulin’ kītīmbi enguk, “Sīndi nakīta kuneliñdok sep danlet. Danbi sanimulambi, giñgit mandana e-ta-kunekaliñ. ¹⁵ Tīmbi yal kolan ep kle-kot-ti-semneliñdok gembī pat-samekak.” ¹⁶ Ama 12 Yesuli ep danguk endok kosì ñindīñ: Simon (koi no Petlo kītīñguk). ¹⁷ Tīmbi Sebedilok nīñañiit Yakobo git Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kītīñguk, ñinilok manda plon ‘Endi dīlīmat wandin’). ¹⁸ Tīmbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaialok nīñañ, tīmbi Tadaio, ba Simon Selot. ¹⁹ Tīmbi Judas Iskaliot, ama endi Yesu bola ti-ñimguk.

Yesulok sambat bien sīnik wi nin?

²⁰ Tīmbi Yesuli gwañgwañii git ilan ñañguk. Ñaumbi, bīndambo amatam asupti endoñ bi kīmīn tiñgilīñ. Nain tuop wīndiñ tiñgilīñda tīmbi, Yesu git gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nīm inda-semguk. ²¹ Tīmbi Yesulok wekal sambat endi giñgit wīn nandīmbi, “Gīnañ kamalalak” embi, isi kusei bimbi, tīkeneliñdok ñañgilīñ.

²² Ŋaňilimbi, endikñe manda nandi-tale ama diwín Jelusalem it kwelan pakiliň endi Yesu pakuknan bimbi ñindin eu satañguk, “Belsebul endi Yesulok ginañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dikñenjili gembí miumbi, yal kolan ep kle-kotak.” ²³ Eumbi, Yesuli kiti-semum biumbi enguk, “Kusei nekta Satañdi enlok yalñii ep kle-kolek? ²⁴ Tičap it kwet noli tambipi, niſiňgan mimbi, tambo wič-tinelinda, it kwet walı nim kwambıñ dambi palek. ²⁵ Ba sambat noli tambipi, niſiňgan mimbi, tambo wič-tinelinda, sambat walı nim kwambıñ dambi patneliň. ²⁶ Wiňdiňgangot Satañdi ikan yalñiila kanjik tımbi, ep tambılımda, endi kwambıñ dambi ilektok tuop nim. Endi tale-sin tawık. ²⁷ Tımbi Satañ endi ama no gembınat nomik. Ama noli endok it ginañ gembınat lombi, giňgitni joňgoňgan ep mektok tuop nim. Dama endi ama gembınat wiň tıkembi, toali ap imbi bium palımek, giňgitni palımlak wiň kindem ep talewık.”

²⁸ Yesuli wiňdiň embi yousimbi enguk, “Nak biaňgan sanlet: amatamdi diwisiла ba Yambatta kolan ti-ñimbi yom taňda, yom wiň gitikkан Yambatti kiňdem bi-semekak. ²⁹ Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biňimbiňimlok tuop nim patak, yomin walı papat kwambıñ palımekak.” ³⁰ Endikñe manda nandi-tale amali Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim Yallow kenan wiňdiň e-kolakola e-ta-kuaňgilinda tımbi manda wiňdiň eňguk.

³¹ Tımbi Yesu meň kwayaňii endi tombi, it pawan ipi, Yesu git e-nandi-tinelindok manda kiňlim loňguk. ³² Loumbi, amatam Yesu kle-gimbupi pipakiliň walı Yesu nimbi eňgilin, “Meňga nokai pawan bi ipi, gambinep nandimbi eaň.” ³³ Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wi nin?” ³⁴ Wiňdiň embi, amatam kle-gimbup pipakiliň yambıñipi enguk, “Kawit! Nokok mena, notnai ni pakaň. ³⁵ No endi Yambattok man taňgonelakta, walı wakan nokok mena notnai sinik.”

4

Yambattok mandalı telak nitek plon piňdi dam ñalak

¹ Tımbi Yesuli tuk guaň baliliň ña-papi, biňdambo kusei kiňipi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoň bi kiňin tiňgilin wiň wopumgan sinik, wala tımbi Yesuli kikeň nolok plon lo pipalımbi, kambak munjulim ñaňa eňguk. Tımbi amatam kiňin gitiktı tuk bambalnan pipakiliň.

² Tîmbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tiñipi enguk, ³ “Nandîwît! Ama noli nana mînjip kokota kena gînañ ñañguk. ⁴ Ñambi, mînjip kot-ti-kot-ti-ñâñilîmbi, dîwîn telak plon piumbi, monikti bîmbi, yout-na-taleñgilîñ. ⁵ Tîmbi mînjip dîwîndi kwet lakatgot kawatt salaiñgukanan piñgilîñ. Wolok kwet lakat pakukta, mînjipt platikan tawa-lambiñgilîñ, ⁶ gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep dîumbi yañetambi kîm-taleñgilîñ. ⁷ Tîmbi mînjip dîwîndi koselek mînjip boñgipsinan piñgilîñ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gembînjat lambi ep tapli-taleumbi, bien nîm laliñgilîñ. ⁸ Tîm mînjip dîwîndi kwet galk plon piñgilîñ endi tawa-lambimbi, bien kîndem sînik laliñgilîñ. Kwandai dîwîndoñ bien lakat, dîwîndoñ kambak asup, dîwîndoñ asup sînik wîndiñ laliñgilîñ.”

⁹ Yesuli eyout manda wîndiñ embi yousimbi enguk, “No en pañañnat endi mandana nandîmbi tîke-kiliñ eukak.”

¹⁰ Tîmbi amatam kîmin gitik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gitâ nosii dîwîn niñigân pakîlîñ. Papi, eyout manda gitik eñguk wolok kusasila ni-kaumbi ¹¹ niñdiñ enguk, “Telak nîtek plon Yambatti amatamñii yambi-dîkñelak wîn damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sînda wakan sanba dakleumbi, kîsi plon kîmit-talelet. Gan amatamdi nokok giñgit nîm inda-taleañ enda wakan nak nandînandi gitik wîn eyout mandalîñgot eni-daut ti-semlet. ¹² Wîndiñ tîmbambi, endi deimbi kañ, gan nîm ka-dakleañ, ba pawanjî kîmipi nandañ, gan nîm nandî-dakleañ. Endi ka-nandî-dakleneliñda, gînanjî tambaneumbi, Yambatti yomjî kîndem bi-semek.”

¹³ Tîmbi Yesuli yousimbi eni-kañbi eñguk, “Eyout manda sanit wolok kusei nîm nandî-dakleañ ba? Wîndiñda eyout manda gitik nîtek nandî-taleneliñ? ¹⁴ Nandañ! Ama nana mînjip kotak endi Yambattok manda e-koli pîlak. ¹⁵ Mînjip telak plon pîlak wolok walân niñdiñ: manda wîn nandumbi, gînanjî gînañ piumbi, Satañdi platikan bi manda yapma tîke-semlak. ¹⁶ Ba mînjip kwet kawatgot plon pîlak: endi manda wîn nandîmbi nandî-koñgom tîmbi nandî-dasiañ. ¹⁷ Gan manda wîn gînanjî gînañ kakai nîm tîlakta, nain dumangangot tîke-kuañ. Giñgit mandala tîmbi miłap ba kanjîk endok plon indaumbi, endi platikan sînik pipimbi biañ. ¹⁸ Ba mînjip koselek mînjip boñgipsinan pîlak: ama dîwîn manda wîn nandî-taleañ, ¹⁹ gan kwelalok miłap, ba mînem kwiliñkwili wolok nandî-koñgom juluñgan, ba nepek kusei kusei dîwîsî wolok galkti gînanjî tokñeumbi, manda nandîmbi, platik kamalaumbi, bien nîm indalak. ²⁰ Ba

mİNjIP kwet galk plon pİlak wolok walan wİN nİndiñ: ama endi wakan manda nandim kasilembi tİke-kuañda, bien ep tİndiñjİ plon inda-ta-ñalak: dİwİndi lakat, dİwİndi kambak asup, dİwİndi asup sİNik laliañ.”

Yambattok mandalİ telak nİtek plon bien indalak

²¹ Tİmbi Yesuli Yambattok mandala nİndiñ enbi eñguk, “Ama noli sipala it gİnañ tİke-lombi, kambotti tapliwİk ba pipat doundou kapmainan kİmİlek ba? NİM a! Endi it gİnañ tİke-lombi, indangan kİmİlİmbi kolı salewİk. ²² Wolok tuopgan manda gitik pat-sembin patak wİN eu inda-daklelok. Tİmbi nepek gitik wit-tapliñgilİñ patak wİN tİmbi inda-daklelok. ²³ No en pawañnat endi mandana nİN nandimbi tİke-kiliñ eukak.”

²⁴ Yesuli wİndiñ embi enguk, “Pawanjili manda nİtek nandañ wİN nandimbi tİke-kiliñ enekaliñ. Manda nİtek nandimbi tañgoneañda, Yambatti wolok tuopgan nanandi sambi, nombo yousimbi sami-sİNik taukak. ²⁵ Neta, no endi nanandi Yambatti mİnguk wİN tİke-kulakta, endok nanandin wİN tİmbim wopum daukak. Gan no endi nanandi wİN nandi-kimnembi nİM tİke-kulakta, nanandin palimlak wİN apma tİke-nİmİumbi, sılak palekak.”

Yambatti telak nİtek plon gİñgitñii yamb-i-dikñeumbi inda-sata-tañ

²⁶ Tİmbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambatti enlok gİñgitñii telak nİtek plon yamb-i-dikñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no nİndiñ sanba nandiwit: ama noli kena gİnañ nana mİNjIP kot-ti-kot-ti-tılak. ²⁷ Kot-talembi, ilan nİambi, tim sandap dou-milat-ta-kuumbi, mİNjIP walı bendi-wopum dambi, mİndiñ lambıłak. Gan telak nİtek plon lambıłak wİN en nİM nandıłak. ²⁸ Kwet en kena tİmbimbi, bien indalak. Dama mİndiñ lambı-indaumbi, sap kİmİlİmbi, siñgi kandañ bien indalak. ²⁹ Bien gİlita-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walı bien ep mılak.”

³⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Yambatti telak nİtek plon enlok gİñgitñii tİpet sİNik wİngan yamb-i-dikñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nİndi eyout manda nek enambi dakleutak? ³¹ Yambattok kİkesipmİN wolok bendimbendin wİN wambıñ mİNjIP nomık. MİNjIP wİN tipnam sİNik, mİNjIP dİwİN kena gİnañ kokañ wİN wolok tuop nİM. ³² Kwet plon kotnambi, lambı bendi-wopum dambi, yaya dİwİN gitik wİN yapma klelak. Kii gayam wopumgan tİmbimbi, moniktı kiñdem wolok plon iSi tİmbi, pİtiñ patneliñ.”

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandiñ asupgan eñguk; wİN amatam nandinandinjİlok tuop enbi, ³⁴ kwapmeñgan eyout mandalıñgot eniñguk. Gan eyout

manda wolok bien gwañgwañii nisitngan palimek e-dakle-ti-semlitnguk.

Yesuli gembin gwañgwañila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp eñgimik

35-36 Sandap wolonda kwet kilitim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañila enbi eñguk, “Nindì tuk guañ dikñembi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañili ama kimitin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañgilin. Timbi ama diwìndì kikeñji tikembi, ep klembi ñañgilin. 37 Ñañlimbi, sasale wopumgandi kusei kimiipi, tuk pendilim milapi, kikeñji ginañ piumbi tokñeup tiñguk. 38 Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gemba kimiipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañili timbi silikñembi niñgilin, “Ninindaut. Tuk guañ ginañ piñepi tamitñ. Win nim nandi-nimlañ ba?” 39 Nimbimbi milapi, sasale niñombimbi, tuk guañda niñguk, “Gitak! Busukñane!” Eumbi, sasaleli kilp eumbi, tuktì busukñembi pakuk.

40 Timbi Yesuli gwañgwañila enguk, “Neta gembinji pilak? Nitekta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik ti-namañ?” 41 Eumbi, dambe taletalet timbi, nisitngan e-nandi-timbi eñgilin, “En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamik?”

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endibit ginanjiginañ piñgilin

1 Timbi Yesu git gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, tambon kandañ, Gelasa amatam dok kwelan, ña-tomgilin.

2 Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambili loumbi, ama no yal kolannat amasumnar pakuk endi yambimbi Yesuloñ biñguk. 3-4 Ama win toa kwambili ba aindi kii kesi nain nain im-mañgilin, gan ama noli endok gembin tike-piuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi dikñeumbi, ain wiñ miñdi-palimbi pa gloliñguk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo imneliñdok tuop nim kaañgilinda kak biumbi, sumnan dou-milat-pat-tiliñguk. 5 Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawattì siñgin gwilap wiñpi dombimbi pa kuliñguk.

6-8 Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep biumbi niñguk, “Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!” Nimbì niñgineumbi, bi-tombi, kesinan miilelem ti-nimbi, kwambiliñgan kitimbi niñguk, “Yesu, Yambat Loloñ

Sinik endok Niñaañ, dik nek ti-namepi bilañ? Nak Yam-battok koi plon ganlet: dik kena gím ním namekaañ.”⁹ Niimbimbi, Yesuli “Koka nin?” ni-nandumbi tambane-niñguk, “Kotna Kímin Gítik. Niñdi asupgandi kuamitñ, ñala.”¹⁰ Endi wíndiñ embi giñginembi niñguk, “Niñdi kwet ñin bineñdok ním niñi-mulekañ.”¹¹ Tímbi kamañgan bit asup kímin wopumgandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakiliñ.¹² Wíndiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit giñanjí giñañ píneliñdok ni-nandíñgiñliñ.¹³ Ni-nandumbi nandi-seumum ama giñañ nanin lambi poñambi, bit giñanjí giñañ piñgiñliñ. Piumbi, bitti kloñnan woñep pímbi, kwet bambalnan jílopi, tuk guañ giñañ piñgiñliñ. Bit lakat ním, 2000 netepek gitik endi pímbi, tuk nam kím-taleñgiñliñ.

¹⁴ Tímbi bit kauli-díkñe ama endi pimbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanjí giñañ pakiliñ tuop kasat ti-semgiliñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk wíñ kaneliñdok biñgiñliñ.¹⁵ Biñmbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñgiñliñ wíñ: ama yal kolan kímin gitiknat kuñguk endi giñañ nanandín tombimbi, dasindasi kímiipi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gitikñin wí kañbi mísíñgiñliñ.¹⁶ Nepek ka-nandi-tiñgiñliñ endi ama yal kolan-nat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semgiliñ.¹⁷ Kasat wíñ nandi-talembi, wínasili wongan Yesuli kwesi wíñ bim ñawíktok ni-nandi-tímbimbi nandi-semguk.

¹⁸ Tímbi Yesuli kíkeñ plon loñilimbi, ama yal kolan kle-koliñguk endi kle-ñawíktok ni-nandi-tiñguk.¹⁹ Gan Yesuli ním embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gitá kuñipi, Wopumdi telak nítek plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kíndem da-gam-talek wolok kasat ti-semekaañ.”²⁰ Eumbi, ama walí it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kímiipi, Yesuli nepek ti-ñiñguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikti nandimbi nandi-gitiñ gitip tiñgiñliñ.

Yesuli wembe sembisembin git tam jímbalat ep tímbe kíndem dañgimik

²¹ Tímbi Yesu git gwañgwañii endi kíkeñ plon lombi, bíndambo tuk guañ díkñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñilimbi, amatam asupgandi endoñ bímbi, kímin tiñgiñliñ.²² Tíñilimbi, it kiyau kauli-díkñe ama no koi Jailus endi bímbi Yesu kañbi, kesinan milelem tímbi²³ díñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipmínam endi sembupi tilak. Ñala dik kíndem bímbi, kíkalí endok

plon kīmīlīmbi, kīndem dambi palen.”²⁴ Nīmbi nandīmbi, en gīta ñāñguk.

Ñāñlīmbi, amatam kīmīn wopum endī kle-gīmbupi, tambo kle-kot-tīñipi ñāñgīlīñ. ²⁵ Endok boñgīpsinan tam no ñāñguk, endī tamdok jīmbat tī-ta-kuumbi, gwīlat 12 tīñguk. ²⁶ Tīmbi gwasap ama asuptī gwasap kusei kusei mīumbi walī mīlap yousī mīumbi, siñgi gawat wopum sīnīk nandīmbi kuñguk. Tīmbi kena tīñgīlīñ wolok tuan mīnem kwīlīkwīlī palīmguk gītīk wīn em-taleñguk, gan jīmbalī nīm pañgītañguk. ²⁷⁻²⁸ Tam endī wakan Yesulok gīñgīt nandīlīñgukta tīmbi nīndīñ kīmīt-nandī-tīñguk, “Nak dasindasingot tīke-kautetta, gumañ kīndem dautet.” Wīndīñ nandīmbi, amatam kīmīn gītīk ñāñgīlīñ boñgīpsinan Yesulok siñgi kandañ ñāmbi, dasindasin tīke-kañguk. ²⁹ Tīke-kaumbi, wolongan wekailī kala daumbi, pīñgiu pañgītaleumbi nandīñguk.

³⁰ Tīmbi Yesulok gembīn noli tiañeum nandīmbi, wolongan tambanembi eni-nandīmbi eñguk, “Nindī dasindasina tīke-kalak?” ³¹ Eñlīmbi, gwañgwañiili nīñgīlīñ, “Kalañ: amatam kīmīn gītīktī gep kle-gīmbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindī neplak?’ elāñ?” ³² Gan Yesuli ‘Nindī sīnīk nep mīk?’ wīn ka-daklewīktok yambī-ta-ñāñguk. ³³ Wīndīñ tīmbīmbi, tam endī pīñgiu plon kundit indañguk wala nandī-mīsīmbi, blañblañ tīñipi Yesuloñ bīñguk. Bīmbi, kuañ dombīnnan mīlelem tī-ñīmbi, enlok kusei eu tawaumbi nīñguk. ³⁴ Nīmbīmbi, Yesuli nīñguk, “Wembe, nanandī kwambīndañgalā kīndem dalañ. Mīlapka taleumbi, waleñga kīndem daumbi, ña kīndemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda wīndīñ nī-paliñlīmbi, it kiyau kauli-dīkñelok ilnan nanin ama dīwīn manda tīke-bīmbi, nosī kañbi nīñgīlīñ, “Wembañga ip sembīlak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñāutak?” ³⁶ Gan Yesuli manda wīn nandī-kīmnembi, kauli-dīkñela nīñguk, “Nīm mīsīwīñ, sīlak nandī-kīlīk tī-namī-ta-ñaukañ!” ³⁷ Wīndīñ embi, amatam gīta gwañgwañii dīwīn en nīm klenelīñdok eni-kīmīsip tī-sembi, Petlo, Yakobo gīta kwayañ Yoane endīñgot yanañgīpi ñāñguk. ³⁸ Ñāmbi, kauli-dīkñelok ilan tombi, amatam kīmīn gīñgīli ba mano kulīm tīmbi kut-palīmbi yambīñguk. ³⁹ Yambī-nandīmbi, it gīnañ lombi enguk, “Sīndī nekta gīñgīli wopum tīmbi kut-pakañ? Wembe ñīn nīm sembīk, endī sīlak dou patak.” ⁴⁰ Wīndīñ eu nandīmbi, kolan ka-kwalepgīlīñ.

Gan Yesuli amatam gītīk ep kleum pawan pīumbi, wembe meñ beu gīta gwañgwañii tīpet gīt no wīn yanañgīpi, wembe

pakuknan loñguk. ⁴¹ Lombi, wembe kii tìkembì, nìsìlok manda plon “Talita kumi” niñguk, wìn ñìndìñ, ‘Wembe tip, miñat ganlet.’ ⁴² Eumbi, wolongan wembe walì miłapi, ñañambìt tiñguk. (Wembe wolok gwìlali 12.) Tìmbi amatam wolok pakiliñ endì nepek wìn ka-silìkñembi, nanandìñjì nìm nandi-dakleñgìliñ. ⁴³ Tìmbi Yesuli kasat ama dìwìnda nìm enneliñdok kìmìsip kwambiñ ti-sembi, wembe wìn nana miñumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembìnlà nandum tlal tiñguk

¹ Tìmbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañii gità il ku-seinan ñam pakuk. ² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau gìnañ lombi, kusei kìmìpi, amatam enì-daut ti-semumbi nandiñgìliñ. Tìmbi asuptì nandi-gitip gitip tìmbi eñgìliñ, “Ama sìlanin ñìlì manda gitik ñìn denanin inda-nìmìñguk? Nanandi wopuwopum ñìn inda-ñìmìñguk wìn netepein sìnik? Ba kundit tiñdin walani wìn engano sìnik! ³ Endì it tiñdi ama sìlanin wìn! Malialok nìñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gità Simon, endok dasì. Tìmbi wiwii endì ñìn gità kuañ.” Wìndìñ embi nandi-ñìmìum pì-sìnik tañguk. ⁴ Tìmbi Yesuli enguk, “It kwet dìwìn endì plofet ama nola nandum loloñ tìlak, gan ilnan nasi ba nolii ba wekal kusipñii endì ka-mìsi-tì-ñìmañ.”

⁵ Wìndìñ tiñgìliñda tìmbi, kundit engano tìmbepi nandum miłataumbi, sìlak ama jìmbasat tìpet sìnik kiili ep kaumbi, kìndem dañgìliñ. ⁶ Tiñipi nandiñguk, “Nekta sìnik tìmbi, kenanala nandum tlal tìlak?” Wìndìñ nandiñipi, enì-daut ti-semektok it kwet kle-gìmbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañii 12 kenala enì-mupi, endikñie ti-semguk

⁷ Tìmbi Yesuli gwañgwañii 12 enì-tiañeum biumbi, kena tiñeliñdok ama tìpet tìpet enì-mupi, yal kolan ep kle-semneliñdok gembì emguk. ⁸ Tìmbi enguk, “Sìndì ñanepi, nepek no nìm tìke-ñanekaliñ, toñanjiñgot. Nana ba lìk wìn nìm tìke-ñanekaliñ, ba miñem kwandai gìmin no dasindasinjì gìnañ nìm dasinekaliñ. ⁹ Kesìsìlok gwìlap wìnda tìkenekaliñ, dasindasi tìpet wi nìm, noñgangot dasinekaliñ.” ¹⁰ Wìndìñ embi enguk, “It kwet nolok tombìmbi, ama noli sanì-tiañeumbi, endok il gìnañ lon-dekamìk, it kwet wolok patekamìk tuop endok ilnangot dou-mìlat-tì-patekamìk. ¹¹ Tìkap it kwet nolok tombìmbi, wìnasili not nìm ti-sambi, mandanjì nìm nandinekaliñda,

yambimbi ñanekaliñ. Ñanepi, kesisi plon kwiliñ sapak wit-sappleum piukak. Windiñ timbimbi, kundit kolan tñgiliñ wiñ ka-nandi-tomnekaliiñ.”

¹² Yesuli windiñ eumbi, gwañgwañiliñ ñambi, amatam ginanj tambaneneliñdok giñgit manda engiliñ. ¹³ Tiñipi, yal kolan asup ep kle-kot-semgilin, ba jimbasat asup gwasap tulli sable-sembi, ep timbi kindem dañgilin.

Elotti Yesulok gembin nandi-tomguk

¹⁴ Timbi Yesulok koi giñgit pindt dañgukta timbi, ama wapmañ Elot endt bo wiñ nandiñguk. Ama diwisi Yesula ñindin eañgilin, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan bindambo kimnan nanin milakuk, wala timbi endt kena gembinat timbi kulak.” ¹⁵ Ba diwindi Yesula “En Elia” eañgilin, ba diwindi “Endt plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nomik” eañgilin. ¹⁶ Windiñ eumbi, Elotti wiñ nandiñbi pa eñguk, “Yoane, ama wiñ damañgan natna ewa bim dombum kimlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endt kusei ñindinda windiñ eñguk: endt bo enlok kwayañ Filip endok tamin koi Elodia apma tikeumbi, Yoaneli giñgit wiñ nandiñbi niñguk, “Dik kwayañgalok tam matike-patañ wiñ kimisip manda maklelañ.” Endt windiñ niñgukta, Elotti bo tamin nandiñiñmbi, kena gwañgwañii ent-mulimbi ñambi, Yoane tikembi, it kwambini ginañ im kimilimbi pakuk.

¹⁹ Timbi Elodiali Yoanela gimbít ginan ginañ tike-papi, wilektok nandiñguk. Gan endt tuop nim, ²⁰ neta Elotti Yoane tike-kamaiñguk. Endt Yoanela nandum ama diñdim sinik, Yambattok kena tindilok ama no timbimbi, enda ka-misimisi e-ti-ñimuguk. Timbi endt Yoane ni-tiañembi, mandan nandiliñguk. Nandiñipi, “Nitek timbet?” embi, ginañ tipet timbi nandi-bendi-tiliñguk. Gan endt Yoanelok mandan nandi-koñgom tiliñguk.

²¹ Timbi Yoane wili kimbektok telak no Elodiala ñindin inda-ñimiñguk. Elotti indaindian nain indaumbi, amanii lolon ba ama sañanjilok telak dama ba Galili kwettok ama biesi ep kimin ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. Timbi endt kimin timbi nana na-palimbi, ²² Elodia enlok wemban endt amaloñ ña tombi, dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elot git yokñii endt kañbi nandi-kindem dañgilin. Timbi Elotti wembe sim niñguk, “Dik nepek wala ba wala eumbi gametet.” ²³ Embi e-kwambini dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñin kadikñelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet.”

²⁴ Windiñ eumbi, wembeli meñloñ ñambi ni-nandiñbi niñguk, “Nak nektok sinik eutet?” Eumbi, meñli niñguk,

“Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!”²⁵ Eumbi, wolongan platik sìnìk ñambi, Elottoñ tombi nìñguk, “Dìk ñìndiñgitañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kìmipi namìñ!”²⁶ Eumbi, Elotti nandum kola-sìnìk tañguk. Gan endì yokñiilok dausinan manda e-kwambìñ da-nìmìñgukta tìmbi, mandan wìn pi-pìwìktok tuop nìm nandiñguk.²⁷ Nìm nandiñ-nìmlok, gan joñgo nandiñ-nìmìbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tìke-bìuptok nì-mukuk. Nì-mulìmbi, it kwambìñ gìnañ ñambi, Yoanelok bim dombìmbi,²⁸ kumbam jawañ gìnañ kìmipi tìke-bì wembe mìumbi, meñinli kauptok tìke-ñam mìñguk.

²⁹ Tìmbi Yoane gwañgwañii gìñgit wìn nandiñmbi, it kwambìñnan ñambi, Yoanelok dalandan tìke-ñambi kìndikìliñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

³⁰ Tìmbi Yesuli gwañgwañii 12 wìn kenala enì-mukuk endì undane-bìmbi, enloñ kìmìn tìmbi, kena tiñgilìñ ba gìñgit manda enì-daut ti-semgiliñ wolok kasat gitik tiñtìmgiliñ.³¹ Tìmbi amatam asup sìnìk walì yousiyousì ñañambit tì-palìmbi, Yesu gìta gwañgwañii endì nana tuk naneliñdok nandiñgilìñ, gan nain no nìm inda-semguk, wala tìmbi Yesuli enguk, “Bìumbi, nìñgìngan kwet ama nìmnatnan ñana! Nain duman wandìñ ña-kunambi, siñginjì busukñanewìn.”³² Wìndiñ eumbi, endì kìkeñ plon lombi, nìsìñgan tuk guañ dìkñembi, kwet ama nìmnat tìmbi dumalaneliñdok ñañgilìñ.³³ Ñañilìmbi, amatam asuptì yambìmbi yambi-nandiñ-tomgiliñ. Tìmbi amatam it kwet tuop nanin biñgilìñ endì bo kesitì woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgiliñ.

³⁴ Tìmbi Yesuli wolok ña-tombi, kìkeñ plon nanin pìñipi, amatam kìmìn wopum yambìmbi, gìnañli ñìndiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dìkñenjì nìmnat nomìk tañ”. Wìndiñ yambi-nandiñmbi, blan ti-sembi, kusei kìmipi, nepek asup enì-daut ti-semguk.³⁵ Enì-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepi tiñgukta tìmbi, gwañgwañii endoñ bìmbi nìñgilìñ, “Ñìn kwet ama nìmnatnan patnambi, maim daut ip pi-upi tìlak.³⁶ Wala dìk amatam enì-mulìmbi, it kwet ba it jala ñasìñgan pakañnan wolok ñambi, nananjì tua nambit.”³⁷ Eumbi tambane-enguk, “Sìngan nana ep towiut!” Eumbi nandiñ-piasat tìmbi nìñgilìñ, “Dìk nek elañ? Nìndi ñambi, mìnem nek ñalì nana tuam bìmbi emneñ? Mìnem 200

wolok tuop nîm!” * ³⁸ Eumbi enguk, “Sînlok nana nîtek pat-samlak ña kawît!” Eumbi ña kañbi undane-bîmbi nîñgîliñ, “Plaua kît tambongot tîm tuk gaut tîpetgot pat-nîmlak.”

³⁹⁻⁴⁰ Eumbi, Yesuli amatam kli kîndem plon samba sambat pipatneliñdok enbîmbi, dîwîndi 100, dîwîndi 50 wîndiñ pipakîliñ. Pipalîmbi, ⁴¹ Yesuli plaua kît tambon gitâ tuk gaut tîpet wîn epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñîmguk. We ñîm-talembi, plaua ombîmbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endi bo tîke-papusenembi, amatam emgîliñ. Tîmbi Yesuli tuk gaut tîpet wîn wîndiñgot ep danbîmbi, amatam gitîkkan emumbi, ⁴² gitîkkandi nañbi na-tokñeñgîliñ. ⁴³ Wîndiñ tîmbîmbi, plaua ba gaut wîn na-tlatlap tîm biñgîliñ wîn ep dasumbi, sandiñ lîk 12 tokñeñguk. ⁴⁴ Amatam nana nañgîliñ endoñnan nanin amalok kunakunasî wîn 5000.

Yesuli tuk guañ plon ñañguk

⁴⁵ Tîmbi wolongan Yesuli gwañgwañii eni-gîñgînembi, kîkeñ plon lombi, tuk guañ dîkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñaneliñdok eni-mukuk. Eni-mulîm ñañiñlimbi, Yesu en amatam isinan eni-mulepi pakuk. ⁴⁶ Papi eni-mut-talembi, nîmolo tîmbektok kwet jañgînnan loñguk.

⁴⁷ Tîmbi kwet kîlîm eumbi, gwañgwañiilok kîkeñdi tuk guañ boñgipnan ñañiñlimbi, Yesu en engan kwambîñnan papi, ⁴⁸ yambîñguk wîn: sasaleli ñañgîliñ kandañ bîñgukta, kîkeñ plon papi tuk kîndit-tlalîmbi yambîñguk. Kwet gama nîm salañiñlimbi, Yesuli tuk guañ plon kesiti ñambi ep tîmbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandîñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tîmbi gwañgwañili Yesu tuk guañ plon bîumbi kañbi, “Walen tip no kamîñ” wîndiñ kîmit-nandîñgîliñ. Endi gitîkkandi en kañbi mîsimbi, gembînjî piumbi, kwawa tiñgîliñ. Gan Yesuli manda embi enguk, “Ñîn natnya, sîmbasi busukñaneumbi nîm mîsinelîñ.” ⁵¹ Wîndiñ embi, kîkeñ plon loumbi, sasaleli kilp eumbi, ka-sîlikñembi nanandînjî nîm nandî-dakleñgîliñ. ⁵² Gînañ kwambîñ kuñgîliñda tîmbi endi Yesuli plaualî kundit engano tîñguk wolok kusei nîm nandî-tomgîliñ.

Yesuli amatam nandî-kîlîk tî-ñîm-iñgîliñ ep tîmbi kîndem dañguk

⁵³ Tuk guañ dîkñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kîkeñ tîke-kwambînda-koli piñguk. ⁵⁴ Tîmbi kîkeñ plon nanin piumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgîliñ endi ⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kîmîpi, jîmbasat tañgo plon ep kîmîpi, Yesuli wandiñ ba wandiñ ñañguk tuop nandîmbi,

* **6:37:** Mînem denali 200 wîn kena nain 200 wolok tuan.

endoñ ep biñgiliñ. ⁵⁶ Endi it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdi jiñbasat endoñ ep bimbi, ini plon yapikiliñ. Yapipi ni-nandi-timbi, dasindasin kusipgot ti-ke-kaneliñdok nandiñbi ni-nandiñgiliñ. Timbi nandi-semum ti-ke-kañgiliñ tuop kïndem dañgiliñ.

7

Yesuli nepek nek ñali Yambattok dainan ama timbi kolalak wala eni-dakleñguk

¹ Timbi Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama diwîn Jelusalem nanin biñgiliñ endi bi Yesuloñ kimin tiñgiliñ. Kimin timbi ² kañgiliñ wiñ: Yesulok gwañgwañii diwîn endi sosîlok telak nandi-kimnembi, kisi nim wilipi, nana sîlak ep nambimbi yambiñgiliñ. Yambimbi nandum tuop nim ti-semguk. ³ Neta, Falisi ama git Juda ama diñdîm kunezi nandañ endi gitik sosîlok ep tiñdinji ep kwambîñ dambi kuneliñdok eni-daut ti-semañ. Ep tiñdi no wiñ endi kisi nim wilikañda, nana nim nañ. ⁴ Tîkap endi kimili tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nim iyañda, endi nana nim nañ. Endi Yambattok dainan kïndem patneliñdok jawañ kambot gitâ nepenepek diwîn no pat-wilikañ, ba sosîlok ep tiñdi wandiñgot diwîn asupgan kimit-klembi tañ.

⁵ Wiñdiñda Falisi ama gitâ endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu ñindiñ ni-kañgiliñ, “Nitekta timbi, gwañgwañgaili sosîlok ep tiñdi nim kimit-klembi, kisi nim wilipi nana nañ?” ⁶ Niokaumbi enguk, “Ama man manbenjî tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali youkuk wiñ sindok juluñtsîlok kusei inda-dakle-kiliñ elak. Yambattok manda wiñ ñindiñ youyoulin patak,

‘Amatam ñali manjiliñgot kotna ti-ke-loañ,
gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patak.

⁷ Endi mandana nandi-kimnembi,
ama sîlanindok nandinandi eni-daut ti-semañ.
Wiñdiñda endi kap nimolo timbi nani-kïndem da-tañ wiñ
sîlanin.’

⁸ Manda wolok tuop sindi Yambattok endikñe manda bimbi, amalok ep tiñdinji ti-ke-kwambîñ dambi kleañ.”

⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi sosîlok ep tiñdinji kimit-kleneliñdok nandiñbi, Yambattok endikñe mandan wilambane-kokotok kundit ti-kïndem dañ. ¹⁰ Neta, Moseli manda ñindiñ embi youp biñguk patak, ‘Dik meñga bekala nandum loloñ timbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tîlakta, wilî kimbekak.’ Moseli wiñdiñ eñguk, ¹¹ gan sindok kandañ wiñ ñindiñ sinik: ama no meñ ba beula ñindiñ nîlak, ‘Nepek nek pat-namlak wiñ Yambat

m̄uptok e-kwambiñ dañgut, wala t̄mbi gep k̄m̄ilettok tuop n̄m.’ Endi w̄ndiñ n̄mb̄mbi, ¹² s̄ndi k̄m̄isip t̄ñimbi ñ̄ndiñ n̄añ, ‘D̄k meñga ba beka b̄ndambo n̄m t̄ke-k̄m̄ilekañ.’ ¹³ W̄ndiñgangot s̄ndi sosilok ep t̄ndinjila yanañgip p̄ñipi, Yambattok endikñe manda t̄mbi lakatalak. T̄mbi s̄ndi kundit kolan wandis̄ asupgan pat-tañ.”

¹⁴ T̄mbi Yesuli b̄ndambo amatam k̄ti-sem̄i enguk, “S̄ndi git̄kkan mandana ñ̄n nandimbi nand̄-k̄liñ ewit. ¹⁵⁻¹⁶ Nepek git̄k nambimbi m̄nj̄psi ḡnañ p̄lak wal̄ sep t̄mbi kolauptok tuop n̄m. Gan nepek ḡnanji ḡnañ papi lambi-lamitak wal̄ sep t̄mbi kolayañ.”

¹⁷ T̄mbi Yesuli amatam k̄min git̄k yambimbi, gwañgwañii ḡta it ḡnañ lo-pakuk. Palimbi, gwañgwañiil eyout manda eñguk wala ni-kañgilñ. ¹⁸ Ni-kaumbi enguk, “S̄ndi w̄ndiñgot nanandinji n̄mnat bek? Nana walān kusei kusei nambimbi, m̄nj̄psi ḡnañ p̄lak wal̄ sep t̄mbi kolauptok tuop n̄m. W̄n n̄m nandañ ba? ¹⁹ Nepek wandiñ wal̄ amalok ḡnanji ḡnañ s̄ník n̄m p̄lak. N̄m s̄ník. Wal̄ tem meñ ḡnañ p̄mbi, temdok telak plon d̄ndimgan ñ̄ambi, tem koñ ḡnañ p̄lak.” (Yesuli w̄ndiñ embi, nana git̄k Yambattok dainan k̄ndem git̄kgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ T̄mbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek amalok ḡnanji ḡnañ papi lambi-lamitak wal̄ biañgan ep t̄mbiñ kolayañ. ²¹ Nekta, w̄n amalok ḡnanji ḡnañ nanin s̄ník nanand̄ kolan wal̄ lambi-lamiliñmbi ñ̄ndiñ tañ: endi telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandip k̄m-tañ, ba tam ba wapat noloñ kumbu tañ, ²² ba ka-galkta tañ. W̄ndiñ t̄mbi, t̄m̄ipm̄ile kusei kusei tañ. T̄mbi endi not juluñit tañ, ba siñgi misi ba mayek n̄mnat sasaleañ, ba not ka-gimbít tañ, ba manda winj̄it eañ, ba n̄s̄ila nandum loloñ t̄lak. W̄ndiñ t̄ñipi, nand̄-kamalambi kuañ. ²³ Nepek kolan git̄k wal̄ amalok ḡnanji ḡnañ papi lambimbi lamitak wal̄ biañgan Yambattok dainan ep t̄mbi kolayañ.”

Yesuli enlok kusei ama d̄w̄nda daut semguk

Yesuli Fonisia tam no endok wembanlok ḡnañ yal kolan ni-kleñguk

²⁴ T̄mbi Yesuli milapi, gwañgwañii git̄ Juda amatam dok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, s̄lak pat-nand̄-t̄mbepi it nolok ḡnañ lombi, amali en wandiñ patak w̄n n̄m nand̄-ñ̄mneliñdok nand̄-ñguk, gan endi pat-sembektok tuop n̄m. ²⁵ N̄m s̄ník. Wembe no yal kolan-nat endok meñli ‘Yesu wandiñ patak’ nandimbi, wolongan

endoñ bimbì, kesinan mìlelem tìmbì, ²⁶ dìñgunembi, wembanlok gïnañ yal kolan kle-ñìmektok nì-gìñgìneñguk. Tam wïn endì Juda tam nìm. Endì Fonia nanin, Silia kwelan indañguk, ²⁷ wala tìmbì Yesuli ñìndìñ nìñguk, “Gwañgwa bìsat endì nana dama na-tokñenekalìñ. Nìm kañbi, endok nana wïn yapma tìkembi, kamotta ep kot-semneñ.” ²⁸ Eumbi, tamdì tambane-nìñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bìsat endì nana nambimbì dìp kwelan pìlak wïn kamotti naañ.” ²⁹ Eumbi, Yesuli nanandi kìliktinlok kusei ka-nandì-tombi nìñguk, “Dìk wìndìñ elañ, wala tìmbì kìndem a, ñau! Yal kolan endì wembañga ip kambimbi ñalak.” ³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk wïn: biañgan yal kolan walì wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandì-tìñguk.

Yesuli ama kaman no tìmbì kindem dañguk

³¹ Tìmbì Yesuli gwañgwañii git Tail it kwet kandañ pìñambi, Saidon it kwet dìkñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk guañnan tomguk. ³² Tombimbì, ama no nañgìp bimbì, Yesuli kii endok plon kìmilektok nì-nandìñgilìñ. Ama wolok pawañ sipsipmìn, tìmbì man manben mìlap, manda dìndìm ewiktok tuop nìm.

³³ Tìmbì Yesuli amatam kìmìn gitik wïn yambimbi, ama wïn tìke-nañgìpi ña nìsetkan pakimik. Palìñipi, Yesuli kii nìñaañ tìpetti endok pawañ gïnañ sua embi iwìt suambi, man manben tìke-kañguk. ³⁴ Tìke-kañipi, kunum plon dei loumbi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wïn “Dìk tom!” ³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombimbì, man manben salaktaumbi, kusei kìmipi, manda dìndìm nandìmbi eñguk.

³⁶ Tìmbì Yesuli amatamda kasat wïn nìm eu satawìktok enbi, kìmìsip kwambìm tì-semguk. Nain asup kìmìsip wandiñgot tì-semliñguk, gan nìm, endì gìñginembi pa eu satañguk. ³⁷ Tìmbì kasat wïn nandìñgilìñ endì biañgan nandì-sìlikñembi eñgilìñ, “Kundit gitik tì-kulak wïn kìndem gitikgot. Endì ep tìmbimbì, pawanjì kaman endì bo nandìtomañ, tìmbì manjì galìñguk endì manda eañ.”

8

Yesuli amatam 4000 nana ep towiñguk

¹ Tìmbì nain wolonda bìndambo amatam kìmìn wopum noli Yesu gità papi, nananjì taleumbi sìlak pakilìñ. Palìmbi, Yesuli gwañgwañii ep kìmìn tìmbì enguk, ² “Amatam nain tìpet git no nakita papi, nananjì taleumbi, blan tìsemlet. ³ Tìkap nak sìlak isìnan enì-mulam ñanetañda, telak boñgìpnan dausì diman tìmbimbì kìm-katap tìnelìñ. Dìwïn noli kwet mayañgan nanin bimbìn.” ⁴ Eumbi tambane-nìñgìliñ, “Kwet ñolok it kwet nìmnat. Nìndì nana tuop

denanin t̄ikembi ep towinetam̄iñ?"⁵ Eumbi eni-kañguk, "S̄inlok nana nītek pat-samlak?" Eumbi nīñgiliñ, "Plaua k̄it tambon tīpetgot pat-n̄imlak."

⁶ T̄imbi Yesulī amatam enb̄imbi, kwelan pi-pakiliñ. Pi-palimbi, endi plaua k̄it tambon tīpet ep papi, Yambat we nīmbi ep tambipi, gwañgwañila emguk. Emi-tañambi, dani-papusenembi emneliñdok enb̄imbi, wolok tuop t̄imbi emgiliñ. ⁷ Tiñipi, Yesulī tuk gaut tiptip tīpet s̄inik pat-semguk wī epbi, Yambat we nīmbi, wīn bo dani-papusenembi emneliñdok enb̄imbi emi-ta-ñañgiliñ.

⁸ T̄imbi amatamdi nana wīn nañbi na-tokñeñgiliñ. T̄imbi nana na-tlatlap t̄imbimbi d̄ip pakuk wīn ep dasiumbi, sandiñ l̄ik wopum k̄it tambon tīpet tokñeñguk. ⁹ Amatam nana nañgiliñ wīn 4000 netepek. T̄imbi Yesulī eni-mulim ñaumbi, ¹⁰ wolongan endi gwañgwañii git k̄ikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgiliñ.

Yesulī gwañgwañii en Mesia t̄imbi dakleñguk

Yesulok kusei gama n̄im nandit-tomgiliñ

¹¹ T̄imbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñimnepi endoñ b̄imbi, en gitā e-tañia-tambit t̄imbi giñginembi, Yam-batti endok kusei t̄imbi daklewiktok nandimbi, kundit no t̄imbim kaneliñdok niñgiliñ. ¹² Niñbimbi, Yesulī giñañ kwambindanjila nandum m̄ilataumbi enguk, "Neta amatam ñal̄i kundil̄ kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no n̄im daut samum kanekaliñ. Niñm s̄inik." ¹³ Yesulī wiñdiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii gitā b̄indambo k̄ikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñaneipi ñañgiliñ.

¹⁴ Ñañipi, gwañgwañili kamalambi, nana no n̄im ep biñgiliñ, gan plaua noñgangot k̄ikeñ plon pat-semguk. ¹⁵ T̄imbi Yesulī nandinandi moyendi gwañgwañilok giñanjiginañ bendi-wopum dawik wala misimbi, molo manda eyout plon k̄imipi enguk, "S̄indi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua k̄imili bendila ka-k̄iliñ enekaliñ!" ¹⁶ Eumbi, gwañgwañili n̄isñgan "Nana n̄im pat-n̄imlakta wala elak bek" embi e-nandi-tiñgiliñ.

¹⁷ T̄imbimbi Yesulī wiñ nandimbi eni-kañbi eñguk, "S̄indi nana n̄im wiñ neta e-nandi-tañ? S̄indi kusatna gama n̄im nandimbi nandi-tomañ bek? Wiñdiñ giñanjiginañ dañguk bek?" ¹⁸ S̄indi dausat, gan n̄im kañ, ba pawanjat, gan manda n̄im nandañ, ba s̄indi nandi-kamalayañ bek? ¹⁹ Nak plaua k̄it tambongot wiñ tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambim d̄ip pakuk wiñ s̄indi sandiñ l̄ik nītek dasium tokñeñguk?" Yesulī wiñdiñ eni-kaumbi, "L̄ik 12 t̄ina

tokñeñguk” niñgilin. ²⁰ “Ba nak plaua kít tambon típetgot walí amatam 4000 ep towiwambi, nambim díp pakuk wín sindi sandiñ lik wopum nítek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lik kít tambon típet tina tokñeñguk” niñgilin. Nimbimbi, ²¹ niñdiñ enguk, “Sindi kusatna gamañgot ním nambinandi-dakleañ bek?”

Yesuli ama no dai kolan tímbe kíndem dañguk

²² Tímbi Yesuli gwañgwañii gitá Betsaida it kwelan ñatomguk. Tombimbi, ama dai kolan no endoñ nañgiþ bimbi, tike-kauptok ni-nandiñgilin. ²³ Tímbi Yesuli ama en kii plon tikembi nañgilimbi, it kwet paŵañ piñgimik. Tímbi Yesuli ama wolok dai plon iwít suambi, kiilí endok plon kímipi ni-kañguk, “Dík nepek no kalañ ba ním?” ²⁴ Nimbimbi deimbi eñguk, “E. Nak ama díwín yambillet. Gan nak yambiwambi, kombalí ñañ nomik tilak.” ²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kímilimbi, dai gembinat deimbi, kíndem dañguk. Kínde daumbi, nepenepek gitik wín ka-dakleñguk. ²⁶ Tímbi Yesuli ama wín it kwelan nombo louptok ni-kímisipbi, diñdimegan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesuli enlok kusei tímbe dakleñguk

²⁷ Tímbi Yesuli gwañgwañii gitá pi-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gimbupi pakiliñ wandiñ ñañguk. Telak plon ñañipi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, “Amatamdi naka nin sínik pa naniañ?” ²⁸ Eumbi niñgilin, “Díwindi díka Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuñguk en ganiañ. Tímbi díwindi díka Elia ganiañ, wín plofet ama damanin endi bìndambo indaup een ip wakan bek. Ba díka plofet damanin no pa ganiañ.” ²⁹ Eumbi, Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Gan sínla naka nin sínik naniañ?” Eumbi, Petlolí manda niñdiñ tambane-niñguk, “Dítna Mesia wakan.” ³⁰ Eumbi, Yesuli kímisip tí-sembe, gama enlok kusei ama nola ním enneliñdok enguk.

³¹ Tímbi wolongan Yesuli kusei kímipi, Yambattok nanandi kwambimbiñ Mesia enlok plon niñdiñ eni-daut tí-sembe enguk, “Amalok Niñan endi milap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñimektok. Ama biesi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi kusalí kaumbi, tuop ním tímbe, siñgi wiliñmumbi wili kimbekak. Tímbi sandap típet git no tímbe, bìndambo kímnán nanin miłalekak.”

³² Yesuli wíndiñ eñipi eni-dakle-ta-ñañguk. Eu dakleumbi, Petlolí engan tiañem ñambi, kusei kímipi, manda wolok niñombimbiñguk. ³³ Gan Yesuli tambanembi, gwañgwañiilok dausinan Petlo niñombimbi eñguk, “Satañ, dík nambi ñau! Dík amalok nanandiñgot klelañ, Yambattoñ ním.”

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

³⁴ T̄imbi Yesuli amatam k̄im̄in wopum wakit gwañgwañii k̄iti-semum b̄iumbi enguk, “Ama no endi nak nep kle-kuupi nandilakta endi enlok nanandin ba galk siñgi wiñpi, kloñbal̄ t̄ike-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet. ³⁵ Neta, no endi natnala ba giñgit manda k̄indemnalok kuñgun binamlak, endi wakan kunumdok kuñguñ taletalen n̄imnat inda-ñimekak. Gan no endi kwelalok kuñguñ enlok t̄ike-k̄imilep nandilakta, endi kunumdok kuñguñ kolañimekak. ³⁶ Kola-ñim̄iumbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñguk wal̄ n̄itek t̄imbi t̄imbi londaukak? ³⁷ Endi kuñgun kolañguk wiñ nek ñal̄i tuambi, b̄indambo kasileukak? Wiñ tuop n̄im.

³⁸ Man ñindiñgita Yambat siñgi wiñlim̄imbi, yomsiat kuañ, ba d̄iw̄indi naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sisinikti dindim añelo yanañgipi, Beulok gemb̄i ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endi bo en maeta-ñimgiliñ wiñ maeta-semekak.”

9

¹ Yesuli wiñdiñ embi enguk, “Nak biañgan s̄inik sanlet: Yambatti nain k̄im̄ikuk wiñ indaumbi kusei k̄im̄ipi, amatam gitik ini plon gemb̄inat yambi-dikñeukak. T̄imbi biañgan ñi pakañ s̄indoñnan nanin d̄iw̄in endi gama kaik kuñfilimbi indaumek kanekaliñ.”

Yambat, Mose git̄a Elia endi Yesulok kusei t̄imbi kwamb̄iñ dañguk

² Kena nain kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, wiñ Petlo, Yakobo git Yoane yanañgilimbi, kwet jañgin ombap nolok lombi, wandiñ n̄isiñgan pakiliñ. Palimbi, gwañgwañiilok dausinan Yesulok siñgin walān t̄ikileumbi, ³ dasindasin salembi, walalan bien s̄inik indañguk. Kwelan ñolok ama noli sandum satnin wandiñ timbektok tuop n̄im.

⁴ T̄imbi gwañgwañili plofet ama damanin tipet, Elia git Mose, endi indambi, Yesu git̄a manda e-nandi-t̄imbimbi yambiñgililiñ. ⁵⁻⁶ Yambimbi, kolan misiumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda n̄itek ewit?” embi, Yesula ñindiñ ñiñguk, “Niñindaut! Niñ pakamiliñ wiñ k̄indem s̄inik. Wala t̄imbi it jala tipet git no mana! Dikok no, Moselok no, Eialok no.”

⁷ T̄imbi mulukua noli p̄imbi ep t̄imfilimbi, Yambatti mulukua git̄a nanin kitu p̄iumbi enguk, “Niñe nokoñ niñana noñgan s̄inik. Nak en ka-galkta ti-ñimlet. S̄indi endok manda t̄ike-kwamb̄iñ dambi kunekaliñ!” ⁸ Eumbi,

gwañgwañiiłi wolongan deimbi kañgilin wın: Mose git Elia endi ikan pailimbi, Yesu en noñgan palimbi kañgilin.

⁹ Tımbi endi kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesuli nepek wi kañgilin wolok manda kasat ama nola joñgo nım enneliñdok e-kimisip ti-semguk, kasat wın Amalok Niñan endi kimnan nanin miłalekak wolondamek kındem eneliñdok enguk. ¹⁰ Eumbi, endi Yesulok manda wın nandi-kwambitń dambi, niśiñgan “Kimnan nanin miłatmıllat wın niłek?” embi e-nandi-tiñgilin.

¹¹ Tımbi endi Yesu ni-kañbi eñgilin, “Kusei nektok endikñe manda nandi-tale amali Elia Mesialok telak dama biuptok pa eañ?” ¹² Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk i-semta-kuñguk endok plon niñdiñ e-youpi enguk, “Elia endi biañgan Mesialok telak dama bımbi, amatam giñanjı tımbi kaitaneliñdok biukak. Gan niłekta tımbi, Ama Sisinikta bo niñdiñ youyoulin patak: endi siñgin gawat kusei kusei bembimbi, amali ni-tike-pi siñik tanekaliñ? ¹³ Gan nak Eliala niñdiñ sanba: endi bo ikan bıumbi, amali niśiłok nanandı klembi, manda endok plon youyoulin patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-niłimgiliñ.”

Yesuli ama gwañgwa no yal kolannat tımbi kındem dañguk

¹⁴ Tımbi Yesu git gwañgwañii ti-pet git no endi kwet jañgin bimbi pi-ñambi, gwañgwañii diwın pakılıñnan tomgilin. Tombi yambumbi, amatam kimin wopumdi ep giñbupi pakılıñ, tımbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi gwañgwañii git a tañan tiñgilin. ¹⁵ Tımbi ama kimin gitik endi Yesu bıumbi kañipi, ka-silikñembi, endoñ woñep ñambi, we niłimgiliñ.

¹⁶ Tımbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Siñdi neta e-tañan tañ?” ¹⁷⁻¹⁸ Eumbi, amatamdoñ boñgi-psinan nanin ama noli Yesula niñdiñ tambane-niñguk, “Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik tımbi kındem dawiktok nañipi bit, gan dik nım palañda gwañgwañgaili yal kolan wın kleklelok enit, gan endi ti nım kañbi biliñ. Yal kolan walı endok man manben tımbi galıumbi, manda nım pa elak. Nainñin indañiñlak tuop yalli niñana tımbi kolakolalok tike-kolimbi pa pıłak. Tımbi man payak lambumbi, man si-gilim dambi, piñgiu diñdiñ pat-tıłak.”

¹⁹ Yesuli manda wın nandum miłataumbi enguk, “Nak giñañ kwambindanjiła kunjit tiłet. Nain niłek siñik nak nombo siñ git palambi, nandi-kılıktı ti-namnekaliñ? Gwañgwa wın nokoñ tiłem bıwıt.” ²⁰ Eumbi nañgiplıumbi, yal kolan walı Yesu kañbi, wolongan gembı kopi, kwelan kolı piłumbi, tiłile-binjat tımbimbi, man payak lambiñguk.

²¹ T̄imbi Yesulī beu ni-kambi eñguk, “Nain n̄itek s̄inik kundit ñ̄indit̄n t̄i-ta-bilak?” Eumbi niñguk, “Damañgan gwañgwa tip palimb̄i inda-n̄imetiñguk. ²² Nain asup yal kolan wal̄t niñana komba galk ḡinañ ba tuk ḡinañ t̄ikekolimb̄i pa piumb̄i, w̄ili k̄imbektok tuop pat-tilak. Gan, t̄ikap d̄ik tuopta, n̄inda blan nand̄i-n̄imbi, n̄ip k̄imilekañ.” ²³ W̄indit̄n eumbi Yesulī niñguk, “Netekta ‘t̄ikap d̄ik tuopta’ nanilañ? D̄ik nand̄i: no en nand̄i-k̄ilikt̄nat kulakta Yambattī nek inda-n̄imektok nand̄ilak wolok tuopgan t̄i-n̄imlak.” ²⁴ Eumbi, wolongan gwañgwa beulī kit̄imbi niñguk, “Nak nand̄i-k̄ilik t̄i-gamlet. Gan nand̄i-k̄ilikt̄na lakalakaen, wala t̄imbi nep t̄imbi pañgitawa.”

²⁵ T̄imbi Yesulī amatam asuptī endok kandañ woñep biñgil̄iñ w̄in yambimb̄i, yal kolanlı̄ gwañgwa wolok man ba pawañ masip miñguk wakan ni-ñombimb̄i niñguk, “Natna gan̄-sipbi ganlet: poñambi, b̄indambo n̄im undane-b̄imb̄i piukañ.” ²⁶ Eumbi, yal kolandī kwawa embi, gwañgwa t̄imb̄i wopumgan gemb̄i kolimb̄i, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wiñpi, dalandan nomik palimb̄i, amatam kañgil̄iñ endoñnan nanin asuptī “K̄imlak” eñgil̄iñ. ²⁷ Gan Yesulī gwañgwa kii plon t̄ike-m̄ilalimb̄i m̄ilapi ikuk.

²⁸ T̄imbi Yesulī it ḡinañ lombi, gwañgwañii git̄ n̄isñgan papi ni-kañbi eñgil̄iñ, “Kusei neta n̄indi yal kolan w̄in klenep t̄i pi kamit̄n?” ²⁹ Eumbi enguk, “Yal kolan ñandis̄ endi n̄imololit̄ngot gumañ ep klelok, nepek nolī n̄im.”

Yesulī k̄imbektok manda enb̄imb̄i, nain t̄ipet tiñguk

³⁰⁻³¹ T̄imbi Yesu git̄ gwañgwañii endi w̄inanin ñambi, Galili kwet d̄ikñembi ñañgil̄iñ. Ñañipi, Yesulī gwañgwañii enidaut t̄i-semep nand̄it̄ngukta t̄imbi amalī en wandit̄n patak w̄in n̄im nand̄i-ñimneliñdok nand̄it̄ngukta. Ñañipi, ñ̄indit̄n enī-ta-ñañguk, “Amalok Niñan en kanjikñii endok kisī plon k̄imil̄imb̄i w̄ili k̄imbekak. T̄imbi kena nain t̄ipet git̄ no t̄imb̄imb̄i, k̄imnan nanin m̄ilalekak.” ³² Gan gwañgwañii endi manda eñguk wolok kusei n̄im nand̄i-daklembi, ni-kaneliñdok m̄isimb̄i biñgil̄iñ.

Yesulī kuñgulok manda gwañgwañila enī-daut t̄i-semguk

Kiupi kuñgulok manda

³³ T̄imbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it ḡinañ lotaleumbi, Yesulī gwañgwañii enī-nand̄imbi eñguk, “Telak plon nekta e-tañan tilit̄n?” ³⁴ Enī-nandumbi, endi telak plon “Gwañgwa n̄indok boñgipn̄inan nindi s̄inik n̄ip maklembi,

dama t̄lak?” embi, e-kle-kot-t̄ñḡiliñda t̄mbi, manda n̄m embi gitakan pakiñiñ.

³⁵ T̄mbi Yesuli pipapi, gwañgwañii 12 k̄iti-semum b̄umbi enguk, “T̄kap ama noli telak dama kuupi nandilakta, en wakan enla nandum p̄imb̄iñ t̄mb̄imbi, nolii gitik endok siñgi kle-kumbi, t̄iplaplainji kuukak.” ³⁶ W̄indiñ embi, gwañgwa tip no nañḡip b̄imbi, boñgipsinan k̄imipi, kiili kamai-papi enguk, ³⁷ “No endi naka t̄mbi gwañgwa ñandingan no not ti-ñimekta, endi nak not ti-namek. T̄mbi no endi nak not ti-namekta, nakgot n̄m a, nin nani-mukuk en not ti-ñimek.”

³⁸ T̄mbi Yoaneli Yesula “N̄inindaut” embi n̄ñguk, “Nain nola n̄ndi ama noli dikok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañḡimiñ. Gan endi n̄ndoñnan nanin n̄m, wala t̄mbi n̄ndi k̄imisip ti-ñimkap n̄m kañbi biñḡimiñ.” ³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gemb̄inat t̄lak, wandiñ wali n̄tek plon pañgitambi, platik nani-kolauk? W̄indiñ tiñdilok tuop n̄m, wala t̄mbi n̄m k̄imisip ti-ñimnekaliñ. ⁴⁰ Neta, no en n̄ndok kenanila kanjik n̄m ti-n̄mlakta endi n̄ndok notni t̄lak.

⁴¹ T̄mbi no endi Mesialok sambatñii kuañda t̄mbi tuk-got giipi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak. ⁴² T̄mbi no endi giñgitna koi n̄mnat ñandin no t̄mbi pip̄imbi yom t̄lakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama n̄m tiñilimbi, noli kawat wopum no tiñkembi, bim plon tembi-ñimbi, tuk kimb̄iñ giñañ munjut-kolim p̄imbi k̄imbiñda w̄in k̄indem. N̄m kañbi, kundit kolan wandiñ t̄mb̄imbi, Yambatti kinjan miłap wopum ombi-ñimekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tiñkap k̄ikalí gep t̄mbi pip̄imbi yom t̄lañda, k̄ika w̄in dombekañ. W̄indiñ t̄mbi, k̄ika tambongot kukapi, kuñgu taletalen n̄mnat giñañ ñaukañ. N̄m kañbi, k̄ika tiñpelatkan kukapi, j̄imbiñdok komba galk taletalen n̄mnat giñañ p̄iw̄iñ. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tiñkap kesikalí gep t̄mbi pip̄imbi yom t̄lañda, kesika w̄in dombekañ. W̄indiñ t̄mbi, kesika tambongot kukapi, kuñgu taletalen n̄mnat giñañ ñaukañ. N̄m kañbi, kesika tiñpelatkan kukapi, j̄imbiñnan gep kolí p̄iw̄iñ. ⁴⁷ Ba tiñkap daukalí gep t̄mbi pip̄imbi yom t̄lañda, dauka w̄in gitnei kolekañ. W̄indiñ t̄mbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen n̄mnat giñañ ñaukañ. N̄m kañbi, dauka gitik kukapi, j̄imbiñnan gep kolí p̄iw̄iñ. ⁴⁸ J̄imbiñ wandiñ siñgin gawat taletalen n̄mnat palekak: wandiñ b̄inem amalok gaumji nañ endi n̄m k̄imnekaliñ, ba kombalí papat kwamb̄iñ d̄imbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesulî wîndiñ embi enguk, “Siundîlo tîñipi, simu tapma plon kîmîkañ walî Yambattok dainan tapma tîmbi kîndem dalak. Wîndiñgangot Yambattok dainan kîndem daneñdok kombâ dîndînlî amatam nîndî gitik inda-nîmlak. ⁵⁰ Simu wîn nepek kîndem sînîk. Gan, tîkap simulok koñgom gembîn pailekta, nombo kîndem dawîktok nepek no tuop nîm tîneñ. Wala tîmbi sîndî nosiilok boñgîpsînan simu koñgom gembînnat nomîk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalîñ.”

10

Wapatam tambitambitok manda

¹ Tîmbi Yesulî gwañgwañii git kwet wînanin yousim ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañlîmbi, amatam kîmîn no kîmîn no bîndambo endoñ bîmbi kîmîn tîañgîlîñ. Tîmbi kena pat-tîlînguk wîndiñgangot bîndambo enî-daut tî-sem-ta-kuñguk.

² Tîmbi Falisi ama dîwîndî bîmbi, Yesu tue-kañbi tîñimnep nandîñipi ni-kañbi eñgîlîñ, “Endîkñe mandalî ama noli kîndem tamîn kle-kolektok elak ba nîtek?” ³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moseli sosiila endîkñe manda nîtek kîmît-semguk?” ⁴ Eumbi niñgîlîñ, “Moseli niñdiñ nandî-semguk: ama no endî tamîn biup nandîmbi, endok kusei pepa plon youp mîmbi, kîndem ni-kleuk.” ⁵ Eumbi tambane-enguk, “Gînañ kwambîndanjîla Moseli endîkñe manda wîn youpi kîmît-samguk. ⁶ Gan nain kusei kîmîkîmîlînan wîn wîndiñ nîm pakuk. Moseli niñdiñ youkuk, ‘Yambatti ama ep tîmbi indañguk wolonda endî ama git tam indañgîlîñ. ⁷ Kusei wala tîmbi amalî meñ beu yambimbi, tamînloñ galî-kwambîñ daumbi, ⁸ piñgîp noñgan indayamîk.’ Wîndiñ youyoulîn patacta tîmbi, ama git tam endî nombo tîpet nîm tîndemîk. Endî wapatam tîmbi, piñgîp noñgan patemîk. ⁹ Wala tîmbi wapatam Yambatti ep kiukuk wîn amalî nîm tambilek.”

¹⁰ Tîmbi Yesulî gwañgwañii git bîndambo ilan ñapaliñipi, wapatam tambo ka-mîsi-tañ wolok ni-nandumbi ¹¹ tambane-enguk, “No endî tamîn ka-mîsîmbi, tam komblin tîlakta, ama walî wakan tamîn kolan tî-nîmbi, Yambattok dainan telak joñgo kulak wakan. ¹² Ba tam noli wapai ka-mîsîmbi, ama komblin tîlakta, endî bo wîndiñgangot telak joñgo kulak wakan.”

Nindî Yambattok kuñgu kwambîñ kasileukak?

¹³ Tîmbi amatamdi wembe gwañgwâ tiptip Yesulî ep kawîktok yanañgîp bîñgîlîñ. Bîñlîmbi, gwañgwañiilî kîmîsip tî-sembi enombiñgîlîñ. ¹⁴ Wîndiñ tîmbîmbi,

Yesuli yambim ginañ komba diumbi enguk, “Sindi wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan biwit! Yambattit ama ñandisit wakan enlok giñgit yambit-dikñelak, wala t̄mbi nombo nim k̄m̄sip ti-semnekaliñ! ¹⁵ Nak biañgan sanlet: no endi wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainan nim kulakta, endi wakan Yambattok giñgit nim.” ¹⁶ W̄nditñ embi, wembe gwañgwa noñgan ep ya-apbi, kiili kumbanjit plon k̄m̄ipi, ep gw̄lam ti-semguk.

¹⁷ T̄mbi Yesuli gwañgwañii git telak kusei k̄m̄ip ñanep tiñilimbi, ama noli endoñ woñep b̄imbi m̄ilele-ti-nim niñandimbi eñguk, “Endaut k̄ndem. Nak nitek t̄mbi, kuñgu taletalen nimnat kasileutat?” ¹⁸ Eumbi tambane-niñguk, “Kusei nekta naka k̄ndem nanlañ? Ama noli k̄ndem nim, Yambat en noñgandi k̄ndem. ¹⁹ Dik endikñe manda Yambattit k̄mit-nimtiñguk wolok kusei ip nandilañ: ‘Dik ama wilí k̄m nim t̄mbekañ. Telak joñgo nim kuukañ. Kumbu nim t̄mbekañ. Ama joñgo siñgin nim siukañ. Ama nolok nepek joñgo nim t̄mbi pailim ti-ke-nimekañ. Dik nain tuop meñga bekala nandisemum loloñ tiñdekamik.’” ²⁰ Yesuli w̄nditñ eumbi niñguk, “Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei k̄m̄ip, endikñe manda wiñ gitik ikan tañgonembi k̄mit-kle-ta-bilet.”

²¹ Yesuli dindimgan kambi, wale k̄ndemda nandis-nimbi niñguk, “Dik nepek noñgan walañgot tipikalañ. Wala t̄mbi dik ñam nepenepeka gitik tualok k̄mit-taleumbi, minem gamnekalitñ wiñ epmbi, ama p̄imbiñesila emumek, tuan wopum kunum ginañ pat-gamekak. W̄nditñ timek b̄imbi, nak nep kle-kuukañ.” ²² Ama walit mandan wiñ nandum miłataumbi, timan dai kolañguk. Endi il ba kenañ asup palimguk wi nim biuptok nandim ginañ miłataumbi, kak bim ñañguk.

²³ T̄mbi Yesuli gwañgwañii tikile-yambimbi enguk, “Ama kwiliñkwiliñjat Yambattok giñgit indanep nandañda endi kena kwambitñ tiñekalitñ.” ²⁴ W̄nditñ eumbi nandim nandis-silikñenigiliñ. T̄mbi Yesuli yousim “Niñanai” embi, nombo ñindiñ enguk, “No endi Yambattok giñgit indaup nandilakta endi kena kwambitñ t̄mbekak. ²⁵ Kamel noli lik bem ginañ tip wolok ña tombepi nandiwimda, endi kena kwambitñ t̄mbek. T̄mbi ama kwiliñkwiliñ wopum no endi Yambattok giñgit indaup nandilakta, endi wiñdiñgot kena kwambitñ tilak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi miłata-nimekak.” ²⁶ Eumbi, gwañgwañiliñ kolan silikñembi, nisitñgan e-nandis-t̄mbi eñgilitñ, “Miłap wandiñda, nindit kuñgu taletalen nimnat wiñ tuop kasilewiek?” ²⁷ T̄mbi Yesuli dindimgan yambimbi

enguk, "Ama endi nisilok gembinjila tuop nim, gan Yam-batti kindem ep mek. En wakan nepenepek gitik tuop titaleuk."

²⁸ Wolongan Petlolit nitnguk, "Yakne! Nitndok kandañ nittek? Nitndi nepenepeknit gitik bi-talem bimbi, dik gep kle-kuamitn win." ²⁹ Eumbi enguk, "Nak biañgan sanba: no endi natnala ba gitngit manda kndemla timbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisatñii ba nana kenañ gitik bi-taleñguk, ³⁰ endi wakan il git dalii git kwayañii git dalañii git wiwii git meñii git gwañgwa bisatñii git nana kenañ inda-nitmbi, yousim nombo wopumgan inda-nitmekak. Timbi, man kwelan ñolok naka timbi kena git miumbi, kunumdok kuñgu kusei kimilekak wolonda kuñgu taletalen nitmnat inda-nitmekak. ³¹ Nain wolonda ama man nitnditngit amatam dok dausinan damandama tañ endoñnan nanin asupti siñgi patnekaliñ. Timbi siñgi sinik endok kandañ asupti dama patnekaliñ."

Yesuli kimbi milalekak wolok bindambo enbimbi, gama nim nandi-dakleñgilin

³² Timbi endi Jelusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañgilin. Yesu endi telak dama ti-semumbi, gwañgwañiilit endok kundit wi kañ nandi-bendi-timbimbi, amatam ep kle-ñañgilidit misimisi plon ñañgilin. Nakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisñgan bindambo ep kimin timbi, enlok plon nepek inda-nitmekak wolok manda eni-dakle-semguk. Eni-dakle-semñipi, ³³ nitnditngit enguk, "Sindi nandañ. Nitndi Jelusalem it kwelan loamitn. Lo-tomnambi, Amalok Nitñan win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilimbi, wilu kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kisi plon kimitekaliñ. ³⁴ Kimilimbi tit-lakalaka e-ti-nitmbi, manji iwitti suambap bit gwilap pisikñatti waipbi wilu kimbekak. Timbi maim tipet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak."

³⁵ Timbi Sebedilok nitnañiit tipet, Yakobo git Yoane, endi Yesuloñ bimbi nitngimik, "Nitndi aut. Nit nepek nola ba nola endetamik win dik nandimbi tit-nimeñdok nandamik." ³⁶ Eumbi enguk, "Nak sita nek tit-samettok nandamik?" Eni-kaumbi, ³⁷ ama wapmañ patep nanditngimikta nitnditngit nitngimik, "Dik inda-daklembi, amatam indangan yambidikñeukañ, nain wolonda nandi-nitmumbi, niton nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik." ³⁸ Gan Yesuli enguk, "Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik."

Endi winditn embi, yousim milap bemep titlak wolok nitnditngit enguk, "Nak tuk kimbiñ nambetat win siti gitla

nandekamik ba? Ba tuk iutat wîn sîti gîla indekamik ba?” Yesuli wîndiñ enî-kaumbi,³⁹ “Nîti tuop” eñgimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat wîn sîti bo nandekamik, ba tuk iutat wîn sîti bo indekamik.⁴⁰ Gan nindî kîtna sînîk kandañ ba kîtna kepma kandañ pipalekak wîn nak ewa taleuktok tuop nîm. Pipapipat wîn Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Tîmbi gwañgwañii kît tambon tambon endî manda wîn nandîmbi, Yoane git Yakobo enda gînanjî kombâ dîñguk. ⁴² Tîmbi Yesuli enî-tiañeum bîumbi enguk, “Sîndî nandañ, kwet tuop yambî-dîkñê ama ba ama loloñ endî gîñgîtjii kîndem nîm pat-yambî-dîkñeañ. Endî ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandî-seum nîsîlok kena gwañgwa sîlanin sînîk tîmbîmbi, kena gîm pat-emañ. ⁴³ Gan sîndok boñgîpsînan wîndiñ nîm inda-samektok sanlet. No endî sîndok boñgîpsînan ama wopum indaup nandîlakta, endî tîplaplapsî kuukak,⁴⁴ ba telak damanjî kuup nandîlakta, amatam gitik endok kena gwañgwa sîlanin kuukak. ⁴⁵ Ama Sîsînîk endî bo wîndiñgangot kulak. Endî amatam tîplaplae ti-nîmmeliñdok nîm, endî tambon tîplaplae ti-semibi, amatam asup endok kînjan kîmbi, yomsîlok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endî Yesulok kusei nandî-dakleumbi tîmbi kîndem dañguk

⁴⁶ Tîmbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kîmîn wopum gitâ Jeliko it kwelan bî tombi dîkñem ñañguk. Wînanin ñañîlimbi, ama no dai kolan amatamda mînem ba nanañla kîtinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endî telak pawañ pipakuk.⁴⁷ Pipalîñîlim nîmbi eñgîliñ, “Yesu Nasaret nanin endî bîlak.” Nîmbi nandîm kusei kîmîpi, Yesu Mesialok koi no plon kîti-nîmbi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dîk blan ti-namîñ!”

Gembînat kîti-palîmbi,⁴⁸ amatam asupti nî-nombîmbi nîngîliñ, “Gitakan pat!” Gan endî kwambîñgan kîtîmbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namîñ!”⁴⁹ Wîndiñ eumbi, Yesuli bî ipi enguk, “Kîti-nîmîm bîwîn.” Eumbi, ama dai kolan kîti-nîmbi nîngîliñ, “Nîm misîwîñ. Endî kîti-gamlak. Mîlapi ñau!”⁵⁰ Eumbi, sauloñ kolî palîmbi, dîkop mîlapi, Yesulooñ ñañguk.⁵¹ Ñaumbi, Yesuli nî-nandîm eñguk, “Nak nek ti-gamittok bîlañ?” Eumbi nîñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandîlet.”⁵² Eumbi nîñguk, “Kîndem a, ñau! Nanandî-kîlîktiñgalî gep tîmbîm kîndem dalañ.” Eumbi,

wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

11

Yesu Mesiali ame wapmañ nomik Jelusalem loñguk

¹ Timbi Yesu gitा gwañgwañii endi lo-ñañkap, Jelusalem it kwet timbi dumalaumbi, kwet jañgin koi Oliv wolok loñgiliñ. Loñipi, it kwet tipet, Betfage git Betani, wandiñ lo-tombi, Yesuli gwañgwañiit tiptet eni-mupi ² enguk, “Sit it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam lombi, wolongan doñki niñañ toali top bimbin kandetamik. Doñki endok plon ama noli no nim pipapi ñañguk. Kañbi pisap nañgipi biwit! ³ Tikap nimbek noli sambimbi, ‘Sit neta wiñdiñ tamik?’ eumbi, ñindiñ niñdekamik, ‘Molomdi kena mimbni, platik kimiñli undanem biutak.’”

⁴ Yesuli wiñdiñ eumbi ñam, doñki niñañ telak yamanan top bimbin kañbi pisakiñmik. ⁵ Pisat-paliniñlimbi, ama diwin wolok ikiñliñ endi eni-kañbi eñgiliñ, “Sit nek tiñdepi, toa pisakamik?” ⁶ Eni-kaumbi, Yesuli manda eñguk wiñdiñgan tambane-engimik. Eumbi yambium, ⁷ doñki niñañ Yesuloñ nañgipi ñañgimik. Ña-tombi, saulonji kiundiñ doñkilok plon kimiñlimbi, Yesuli wolok plon lo-pipapi ñañguk. ⁸ Timbi amatam asupti Yesu koi gitigit ti-ke-loneliñdok saulonji telak plon samba eñgiliñ, diwindiñ kli sap kena gitanañ nanin dombi mep bimbi, wiñdiñgot telak plon ipaneñgiliñ.

⁹ Timbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tim kleñañgiliñ endi ñindiñ kitimbi ni-ki-ke-loñgiliñ, “Yambattok koi ti-ke-lowit!”

Ama ñin Molomdok koi plon ni-mulimbi bi indalak en ni-kindem ewit!

¹⁰ Sotni Devit endi gitigitñi kindem yambi-dikñeñguk, wiñdiñgangot ama ñali ti-nimekak, wala timbi en ni-kindem ewit!

Yambat kunum gitanañ patak endok koi ti-ke-lona!”

¹¹ Yesuli Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gitanañ loñguk. Lombi, nepek gitigitik ka-nandi-ti-talembi, kwet kiliñ eumbi pim gwañgwañii 12 git Betani it kwelan lombi douñgiliñ.

Yesuli tapma it ti-dindim tiñguk

¹² Kwet salaumbi, Jelusalem ñaneliñdok Betani it kwet bimbi, telak plon ñañipi, Yesuli nanañ gawat tiñguk.

¹³ Timbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjñguk. Gan bien indainda nain nim indañgukta, sakgot pakuk. ¹⁴ Wandin kañbi, komba wala niñguk, “Dikok nana bien wiñ am noli nombo

nim nambekak." Eumbi, yala manda win gwañgwañiiłi nandıñgiłiñ.

¹⁵ Nakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgiłiñ. Tombi, Yesuli tapma it sañ simba giñañ lombi, nepenepeksi tapma tindılok tuañgiłiñ yambıñguk. Yambımbi nandum piśinik taumbi, kusei kımip ep kleñguk. Ep klembi, ama minem tambo mi kena tiñgiłiñ endok kımıkimitsi ba ama mambaip pat-tuañgiłiñ endok gembanjı ep wiłi tombokuk. ¹⁶ Tiñipi, tapma it sañ simba giñañ nepek no tike-ña-bit nim tiñelıñdok kımısip ti-semguk. ¹⁷ Timbi amatam endaut ti-sembi eñguk, "Kwet ñolok plon Yambattok manda ñindıñ youyoulin patak, 'Itna ñin kwet tuop amalok nimolo it timbekak.' Gan sindi it ñin timbımbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tiłak."

¹⁸ Amatam kımın wopumdi Yesu manda endaut ti-semguk win nandımbi nandı-sılıkñe-tiñgiłiñ. Tapma ama biesi git endıkñe manda nandı-tale ama endı windiñ nandımbi, Yesu nepek nek tiñguk ba eñguk wolok giñgit nandımbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña galı-taleneliñ wala misimbi, wiłi kımnelleñdok telak e-lonji-tiñgiłiñ.

¹⁹ Timbi Yesu git gwañgwañii endı kwet kılım eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñaañgiłiñ.

Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk

²⁰ Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañipi, fik komba win pakuknan bindambo ña-tombi kañgiłiñ: komba walı kakainan kusei kımipi yañeta-lo-taleñguk. ²¹ Timbi Petloli wi kañbi, Yesuli komba ni-ñombıñguk win nandı-siwipi niñguk, "Ninindaut, ñi ka! Komba ni-suambakuñ win yañeta-talelak." ²² Eumbi tambane-enguk, "Sindi Yambatti nepenepek gitikkan tuop ti-taleuk win nandı-kwambıñ dambi kunekealiñ. ²³ Nak biañgan sanlet: tiłap, ama noli kwet jañgiñ ñala 'Mıłapi, tuk kimbiñ giñañ pi!' embi, windiñ indauptok nandı-kwambıñ dambi, giñañ tiłet nim tiłakta, wolok tuopgan inda-ñimekak.

²⁴ Windiñda ñindıñ sanba nandıwıt: sindi nimolo tiñipi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandı-samekak windiñ nandı-kwambıñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak. ²⁵⁻²⁶ Besi kunum giñañ patak endı sindok ep tiñdinji kolan win bi-samektok sindi nain tuop nimolo tiñipi, dama nosi nola nandı-kola ti-ñimañ win biñimnekealiñ." *

* **11:25-26:** Nandı-tale ama diwindı manda kusip no patgot tiłak eañ. Manda win ñindıñ, "Gan, tiłap sindi nim bi-ñimnekealiñda, Besi kunum giñañ patak endı bo ep tiñdinji kolan nim bi-samekak."

Yesulî ama biesî gitâ manda e-kle-kot-tîñguk

Yesulî nindok manla kena pat-tîñguk wala e-nandiñgilîñ

27 Tîmbi Yesulî bîndambo gwañgwañii git Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba gînañ lom wandîñ ñañambit tîñguk. Tîñtlîmbi, tapma ama biesî ba endîkñê manda nandi-tale ama git ama biesî dîwîn endî endoñ bîm 28 ni-kañbi eñgilîñ, “Dîk kundit ñandin tîlañ wîn gembî ba nanandî denanin tîkembi pat-tîlañ? Ba nindok manla pat-tîlañ?” 29 Eumbi enguk, “Nak wîndîñgangot manda noñgan sînîk sani-nandutet. Wî nanbîmek, nak nindok manla kundit tîlet wîn tambon sani-dakleutet. 30 Yoane tuk i-sem-i-sem endî kena tîñguk wîn kunumdok ep tîndîn ba amalok ep tîndîn? Wîn nanimbîmbi nandîwa.”

31 Wîndîñ eumbi, nîsîñgan e-tañan tîmbi eñgilîñ, “Nîndî ‘kunumdok ep tîndîn’ wîndîñ enambi eutak, ‘Tîmbi neta endok mandan nîm nandi-kîlîktî tî-ñîmgîlîñ?’” 32 Gan nombo ‘amalok ep tîndîn’ wîndîñ enambi, amatamdi nîtek tî-nîmnetañ?” Wîndîñ embi mîsîñgilîñ. Nekta, amatam gitîktî Yoanelâ nandum plofet biañgan tîñgukta tîmbi. 33 Wîndîñda endî Yesu ñîndîñ tambane-niñgilîñ, “Yoanelî kena tîñguk wîn kunumdok ep tîndîn ba amalok ep tîndîn wîn nîndî nîm nandamîñ.” Eumbi enguk, “Ale, wîndîñda nak bo nindok mandala kundit pat-tîlet wîn nîm sanbetet.

12

Yesulî ama biesî Yambattok kena ka-dîkñeñgilîñ endok ep tîndîñji kolan eu dakleñguk

1 Tîmbi Yesulî kusei kîmîpi, eyout mandali manda enguk. Eñîpi, ñîndîñ enguk, “Ama noli kwet nolok wain kap tîpimbi, dîm kwambîñ tîñguk. Tîmbi wain tul wîsî-dottok kwet no kîndipi, kawattî it ombap kloñ no kena ka-dîkñelok kîndilîm ikuk. Tîmbi endî wain bien dîwîn gama indaum epeplok nandiñîpi, ama dîwîn enbi taleumbi, kena gitîk kîsi plon kîmîkuk. Kîmîpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sînîk ñañguk.

2 Ña-kuñtlîmbi, wain bien indaumbi, mepmep tok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien dîwîn ep bi-ñîmek tok ni-mulîm ñambi, kena ka-dîkñê amaloñ ñañguk. 3 Ña-tombîmbi, ka-dîkñê ama endî bien nîm mîmbi, endî gwañgwa wîn tîkem wîpi, molom-loñ sîlak ni-mulîmbi ñañguk. 4 Undane-ñâumbi, molomdi kena gwañgwa no bîndambo ni-mulîmbi ñañguk. Ñâumbi, kumbam wîli tawaumbi, kundit mayetan tî-ñîmîumbi,

molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi, ⁵ molomdi kena gwañgwa no bïndambo ni-mulimbi, ka-dïkñe endok kandañ ña-tombimbi wïlì kïmguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bïndambo eni-mulim ñañgilîñ. Ñaumbi, endok plon wïndiñgangot ka-dïkñelì kanjik ti-sembi, dïwïn sïlak yandipbi, dïwïn yandip kïmgilîñ.

⁶ Tïmbi molom enlok ama noñgan ku-ñimiñguk, wïn enlok niñaañ noñgan sïnìk en wakan gïnañlì nandi-koñgom ti-ñimliñguk. Gan enda ñïndiñ kïmit-nandi-ñimbi eñguk, ‘Ka-dïkñe amali natnalok niñana sïnìk en kañbi, nandum loloñ tïmbim wain bien mïmbi, nim wïlì kolaukak.’ Wïndiñ nandiñmbi, siñgi sïnìk niñaañ engan ka-dïkñe amaloñ ni-mulimbi ñañguk. ⁷ Gan ka-dïkñe kolasi endi niñaañ wïn kañbi, niñigán ñïndiñ e-nandinandi tïmbi eñgilîñ, ‘Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñin kasileukak, wala tïmbi wïtnam kïmbimbi, kena ñin nïndok gïñgit tïmbekak.’ ⁸ Wïndiñ eñipi tïke-wïlì kïmbimbi, kena pawañ joñgo kolim piñguk.”

⁹ Yesuli eyout manda wïndiñ ti-sem-talembi eni-nandiñ eñguk, “Sïndi ni tek nandañ? Kena molom endi gïñgit wïn nandiñmbi, ni tek tïmbekak? Endi bi-tombi, ka-dïkñe kolan yandip kïmbi, ka-dïkñe komblin bïndambo ep indambi, wain kenañ endok kïsi plon kïmïlekak.” ¹⁰ Yesuli wïndiñ embi, yousim enla manda ñïndiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulin patak ñin sïndi gama nim pinat-nandiñgilîñ bek?

‘It ta no it tïndi amali kenan ni mnat embi siñgi wïlimgilîñ walì ta dïwïn yapma klembi, it tïke-kwambïñ dalak.

¹¹ Wïn Wopumdi tïmbi indaum kanambi, kundit gitikñin tïlak.’”

¹² Yesuli wïndiñ eumbi, ama biesili “Eyout manda wïn niñla elak” nandi-daklembi, tïkeneliñdok nandiñgilîñ, gan amatam kïmin wopum endi mik ti-semneliñ wala misimbi, kak, kañbimbi ñañgilîñ.

Yesu takisla tue-kambiñgïliñ

¹³ Tïmbi Juda ama biesili Falisi ama dïwïn gitä Elottok nolii dïwïn Yesu mandalì si soñ ti-ñiñmeliñdok eni-mukilîñ. ¹⁴ Eni-mulimbi, Yesuloñ bïm ni mbi eñgilîñ, “Endaut. Niñdi dïkok kusaka nandamïñ: dïk manda juluñt nim pa elañ. Dïk loloñ ba pïmbiñ gitikkan sïnìk Yambattok telak dïndim niñi-daut ti-nimbi, amali ni tek nandi-gamneliñ wala nim misilañ. Ñala eumbi nandiña: niñdi Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan sïnìk patak, enda takis minem minambi walì tuop tïlak ba nim?” ¹⁵ Wïn miłok ba nim

miloc?" Wîndiñ eumbi, Yesuli juluñitsilok kusei nandî-daklembi enguk, "Sîndî neta mandalî sisoñ ti-namañ? Sîndî mînem kwandai satnin no tîmbi indaumbi, daut namumbi kawa." ¹⁶ Eumbi, mînem tîke-bîm mîum kañbi eni-nandîmbi eñguk, "Ama walân ba kot kundit wîn nindoñ?" Eumbi, endî "Sisaloñ" niñgilîñ. Wîndiñ nîmbîmbi ¹⁷ enguk, "Sisalok gîñgit wîn Sisa enla tambon mînekalîñ, ba Yambattok gîñgit wîn Yambat enla tambon mînekalîñ." Wîndiñ eñipi, ama biesîlok sisoñ makleumbi, ka-piasat ti-nîmgîlîñ.

Kîmnan nanin mîlamîlatok plon Yesu ni-nandîñgilîñ

¹⁸ Tîmbi Sadusi ama dîwîndî Yesuloñ biñgilîñ. Endî kîmnan nanin mîlamîlat wîn nîm patak eñipi eni-daut ti-sem-ta-kuañ. Endî Yesuloñ bîmbi ni-nandîm eñgilîñ, ¹⁹ "Endaut. Moseli Juda amatam nînda manda nîndiñ yout-nîmguk, 'Ama noli tam tîkembi, yamin pap sembekta, kwayañlı dallok kanjalî tîkembi, dallok gwañgwâ bisat ep tîmbi indanekaliñ.' "

²⁰ Sadusi amalî wîndiñ embi yousim niñgilîñ, "Damañgan dakwaya kît tambon tîpet kuñgilîñ. Endoñnan nanin tua endî dama tam tîmbi, komblin nîmnat, yamin papi sembiñguk. ²¹ Sembumbi, monalî dallok kanjalî tîkembi, wîndiñgangot yamin papi sembiñguk. Sembumbi, gwik endok plon wîndiñgangot inda-nîmiñguk. ²² Dakwaya kît tambon tîpet endî tam wakangot tîkembi, yamin gitik papi sembi-taleñgilîñ. Tîmbi siñgi sînîk kanjaksi wali wîndiñgot sembiñguk. ²³ Ama kît tambon tîpet gitikkandi tam wakan-got tîkeñgilîñda. Tîkap, mîlamîlat nain indaukak, nain wolonda tam wîn nindok sînîk tîmbekak?"

²⁴ Sadusi amalî wîndiñ eumbi, Yesuli enguk, "Sîndî Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembîn nîm nandî-kîliñ eañ bek, wala tîmbi kîmnan nanin mîlamîlata nandumbi kelam dalak? ²⁵ Amatamdi kîmnan nanin mîlapî, wapatam nîm indanekaliñ. Endî kunumdok añelo nomîk sîlak kunekealiñ.

²⁶ Tîmbi Yambatti amatam kîmnan nanin ep mîm mîlatnekaliñ ba nîm, wolok sîndî Moseli kasat ñîn youkuk wîn nîm pinat-nandañ ba? Mose endî komba tip no wolok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembiñgîlîñ endok plon nîndiñ niñguk, 'Nak Ablaam dok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsi patet.' Yambatti wîndiñ eñipi, ²⁷ nîndiñ eu dakleñguk: endî sembisembîndok Yambat nîm a, endî kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembi-taleñgilîñ endî bo Yambattok dainan kaik kuañda tîmbi. Wîndiñda sîndî mîlamîlat nîm patak eañda, biañgan nandum kamalalak."

Ama noli endikñe manda dek walı dama sınık tıłak wala Yesu ni-kañguk

²⁸ Tımbi Yesu git Sadusi ama endi manda e-kle-kot-ti-paliñilimbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bım yambıñguk. Yambımbi, Yesuli manda tambon kındemgot tambane-enbım nandiñgukta ni-kañbi eñguk, “Yambattı endikñe manda gitik kımıt-nimiñguk, tımbi nek ñalı dama ti-sembi, dıwın gitik yapma kle-talelak?” ²⁹ Eumbi tambane-niñguk, “Endikñe manda ñalı dama sınık tıłak, ‘Islael amatam sındı manda ñin nandımbi tıke-kılıñ enekalıñ: Molom en noñgan. Endi nındok Yambatnı, dıwın no nım pakañ.

³⁰ Wala tımbi dık gınaña git waleña tip git nanandiñga git gembıñga gitik Yambat Molomga endokgot bi-ñimekañ.’ ³¹ Tımbi endikñe manda wandiñgan no ñındıñ patak, ‘Dık dıtnala ti-gamlañ, wındıñgangot nokala ti-ñimekañ.’ Endikñe manda tipet walı endikñe manda dıwın gitik yapma klembi pakamık.”

³² Yesuli wındıñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amalı “Waak!” embi niñguk, “Endaut, dık manda biañgan sınık elañ. Yambat en noñgangot, dıwın no nım pakañ.

³³ Tıñipi, nındı endok gaut tapma sina dıumbi, nepek dıwın wındıñgot tapma ti-ñimneñ wıñ kındem. Gan tıkap nındı gınañni git nanandin git gembıñi gitik endokgot bi-ñimneñ, ba nınla ti-ñimamıñ tuop wındıñgangot notniila ti-semneñ, wıñ tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kındem bien sınık.” ³⁴ Ama endi manda tambon wındıñ eumbi, Yesuli endok nanandin kındem kañbi niñguk, “Dık Yambattok gitköt kındem indawıñ.” Wındıñ niimbımbi, Juda ama biesili en mandalı sisón ti-ñimnepi misimbi, nepek nola bındambo nım ni-kañgilıñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanjı ba kunditsı kolan eu dakleñguk

³⁵ Tımbi Yesuli tapma it sañ simba gınañ papi, amatam eni-daut ti-sem-tıñipi eni-kañbi eñguk, “Nitekta tımbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en Devittok komblingot eañ?” ³⁶ Dındıñ Yalli Devittok gınañ tımbi tıkiileumbi, Devit en Mesiala ñındıñ eñguk, ‘Yambat Wopumdi nokok Wopumnala ñındıñ niñguk: Dık bımbi, kıtna sınık kandañ pipapi, nakita amatam yambi-dıkñe-kundekamık. Kuñipi, kanjıtgai ep pi-yaliwambi, dıkok kapmainan patnekaliñ.’ ³⁷ Wındıñda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kıtñguk, wala tımbi Mesia endi Devittok komblin silaningot ba? Nım a. Endi Devittok Wopum.” Tımbi ama kımın wopum Yesulok manda nandımbi nandi-koñgom tıñgılıñ.

³⁸ Tîmbi Yesuli eni-daut tî-sem-tîñipi enguk, “Sîndî endîkñe manda nandî-tale ama endok nandînandînjî ba ep tîndînjî ka-kîliñ enekalîñ! Dîwîn endî amatamđi yambum loloñ tîmbektok nandañ, wala tîmbi endî ama loloñ endok dasindasinjî pat-dasimbi, ‘tîna nîmbit’ tañ. Tîmbi endî amatamđi kîmîn kwelan we semñîpi, kosî tîke-lonelîñda nandañ. ³⁹ Tîñipi, it kiyau gînañ ba nana sina wopum gînañ endî ama loloñjîlok pipapat plon patnepi nandañ. ⁴⁰ Endî tam kanjak juluñt tî-sembi, işi nepenepeksi yapma tîkeañ, tîmbi amatamđok dausînan tî-kelakelamjî kot-taplinelîñdok nîmolo ombap tañ. Endî ep tîndînjî dîndîm walan tañ, wala tîmbi Yambattî tuan mîlap sînîk ombî-semekak.”

Yesuli tam kanjak nolok kundit kîndem eu dakleñguk

⁴¹ Tîmbi Yesuli tapma it gînañ papi, mînem Yambattok kîmîkîliñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañîlîmbi amatamđi bî, mînem tapîkot kawat dîñgwinda gînañ dasiu pîñguk. Amatam kwîlîkwîlînjî wopum asuptî bîmbi, mînem wopumgan kîmîlîmbi pîñguk. ⁴² Tîñîlîmbi, tam kanjak pîmbiñen noli bîmbi, mînem kwandai gîmîn tîpet kîmîlîmbi pîñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tîmbi Yesuli wîn kañbi, gwañgwañii kîti-semum bîumbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam dîwîn endî mînem wopumgan kolîmbi, wopum gama nîsîlok patsemlak. Gan tam kanjak pîmbiñen ñalî mînem nana tualok palîmîk wîn gitîk kolî taleumbi, ñam nîmnat, sîlanin sînîk patak, wala tîmbi mînem kîmîlak wîn dîwîn gitikkandi kîmîlalîñ wîn yapma kle-talelak.

Yesuli nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

Mîlaplok kusei kîmîkîmilin

¹ Tîmbi Yesuli gwañgwañii git tapma it sañ simba gînañ nanin pî-ñañîpi, gwañgwañ noli tapma it kît youpi nîñguk, “Nînîndaut, ñî kawîñ! It gitîk ñîn engano kîndem bien. Tîmbi kawat wopum wopumdiñgan tîndîn.” ² Eumbi nîñguk, “It wopum ñî yambîlañ wala ganba: Juda amatamđok kanjîksîilî bîmbi, it gitîk ñîn wiapi, kawat no nîm biumbi, kawat nollok plon palekak. Nîm sînîk.”

³ Yesuli wîndîñ embi, Jelusalem it kwet bîmbi, Oliv kwet jañgînnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palîmbi, Petlo, Yakobo, Yoane gitâ Andlu endîñgot endoñ bîm nî-kambi eñgîliñ, ⁴ “Dîk nînbîmbi nandîna: nepek nek tapma ittok plon elañ wîn dawanda indaukak? Ba kundit

nek ñalit dama indaumbi ka-nandinekamitñ: mìlap kusei gitik ip inda-nimep titlak?”

⁵ Tìmbi Yesuli nepek indaukak wolok eni-dakleñipi eñguk, “Sìndi ka-kiliñ embi kunekealiñ. Nìm kañbi, ama noli tue-sambiumbi, juluñ mandan wìn nandit-nimneliñ. ⁶ Ama asupti nokok kotna plon bi-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, juluñ mandanjì nandit-kwambitñ danekealiñ. ⁷⁻⁸ Tìmbi ama sambat diwìndi mìlap, sambat diwìnda mik ti-semnekaliñ, tìmbi ama wapmañ diwìndok sambatti mìlap, wapma diwìndok sambatta mik ti-semnekaliñ, wala tìmbi sìndi miktok giñgitli nandinekaliñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok giñgit nandinekaliñ. Wìndiñ nanditñipi, nìm sìlikñembi misnekalitñ. Nepek wìn gitik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen walit gama nìm. Tìmbi mìnjamìnjal kwet nolok ba nolok tìmbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesuli wìndiñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wi gitik indaukak wìn tamdi gwañgwa tìkeup dama siñgin gawat lakalakat inda-nimlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ mìlap wopum sìnìk indaukak.

⁹ Nain wolonda sìnìla nìtek kuañ wìn ka-kiliñ embi kunekealiñ. Kanjìksiili sepbi, mandala ama biesìlok kisì plon sambiumbi, it kiyau giñañ sandipnekaliñ. Tìmbi sìndi nokok giñgitnai kuañda tìmbi yambit-dìkñe ama ba ama wapmañ endok dausinan ipi, kusatna e-daklesemnekaliñ. ¹⁰ Tìmbi giñgit manda kìndem wìn biañgan amatam gitikta dama eu pìum ennekaliñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Tìmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañilimbi, ‘Manda nìtek enetamitñ?’ wìndiñ embi nandibendi-wopum itangan nìm tìnekalitñ. Nìm a! Nain wolonda sìnìñgan manda wìn nìm enekaliñ. Wìn Dìndìm Yalli giñanjì tokñeumbi, Yambatti manda samekak wìn wakan enekaliñ. ¹² Wolonda naka tìmbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjìktok kisi plon kìmilimbi, yandip kìmnekaliñ. Ba bepti wembe gwañgwanií kanjìktok kisi plon kìmilimbi, yandip kìmnekaliñ. Tìmbi wembe gwañgwali meñji besìla kanjìk ti-sembi, wìndiñgangot tìmbimbi yandipmi-kìmnekaliñ. ¹³ Kotnala tìmbi ama gitiki nandit-kola wopumgan ti-samit-kunekaliñ. Gan amatam mìlap wìn ba wìn giñginembi bembì, kuañ tuop nep kwambitñ da-kuañda en wakan Yambatti ep mekak.”

Mìlap wopum sìnìk indaukak

¹⁴ Tìmbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it giñañ, kìmisiip tìndinnan, wandiñ loukak. Loumbi,

Yambatti wîn kañbi, nandum pî-sînîk taumbi, enlok il siñgi wîlîmekak. (No endî manda ñîn pinapi, wolok kusei nandî-kiliñ eukak.) Sîndî nepek kolan wî kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endî pimbi, kwet jañgînnan lonekalîñ. ¹⁵ Tîmbi no endî it pawan papi, nepek nola it gînañ nombo nîm loukak, ¹⁶ ba no endî kena gînañ papi, sauloñîn tîkeupi undane ilan nîm ñaukak. ¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwâ mînjîpsat, ba gwañgwâ num emañ endî blasîñgandok. ¹⁸ Tîmbi sîndî mîlap wîn gwi sasalî nainnan nîm indauktok nîmolo tî-kunekalîñ. ¹⁹ Neta, nain wolonda mîlap wopum sînîk indaukak. Yambatti kwet tîmbi indañguñan bîkap man ñîndîñgit mîlap wandiñ no nîm indañguk, tîmbi bîndambo nîm indaukak. ²⁰ Tîkap Wopumdi nain wîn nîm tîmbi dumalawîmda, amatam gitîkkan talenelîñ. Gan endî amatam ep danbi enlok gîñgit kasîleñguk enda wakan nandî-sembi, nain wîn ikan tîmbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñîndîñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesialî ñî patak’, ba ñîndîñ sanbek, ‘Wî kawît! Endî da patak!', sîndî manda wala nandum tlal tîmbekak. ²² Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nîsîlok kusasi tîmbi dakle-semnekalîñdok amatam kundit engano sînîk ep daut semum ka-sîlikñenekalîñ. Tîkap endî tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok gîñgit ep danguk wîn ep tîmbi kamalanekalîñ. ²³ Gan sînîla ka-kiliñ e-kunekalîñ. Nak nepek gitîk indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain wîn dawanda sînîk indaukak wîn nimbek noli nîm nandîlak

²⁴ Tîmbi Yesuli yousîmbi enguk, “Gan mîlap wopum wîn taleumek ‘wolonda maim dautti bip mîumbi, yakîpti bo nîm saleumbi, ²⁵ kunum gînañ dîmboñgîpti pi-pînekalîñ.

Tîmbi nepek nek kwambiñ kunum gînañ pakañ ep mînjalîmbi kwesi binekalîñ.”

²⁶ Tîmbi nain wolonda amatam gitîkti kanekalîñ wîn: Amalok Niñan endî mulukua gînañ gembîn wopum ba kolsalen walalannat pîmbi inda-daklekak. ²⁷ Wolonda endî amatam dembek dembek kuañ enlok gîñgit ep kasîleñguk endî wakan enloñ ep kîmîn kolektok añelo eni-mulîm ñambi, kunum kwet kîmîlî taleñguknân nanin ep kiut-nekalîñ.

²⁸ Wîndîñ ñala sîndî komba konelok plon nanandî ñîn ep-nekalîñ: kii gayam tukñat tîmbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tîlak wîndîñ nandañ. ²⁹ Wîndîñgango tîlap gitîk sanit wîn indaum kañbi, sîn ñîndîñ nandînekalîñ:

Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak. ³⁰ Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ñindifngit kuañ endoñnan nanin diwinti gama nim kimnilimbi, nepek wiñ gitik indaukak. ³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambibñ palekak.

³² Nepek gitik wiñ nain wolonda sinnik indaukak wiñ ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñaañ en bo wiñ nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak. ³³ Sindit nain wiñ dawanda sinnik indaukak wiñ nim nandañ, wala tñmbi ka-kiliñ embi mandim kunekalitñ! ³⁴ Nain indaukak wiñ ñinditñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom danisembi, telak yama mandimandi endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak. ³⁵ Wintida it molomdi nain dawanda sinnik biukak wiñ sindit nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgiñ, ba puput noñgan kitumbi, ba kwet salaup tñmbimbii, ba salasalanan tombekak wiñ sindit nim nandiañda tñmbi ka-mandi-kiliñ e-kunekalitñ! ³⁶ Nim kañbi, dou-palimbii, molomdi platik sinnik bi tombi, sep tñmbi indawik.

³⁷ Endikñe manda ñin sanlet wiñ gitngitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekalitñ.”

Yesu wili kimbibñ dambo milakuk

14

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-nimgilin

¹ Tñmbi gwilat wopum tipetti ep tñmbi dumalañguk, wiñ kamaikamai nain gitä plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Islael amatamdi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wal sandap tipet wolok siñgi kandañ ep tñmbi dumalañnilimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon ti-kembi wili kimbektok telak yolonjimbi, ² ñinditñ eñgilitñ, “Gwilat ginañ wintiditñ tinambi, nim kïndem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi milapi, gimbit tñm, kesi tapma tñmbi, mik tñnelitñ.”

³ Tñmbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambibñ inda-nimifnguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palñnilimbi, tam no endi pama tul minditñ kïndem tuan wopum sinnik wiñ tike-bimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul wiñ Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbi, ⁴ ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda ginanjit komba diumbi nisitñgan eñgilitñ, “Neta sinnik pama tul kïndem ñin silak tñmbi kola-talelak? ⁵ Tuktok

tuan wîn wopum sînîk, mînem 300 netepek. * Endî tuk wîn tualok kîmîlîmda, mînem walinin tîkembali, ama pîmbiñenda emîwîk."

Wîndîñ embi, tam nî-ñombiñgîliñ, ⁶ gan Yesuli enguk, "Biu palen! Sîndî neta miłap mañ? Endî ti-kîndekîndem ti-namlak. ⁷ Ama pîmbiñesi endî nain tuop sîn gitâ kuañ, wala tîmbi nain nola ba nola ep mi-pañgîtanep nandañda kîndem tiñelîñ. Gan natna nain tuop sîn gitâ nîm paletat, ⁸ wala tîmbi tam ñalî man ñîndîñgit nepek nek tuop ti-namek wolok tuop tîk. Endî pama tul i-namîk, wîn nak kîmbambi nep kînditnekaliñ wolok itangan piñgîpna ti-pañgîpañgile ti-namîk. ⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekaliñ tuop giñgit manda kîndem ñîn eu sataumbi, tam ñalî nepek nek ti-namîk wolok kasat wakît kwet tuop ti-sembe, tam endok kasat eu kaik taukak."

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endî Yesu bola ti-ñîmektok tapma ama biesîloñ ñañguk. ¹¹ Ñambi, wolok tuop enbîmbi nandîm giñañjî kîndem daumbi, mînem mînepi nî-kwambîñ dañgîliñ. Tîmbi Judalî kusei kîmîpi, "Yesu bola ti-ñîmektok nain kîndem delok indauk?" embi mandîñguk.

Yesuli kîmbepi, gwañgwañii ti-pañgîpañgile ti-semguk

¹² Plaua wîlimbendi nîmnat sinjilok gwîlat wolok kusei kîmîkîmîlinan Islael amatamdi sipsip nîñañ wîpi, tapma tîmbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kîmîkuk wolok kîmît-nandîm pakañgîliñ.

Gwîlat wîn indaumbi, gwañgwañiliñ Yesu nî-kañbi eñgîliñ, "Nîndî delok ñambi, gwîlat ñolok nana ti-jumît ti-gamneñdok nandilañ?" ¹³ Eumbi, Yesuli gwañgwañiit ti-pet eni-mupi enguk, "Sîti Jelusalem it kwet giñañ lombi, ama noli tuk kambot bembî bi sep tîmbi ñindautak en kle ñandekamîk. En kle ñaumbi, ¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñîndîñ nîndekamîk, 'Nîñindauti ñîndîñ elak: nak gwañgwanai gitâ it giñañ delok gwîlattok nana nambetet?' ¹⁵ Eumbi, it giñañ wopum no ti-kîliñ e-bimbin wîn gwat patak daut sametak. Wolok ti-jumît ti-nîmektok."

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit ti-pet endî nandîmbi, wînanin ñam Jelusalem it kwelan loñgîmîk. Lo tombi, Yesuli eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwîlattok nana ti-jumît tiñgîmîk.

¹⁷ Tîmbi kwet kîlîm eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gitâ bîmbi, it giñañnan loñgîliñ. ¹⁸ Lom nana na-palîñilîmbi, Yesuli enguk, "Biañgan sanlet: sîndoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endî nak bola ti-nametak." ¹⁹ Wîndîñ

* **14:5:** Mînem denali 300 wîn kena nain 300 wolok tuan.

eumbi, ginañji miłataumbi, noñgan noñgandi ñindin nñigiliñ, "Nakta nim bek?"²⁰ Niñbimbi enguk, "Wiñ gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tıkembi, nakita tuk wıtna noñgan ginañ youpi nalak, en wakan.²¹ Biañgan sínik. Manda youyoulin patak wolok tuop Ama Sisínik wiñ bola ti-ñimiumbi wiñ kimbekak. Gan ama nin bola ti-ñimetak en blangandok. Meñdi nim ap miúmda, wiñ kindem."

²² Tımbi nana na-paliñlimbi, Yesuli plaua no tıkem gwılam tımbi, ombim gwañgwañila embi enguk, "Tike nambit; ñin nokok gaumna."²³ Wındin embi, wain wıtna no tıkembi, gwılam ti-talem emumbi, gitikkandi wıtna noñgan wolok ginañ nañgiliñ.²⁴ Nambimbi enguk, "Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kınjan kimbibi, wekatna yalımutet. Walı wakan toptop Yambatti amatamñii git tiłak wiñ tımbi kwambien dalak.²⁵ Nak biañgan sínik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti giñgitñii indangan yambi-dıkñeukak wolondamek nak en gitä papi, wain tuk komblin engano wi mek nambetat."

²⁶ Tımbi Yambat ni-wıt-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin tımbi dumalanepi pi-ñañgiliñ.²⁷ Ñañipi, Yesuli gwañgwañila enbi eñguk, "Yambattok manda no ñindin youyoulin patak, 'Nak ka-dıkñe ama wiła kimbimbi, sipsipti papusenenekaliñ.' Wala tımbi sındi gitikkán siñgi wıt-nambi pi ñanetañ.²⁸ Gan Yambatti kımnan nanin nep miúm miłatmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat."²⁹ Eumbi, Petlolı niñguk, "Ama diwin gitiki gambimbi pi-ñañetañ bek, gan nakta nim sínik."³⁰ Eumbi niñguk, "Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tipet nim kitumbi, dık nain ti pet git no naka 'En nim nandi-ñimlet' eutañ."³¹ Eumbi, Petlolı giñginembı niñguk, "Kındem dıkita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika 'Nim nandi-ñimlet' nim eutet. Nim sínik." Eumbi, gwañgwañii gitikkandi wiñdiñgangot ni-taleñgiliñ.

Yesu en kimbepi ti-pañgipañgile tiñguk

³² Tımbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgiliñ. Tombi, Yesuli gwañgwa diwında enbi eñguk, "Sındi ñolok pipalimbi, nak ñam nimolo tımbi biutet."³³ Wındin embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañgipi ñañguk. Ñañipi, enlok plon nepek inda-ñimetak wala nandum miłata-sínik taumbi, gembien piumbi³⁴ enguk, "Ginañna nandiwa kola-sínik talak, kimbettok tuop nandilet. Sındi ñolok papi, ka-kiliñ embi palit!"

³⁵ Yesuli wiñdiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-pimbi, telak no palekta, miłap bembemdok nain walı en maklewık

wala Yambat n̄imolo ti-ñ̄imiñguk. ³⁶ Endi enlok manda plon beula “Abba” k̄it-ñ̄imbi n̄iñguk, “O Bep! Dik nepenepek gitik tuop ti-talewiñ, wala t̄imbi dik m̄ilap n̄in napma t̄ikenamit. Gan dik nokok nanandiñ n̄im k̄imit-kleukañ. N̄im s̄inik. Dik n̄itek nandilañ, wolok tuopgan indawin.”

³⁷ T̄imbi Yesuli gwañgwañii tipet git no endoñ undane-bimbi, yambum dou-palimbì, Petlo n̄i-nombim n̄iñguk, “Simon, dik doulañ ba? Dik nain dumangan kaik paleñdok tuop n̄im ba?” W̄indiñ embi enguk, ³⁸ “Biañgan s̄inik: ḡinanjili nepek kindem t̄imbeipi nandilak, gan piñgipsili gembin n̄imnat, wala t̄imbi ka-kiliñ embi, n̄imolo t̄imbít. N̄im kañbi, tue-kambi plon pi-pñeliniñ.”

³⁹ Yesuli w̄indiñ embi, nombo yambim ñambi, n̄imolo dama tiñguk w̄indiñgango nombo tiñguk. ⁴⁰ N̄imolo t̄imbí taleumbi, nombo gwañgwañiloñ undane-bim yambiñguk w̄in: daus m̄ilataumbi dou-pakiliñ. Dounan nanin m̄ilapi, manda n̄itek n̄ineliniñ wala nandum m̄ilatañguk. ⁴¹ T̄imbi Yesuli nombo ña n̄imolo ti-talembi, gwañgwañiloñ undane-biumbi, nain tipet git no t̄imbimbi enguk, “Sindí gamañgot doumbi s̄ilak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sisínik yom amalok k̄isi plon k̄imik̄imittok nain ip indalak. ⁴² Ñala m̄ilalimbi ñana. Wi kawit: bola ti-namlok ama ip n̄ip t̄imbi dumalalak.”

Yesu tikeñgiliniñ

⁴³ W̄indiñ e-paliñilimbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endi ama k̄imin wopum telak dama ti-semumbi biñgiliniñ, wiñ tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diw̄in endi eni-mulimbi, kakit ba kwandi mep biñgiliniñ. ⁴⁴ Bola tiñdi ama endi damañgan sambat ñindiñ k̄imipi enguk, “Simumu ti-ñ̄imambi, ama ip wakan embi, ña tike-kwambitñ dam tike-ñanekaliñ.” ⁴⁵ W̄indiñ eñgukta kena ḡinañ tombi, diñdimgan Yesuloñ bimbi, “Nñindaut, we!” embi, wopumgan simumu ti-ñ̄imiguk. ⁴⁶ W̄indiñ ti-ñ̄imium kañbi, gembinat ñam tike-kwambitñ dañgiliniñ.

⁴⁷ T̄imbi ama Yesu gitā pakiliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambimbi, tapma amalok telak damanjilok kena gwañgwa s̄ilanin wiñepi, pawangot wiñalim piñguk. ⁴⁸ T̄imbi Yesuli enbi eñguk, “Sindí naka nandum kumbu ama sañan t̄imbimbi, kakit ba kwandi mep bi-tombi, nep mañ ba? ⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it sañ simba ḡinañ lombi, sindok boñgipsinan papi, amatam eni-daut ti-sem-ta-biñilambi, n̄im nepgiliniñ. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man inda-namiw̄in.” ⁵⁰ W̄indiñ eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgiliniñ.

⁵¹ T̄imbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakit t̄ikemb̄i, ⁵² sandum t̄ike-gilim dañgilin. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon k̄imikiliñ

⁵³ T̄imbi endi Yesu t̄ikemb̄i, tapma amalok telak damanjilok ilan nañgipi ñañgilin. (Wandin tapma ama biesi ba ama biesi diw̄in ba endikñe manda nanditale ama gitik endi bim k̄imin t̄ingilin.) ⁵⁴ Yesu t̄ike-ñañilimbi, Petloli kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanjit endok sañ simba ginañangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanjit endok t̄iplaplailii gitapapi, komba seimbi pakuk.

⁵⁵ T̄imbi tapma ama biesi en gitā Juda amalok yambidikñenj̄ gitik endi Yesu wili k̄imbektok nanditipi, ama Yesulok siñgin sinelitndok yolonji-tlakilin. ⁵⁶ Neta, ama asupti bimbi, joñgo siñgin simbi, julunit manda eñgilin. Gan endi mandanjit walān noñgangot nim eñgilin, endi manda kusei kusei eñgilin. ⁵⁷ T̄imbi ama diw̄indibit indambi, joñgo siñgin simbi eñgilin, ⁵⁸ “Nindi manda no nindit eumbi nanditngimtiñ, ‘Nak tapma it kitti t̄indin ñin wiapi, sandap tipet git no wolok ginañangan wolok kinjan kitti nim t̄indin no mamba ilekak.’ Wintdin eumbi nanditngimtiñ” eñgilin. ⁵⁹ Gan mandanjilok walān win bo noñgan nim.

⁶⁰ T̄imbi tapma amalok telak damanjit endi milapi indangan bit ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba? Ama walit dikok manda eañ win nandum nittek tilak?” ⁶¹ Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim nitnguk. T̄imbi wolongan tapma amalok telak damanjit endi Yesu nitndin ni-nandimbi eñguk, “Ditna Mesia wakan, Yambat ni-kindekindem eamitñ endok Nitñan ba?” ⁶² Ni-nandumbi Yesuli nitnguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ win: Ama Sisiniñ endi Gemb̄ Molomdok kii dindimnan pipalimbi, yakan amatam yambidikñendekamik. T̄imbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-bitumbi kanekaliñ.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanjit endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusalit̄imbi daklewiktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusalila yout-lonjinetamitñ?” ⁶⁴ Sindit ip nanditlin, endi enla Yambat eñipi, Yambat ni-tike-pi-yalilak. Wala nittek nandañ?” Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nanditngilin tuop wili k̄imbektok e-taleñgilin. ⁶⁵ T̄imbi diw̄indibit kusei k̄imipi, manji iwit sua-ñimbi, timan dai sandumdit masipbi, kisili wipi nitngilin, “Nindi gwitak

ninimbim indaumbi nandina!” T̄mbi t̄iplaplaelī Yesu t̄kembi, k̄sī p̄indimdi w̄t̄kiliñ.

Petlolī Yesula “Nak en n̄im nandī-n̄imlet” eñguk

⁶⁶ T̄mbi Petlolī tapma amalok telak damanjilok it pawan sañ simba ḡinañ paliñilimbi, ama wolok kena wembe nolī b̄imbi, ⁶⁷ Petlolī komba sei-paliñ kañbi, ka-k̄iliñ embi n̄ñguk, “D̄ik bo Yesu Nasalel nanin en ḡita kulañ gambilet.” ⁶⁸ Eumbi, Petlolī n̄ñguk, “N̄im a. D̄ik nek elañ nak n̄im nandīlet.” W̄ndiñ embi, sañ simba telak yamanan p̄ñaumbi, wolongan puputti k̄it̄ñguk. ⁶⁹ T̄mbi kena wembe endi Petlo kañipi, manda dama eñguk w̄ndiñgangot nombo embi, ama wolok pakiliñda enbi eñguk, “Ama ñin Yesulok nol no ñakan.” ⁷⁰ Eumbi, Petlolī nombo “Nak n̄im” embi ḡingineñguk.

T̄mbi nain n̄im ombataumbi, nombo ama wolok ikiliñ endi n̄ñgililñ, “D̄ik Galili naninda t̄mbi d̄ik biañgan endok nol no.” ⁷¹ N̄imbimbi, Petlolī manda kwambîñgan nombo nombo embi ñindíñ enguk, “Biañgan s̄inik. Nak ama koi eañ w̄in n̄im nandī-n̄imlet. Manda juluñit eletta, Yambatti k̄indem nep t̄mbi kolawa.” ⁷² Eumbi, wolongan puputti k̄it̄umbi, nain t̄ipet t̄imbimbi, Petlolī Yesuli manda n̄ñguk w̄in nandī-s̄iwikuk. Yesuli ñindíñ n̄ñgukta, “Puputti gama nain t̄ipet n̄im k̄itiñilimbi, d̄ik dama nain t̄ipet git no naka ‘En n̄im nandī-n̄imlet’ eutañ.” Petlolī manda w̄in nandī-tombi, s̄imbai kolaumbi, kolan s̄inik kukuk.

15

Yesuli yom amalok kinjan t̄keñguk

¹ Kwet salaup t̄imbimbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi d̄iw̄in ba endikñe manda nandī-tale ama, w̄in endi Juda amatam dok yambi-d̄ikñenji gitik endi k̄imin t̄mbi, Yesu nek ti-n̄imneliñdok manda e-topgililñ. E-topbi, Yesu kii top nañgip ñambi, Judia kwettok yambi-d̄ikñe ama Pilato endok kii plon k̄imikiliñ. ² T̄mbi Pilatoli kañbi n̄i-nandim eñguk, “Ba d̄ik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-n̄ñguk, “D̄itna elañ ip wakan.” ³ T̄mbi tapma ama biesi endi Yesulok siñgin sis̄inik tañgililñ. ⁴ W̄ndiñ t̄imbimbi, Pilatoli Yesu nombo n̄i-nandīñipi eñguk, “Endi d̄ikok manda asup embi, siñgiñga siyañ w̄in nandilañ. D̄ik manda tambon tuop n̄im ewiñ ba?” ⁵ Eumbi, manda no n̄im tambane-eumbi, Pilatoli wala nandī-bendi-t̄iñguk.

⁶ Gw̄lat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandī-sembi, ama nolok koi k̄itañgililñ en wakan it kwambîñ ḡinañ nanin pisapi emliñguk. ⁷ Nain wolonda

ama no koi Balabas it kwambīñ gīnañ pakuk. Endī nolii gitā Roma ama mik ti-sembe, dīwīn yandip kīmgīlīñ, wala tīmbi ep imbi, it kwambīñ gīnañ yambiumbi pakīlīñ. 8 Tīmbi amatam kīmīn gitīk endī Pilatoloñ lombi, kundit nek ti-semlīñguk wīndīñgangot nombo ti-semektok nīnandīñgīlīñ. 9-10 Tapma ama biesi endī Yesu koi gīñgītta ka-gimbīt ti-nīmbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kīmīkīlīñda. Pilatoli wīn nandīmbi, amatam tambane-enguk, “Juda sīndok ama wapmañ wīn pīsat-samettok nandañ ba?”

11 Gan tapma ama biesili amatam eni-munjupi eñgīlīñ, “Sīndi eumbi, endok kīnjan Balabas pīsat-sametak.” Tīmbi amatamdi ama biesili eñgīlīñ tuopgan eumbi, 12 Pilatoli nombo eni-nandīmbi eñguk, “Wīndīñ eañda tīmbi, ama nīn Juda ama sīndok ama wapmañ nīañ en wakan nek ti-nīmettok nandañ?” 13 Eumbi, nombo kītīmbi nīñgīlīñ, “Kloñbat plon wīlī kīmbīñ!” 14 Eumbi enguk, “Neta wīndīñ ti-nīmet? Endī kundit kolan nek sīnīk tiñguk?” Eumbi, endī kwambīñgan kītīmbi eñgīlīñ, “Kloñbat plon wīlī kīmbīñ!” 15 Eumbi, wolongan Pilatoli nandī-sembe, gīnanjī busukñanewīktok Balabas pīsat-semguk. Pīsat-sembe, Yesu waipneliñdok enbīmbi, bīt gwīlap pīsīkñattī waipgīlīñ. Taleumbi, kloñbat plon wītneliñdok ama sañasīlok kīsī plon kīmīkuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-nīmbi, kloñbat plon wīkīlīñ

16 Tīmbi ama sañasīli Yesu tīkembi, nīsīlok sañ simba gīnañ nañgīpi ñañgīlīñ. Ña-tombi, nosii gitīk ep mīn tīmbi, 17 Yesu ti-lakalaka e-ti-nīmneliñdok sauloñ gīmīn ama wapmañdok sauloñ nomik wīn dasi-nīmbi, toa pīsīkñat walī bondīnem kumbam plon dasi-mīumbi, ama wapmañdok bundi walān tīñguk. 18 Dasi-nīm-taleumbi, ama noñgan noñgandi bīmbi nīñgīlīñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Wīndīñ embi, 19 toñalī kumbam plon wīpi, iwīt sua-nīmbi, juluñjuluñ mīlelem ti-nīmñīpi ti-kīndem dañtīmgīlīñ. 20 Ti-lakalakae gitīk ti-tale-nīmbi, sauloñ gīmīn wīn kiundīlīñiñmbi, nombo enlok dasindasin dasi-nīmbi, kloñbat plon wītnepi nañgīp ñañgīlīñ.

21 Ñañiñpi, ama no telak plon tīmbi indañgīlīñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande git Rufus endok beset. Endī Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok nī-gīñgīneumbi bemum ñañgīlīñ. 22 Ñambi, kwet no koi Golgota (nīnīlok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgīpi ña-tomgīlīñ. 23 Ña-tombi, siñgin gawat-tok gwasap wain tuk git tambaneñgīlīñ wīn mi-kaumbi, nīm nañguk. 24 Tīmbi kloñbat plon kīmīp wīpi mambī

ikuk. Wîndiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolim ep indaumbi wolok tuop danbi epgiliñ.

²⁵ Nain wîn 9 kilok tîmbîmbi, kloñbat plon wiñiliñ. ²⁶ Tîmbi kusalilok manda ñîndiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wîlim pakuk, “Juda ama endok ama wapma.” ²⁷⁻²⁸ Tîñipi, kumbu ama sañan ti-pet Yesu gitâ kloñbat plon yandîpgiliñ, noli Yesulok kii dîndimnan, noli kii kepmanan ep mambî ikimik. *

²⁹ Tîmbi amatam wolok ñañambit tiñgiliñ endi manda kusei kusei niñbi ni-lakalakae eñipi, kumbanjî dîñgunembi niñgiliñ, “Yîhi! Dîk tapma it wiat-kopi, nain ti-pet git no wolok gînañangan nombo mambî ilepi eñguñ wîn! Nitek? ³⁰ Gwîlaka tîke-kîmlepi, kloñbat plon nanin piwîñ!” ³¹ Tîmbi tapma ama biesi git endîkñe manda nandi-tale ama endi bo wîndiñgot Yesulok plon e-sasale manda niñgan embi eñgiliñ, “Nitek tîmbi, endi ama dîwîn ep kîmikuk, gan enlok siñgin tuop nîm tîke-kîmitak. ³² Tîkap endi biañgan Mesia, Islael amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñîndiñgit kloñbat plon nanin piun. Wîndiñ tîmbekta, kusalika-nandiñbi nandi-kîlikti ti-ñîmnetamîñ.” Tîmbi ama ti-pet en gitâ yandîpgiliñ endi bo ni-kolañgimik.

Yesu kîmguk

³³ Tîmbi maim boñgipnan palîmbi, kwet tuop kîlim indaumbi ñakap 3 kilok tîkeñguk. ³⁴ 3 kilok tîmbîmbi, Yesuli enlok manda plon gembînat kîtîmbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, wîn niñilok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?” ³⁵ Tîmbi ama dîwîn kamañgan ikiliñ endi manda wîn nandiñbi eñgiliñ, “Yakñesii! Plofet Elia kîtiñîmlak.” ³⁶ Tîmbi ama noli woñep ñâmbi, dîliñ tuk kimbîñ gînañ nanin no tîke-bîm wain tuk kiitan gînañ wiñimbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elialî bîmbi tîke-piutak ba nîm.” ³⁷ Tîmbi Yesuli wopumgan kîtîmbi kîmguk.

³⁸ Nain wolonda tapma ilan it gînañ delok Yambatti patak pa eañ wolok sandum wopum no tembîmbi, it gînañ masip bimbin pakuk. Tîmbi Yesuli kîmbîmbi, wolongan sandum wîn boñgipgan blañganembi, gwat nanin wilap pi lap taleñguk. ³⁹ Tîmbi ama sañasilok telak damanjî endi ama kloñbat plon yandîpgiliñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesuli kîm walân engano kîmguk wîn kañbi eñguk, “Biañgan sînîk, ama ñîn Yambattok niñaañ sînîk.”

* **15:27-28:** Nandi-tale ama dîwindi manda kusip no patgot tilak eañ. Manda wîn ñîndiñ, “Wîndiñ tiñgiliñda, manda no youyulin patak walî inda-dakeñguk, wîn ‘Enda nandum kolan tîndi ama no tiñguk’ wolok bien indañguk.”

40-41 T̄imbi tam asup Galili nanin Yesu git yakan Jelusalem b̄iñgil̄iñ endi bo wolok pakil̄iñ. D̄iwindok kos̄i n̄indit̄iñ: Malia Makdala nanin wak̄it Salome, t̄imbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesuli Galili kwelan kuliñguk nain wolonda tam tipet git no wal̄i en git̄a kuñipi, tiplaplae kena ti-ñim̄i-kuliñgiliñ. Tam wal̄i git̄ik giñgiñgan ipi ka-tuakil̄iñ.

Yesulok dalandan sumnan k̄imikiliñ

42 Timlala t̄imbimbi, Sabat patnandi nain dumalaumbi, nepek git̄ik ti-jumit ba ti-dindim tindilok nain tipmin dañguk, wala t̄imbi 43 Josep Alimatisa nanin endi Yesulok dalandan platik sumnan k̄imilepi nandit̄nguk. Josep endi Juda amatamduk yambi-dikñe ama endoñnan nanin no, ep tindin kindem koi giñgilat. T̄imbi endi bo nain Yambatti giñgitñii indangan plon yambi-dikñeukak wala mandimandi kuñguk. Endi wakan misimisi w̄ilambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nandit̄nguk. 44 Ni-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip k̄imik” manda wiñ nandi-silikñembi, ama sañasiłok telak damanj̄i ni-tiañeum biumbi, “Yesu biañgan k̄imik ba nim?” wolok ni-nandit̄nguk. 45 Ni-nandumbi, endi ni-dakle-ñim̄iumbi, Pilatoli Josep nandi-ñimguk.

46 T̄imbi Josepti ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin t̄imbi b̄indilim piumbi ti-ke-ñambi, sandumdi timipi imguk. Im-talembi, kawat ginañ enlok giñgit kulukiliñnan wolok ña k̄imikuk. K̄imipi, kawat wopum no munjulimbi ña sum yama masipguk. 47 Endi wiñdiñ tiñilimbi, Malia Makdala nanin git̄a Malia Joseslok meñ endi “Yesulok dalandan delok k̄imiletak?” wiñdiñ k̄imit-nandimbi ka-tuakimik.

16

Yesuli k̄imnan nanin milakuk

1 Sabat patnandi nain taleumbi, Malia Makdala nanin en git̄a Malia Yakobo meñ t̄imbi Salome, endi salasalan kandañ ñam, Yesulok dalandan sable-ñimneliñdok gwasap git̄ pama tul tuambi ti-jumit tiñgil̄iñ.

2 Kena nain kusei k̄imikimil̄inan sala mulum t̄imbimbi, tam endi milapi isi bimbi, Yesulok sum telak wiñ kle ñañilimbi, kwet salañguk. 3 Endi telak plon ñañipi, niñigán nandi-milatambi eñgil̄iñ, “Nindi nip k̄imipi, kawat wopum sum yama masip patak wiñ munjupi, dl̄itom nimetak?” 4 Wiñdiñ eñipi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgil̄iñ wiñ: kawatt̄i sum yama k̄imisip pakuk wiñ ikan munjulimbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wiñ wopum sinik.

⁵ T̄imbi endi sum ḡinañ lombi, ama gwañgwa no k̄it d̄indim kandañ pipalim kañgilin̄, endok dasindasin ombap satnin s̄inik. Tamdi ama w̄in kañbi s̄ilikñeñgilin̄. ⁶ T̄imbi endi enguk, “N̄im s̄ilikñeñeneliñ! S̄indi Yesu Nasalet nanin kloñbat plon w̄ikiliñ en kanepi bañ, gan endi n̄i n̄im patak. Kwel k̄injangot n̄i kawit! En ip m̄ilalak. ⁷ Kak, n̄awit! S̄indi gwañgwañii git Petlo endoñ ñambi, n̄indiñ enbit, ‘Yesuli manda dama sanguk wolok tuopgan endi telak dama t̄isambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekaliñ.’” ⁸ Eumbi, gembinj̄ p̄um blañblañ t̄imbi, sum bim pi ñañgilin̄. Pi ñañipi, m̄isiñgilin̄da t̄imbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat n̄im t̄i-semgiliñ.

*Yesuli noliiloñ indambi, kunum ḡinañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei k̄imik̄imilinan Yesuli salasalanan k̄imnan nanin m̄ilapi, dama s̄inik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endi yal kolan k̄it tambon t̄ipet tam endoñ ḡinañ ep kle-kokuk.) Yesuli tam endoñ indaum ¹⁰ p̄i-ñambi, ama Yesu git̄a kuñgilin̄ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-paliñilimbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat t̄i-semibi ¹¹ eñguk, “Yesu kaik palimbi kat.” Gan amali manda w̄in nandumbi tlal t̄iñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañit t̄ipet endi Jelusalem it kwelan nanin p̄i-ñäñiliñmbi, Yesu siñgin walān t̄ikileumbi inda-semguk. ¹³ Inda-senum undane-ñambi, nosila kasat t̄i-semgimik. Gan endi nandumbi, w̄in bo tlalgot t̄iñguk.

¹⁴ T̄imbi gwañgwañii 11 endi nana na-paliñilimbi, Yesuli siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-semibi, amatam en m̄ilalimbi kañgilin̄ endok mandanji n̄im nandit-kilik t̄imbi, ḡinañ kwamb̄i t̄imbi, nandum tlal t̄iñguk wala enombiñguk.

¹⁵ T̄imbi enguk, “S̄indi kwet tuop ñambi, nokok git̄igit manda k̄indem n̄in amatam git̄ikta eu sapakñaneukak! ¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, git̄igit manda k̄indem nandit-kwamb̄iñ dalakta, en wakan Yambatti t̄ike-k̄imilekak. Gan no endi nandum tlal t̄ilakta, enlok kusei t̄imbi dakleumbi, tambon ombi-t̄ikeukak. ¹⁷ T̄imbi Yambatti amatam git̄igit manda k̄indem nandit-kwamb̄iñ dañ w̄in ep t̄imbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin t̄inekalin̄: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ w̄in enekaliñ. ¹⁸ T̄ikap endi malet sañan upmat k̄isili t̄ike-loneliñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek wal̄i n̄im ep t̄imbi kolanekealiñ. T̄imbi endi wakan ama j̄imbasat endok plon k̄isi k̄imipi ep t̄imbi k̄indem danekaliñ.”

* **16:8:** Nandit-tale ama diwindiñ n̄indiñ eañ: Maleko en manda n̄in n̄im youkuk.

¹⁹ Wopum Yesuli manda wîn eni-taleumbi, Yambatti kunum giñañ tīke-loñguk. Tīke-loumbi, Yambat enlok kii dîndîmnan pip palîmbi, yakan kunum kwet yambi-dîkñeamîk.

²⁰ Tīmbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, giñgit manda kiñdem eu piñguk. Wîndiñ tīmbimbi, Wopumdi mandanjî kwambiñ dawîktok ep tīmbi pañgitaumbi, kundit engano siñik tiñgiliñ.

LUKA

Ama Sisintik Yesu indañguk

Lukali gîñgit manda kîndem ama loloñ no koi Tiofilus endi pinalekto youkuk

¹ Yambattî nepek gitik nîndok boñgipninan tîmbi indañguk wolok kasat ama asuptî nanandînjîlok tuop kiupi youkîliñ, ² wîn kusei kîmîkîmîlinan nanin nepek indañguk wîn dausili kañbi, gîñgit manda e-daut kena tiñgilîñ endî kasat wîn ti-nîmgîliñ, wolok tuop endî wîndîñgangot kiupi youkîliñ. ³ Tîmbi nak nepek gitik indañguk wîn nain ombapgan e-lonjî kena ti-kîliñ eñgutta tîmbi nîndîñ tîmbettok nandîlet: nak bo nepek indañguk wolok kasat sambat plon kîmîp youpi, lolona Tiofilus dîka yout-gametat. ⁴ Wîndîñ tîmbambi, nîndîñ nandî-dakleukañ: nepek wolok kasat ti-gamgîliñ walî biañgan wîndîñgan indañgilîñ.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala nîñguk

⁵ Elottî Judia kwettok ama wapmañjî kuñilimbi, tapma ama no kuñguk koi Sakalaia. Endî telak dama no koi Abia endok sambat gitapma it gînañ kena pa tîliñguk. Tamîn Elisabet endî bo Alondok* sambat. ⁶ Wapatam tîpet endî Yambattok dainan dîndîm sînîk kumbi, Wopumdoek endîkñe manda ba telak gitik kîmit-kleñgîmîkta yomjet no nîm patsemguk. ⁷ Gan Elisabet endî yamîn pakukta tîmbi endî gwañgwanjet bisat nîmnat papi, gîlik sînîk tiñgîmîk.

⁸ Nain nola nîndîñ indañguk: Abialok sambat endî tapma ilan kena tîndîlok nain inda-semumbi, Sakalaialî bo Yam-battoñ tapma tîñmepi lom pakuk. ⁹ Palîñilimbi, tapma amali “Wopumdi pataknan nîndî lombi, pama mîliñat si-nîmetak?” embi, tapma ama nîsîlok ep tîndînjî klembi, tîmbi-inda sañala kokîliñ. Kolîmbi, Sakalaia tîmbi indaumbi, it gînañnan loñguk. ¹⁰ Pama mîliñat sinjiloc nain indaumbi, amatam asuptî tapma it sañ jimba gînañ kîmîn tîmbi, nîmolo ti-pakîliñ. ¹¹ Tîmbi Wopumdoek eñalo noli Sakalaialoñ inda-nîmîmbi, pama sinjiloc sisuat wolok kit dîndîm kandañ ikuk. ¹² Ilî kañbi ka-sîlîkñembi, kolan mîsîwîñ. Yambattî ikan nîmoloñga nandîñgukta nîndîñ ti-gamekak: tamga Elisabet endî nîñañga no apmiumbi, koi Yoane kîtiukañ. ¹⁴ Enda tîmbi sîmbaka kîndem daumbi,

* **1:5:** Alon wîn tapma ama gitik endok bep pañjî.

siliśili wopumdi ginañga tokñeukak. Tımbi endok indaina-dañila amatam asupti bo siliśili ti-ñiminekaliñ. ¹⁵ Kusei ñindiñda windiñ tinekaliñ: Wopumdi enda nandum loloñ sínik tilak. Gwañgwa walı kuñgun Wopum bi-ñimekakta tımbi wain ba tuk kimbıñ nim nambekak. Tımbi endi meñ sımbai ginañnan palıñilımbi, Dindim Woñdi tokñenimumbi kuukak. ¹⁶ Endi Isael amatam asup ginañji ep tımbi tambanembi, Wopum Yambatsıloñ undane ñanekaliñ. ¹⁷ Yambattok gembı ba Woñ plofet Elialoñ palmiñguk windiñgangot niñañgalooñ bo palmımbi, Wopumdok telak dama tımbekak. Endi bepsiilok ginañji tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kındem ti-semnekalıñ, tımbi ama Yambattok manda wīkañ endok ginañji tambaneumbi, ama dindim kuañ endok nanandinji klenekaliñ. Windiñ tiñipi, endi Wopum bımbıñdok ti-pañgi pañgi le ti-semekak.”

¹⁸ Tımbi Sakalaialı eñalola nīmbi eñguk, “Mandañgala nītek nandiwambi, biañgan tımbek? Nak gīlik sínik tiñgut, tımbi tamna endi bo gwılat asupgan makleñguk wīn!” ¹⁹ Eumbi niñguk, “Nak eñalo Gabliel, tımbi nak Yambattok ñasıñgan kuñipi, kena pa tīlet. Tımbi nak dıkıta manda embi, giñgit manda kındem nīn ganganlok embi, nani-mulımbi bit. ²⁰ Ale, dık nandi: giñgit manda ganıt wolok tuop Yambatti nain kımıkuknan indaukak. Gan dık mandana nim nanandi-kılık tılañda tımbi nak mañga kımısip gamambi, slak mañga kwap em palımbi, nepek ganıt walı bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli windiñ eñguk.

²¹ Sakalaialı nain ombap tapma it ginañ saknelam pakukta tımbi amatam mandi-pakılıñ endi nandi-bendi tiñimiñgilıñ. ²² Tımbi endi sañ jimba ginañ piñguk nain wolonda endi manda enbektok tuop nim. Slak man kwap em papi, kittiñgot tiñgukta tımbi amatamdi “Endi tapma it ginañ nepek engano sínik no kañak” windiñ nandiñgilıñ.

²³ Tapma ilan kenan tındilok nainniñ taleumbi, Sakalaialı ilnan undane ñam ²⁴ pat-ta-ñaumbi, tamın Elisabet endi gwañgwa minjıp tiñguk. Tımbi yakıp kit tombon endi ilnan gitakan pat-sembeımbi, ñindiñ eñguk, ²⁵ “Wopumdi nain ñindiñgiñt nandi-nambi, amatamdok dausinan maetna tımbi tale-namektok ñindiñ tımbi inda-namlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia niñguk

²⁶ Elisabetti yakıp kit tombon noñgan gwañgwa minjıp ti-paliñilımbi, Yambatti eñalo Gabliel Nasaleit it kwelan Galili kandañ patak wandiñ nīmulımbi, ²⁷ tam sim no ama gitा gama nim kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim wīn endok giñgit wīlimum pakuk. ²⁸ Eñaloli Malialoñ

tombi we n̄im̄mbi n̄ñguk, “Wopumdi ḡinañ siloñ kindem ti-gambi, d̄ik̄ita patak.”²⁹ W̄indiñ eu nandimb̄i, ḡinan m̄ilalimb̄i, nanandin n̄im dakleumbi, ḡinan ḡinañ “Manda wolok kusei w̄in nek?” embi, nanand̄i kena tiñguk.

³⁰ T̄imbi eñaloli n̄im̄mbi eñguk, “Malia. Yambatti ḡinañ kindem ti-gambi nand̄i-gamlak, wala t̄imbi n̄im misiw̄in! ³¹ Nandilañ. D̄ik gwañgw̄a m̄injip̄ t̄imbi, gwañgw̄a t̄ikeukañ endok koi Yesu kitukañ. ³² Endi ama wopum palimb̄i, Yambat Loloñ S̄inik endok n̄ññañ n̄inekalin. Bep pañ Devit endi Israel amatamdox ama wapmañji kuñguk, w̄indiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañji k̄imilim papi,³³ nain taletalen n̄imnat Jekoptok sambat, w̄in Israel amatam, yamb̄i-d̄ikñembi, endok ama wapmañji kuukak.”

³⁴ T̄imbi Malialit eñalo n̄i-nandimb̄i eñguk, “Nepek w̄in n̄itek indaukak? Nak ama git̄a gama n̄im kuñgut, wala.” ³⁵ Eumbi tambane n̄ñguk, “D̄indim Woñdi dikoñnan piumbi, Yambat Loloñ S̄inik endok gemb̄inli gep tapliukak, wala t̄imbi gwañgw̄a apmekañ endi giñgi s̄inik, t̄imbi Yambat enlok N̄ññañ n̄inekalin. ³⁶ D̄ikok sambatka tam no Elisabet en nand̄i-n̄imlañ. Endi ḡilik, t̄imbi ‘En yamin’ w̄indiñ n̄ñgiliñ, gan man n̄indiñgit endi bo gwañgw̄a m̄injipmat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak. ³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop n̄im t̄imbek no n̄im patak.” ³⁸ Eumbi, Malialit tambane n̄ñguk, “Ale. Nak Wopumdox kena wembe s̄ilanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” W̄indiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-wili d̄ikñe t̄imbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet piñlopilatnan platik s̄inik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tamin Elisabet we n̄imñguk. ⁴¹ We n̄imumbi nandumbi, wolongan gwañgw̄a Elisabettok simbai ḡinañ pakuk walibemb̄natgan sasik tiñguk. T̄imbi D̄indim Woñdi endok ḡinañnan tokñeumbi,⁴² wopumgan kitimbi, n̄indiñ eñguk, “Tam n̄indok boñgipniinan d̄ik wakan gw̄ilam gamgamin, t̄imbi gwañgw̄a t̄ikeukañ w̄in w̄indiñgangot gw̄ilam ikan m̄im̄in.”⁴³ Elisabetti w̄indiñ embi yousimbi n̄ñguk, “Gan n̄itek t̄imbi d̄ik Wopumnalok meñli tam piñb̄iñnen nak ñandin nokoñ bilañ?”⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet w̄in kusei n̄indiñda: nak d̄ik we nameñ w̄in nandit nain wolondañgan gwañgw̄a nokok simbatna ḡinañ patak endi siłisili t̄imbi, sasik tik.⁴⁵ T̄imbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak w̄in nand̄i-kwamb̄iñ damb̄i t̄ike-kulañda, amatam diw̄in yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

46 T̄mbi Maliali n̄indiñ eñguk,
 “Walenali Wopum ni-loloñ elak,
 47 Yambat nep k̄im̄itak enda ḡinañna tipti nand̄i-koñgom ti-ñimlak.
 48-49 Nekta, nak endok kena wember p̄imb̄iñen,
 gan endi wandingan embi nand̄i-namguk,
 w̄in Yambat Gemb̄i Molom endi kundit wopuwopum asup
 ti-namguk,
 wala t̄mbi amatam man n̄indiñgit kuañ ba siñgi kunekealiñ
 endi naka ‘amatam d̄iw̄in yapma kle-patak’ w̄indiñ
 naninekealiñ.
 Endi Yambat d̄indim ba giñgi s̄inik,
 50 amatam giñgiñgan ti-ñimañ busuk mamasa ti-semi,
 ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda w̄indiñgangot
 ti-sem-ta-ñaukak.
 51 Endi kundit gemb̄inat pa tiñipi,
 ama ḡinañj̄ ḡinañ n̄isila nandum loloñ tiñguk w̄in ep t̄mbi
 papuseneñgilñ.
 52 Endi ama wapmañ gemb̄inj̄at pipapatsi apma ti-ke-semi,
 amatam kos̄ n̄imnat enda kot giñgit emguk.
 53 Endi amatam nepenepeka lonjiñgilñ enda ḡinañ s̄iloñ
 ti-semumbi, nombo n̄im lonjiñgilñ,
 gan amatam nepek asup pat-semguk w̄in eni-mulimbi, slak
 p̄im ñañgilñ.
 54-55 N̄indok bep pañniila eni-kwamb̄iñ dañguk
 wolok tuop endi kena gwañgwañii Islael wakan epmi
 platambi,
 Ablaam ḡita komblinñii nand̄i-semi,
 busuk mamasa nain taletalen n̄imnat ti-semektok n̄im
 nand̄i-kamalañguk.”
 56 Maliali w̄indiñ eu taleumbi, yakip tipet git no ba nek
 Elisabet ḡita papi, undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

57 Elisabetti gwañgwa ti-ke-tkelok nain indaumbi, n̄iñiañ
 apguk. 58 Endok sambalii git ilnan nasiili Wopumdi
 ḡinañ busuk ti-ñim̄iñguk giñgit w̄in nandimbi, en ḡita
 s̄ilisili t̄mbi, 59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa p̄iñgiu
 dip dombinepi biñgilñ. Biñmbi, beulok koi Sakalaia w̄in
 kit̄inepi eñgilñ, 60 gan meñli “W̄in n̄im” eñguk. Embi,
 “Koi Yoane kit̄ikit̄lok” eñguk. 61 Eumbi n̄iñgilñ, “Sam-
 batsettok boñgipsinan ama no koi Yoane no n̄im patak.”
 W̄indiñ embi, 62 kittiñgan beu ni-nandimbi eñgilñ, “Dik
 kot nek m̄im̄ilok nandilañ?” Eumbi, 63 kundit youyouttok
 nepenepela enbimbi, ti-ke bi miumbi, “Koi Yoane” youkuk.

Youlîmbi, wîn kañbi nandi-bendi tîngîliñ. ⁶⁴ Tîmbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kîmîpi, manda embi, Yambat ni-kîndem dañguk.

⁶⁵ Nepek wîndiñ inda-nîmîumbi, il kwelnan nasili kundit wîn kañbi misiñgîliñ. Tîmbi nepek indañguk wolok gîngitti sapakñanembi, Judia kwet jañgînnan tuop ñataleñguk. ⁶⁶ Tîmbi kasat wîn nandiñgîliñ endi gitik nandi-kwînakwînaalembi, Wopumdi gwañgwa wîn gembînlî kasopmîlak wîn ka-nandi-tomgîliñda ñîndiñ e-nandiñgîliñ, "Gwañgwa walî bendi wopum dambi, ama nîtein sînîk indaukak?"

Sakalaiali Wopum Yambat ni-kîndem dañguk

⁶⁷ Tîmbi Dîndîm Woñdî Yoanelok beu Sakalaialok gînan tokñeumbi, Yambattî manda eelok niñguk wolok tuop embi, ñîndiñ eñguk,

⁶⁸ "Nîndi Wopum, Islaellok Yambat,
en kusei ñîndiñda ni-kîndekîndem ti-nîmîna:
endi amatamñii nandi-nîmbi,
toptop kolan gînañ nanin nîp tuambi, nîp kîmîkuk.

⁶⁹ Endi enlok kena aman Devit endok komblinñii
boñgîpsînan nanin ama gembînat no nîp kîmîlektok
tîmbi inda-nîmguk,

⁷⁰ wîn damañgan plofet amâniila enbîmbi eñgîliñ wolok
tuop.

⁷¹ Endi kanjîknii ba ama gitik nandi-kola ti-nîmañ endok
kîsînan nanin nîpma tîkeuktok wîndiñ tîñguk.

⁷² Endi bep pañnii busuk mamasa ti-sembe,
en gitâ toptop tîñguk wîn nîm nandi-kamalaukak.

⁷³ Endi enlok koi plon sotni Ablaam ñîndiñ ni-kwambîñ
dañguk:

⁷⁴ endi nandi-nîmbi, kanjîkniilok kîsînan nanin nîpma
tîkembi,
nîp tîmbi pañgîtaumbi,
mîsîmîsî nîmnat ni-wowoñ tîñipi,

⁷⁵ kuamîñ tuop endok dainan gîngîtnîiñgot dîndîm ku-ta-lonekamîñ.

⁷⁶ Tîmbi niñana dîkok kandañ nak ñîndiñ elet:
Yambat Loloñ Sînîk endi dîk enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dîk Wopum dok telak dama tîmbi,
telak ti-dîndîm e-nîmekaañ,

⁷⁷ wîn dîk amatamñii ñîndiñ eni-daut ti-semekañ:
"Wopumdi sepmeuktok nandîlak, wolok tuop yomji bi-samekak."

⁷⁸ Nîndok Yambatni endi gînañ busuk molomda tîmbi
wîndiñ tîlak.

Endi ama wîn ni-mulîmbi,

maim sonan wandin endi kunum ginañ nanin nindoñ pimbí,
 79 ama yomjila tímber kímlím ginañ kímdok gíngít kuañ kolí sale-semlak,
 endi busuktok telaknan ninañgilimbí kune kamíñ.”
 Sakalaialí plofet manda wíndiñ eñguk.

80 Tímber gwañgwa wali bendi wopum daumbi, ginan tipti wíndiñgot gembilañguk. Tímber endi kwet ama nímnatnan ña ku-ta-níakap, nain wín indaumbi, Islael amatam dok dausinan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gitik kiup ka-díkñeñguk endi kwet tuop kot sambat tímbeクトok nandimbí, wolok tuop endíkñe manda no kímlím ñañguk.
 2 (Kwiliniusli Sisalok kapmainan Silia provinslok kandíkñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat wali indañguk. Damañgan wandin no ním tíndiñ.) 3 Wíndiñda amatam gitikti kosí kímitnepi bep pañ kasatsílok isi kuseinan ñañgilíñ.

4 Josepti wíndiñgangot tíñguk. Endi ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta tímber, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wín bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk. 5 Ñambi, Malia gíngít wílímum papi, gwañgwa mínjip tíñguk en nañgilimbí, yakan koset kímittepi ñañgímik. 6 Ña tom palíñilimbí, gwañgwa tíketíkelok nain indaumbi, 7 Malialí gwañgwa telak dama tikeñguk. Tíkembí, sandumdi tímip imbi, makauktok jawañ ginañ kímíkuk. Wín it kiyau tokñeñgukta tímber makauktok ilan lo pakímik.

8 Tímber wandiñ kandañ sipsip kandíkñe ama díwín endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-díkñe kena tim tí-pakíliñ. Tí-palíñilimbí, 9 Wopumdi eñalo no nímulím endoñ bi indaumbi, Wopumdox kolsalen walalan bien endok plon youlím kañbi, kolan misiñgilíñ. 10 Gan eñaloli enguk, “Síndi ním misinelíñ! Nak gíngít manda kíndem no síndoñ tike bílet, tímber manda wali amatam gitik ginañjí youlím, silišíli tinekalíñ. Manda wín níndiñ: 11 ama ñin Yambat en amatamníi sepmeクトok ní-mutak, wín Mesia Wopumni, endi man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak. 12 Nak manda biañgan elet wín síndi níndiñ ka-nandínetañ: síndi gwañgwa gímín wakan tímber indaumbi, sandumdi tímip imbi, makauktok jawañ ginañ kímlím palím kanetañ.” 13 Eñaloli wíndiñ eumbi,

platik sînîk eñalo kîmîn wopumdi kunum gînañ nanin pi indambi, Yambat ni-kîndem dambi, niñdiñ eñgilîñ,
¹⁴ “Kunum loloñen gînañ Yambattok koi ni-ta-lowit, tîmbi kwelan amatam gînañ kîndem ti-semlak endok kan-dañ busuk pat-semekak.”

¹⁵ Tîmbi eñaloli yambimbi, kunum gînañ undane ñataleumbi, sipsip kandîkñe amali niñiñgan e-nandi tîmbi eñgilîñ, “Yakñe! Nepek indalak wiñ Wopum en niñi-daklelak, wala tîmbi Betleem ñâmbi kana!” ¹⁶ Wiñdiñ embi, platik sînîk ñâmbi, Malia git Josep ep tîmbi in-daumbi, gwañgwâ wiñ wakan makauktok jawañ gînañ palim kañgilîñ. ¹⁷ Kañbi, eñaloli gwañgwâ wolok plon manda enguk wiñ kasat ti-semgilîñ. ¹⁸ Tîmbi amatam sipsip kandîkñe amalok kasat wiñ nandiñgilîñ endi gitik nanandi kena tiñgilîñ. ¹⁹ Gan Malia endila manda wiñ gitikgan gînan gînañ dasimbi, nandi-kwînakwînalembi pa kuliñguk.

²⁰ Tîmbi sipsip kandîkñe amali undanem kenanjinan pi ñañgilîñ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indañgukta tîmbi endi nepek gitik nandîmbi kañgilîñ wolok Yambat ni-kîndekîndem embi, koi ni-ta-loñgilîñ.

²¹ Sande noñgan taleñilîmbi, gwañgwâ gîmin pîñgiu dip dombindombilok nain indaumbi, meñ beulî koi Yesu kitîñgimîk. Endi gama meñ sîmbai gînañ niñ palîñilîmbi, eñaloli koi wakan ikan kitîñguk.

Simeon gitâ Analî tapma ilan Yesu gwañgwâ Mesia en wakan ka-dakleñgimîk

²² Moseli endikñe manda diwîn kîmîkuk walî niñdiñ elak: tam gwañgwâ ikan tiketiken endi nitek tîmbi, bîndambo Yambattok dainan ti-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikñe manda wiñ kîmit-kleñdemîktok nain in-daumbi, Malia git Josep endi gwañgwâ tikembi, Wopum enlok bi-ñîmîndepi Jelusalem ñañgimîk. ²³ Endi Wopum dok endikñe manda ñin tañgonendemîktok wiñdiñ tiñgimîk, “Sîndi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gitik Wopum enlok bi-ñîmînekalîñ.” ²⁴ Tîmbi Wopum dok endikñe mandalî elak wolok tuop endi “mambaip sim tipet ba monîk no mambaip wandin tipet” tapma tiñdemîktok nandîm ñañgimîk. *

²⁵ Nain wolonda ama no Jelusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama diñdim, Yambattok endikñe manda kîmit-klembi, ama nin Yambatti ni-mulîmbi Isael amatam eni-busuk ti-semekak en mandîmbi kuñguk. Tîmbi Diñdim Woñdi en gitâ papi, ²⁶ niñdiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambîñ dañguk

* **2:24:** Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

wiñ kaukak. ²⁷ Tiñbi Dindim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ginañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beulî endikñe mandalî elak wolok tuop ti-nimindemiktok en wandiñ tiñke ñaumbi, ²⁸ Simeondi gwañgwa wiñ kañbi tiñke apmbi, Yambat we niñmimbi niñguk, ²⁹ "Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala tiñbi man niñdiniñgit kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengar semba. ³⁰ Nak ama nindi gamanda amatamgai niñmekak en ip dautnalî kalet. ³¹ Dik en ikan niñmbi taleumbi ni-mulim amatam gitikti en kanekaliñ. ³² Tiñbi Islael amatamgai niñda kot giñgit niñmekak, ba amatam diwîndok telaka kolî sale-semekak."

³³ Simeondi gwañgwala wiñdiñ eumbi, meñ beulî wiñ nandimbi, nanandi kena tiñgimik. ³⁴ Tiñbi Simeondi gwilam tiñsebi, Yesu meñ Maliala niñdidiñ niñguk, "Nandilañ. Yambatti gwañgwa niñ niñmbi taleumbi, Islael amatam asup endi en kimit-kleañ ba nim wolok tuopgan Yambattok dainan pi pñekaliñ ba it-kwambîñ danekaliñ. Gwañgwa wali kimsalen no wandin Yambat en kimitkuk, gan amatam asupti siñgi wiliñmekaliñ. ³⁵ Enda tiñbi amatam ginañ nanandinji sembin wiñ tiñbi dakle-taleukak. Tiñbi nepek niñañgalà inda-niñmekak kusei wala tiñbi sîmba gawattî kakit man pisiknat nomik waleñga bo youlekak." Simeondi wiñdiñ eñguk.

³⁶ Tiñbi plofet tam gîlik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat tiñbimbi, gwilat kit tombon tiñpetgot yakan kuñgimik. Kukap, ³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bîkap, gwilat 84 gitik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñipi, tim sandap Yambat ni-wowoñ tiñipi, nanañ kimsipbi, niñmolo pa tiñguk. ³⁸ Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gitâ Simeon yambimbi, endoñ bîmbi, wolongan gwañgwa wala tiñbi Yambat we niñmiguk. Tiñbi amatam gitik Mesia Jelusalem nasi miłlap ginañ nanin epmektok indaukak endok mandimandi kuñgilîñ enda Analî gwañgwa wolok indaindanla giñgit eni-ta-ñañguk.*

³⁹ Yesu meñ beulî Wopumdok endikñe mandalî elak wolok tuop tiñtalembi, iset kwestenan Nasalet Galili kwelan undane ñañgilîñ. ⁴⁰ Tiñbi gwañgwa wiñ nanandin kîndemli gînan tokñeumbi, bendi kwambîñ daumbi, Yambatti ginañ kîndem tiñmiguk.

Yesu gwañgwali Beulok ilan palektok nandiñguk

* **2:38:** Jelusalem wiñ Islael amatam gitik endok plon e-yout tilak.

⁴¹ Gwìlat tuop kamaikamai nain[†] indalìñgukta, Yesulok meñ beulì Jelusalem pa ñayañgìmìk. ⁴² Tìmbi Yesulok gwìlat 12‡ tìmbìmbi, tañgìmìk tuop klembi, Jelusalem londapi Yesu gità ñañgìmìk. ⁴³ Nà pakap, gwìlat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwà en Jelusalem kandañ sakñelam pakuk wìn nìm ka-nandìmbi kañip ñañgìmìk. ⁴⁴ Endì “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgìpsinan ñalak” wìndìñ nandìñipi, sandap noñgan nandì-bendi nìmnat telak ñañgìmìk. Ñambi, kusei kìmipi, sambatsettok ba nosettok boñgìpsinan lonjìñgìmìk. ⁴⁵ Lonjì nìm kañbi, undane Jelusalem ñañipi lonjìñgìmìk.

⁴⁶ Tim sandap tìpet git no lonjìlonjì kena tì-ñambi, gwañgwà tapma it sañ jimba gitanañ tìmbi indaumbi, kañgìmìk wìn: endì endaut ama endok boñgìpsinan pipapi, mandanjì nandìmbi, wolok kuseila eni-nandì pa tìñguk. ⁴⁷ Endì mandanjì nandì-daklembi, kìndem tambane-semgukta tìmbi ama endok mandan nandìñgìliñ endì gitìkgandi nandì-sìlikñembi, nanandì kena tìñgìliñ. ⁴⁸ Tìmbi meñ beulì en kañbi ka-sìlikñembi, meñli nìñguk, “Gwañgwà kambak, nekta ñìndìñ sìnik nìlamitañ? Nandilañ, beka nìti gep lonjì kuñipi, nandì-bendi wopum tì-gamamìk.” ⁴⁹ Eumbi enguk, “Nìtek tìmbi nep lonjìm kuamìk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wìn sitì nìm nandìñgìmìk ba?” ⁵⁰ Wìndìñ eumbi, manda wolok kusei nìm nandì-dakleñgìmìk. ⁵¹ Tìmbi walinin meñ beu gità pìmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Tìmbi meñli nepek gitìk gwañgwàlok plon indañguk wìn gitanañ nandì-dasimbi kìmít-nandì-kuñguk.

⁵² Tìmbi Yesulok pìñgìuli bendì wopum daumbi, nanandin bo wìndìñgangot tìñgukta Yambat ba amali bo wìndìñgot nandì-koñgom tì-ñìmìñgìliñ.

3

Yoaneli Wopum dok telak tì-dindime kena tìñguk

¹ Tìmbi Sisa Taibelius endì Roma kwet tuop wolok ama wapmañjì kuumbi, gwìlat 15 tìmbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dìkñeumbi, Elotti Galili distrik ka-dìkñeñguk. Tìmbi Elottok konombal Filipti Itulia gità Tlakonitis distrik ka-dìkñeumbi, Lisaniaslı Abilene distrik ka-dìkñeñguk. ² Tìmbi Anas en

[†] **2:41:** Gwìlat wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiñguk wìn nandì-pakañ. [‡] **2:42:** Juda amatamdi ñìndìñ nandìñgìliñ: gwañgwà no gwìlat 12 ombìlak en ip amalok jimba plon tomlak.

gīta Kaiafas endi tapma amalok telak damanjī kuñgiṁik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok nīñāñ endi kwet ama nīmnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda nīmbimbi,³ Jodan tuk baliliñ tuop kuñipi, manda eu pīumbi, amatamda nīndiñ enguk, “Yambatti yomjī bi-samektok sīndi gīnañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

⁴ Yoaneli kena tiñguk wīn plofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa gīnañ nīndiñ youyoulin patak,

“Ama noli kwet ama nīmnatnan kuñipi, nīndiñ kītīlak,
‘Wopumdoł telak ti-dīndīm e-nīmīt!

Telak kelam ti-dīndīm e-nīmīnekalīñ!

⁵ Kwet wīliñ gitik taplum tokñeumbi,
kwet jañgīn ba kwet kīmīn gitik ti-jamilenekaliñ.

Tīmbi telak kelam ti-dīndīm embi,
telak lopilat yout dīndīmembi tīmbi jamilaukak.

⁶ Tīmbi amatam gitikgandi Yambatti telak nītek plon epma
ti-keukak wīn ka-nandīnekalīñ.”^{*}

Aisaiali manda wīndiñ youkut wolok tuop Yoaneli tiñguk.

⁷ Tīmbi nain tuop ama kīmīn wopumgandi Yoaneloñ bīmbi, gīnañ tambatambattok tuk i-semektok nīmbimbi, nīndiñ pa eniliñguk, “Malet sañandok komblinñii, sīndi nokoñ bīmbi, tukgot inelīñdok nandañ ba? Nindi sanbīmbi, telak wīndiñ Yambattok gimbīt inda-samekak wīn makleneliñ? Sīndi kolanjīlok kīnjanlı sapma kleuktok nandaña,⁸ gīnañji tambanembi, wolok bien kuñgunjīnan tīmbi indaumbi, gīnañji gīnañ nīndiñ nīm nandīnekalīñ, ‘Bep pañni Ablaam endok kīndemla tīmbi Yambattok gimbīt maklenekamiñ.’ Nak sanba nandīwit: Yambatti kīndem kawat nīn ep tīkīleumbi, Ablaamdoł komblinñii indaneliñ wīn! Wala tīmbi sīndi bien kīndem nīm laliyañda, kilamek!⁹ Kapinoñgo komba kuseinan ikan kīmīkīmīlin patak. Komba bien kīndem nīm pa laliyañ gitik wīn jīnbīm gīlo-taleumbi, komba gīnañ kolı pīm dīukak.”

¹⁰ Tīmbi amatamdi nī-nandīmbi eñgilīñ, “Wīndiñda nītek tīnekamīñ?”¹¹ Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi tīpet palmīlakta, ama no kiupi nīmnat enda no mīlok. Ba nanala wīndiñgangot tīlok.”¹² Tīmbi takis epep ama dīwīn endi wīndiñgot tuk i-semektok bīmbi nī-nandīmbi eñgilīñ, “Endaut, nīndi nītek tīnekamīñ?”¹³ Eumbi enguk, “Sīndi gavmandi takis epneliñdok elak wolok tuopgot epbi, nīm maklenekaliñ.”¹⁴ Tīmbi mik amali wīndiñgangot nī-nandīmbi eñgilīñ, “Tīmbi nīndiila nītek tīnekamīñ?” Eumbi enguk, “Sīndi ama nolok mīnem kasīlenelīñdok tīpiñpiñe nīm tī-nīmnekalīñ, ba manda plon siñgin joñgo

nim sinekalin. Tambo sindi kenanjilok tuan samañ wala nandum tuop timbekak.”

¹⁵ Timbì amatam Yoanelok mandan nandìngiliñ endok gìnanjì mìlalìmbi, gìnañjì gìnañ ñìndìñ eñgilìñ, ‘Mesia en wakan bek’. Wìndìñ nandi-kwìnakwìnalembi, nìtek indawìk wala mandìngiliñ. ¹⁶ Timbi Yoanelì amatam gitikta ñìndìñ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam ti-kulet. Gan ama no indaup tìlak endok gembìnlì nak napma klelak. Endì wakan Dìndìm Woñ kombanat i-samekak. Timbi nak pìmbìñen ñandin ñalì endok kesii gwìlap ki-undilìmettok tuop nim. ¹⁷ Ama no plaua mìnjip git gwìlap ep danbi, mìnjip wìsi-kopi, gwìlap ba kìlikìlik siu dìlak, wìndìñgangot ama indaup tìlak endì amatam ep danbi, gìngitñii epbi, dìwìn komba taletalen nimnat gìnañ ep siu dìnekalin.”

¹⁸ Yoanelì wìndìñ embi, molo manda dìwìn asup eñipi, gìngit manda kìndem amatamda eni-ta-kuñguk. ¹⁹ Timbi ama wapmañ Elotti konombal Filip endok tamìn Elodias matikeñguk ba ti-bomboe kusei kusei dìwìn tiñgukta timbi Yoanelì pa ni-ñombìñguk. ²⁰ Gan Elotti ti-bomboen wìn nim ka-daklembi, nombo yousimbi, Yoane ti-kembi, it kwambìñ gìnañ kìmìlim pìñguk.

²¹ Yoanelì amatam gitik gìnañjì tambineñgiliñ wìn tuk i-semñipi, Yesu bo tuk i-ñimiñguk. Tuk i-ñimìumbi, nimolo tiñilìmbi, kunum gìnañ dìlì tombìmbi, ²² Dìndìm Woñdi inda-daklembi, monìk mambaip walan indambi, endok plon pi pipakuk. Timbi kunum gìnañ nanin kitikiti no ñìndìñ kitìu pìñguk, “Dìk niñana noñgan sìnik. Nak gìnañnalì gep kasilembi, dìka walena kìndem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññiilok kot sambat

²³ Yesuli gwìlat 30 nìtepek ombìmbi, kenan kusei kìmìkuk. Amatam enda nandìngiliñ en Joseptok niñaañ. Timbi Josep endì Eliloc komblin, ²⁴ Eli wìn Matattok komblin, Matat wìn Livailok komblin, Livai wìn Melkilok komblin, Melki wìn Janailok komblin, Janai wìn Joseptok komblin, ²⁵ Josep wìn Matatiaslok komblin, Matatias wìn Amoslok komblin, Amos wìn Nahumlok komblin, Nahum wìn Eslilok komblin, Eslì wìn Nagailok komblin, ²⁶ Nagai wìn Maattok komblin, Maat wìn Matatiaslok komblin, Matatias wìn Semeindok komblin, Semein wìn Josektok komblin, Josek wìn Jodalok komblin, ²⁷ Joda wìn Joanandok komblin, Joanan wìn Resalok komblin, Resa wìn Selubabellok komblin, Selubabel wìn Sealtiellok komblin, Sealtiel wìn Nelilok komblin, ²⁸ Neli wìn Melkilok komblin, Melki wìn Adilok komblin, Adi wìn Kosamlok komblin, Kosam wìn Elmadamdok komblin, Elmadam wìn Erlok komblin, ²⁹ Er wìn Josualok komblin,

Josua wîn Eliesellok komblin, Eliesel wîn Jolimlok komblin, Jolim wîn Matattok komblin, Mattat wîn Livailok komblin, 30 Livai wîn Simeondok komblin, Simeon wîn Judalok komblin, Juda wîn Joseptok komblin, Josep wîn Jonamlok komblin, Jonam wîn Eliakimlok komblin, 31 Eliakim wîn Melealok komblin, Melea wîn Menalok komblin, Mena wîn Matatalok komblin, Matata wîn Natandok komblin, Natan wîn Devittok komblin, 32 Devit wîn Jesilok komblin, Jesi wîn Obettok komblin, Obet wîn Boaslok komblin, Boas wîn Salmondok komblin, Salmon wîn Nasondok komblin, 33 Nason wîn Aminadaptok komblin, Aminadap wîn Atmindok komblin, Atmin wîn Arnilok komblin, Arni wîn Heslondok komblin, Heslon wîn Peleslok komblin, Peles wîn Judalok komblin, 34 Juda wîn Jekoptok komblin, Jekop wîn Aisaktok komblin, Aisak wîn Ablaamduk komblin, Ablaam wîn Telalok komblin, Tela wîn Nahollok komblin, 35 Nahol wîn Seluktok komblin, Seluk wîn Reulok komblin, Reu wîn Pelektok komblin, Pelek wîn Ebellok komblin, Ebel wîn Selalok komblin, 36 Sela wîn Kainandok komblin, Kainan wîn Alpaksattok komblin, Alpaksat wîn Semdok komblin, Sem wîn Noalok komblin, Noa wîn Lamettok komblin, 37 Lamek wîn Metuselalok komblin, Metusela wîn Enoktok komblin, Enok wîn Jalettok komblin, Jalet wîn Maalalellok komblin, Maalalel wîn Kainandok komblin, 38 Kainan wîn Enoslok komblin, Enos wîn Settok komblin, Set wîn Adamduk komblin, tîmbi Adam wîn Yambatti tîmbi indañguk.

4

Satandi Yesu tî-kuyuk tî-ñîmîñguk

¹ Tîmbi Yesuli tuk i-taleumbi, Dîndim Woñdi gînan gînañ tokñe palîmgukta nañgilîmbi, Jodan tuk bim kwet ama nîmnatnan ña kuñguk. ² Wandîñ tim sandap 40 dou mîlat tî-kuñilîmbi, Satandi tî-kuyuk pa tî-ñîmîñguk. Nain wolonda nanañ no nîm nam, slak kuñilîmbi, tim sandap walî taleumbi, nanañ gawat tîñguk. ³ Tîmbi Satandi ñîndîñ nîñguk, “Dîk Yambattok Nîñan sîníkta, kusaka tîmbi dakteuktok kawat ñîn nîmbîmbi, nanañ indawîn!” ⁴ Eumbi tambane nîñguk, “Wîndîñ nîm. Yambattok manda no ñîndîñ youyoulin patak, ‘Ama nanañlîñgot kuñgun mîuktok tuop nîm.’ ”⁵

⁵ Tîmbi Satandi kwet loloñen nolok nañgip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ wîn gitîkgan walawalan nomîk nain dumangan daulîmîmbi ⁶ nîñguk, “Kwet gitîk wolok gembîn ba paman wîn nokok kîtnanan kîmîlîm kadîkñelet, wala tîmbi ama nola ba nola mîmîlok nandîmbi,

kindem kiinan kimīlet. Nepek gitik wîn dîk gam-taletalelok nandilet, ⁷ wîn tîkap dîk kesitnanan mîlelem ti-nameñda, nepenepek gitik wîn dîkok giñgit ti-taleutak.” ⁸ Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Dîk Wopum Yambatka mîlelem ti-nîmîmbi, en noñgangot kîmit-klelok.’”^{*}

⁹ Tîmbi Satandi Yesu nañgīpi, Jelusalem tapma it pendim kusip plon lo kîmîpi niñguk, “Dîk Yambattok Niñaañ sînkta, niñananin dîkopi ma pi! ¹⁰ Kusei niñdiñda dîk nîm kolau-tañ: Yambatta manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Endi eñaloñiilok kisinan gapipi, gambi-dîkñeneliñdok enbekak.’ ¹¹ No wîn niñdiñ, ‘Endi kîsili gep wit-ta-loumbi, kawatti kesika nîm gaulek.’”^{*} ¹² Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda niñdiñ elak, ‘Dîk Wopum Yambatka endok gembîn inda-dakleuktok ti-kuyuk nîm ti-nîmekañ.’”^{*}

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitik ti-nîmum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sîsinîk Yesu endi enlok kuseiñin tîmbi dakleñguk

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakleñguk

¹⁴ Tîmbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dîndim Woñdok gembî plon kuliñgukta endok giñgit walî kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk. ¹⁵ Tîmbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñîpi, it kiyaunji gînañ giñgit manda eni-daut ti-sem pa tîmbîmbi, amatam gitikti koi giñgit ti-ke-loñgilîñ.

¹⁶ Tîmbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguñnan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tiñdin klembi, it kiyaun gînañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi miłalîmbi, ¹⁷ plofet Aisaialî manda youkuk wîn tîkembali, enda miñgilîñ. Mîumbi piñsapi, manda niñdiñ pakuk wîn tîmbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ “Wopumdi giñgit manda kindem ama piñbîñesila enbettok nanbi taleñguk,

wala tîmbi endok Woñdi gembîn namlak.

Endi manda niñdiñ ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ wîn piñsat-semnekaliñ,

ba dausî sipmiñsipliñ endok dausî tîmbi tom-semnekaliñ.

Tîmbi endi niñdiñ tîmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi piñbîñen kuañ endok miłapsi tîmba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak wîn ewa piukak.”^{*}

* 4:8: Lo 6:13 * 4:11: Kap 91:11-12 * 4:12: Lo 6:16 * 4:19: Aisaia 61:1-2, 58:6

20 Manda wîndiñ pinat-talembi, pepa kwasa wîn kwasanembi, it kiyau kena amala bînda mîmbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Tîmbi it kiyau gînañ pakiliñ endi gitikgandi daut endañgot deiñgilîñ.

²¹ Tîmbi Yesuli kusei kîmipi, manda ñîndiñ enguk, “Gîngit manda pinalam nandañ walî man ñîndiñgit bien indadaklelak.” ²² Wîndiñ eumbi, amatam gitikti ni-kîndem dambi, mandan nandum galkñat sînik tîngukta nanandi kena tîmbi eñgilîñ, “Nîtek tîmbi Joseptok niñgan walî manda wandin elak?” ²³ Eumbi enguk, “Biañganak, sîndi eyout manda ñîndiñ naniñetañ, ‘Tîmbi kîndenda ama, dîk dîtnalok piñgipka tîmbi kîndem da-mek’, wîn Kapaneam it kwelan kena tîmbiñ gîngitka nandîñgiñiñ, wîndiñgangot ñolok ika kuseinan tîmbiñ kana!”

²⁴ Wîndiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiili not niñ pa ti-ñîmañ. ²⁵ Sîndi plofet Elia nek tînguk wîn nandî-ñîmit: endi kuñilîmbi, gwîlat ti-pet git no git yakip kit tambon noñgan gwi no niñ pîumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Isael kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgilîñ, ²⁶ gan Yambatti Elia wîn endoñ niñ ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoñnan ni-mulim ñâmbi tîke kîmîkuk. ²⁷ Tîmbi plofet Elisali kuñilîmbi, Isael kwelan Juda amatam asupti wanda kwambibîñ yambo mawatsiat kuñgilîñ. Gan Elisali endoñnan nanin no niñ tîmbi kîndem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tîmbi kîndem dañguk.”

²⁸ Tîmbi it kiyau gînañ pakiliñdi Yesulok manda wîn nandîmbi, gînañji komba dîumbi ²⁹ mîlapî, en it kwet pawan kle munjulim ñâñguk. Isi kwest wîn kwet kîmîn plon pakukta, jîmbiñ malapnan tîke nañgip ñâmbi, munjut kolî piuktok ñâñgilîñ. ³⁰ Gan endi undanembi, kîmîn gitik boñgipsi gînañ yapma klembi, walinin pi ñâñguk. ³¹ Ñâmbi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda gîngit manda endaust sem pa tîliñguk. ³² Endi ama biesili manda gembînat eañ wîndiñ eñgukta tîmbi nandî-gitîngitik tîngilîñ.

Yesuli amatam ep tîmbi kîndem daumbi, gîngit manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli gînan gînañ piñguk endi it kiyau gînañ lom pakuk. Endi wopumgan kwawa tîñipi eñguk, ³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dîk nekta niñdoñ bîlañ? Dîk niñp tîmbi kolaneñdok bîlañ ba? Nak kusaka nandîlet: dîk Yambat enlok kena ama giñgi

sìnìk wìn.”³⁵ Wìndiñ eumbi, yal kolan wìn ni-ñombiñipi eñguk, “Dìk mañga masipbi, amalok gìnán nanin lambim po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama wìn munjut kolimbi, ama pakiliñ endok boñgipsinan piñguk, gan yal endi ama wìn nìm tìmbi kolaumbi, slak lambim po ñañguk.³⁶ Tìmbi amatamdi kundit wìn kañbi ka-silíkñembi, nanandi kena tìmbi, niśiñgan e-nandit tìmbi eñgililñ, “Kai, ama ñalì manda nitnein sìnìk elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembìnat enbumbi lambim po ñañ!”³⁷ Yesuli kundit wandin tìmbimbi, endok gitngit walì kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiayu ginañ nanin pìmbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jìmbat tìmbi, piñgiu komba dìumbi pakuk. Tìmbi Yesuli en tìmbi plap tauktok ni-nandumbi,³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jìmbat ni-ñombiumbi, tam wìn kañ biñguk. Wìndiñ tìmbimbi, tam piñgiu nandum pañgitaumbi, plapkan milapi, Yesu git nolii yambi-dìkñeñguk.

⁴⁰ Maim pìumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jìmbat kusei kusei inda-semguk wìn Yesuloñ yanañgip bìumbi, kiilì ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep tìmbi kìndem dañgililñ.⁴¹ Tìñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakit ep kle-semumbi, kwawa wopumgan tìñipi po ñambi, ñìndiñ eñgililñ, “Dìk Yambattok Niñañ sìnìk.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk wìndiñ nandit ñìmìñgililñ, wala tìmbi enombimbi, manda eelok e-kìmìsip tì-semguk.

⁴² Kwet salaup tìmbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama niñnatnan ñambi pakuk. Tìmbi amali lonji kukap tìmbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gitá papatok niñgililñ,⁴³ gan endi ñìndiñ enguk, “Yambatti amatam yambi-dìkñembi, ama wapmañji kulak wolok gitngit manda kìndem ewa piuktok endi nanì-mukuk, wala tìmbi nak it kwet dìwinnan bo ñauttok een.”⁴⁴ Wìndiñ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyaunji gitnañ manda eu piñguk.

5

Petlo git noliili Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñgililñ

¹ Nain nola Yesuli Genesalet tuk guañ kìnanjatnan ilimbi, amatam kìmìn wopumdi Yambattok manda nandinepi kle-gimbupi, ñasì ñasìñgan tìñgililñ.² Tìmbi Yesuli kìnanjatnan kikeñ tìpet palim kañbi, mikbalak epep amali kikeñji bimbi, liksì wìlip pakiliñ yambiñguk.³ Yambim endoñ ñambi, kikeñ nolok plon lombi, kikeñ molom Simon enda kambak

munjulim ñaña euktok niñguk. Eumbi, wîndiñ tîmbîmbi, wolok pipapi, giñgit manda eni-daut kenan yousimbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñindiñ niñguk, “Dik tuk guañ boñgipnan ñambi, mîkbalak epeplok lîksî wîn mep kîmîlîm gînañ ma pîwît.” ⁵ Eumbi tambane niñguk, “Endaut, ñindi tim ombap kena gîm slakan tîmiñ, tîmbi mîkbalak bien no nîm epmîmîñ. Gan dikok mandala joñgo bîndambo lîk mep kîmîlam pînetañ.” ⁶ Wîndiñ embi, endi lîksî mep kîmîlîm pîumbi, mîkbalak asup sînîk melîmbi, lîk blañganenepi tiñgilîñ. Wîndiñ tîmbîmbi, ⁷ nosii dîwîn kîkeñ nolok plon kuñgilîñ endi bi ep pañgitaneliñdok kit wayo kot-semum bîmbi, ep pañgiتاñgilîñ. Tîmbi mîkbalak kîkeñ tipet wolok gînañ ep dasi tokñeumbi, kîkeñ ti pet tuk gînañ pîndepi tiñgîmîk.

⁸ Tîmbi Simon Petlolî wîndiñ indaum kañbi, Yesu kesiinan mîlelem tîmbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.” ⁹ Kusei ñindiñda endi wîndiñ tiñguk: en wakît ama gitik en gitâ kîkeñ plon pakiliñ endi mîkbalak asup epgiliñda tîmbi misimbi, nanandi kena tiñgilîñ. ¹⁰ Tîmbi Sebedilok niñañiit ti pet Yakobo git Yoane Simon gitâ mîkbalak epep kena pa tiñgîmîk endi wîndiñgangot tiñgîmîk. Tîmbi Yesuli Simon nîmbi eñguk, “Nîm misiwîñ. Dik mîkbalak tiatia tiлаñdi gamanda amatam eni-tiatia kena tîmbi kuukañ.” Wîndiñ eumbi, ¹¹ endi kîkeñ ep tiañeumbi, kînanjat kwambîñnan loumbi, nepenepek gitik bi-talembi, Yesulok gwañgwâ indambi, en kle kuñgilîñ.

Yesuli ama jîmbat yambo mawalat no tîmbi kîndem dañguk

¹² Yesuli Juda amatamdok it kwet no pakuk wandiñ kuñlîmbi, ama no pîñgiu gwîlap gitik yambo mawattî sipmîñguk endi bim Yesu kañbi, pi pîm timan dai kwet plon kîmîp pîndîm papi, ni-kukulembi eñguk, “Wopum, ti kap dik nep kîmîlep nandilañda, guma jîmbatna tîmbi taleumbi, kîndem dawa.” ¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama wîn ti ke-kañbi niñguk, “Nak nandî-gamlet. Dik kîndem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambîñ wali pailîmbi, kîndem dañguk. ¹⁴ Tîmbi Yesuli manda kwambîñ nîmbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nîm ti-semekañ. Nîm sînîk. Dik ñambi, gwîlapka tapma amala daulîmîumbi, jîmbatka talelak wîn gambi-dakleutak. Tîmbi amatamdi wandañga biañgan ip talek wîn gambi-nandîneliñdok dik tapma tîmbekañ, wîn Moseli endikñe manda kîmît-nîmguk wolok tuop.”

Yesuli wîndiñ eñguk,¹⁵ gan kena tiñguk wolok giñgitti sapakñane sînîk taumbi, amatam asupgandi mandan nandînepi ba jîmbatsî kle-semektok Yesuloñ bîmbi, kîmîn pa tiañgilîñ.¹⁶ Gan Yesuli wandingan embi, yambîk bimbi, engan kwet ama nîmnatnan ñam, nîmolo pa tîlîñguk.

Yesuli yom bimbilok gembî palmiñguk wîn daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilîmbi, Falisi ama gitâ endîkñe manda nandî-tale ama endî lo ñasîñgan pipakîliñ. Endî Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bîmbin. Tîmbi Wopumdok gembîn jîmbatsiat ep tîmbi kîndem dalok Yesuloñ palmiñguk.¹⁸ Nain wolonda ama dîwîndi nosi no kii kesii dalandan tañgo plon tañgonem bîmbi, Yesuli it pakuknan lom dainan kîmîtnelîñdok ti-tlakîliñ.¹⁹ Amatamdi it wîn tokñeñgilîñda tîmbi endî it gînañnan bem loneliñdok tuop nîm, wala tîmbi endî it pendîm bat wolok lombi, pendîm wiap blanganembi, toalî tañgo plon top gîlîm dambî, bium pi amatam boñgîpsinan Yesulok kuañnan piñguk.²⁰ Wîndiñ tîmbîmbi, Yesuli nanandi kîliktitjîlok bien ka-nandîmbi, ama wala ñîndiñ nîñguk, "Notna, yomga gitik wîn bi-gam-taletalen." Wîndiñ eumbi,²¹ endîkñe manda nandî-tale git Falisi ama endî kusei kîmîpi, nîsîñgan ñîndiñ e-nandi tiñgilîñ, "Yakii, ama manda winjît elak wîn en nin? Wîn Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembîn palmîlak yañ!" *

²² Tîmbi Yesuli gînañ nanandînjî ka-nandîmbi eni-nandîmbi eñguk, "Kusei nîtekta sindi gînañjî gînañ wîndiñ e-nandi tañ?"²³ Gembî nîm pat-namumda, nak 'Yomga bi-gam-taletalen' nîmbambi, ba 'Mîlapi ñau' nîmbambi, bien kîndem indauk ba? Nîm ya!²⁴ Gan nak Ama Sîsinikti kwelan ñolok yom bimbilok gembîn pat-namlak wîn sindi nambî-daklenelîñdok nak ñîndiñ tîmbetet." Wîndiñ eñîpi, ama kii kesii dalandanla nîmbi eñguk, "Nak ganlet: dîk mîlapi, ipatka tîkembi, ikanan ñau." Eumbi,²⁵ wolongan ama walî dausînangan mîlapi, ipal tîkembi, ilnan ñañîpi, Yambat nî-kîndem dañguk.²⁶ Tîmbi amatam gitikti wîn ka sîlikñembi, nanandînjî nîm dakleumbi, nepek misimisîn kañgilîñ wala Yambat nî-ta-loñîpi, nîsîñgan ñîndiñ eñgilîñ, "Man nepek gitikñin indaumbi kamîñ."

Yesuli yom ame ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin piñ ñambî, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palîmbi kañbi, ñîndiñ nîñguk, "Dîk bîm nep kle ku." Wîndiñ eumbi,

* **5:21:** Juda amalok nanandînjî wîn ñîndiñ: no en Yambat esiesi-ñîmlak endî tîke piñ yalilak.

28 Livailī kenalok nepenepel gitik wîn bi-talembi mîlapi, Yesu kleñguk.

29 Tîmbi endī ilnan nanañ si-jumut wopumgan Yesulok tiñtimumbi, wolongan takis epep ama ba ama dîwîn asupgan en gitâ nanañ yakan nañgilîñ. 30 Tîmbi Falisi ama git nosī dîwîn endîkñe manda nandî-taleñgilîñ endī wîn kañbi nandum piñumbi, e-balep tîmbi, Yesulok gwañgwañii ñîndîñ engiliñ, “Sîndî nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ dîwîn en gitâ nanañ yakan nañ?” Eumbi, 31 Yesulī tambanem enguk, “Kîndemsī endī gwasap amaloñ nîm ñañ, wîn jîmbatsiat endîñgot gwasap amaloñ ñañ. 32 Ama nîsila nandum dîndîm tîlak nak en eni-tiañelok kwelan nîm indañgut, tambo nak yom ama enbambi, gitânañji tambaneneliñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tîndîn wîn damanin wandin nîm

33 Tîmbi ama dîwîndī Yesu ñîndîñ niñgilîñ, “Yoanelok gwañgwañii endī nain asup nanañ kîmîsipbi, nîmolo kena pa tañ, tîmbi Falisi amalok gwañgwanjii endī bo wîndîñgangot tañ, gan nîtekta dîkok gwañgwañgailī nanañ kîmîsip nain no nîm kîmîpi, kîmîsip pa tañ?” Eumbi, 34 noliilok plon eyout manda ñîndîñ enbi eñguk, “Ama no tamîn tîlakta tîmbi nolii gitâ na-sîlisilī tîñtilîmbi, sîndî kîndem noliilok nanañ kîmîsip tî-semneliñ ba? Nîm ya! 35 Gan nain indaumbi, kanjîkñiilī ama wîn yapma tîkenekaliñ. Tîkeumek, noliilī blan tîmbi, nanañ kîmîsip tînekalîñ.”

36 Wîndîñ embi yousimbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñîndîñ bo enguk, “Ama noli dasindasin komblin blañganembi, kusip tîkembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nîm ya! Endī wîndîñ tîmbekta, dasindasin komblin wîn kola-ñîmek, tîmbi dasindasin kusip komblin wakît dasindasin damanin endok tuopset noñgan nîm tîmbek. 37 Tîmbi wain tul komblin wîn meme gwîlap damanin gitânañ nîm wîlī gitolok. Wîndîñ tîmbekta, wain tullī bendî wopum dambî, meme gwîlap damanin tîmbi tawa kolaumbi, wain kwelan poñâ pi-talewîk. 38 Wala tîmbi wain tul komblin wîn gwîlap komblin gitânañ pa wîlī gitolok. 39 Tîmbi no en wain tuk damanin nañguk endī wala ‘Koñgom sinik’ embi, wain komblin wîn nambeipi kunjit talak.”

6

Yesulī Sabat patnandi nainnan nek tîndîlok eu talelak

1 Sabat patnandi nain nola Yesulī plaua miñjip kenanan dîkñe ñañtilîmbi, gwañgwañii en gitâ ñañgilîñ endī plaua

bien mep pañgipi, mìnjiþ kaik nañgilin. ² Tîmbi Falisi ama dîwîndi wîn kañbi, nandum tuop nîm tîmbîmbi engiliñ, “Nîtek tîmbi sîndi Sabattok endîkñe manda wîpi, kena nîm tîndîlok elak wîn tañ?”

³ Tîmbi Yesuli tambane enguk, “Endîkñe manda wîwittok kandañ sîndi Devit gitâ noliilî nanañ gawat paliñilîmbi, nîtek tînguk wolok kasat wîn nîm pinap nandañ ba? ⁴ Endî Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñîmîmîn wîn mepi nañguk. Endîkñe mandalî elak wolok tuop nanañ wîn tapma ama endîñgot nanalok, gan Devittî wîn joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgilin.”* ⁵ Wîndiñ embi yousîmbi enguk, “Nak Ama Sîsinikti Sabat patnandî nain-dok molomda tîmbi wolonda nek guma tîndîlok wîn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandî nain no indaumbi, Yesuli it kiyau gînañ lombi, enî-daut ti-paliñilîmbi, ama no kii dîndîm dalan-dañguk endî bo wolok bîm pakuk. ⁷ Tîmbi Falisi gitâ endîkñe manda nandî-tale ama endî Yesu kit yout ti-ñîmneliñdok kusei lonjîñgilin, wîndiñda endî Yesuli Sabat patnandî nainnan ama no tîmbi kîndem dauk ba nîm wolok katuakîlin. ⁸ Gan Yesuli nanandinjî wîn ka-nandîmbi, ama kii dalandan wîn kitî-ñîmîmbi niñguk, “Mîlap bîmbi, ñolok it!” Wîndiñ eumbi mîlapi, dausinan ikuk. ⁹ Tîmbi Yesuli enbi eñguk, “Nak ñîndiñ sanî-nandutet: Sabattok endîkñe mandalî nek tîneñdok nandî-nîmlak - ama tîmbi kîndem dalok ba ama tîmbi kolalok, kuñgun tîke-kîmittok ba tîmbi kîmlok?” Wîndiñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakîlin yambî-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñîndiñ niñguk, “Kîka kot suat” nîmbîmbi, wîndiñ tîmbîmbi, kiilî salaptambi, kîndem dañguk.

¹¹ Tîmbi gimbit wopumdi ama biesîlok gînañjî tokñeumbi, Yesu nîtek tîmbi kolaneliñdok wala nîsîñgan e-nandî tiñgîlin.

Ama Sîsinik Yesu endî ama nin en kle-kuñgilin enî-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesuli nîmolo tîmbepi kwet jañgînnan lombi, tim ombap Yambat nîmolo ti-ñîmîñguk. ¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgilin kitî-senum bîumbi, endok boñgîpsînan nanin ama 12got ep danbi, ‘enîmumulîn’ kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kosî ñîndiñ: Simon (koi no Petlo kitîñguk), tîm kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane,

* **6:4:** Devittî endîkñe manda wîkuk, gañgan Yambatti gimbit nîm ti-ñîmîñgukta tîmbi Yesuli Falisi amalî enlok gwañgwaniila gimbit nîm ti-semnelîñdok eñguk.

Filip, t̄im Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, t̄im Yakobo Alifaialok niññañ, t̄im Simon koi w̄in ‘Selot ama’ k̄itiñgiliñ, ¹⁶ t̄im Judas Yakobo niññañ, gitā Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñiñm̄iñguk.

Amatam n̄itein endi d̄iw̄in yapma kle-pakañ?

¹⁷ T̄imbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gitā kwet jañginnan nanin p̄imbi, kwet k̄imbat nolok tombiñmbi, gwañgwañii asupgan d̄iw̄indi en gitā wandiñ pakiliñ. T̄imbi endiñgot n̄im, w̄in amatam k̄im̄in wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet ti-pet tuk kimb̄iñ baliliñ pakam̄ikan nanin ¹⁸ endi Yesuli manda eumbi nandinelñdok ba jimbatsi ep kle-kot ti-semektok bi palimbi nandi-semibi, ama d̄iw̄in yal kolandi miłap emguk w̄in bo ep t̄imbi k̄indem dañguk. ¹⁹ T̄imbi amatam k̄im̄in wopum endi Yambatti Yesu gemb̄i miúmbi, amatam gitik ep t̄imbi k̄indem daumbi kañgil̄iñ, wala t̄imbi endi ti-ke-ka tiñelñdok bañak lonj̄iñgiliñ.

²⁰ T̄imbi Yesuli gwañgwañiiloñ dei yambimbi, ñiñdiñ en-guk,

“Amatam n̄isila nandum p̄imbiñen t̄ilak
sindi wakan Yambattok giñgitñii indambi kuañ,
wala t̄imbi sindi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñiñdiñgit nepenepektä lonj̄iñ kuañ
sindi wakan Yambatti sep t̄imbi tokñenekaliñ,
wala t̄imbi sindi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

Man ñiñdiñgit simba blan plon kuañ
sindi wakan simba sasat plon kunekealiñ,
wala t̄imbi sindi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

²² Sindi nak Ama Sisiniñk nep kle-kuañda t̄imbi
amatamdi nandi-kola ti-samañ,
ba n̄isilok boñgipsinan nanin sep kle-kotnelñdok
sani-suambapi, kos̄i t̄imbi kolalak,

nain wolonda sindi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

²³ W̄indiñ inda-samekaknan walenji k̄indem daumbi,
silişili wopum inda-samumbi,
kusei ñiñdiñda d̄ikondikot t̄inekaliñ:

bep pañjii endi plofet ama damañgan kuñgil̄iñ
enda w̄indiñgangot pa ti-semumbi,
tuanji wopum kunum ḡinañ kasileñgil̄iñ,
t̄imbi sindi w̄indiñgangot kasilenekaliñ.

²⁴ Gan m̄inem kwilīkwiliñji wopum sindi blasñgan,
w̄in sindi ikan nepenepesi k̄indem gitik w̄in kasile-taleañ.

²⁵ Man ñiñdiñgit n̄im ti-blamblaem kuañ sindi blasñgan,
w̄in sindi lonj̄iñ ti-kunekealiñ.

Man ñindîñgit sîmba sasat kîndem plon kuañ sîndî blasîñgan,

wîn sîndî kukulembi, sîmba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitîkti sîndok kosî tîke-lonekalîñ
wolonda sîndî blasîñgan!

Neta, bep pañjiili plofet ama juluñgan
endok kosî pa tîke-loñgiliñ,
gan Yambatti plofet ama wandin wîn yalamîkuk.”

Ep tîndîn kîndem amatam tambon nîmnat tî-sem tî-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana tîkembi kuañ sînda ñîndîñ sanlet: sîndî kanjîksii gînañ kîndem tî-sem-ta-kunekaliñ, wîn nandî-kola tî-samañ enda tî-kîndekîndem tî-sem-ta-kunekaliñ, ²⁸ yala tî-samañ enda gwîlam tî-sem-ta-kunekaliñ, kolan tî-samañ enda nîmolo tî-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon wîtakta, tambon bo wîlektok tambane-ñîmekañ. Ba noli sauloñga galom tîke-gamlakta, kiupiñga bo bi-ñîmîumbi tîkeukak. ³⁰ Dîk nepek nola ganî-nandî tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nîm ni-giñgîneukañ. ³¹ Ep tîndîn gitîk dîk nandî-galk tambi, amatamdi dîka wîndîñ tî-gammelîñdok nandî-semlañ, dîk bo wîndîñgan tî-sem-takuukañ.

³² Tîkap dîk amalî gînañ kîndem tî-gamañ endañgot gînañ kîndem tî-semîñda, nekta Yambatti ganî-kîndem dawîk? Yom ama endî bo wîndîñgangot pa tañ, wîn endî ama nin gînañ kîndem tî-semak enda gînañ kîndem tî-ñîmañ.

³³ Ba tîkap dîk amalî kîndem tî-gamañ endañgot kîndem tî-semîñda, nekta Yambatti ganî-kîndem dawîk? Yom ama endî bo wîndîñgangot pa tañ. ³⁴ Ba tîkap dîk ama nindî tambon ombi-gammelîñdok tuop wîn nandî-kwambîñ dalañ endañgot emîñda, nekta Yambatti ganî-kîndem dawîk? Yom ama endî bo yom amala nepek emañ, wîn tambon wolok tuopgan ombi-semnelîñdok wîndîñ pa tañ.

³⁵ Nîm, wîndîñ nîm tîlok. Tambo sîndî kanjîksî gînañ kîndem git kundit kîndem tî-semî, nepek tambon nîmnat embi, ombi-samnelîñdok nîm pa mandînekaliñ. Sîndî wîndîñ tînekaliñda, tuanjî wopum pat-samekak, tîmbi sîndî Besi Yambat Loloñ Sînik endok ep tîndîn klembi, wembe gwañgwañii kuañ wîn inda-dakleukak. Neta, endî wakan ama kolan pa tañ ba sîmba kîndem manda nîm pa eañ enda kîndem pa tî-semak. ³⁶ Bepsîli amatam gînañ busuk tî-semakta, wîndîñgangot sîndî gînañ busuk tî-semnekaliñ.

³⁷ Sındı amatam eni-pi nım ti-kunekaliñ, tımbi Yambatti wındiñgangot santi-pi nım timbekak. Sındı amatam yom plon nım ep kimit ti-kunekaliñ, tımbi Yambatti wındiñgangot yom plon nım sep kımilekak. Sındı amatam-dok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, tımbi Yambatti bo yomji bisamekak. ³⁸ Sındı amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, tımbi Yambatti wındiñgangot plap ti-samekak. Sındı plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousimbi, sam tokñe sıñik taumbi, dıwın lamip piukak. Nekta, sındı amala nitek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sında bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nım klenekaliñ

³⁹ Tımbi Yesuli yousimbi, eyout manda nındiñ enguk, “Ama dai sipmisiipmın endi nol no dai sipmisiipmın gumañ nañgilek ba? Nım ya! Wın niiset tipelat ban gınañ pındemik bek. ⁴⁰ Gwañgwɑ no endi nındaulin nım maklelak, gan endi nandinandı kena tımbi taleumek, endi nındaulin dok tuop indauk bek.

⁴¹ Nitek tımbi, dık nokalok dai gınañ kılıkılık wın kalañ, gan dıtnalok dauka gınañ kombɑ bem patak wın nım kadaklelañ? ⁴² Dık kombɑ bem dauka gınañ patak wın nım kañbi, nitek nokala nındiñ nımben, ‘Notna, nak dauka gınañ kılıkılık patak wın klewa lambi-gamıñ.’ Ama man mamben tipelat, dama dıtnalok dauka gınañ kombɑ bem patak wın kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai gınañ kılıkılık patak wın kındem kleu lambi-nimek.

⁴³ Komba kındem no endi bien kolan nım pa lalilak, wındiñgangot komba kolan no endi bien kındem nım pa lalilak. ⁴⁴ Komba walı nitein wın bienli mek tımbi daklelak. Kuañgımdı bien mandañ sıñik indaumbi tikelok ba? Ba gınjattı bien gip indaumbi tikelok ba? Nım ya! ⁴⁵ Amalok kandañ wın wındiñgot: nepek endok gınan tokñe patak walı wakan man gınañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kındem ama kındemli gınan gınañ dasi-miñguk walı wakan bien kındem tımbi indalak, tımbi wındiñgangot nepek kolan ama kolandi gınan gınañ dasi-miñguk walı wakan bien kolan tımbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan ‘Wopumni’ manjiliñgot pa nanañ, gan manda sanlet wın nım tañgoneañ? ⁴⁷ Ama no nokoñ bımbi, mandana tīke kulak endi ama nitein wın santi-daut ti-sametet. ⁴⁸ Endi ama it kwambıñ tiñguk wandin. Endi it kındiliñipi, ban ombap kındiliñ piumbi, ita mambı ilimbi, kawat ta kusei gınañ meli piumbi, gembnatgan youlıgilim da-taleñguk. Tımbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kındem dañgukta tımbi miñjulim,

sasik n̄im t̄īnguk. ⁴⁹ T̄īmbi ama no mandana nandikimk̄mnelak endi ama it joñgonjoñgo k̄indikuk wandin. Endi it k̄indiliñipi, ta plongan k̄imipi, joñgonjoñgo k̄indikuk. T̄īmbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi m̄injulimb̄i, platik s̄inik ḡilom p̄imbi l̄l̄ime-taleñguk.”

Ama Sisinik Yesu endi ḡinañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa j̄imbalat t̄imb̄i k̄indem dañguk

¹ Yesuli manda gitik w̄in amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk. ² Wandin kandañ mik ama telak damanj̄i no pakuk endok kena gwañgwa j̄imbat wopum t̄īmbi, k̄imk̄imlok tuop t̄īnguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ s̄inik t̄īngukta t̄īmbi, ³ Yesulok ḡiñgit nandimb̄i, Judalok ama biesi d̄iw̄in Yesuloñ eni-mukuk, w̄in endi Yesu ni-tiañeum b̄imbi, kena gwañgwa j̄imbalat t̄īmb̄i k̄indem dauptok w̄indiñ t̄īnguk. ⁴ T̄īmbi ama wal̄ Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjilok kasat t̄i-ñiñimimb̄i ni-ḡiñginembi eñgilin, “Telak damanj̄i w̄in k̄indem t̄ike-kimileñdok tuop. ⁵ Nekta, endi Juda n̄indok sambat n̄im, ganmek n̄inda ḡinañ k̄indem pa t̄i-niñmlak. T̄iñipi, it kiyauni w̄in endiñgan n̄ip t̄īmb̄i plap taumbi indañguk.” ⁶ W̄indiñ eumbi nandisembi, en gitā ñañguk.

Ñambi, telak damanjilok il t̄īmb̄i dumalaumbi, telak damanjili nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ñiñdiñ k̄imiliñimiñguk, “Wopum, slakan kesik gawat n̄im b̄iw̄in. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ? ⁷ Nak bo daukanan b̄imbila nandiwam miłatalak. Dik slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana k̄indem dawin. ⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, t̄īmbi nokok p̄imbimñennai d̄iw̄in kuañ. Nak mik ama nola ‘Ñau!’ niñbambi ñalak, ba nola ‘Bo!’ niñbambi pa b̄ilak. T̄īmbi kena gwañgwanala ‘Kena ñin t̄i!’ niñbambi, kena w̄in pa tiłak.”

⁹ T̄īmbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandiḡiñgitik embi, undane amatam k̄imin wopum en kle b̄iñgilin yambimbi, ñiñdiñ enguk, “Nak ñiñdiñ sanlet: Islael sindok boñgiñsan bo nak ama nanandi-kiliktinat ñandin no n̄im kañgut.” W̄indiñ eumbi, ¹⁰ telak damanjili nolii eni-mukuk endi b̄indambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa k̄indem dambi palimbi kañgilin.

Yesuli ama sim no k̄imnan nanin t̄īmb̄i miłakuk

¹¹ Nain ním ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandiñ ñaumbi, gwañgwañii git amatam kímín wopumdi en gitá yakan ñañgilíñ. ¹² Ñambi, it kwet sañ yama tímbi dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgilíñ. Wín tam kanjak nolok níñaoñ noñgan sínik endi sembiñguk. Tímbi it kwet wínasi asupti dalandan ba meñ ep klembi piñgilíñ. ¹³ Tímbi Wopumdi tam kanjak wín kañbi, blan tiñimímbi níñguk, “Ním kuleñ.” ¹⁴ Wíndiñ eñipi, ña tañgo tike-kaumbi, ama tañgoneñgilíndi kak wíñgan ilimbí, dalandanla níñguk, “Ama sim, nak ‘Mílat!’ ganlet.” ¹⁵ Wíndiñ eumbi, gwañgwa walí binda mílap pipapi, kusei kímípi manda eñguk. Tímbi Yesuli meñla níñguk, “Níññañga ñin nañgípi ñau!” Eumbi nañgípi ñañguk.

¹⁶ Tímbi amatam wí kañgilíñ endi gitík misímbi, Yambat ní-kíndem dambi, nísiñgan ñíndiñ eñgilíñ, “Plofet wopum no boñgipni gínañ indañguk kulak” ba “Yambatti amatamníi níp kímílektok bít inda-nímlak.” ¹⁷ Tímbi nek indañguk wolok giñgit walí sapakñanembí, Judia kwelan ba kwet kle-gímbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleñguk.

Yesu git Yoane endi nin wín nim nand-i-dakle-semgíliñ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañili Yesuli kundit kusei kusei tínguk wolok kasat gitík enla tiñimí-taleñgilíñ. ¹⁹ Tímbi endi gwañgwa típet kíti-semum biumbi, Yesula ñíndiñ ní-nandíndemíktok eni-mukuk, “Mesia bíwíktok een wín dík wakan ba? Ba ama nola mandíneñ?” Wíndiñ embi eni-mulimbí, ²⁰ Yesuloñ ña tombi níñgimík, “Yoane tuk ii-sem endi ñíndiñ gani-nandínda embi níni-mulimbí bamík, ‘Mesia bíwíktok een wín dík wakan ba? Ba ama nola mandíneñ?’” ²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jímbatsiat ba piñgip gawatsiat asup wín ep tímbi kíndem dambi, yal kolanji wín ep kle kot-semi, ama asup dausí sipsipmín tímbi tom-semguk. ²² Tímbi endi Yoanelok manda tambon ñíndiñ tambane enguk, “Sítí ñambi, nepek dautsetti kamík ba pawanjetti nandamík wolok kasat tiñimdeksamík: dausí sipsipmín dausí tombím kañ, tímbi kesít ním kuañdi kesít kuañ. Amatam jímbat yambo mawatsiat endok wandanjí wín ep tímbi gilita-semlak, pawanjí kamen pawanjí tombím nandañ. Ama sembisembín bíndambo kaitambi mílakañ, tímbi ama piñbíñesila giñgit manda kíndem enbum nandañ. ²³ Tímbi no en kusatna nambí-nandímbi, nandi-kolan ním ti-namlakta endi amatam diwín yapma kle-patak.”

²⁴ Yoane gwañgwa típet eni-mukuk endi undane piñaumbi, Yesuli kusei kímípi, ama kímín wopumda Yoanelok plon ñíndiñ enguk, “Kwet sílaninnan ñañgilíñ wín sindi nek kanepi ñañgilíñ? Wín sindi sasaleli pinjím pendilím

ñao-bi t̄lak w̄in kanepi ñaoñgil̄iñ ba? ²⁵ T̄kap n̄imda, nek kanepi ñaoñgil̄iñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñaoñgil̄iñ ba? Nandañ: ama dasindasinji pamanj̄iat ba pipapatsi k̄ndem s̄inik endi ama wapmañdok is̄inan pa kuañ. ²⁶ W̄indiñda s̄indi nek s̄inik kanepi ñaoñgil̄iñ? Plofet ama no kanepi ñaoñgil̄iñ ba? I wakanak. T̄mbi Yoanelok kandañ nak ñ̄indiñ sanlet: endi plofet d̄iw̄in yapma kle-talelak. ²⁷ W̄in enda wakan Yambattok mandan ñ̄indiñ youyoulin patak, ‘Nak giñgit ee amana no n̄i-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dindim e-gamekak.’^{*} W̄indiñ youyoulin patak, ²⁸ t̄mbi nak ñ̄indiñ sanlet: ama git̄ik kwelan dama indañgil̄iñ endi Yoane n̄im makleañ, ganmek no en Yambattok giñgitñilok boñgi ps̄inan piñbiñen s̄inik kulakta endi Yoane makle patak.”

²⁹ Takis epep ama git̄ amatam d̄iw̄in endi manda w̄in nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgil̄iñda t̄mbi Yambattok telak w̄in d̄indim s̄inik t̄mbi dakleñgil̄iñ. ³⁰ Gan Falisi git̄ endikñe manda nandi-tale ama endi ginañ tambat-ambattok tuk n̄im iñgil̄iñda t̄mbi Yambatti nek t̄neliñdok nandiñguk wala nandum tlal tiñguk.

³¹ T̄mbi Yesuli yousimbi enguk, “W̄indiñda t̄mbi amatam man ñ̄indiñgit kuañ endi n̄itein? Nak endok kusasila eyout manda nek ewit? ³² W̄in endi gwañgwa bisatti sañalala ipakanan pipapi, nosila kit̄-sembi, ñ̄indiñ enitañ, ‘Ñ̄indi paknuak penditnambi, s̄indi kap n̄im tiliñ, ba kap mano tiñitnambi, s̄indi ku-blambiae n̄im tiliñ.’ ³³ Kusei ñ̄indiñda nak sindok plon w̄indiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ k̄mit-sip pa tiñguk, tiñipi wain n̄im pa naliñguk wala s̄indi nandum tuop n̄im t̄imbimbi, enda ñ̄indiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok ginañnan patak.’ ³⁴ T̄mbi nak Ama Sisinkti indambi, nanañ ba wain nañipi, k̄mit-sip n̄im pa tilet, wala s̄indi nandum tuop n̄im t̄imbimbi, ñ̄indiñ pa eañ, ‘Ama ñin kawit! T̄mbi namba! Endi nanañ ba wain asup s̄inik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semlak!’ ³⁵ S̄indi w̄indiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandin k̄mit-klem kuañ endi nanandit w̄in d̄indim s̄inik wakan daut n̄imañ.”

Yom tam noli Yesulok kesii wililimbi, yom in bi-ñimtiñguk

³⁶ Falisi ama noli Yesu nanañ en git̄a nambektok n̄itiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk. ³⁷ T̄mbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” giñgit w̄in nandiñgukta, piñgiñ saple miñiñ k̄ndem kaniñm kawat satnindi t̄indin no tiñkembi, it ginañ loñguk. ³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

kandañ ñam papi kulimbi, dai tulli pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti timbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip sable milinñatti sableñimñguk. ³⁹ Timbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endi wiñ kañbi, ginañ ginañ niñdiñ eñguk, "Tam ñin endi yom tam no. Ama walí biañgan plofet ama kuumda, tam ti-ke-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk."

⁴⁰ Timbi Yesuli Falisi ama endok nanandin wiñ nandimbí niñguk, "Simon, nak manda no ganba nandi." Eumbi niñguk, "Endaut, eumbi nandiwa." ⁴¹ Eumbi niñguk, "Ama noli minem tambonlok ama ti-petta emguk, nolok minem kwandai 500, timbi nolok minem kwandai 50.* ⁴² Endi ombindemiktok tuop nimda, blan ti-sembe, kak tambon wiat-semguk. Wiñdiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem ti-nimekak?" ⁴³ Eumbi niñguk, "Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek." Eumbi, "Wiñ diñdím elañ" niñbi, ⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, "Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika ginañ lambiwambi, dik ep tiñdiní nim klembi, not nim ti-namíñ, wiñ dik kesitna wilwilittok tuk no nim git-namíñ, gan endi kesitna dai tulli wilipi, kumbam sakti sableum kalandalak. ⁴⁵ Dik kitna ba bumna no nim simumuñ ti-namíñ, gan nak it ginañ lambit wolondañgan endi kusei kimiipi, nim tiñdin wiñ, kesitna simumuñ ti-namumbi, nain ñin bi tomlak. ⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi nim sable-namíñ, gan endi piñgip sable milinñ kindem bien walí kesitna sable-namik. ⁴⁷ Wiñdiñda niñdiñ ganlet: tam ñalí simbai kindem da-sinik talakta timbi wiñdiñ ti-namlak. Walí niñdiñ daut niñmlak: endok yomin asupgan bimbin. Gan no endok yomin lakatgan bimbinda endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak."

⁴⁸ Timbi tamda niñguk, "Yomga gitik bi-gam-taletalen." Wiñdiñ eumbi, ⁴⁹ ama gitik en gitanañ nam pakiliñ endi kusei kimiipi, ginañji ginañ niñdiñ nandiñgilin, "Endi ama nin sinik, ñala yom bimbi bo pa tilak?" ⁵⁰ Timbi Yesuli tam niñguk, "Nanandi-kiliktigala timbi Yambatti kolan ginañ nanin gepma tikek, wala timbi busukñenengan ñaukañ."

8

Tam diwiñdi bo Yesu klembi kuñgiliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gimbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamñii yambit-dikñelak wolok giñgit manda kindem eni-ta-kuñguk.

* **7:41:** Minem kwandai noñgan wiñ kena nain noñgan wolok tuan. Ama walí minem kiulim palmiñguk wiñ wopum dauptok kena milinñguk. Endok minem kena wiñ wakan.

Timbì gwañgwañii 12 endì en gità yakan kuñgilìñ. ² Timbi dama Yesulì tam jimbatsiat diwìn ep timbi kìndem dañgilìñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endì bo en kle-kuñgilìñ. Tam no wìn Malia Makdala nanin (damañgan Yesulì yal kolan kit tambon tiptet ep kle kolimìñguk). ³ Timbi Yoana (endok wapai Kusa endì ama wapmañ Elottok it kaulidikñeñguk) gità Susana wakìt tam asup diwìn Yesu gità yakan ñañgilìñ. Tam walì Yesu git gwañgwañii plap ti-sembe, minemjìli ep kasop ti-semmañgilìñ.

Ama Sisiniñk Yesu endì mandan nandim tike-kiliñ eneliñdok eñguk

Giñgit manda kìndem wìn nanañ minjip ama noli kena ginañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endì Yesuloñ bi kìmìn wopum tìñilimbi, eyout manda no ñindìñ enguk, ⁵ “Ama noli plaua nanañ minjip kot-tikitiki timbektok kenan ginañ ñañguk. Ña tom kolitñilimbi, minjip diwìndi telak plon pìumbi, amalì yali-ña-bì timbimbi, monikti bi nataleñgilìñ. ⁶ Timbi minjip diwìn kwet kawakawalatnan pìmbi, tawam lambimbi, tuk nìmnatta timbi yañetambi kìm-taleñgilìñ. ⁷ Timbi minjip diwìndi koselek minjipnan pìmbi, wakìt yakan tawa lambingilìñda koselekti ep taplumbi kìmgilìñ. ⁸ Minjip diwìn kwet kìndem plon pìmbi, tawa lambimbi, bien asup laliñgilìñ, wìn bien 100 100 wìndiñ laliñgilìñ.” Yesulì wìndiñ embi yousimbi, ñindìñ kitiñguk, “No en pawañnat endì pawañ kìmipi, nandi-tike-kiliñ eukak.”

⁹ Timbi Yesu gwañgwañiñ eyout manda eñguk wolok kusei nandinepi ni-kaumbi ¹⁰ enguk, “Yambatti nandisambi, amatamñii nitek yambi-dikñelak wìn sani-sìwiliñ nandi-dakleañ. Gan nanandin sembin wìn nak amatam diwìn endila eyout mandalìñgot enba nandiañ. Wìn endì kañbi nìm ka-nandi-tomneliñdok ba nandimbi nìm nandi-dakleneliñdok^{*} wìndiñ pa ti let.

¹¹ Timbi eyout manda et wolok kusei wìn ñindìñ: plaua minjip wìn Yambattok manda. ¹² Minjip telak plon piñgilìñ wìn amatamdi Yambattok manda nandi dasiumbi, Satandi bimbi, ginañji ginañ manda patak wìn yolom tike-semlak. Nìm kañbi, endì manda wìn tike-papi, Yambattok giñgit indaneliñda, Satandi wìndiñ ti-semlak. ¹³ Minjip kwet kawakawalatnan piñgilìñ wandin walì manda nandimbi silisilinat kasileañ. Gan endì wìn plaua minjiptok kakai kwet ginañnan nìm pilak wandin, wala timbi endì nain dumangan nanandi-kiliñkti tañ, gan ti-kuyuk no inda-semumbi,

* 8:10: Aisaia 6:9-10

nanandi-kiliktinji pipilak. ¹⁴ Minjip koselek boñgipsinan piñgilin wandin wal Yambattok manda nandim kuñilimbi, kwelalok milap ba minem kwilikwili ba nepenepek silisili pa emlak wal nanandi-kiliktinji makleumbi, bukaiñgot pakañ. ¹⁵ Timbi minjip kwet kindem ginañ piñgilin wandin wal ama ginañ nanandinji win kindem ba dindim sinik, timbi endi manda win nandid-dasimbi, tike-kwambien dambi gigninem kuñipi, bienjat tañ.”

Sindi Yambattok manda telak nitek plon nandid-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama noli kolsalen pindopi, kambott ním tapliwık ba doundoulok palapalat kapmainan nim kimiilek. Tambo endi kolsalen indañgan kimiilek, ama it ginañ loañ kolı sale-semek. Yambattok mandan windiñgangot kusei nindin da indañgan timbi daklelok: ¹⁷ endi amatam nitek yambi-diknelak wandin kandañ nepekk pat-sembin pakañ gitik ep timbi indañgan indanekeleñ, timbi nanandi sembin gitik win bo eu tawaukak. ¹⁸ Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandimbi nandid-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandimbi tike kulakta, Yambatt yousi mimbi, nanandin timbi pañitaumbi nandid-dakleukak. Gan no en mandan win nim tike kulakta, nanandin palmektok nandilak win apma tike-nimumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kimit-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sinik tañ

¹⁹ Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi biñgilin, gan amatam kimin wopumdi masip pakiliñda timbi ñasiñgan bimbilok tuop nim. ²⁰ Timbi amali Yesu nindin niñgilin, “Meña kwayañgaili gambinep nandimbi biliñ, pawan ikañ.” ²¹ Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandimbi kimit-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sisinik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gitau tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgimik

²² Nain nola Yesuli gwañgwañii gitau kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ diknembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñañgilin. ²³ Ñañipi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou palimbi, kwet jañginan nanin sasale wopumgan tuk guañnan pim pendilimbi, tuk kimin gitik milap tawambi, kikeñ ginañ pim tokneumbi, milap wopum ginañ pakiliñ. ²⁴ Timbi gwañgwañili dounan nanin timbi siliknembi niñgilin, “Bep bep, nindip ip kimnepi

tam-iñ!” Eumbi mìlapi, sasale wakit tuk kìmìn wopumgan lopiñat sìnik wìn enombìumbi, sasaleli kìlp eumbi, tuktì busukñenengan pakuk. ²⁵ Tìmbi gwañgwañiila ñìndìñ enguk, “Nekta nìm nandì-kiliktì tañ?”

Wìndìñ eumbi misimbi, nanandì kena tìmbi, nìsì walìñgan ñìndìñ e-nandì tiñgilìñ, “Ama ñin en nin sìnik, ñala sasale git tukta bo manda kwambìñ enbumbi, man tañgoneamik?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok gìnan gìnañ nanin ep kleñguk

²⁶ Yesu git gwañgwañii endì tuk guañ dìkñembi, Gelasa amatamduk kwet Galili distrik dat kandañ patak wandìñ ña suañgilìñ. ²⁷ Tìmbi Yesuli kwet kwambìñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endì endoñ bìñguk. Ama walì nain ombagan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-mìlat tìmbi kuliñguk. ²⁸ Endì Yesu kañbi, kesiinan pi pìm papi, kwawa tìmbìmbi, yal kolandi Yesu ka-nandì-tomgukta amalok man plon wopumgan ñìndìñ kitiñmbi ñìnguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sìnik endok Nìñañ, dìk nek ti-namepi bìlañ? Dìk nandì-nambi, kena gìm nìm namìñ.” ²⁹ Yesuli yal kolan ama wìn bim poñauktok manda kwambìñ ñìngukta yal walì wìndìñ eñguk.

Yal kolan ama wolok gìnan gìnañnan pakiliñ endì ni-gìngìneumbi, ti-kelakelam pa tìliñguk, wala tìmbi amali nain asup sen kwambìñli kii kesii topbi, nìm pi ñauktok kadìkñeañgilìñ, gan endì sen tìmbi dìkñeumbi, yal kolandi nikleumbi, kwet ama nìmnatnan ña kuliñguk. ³⁰ Tìmbi Yesuli ni-nandìmbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asuptì endok gìnan pi-ñìmìngilìñda tìmbi “Kotna Kìmìn Gitik” ñìnguk. ³¹ Tìmbi yal kolandi ñìndìñ ñìmbi eñgilìñ, “Dìk jìmbiñ ñaneñdok nìm nìni-muleñ” wìndìñ embi ni-gìngìne tiñgilìñ.

³² Kwet klokloñen wandìñ bit asuptì mina-pakiliñda tìmbi yallì Yesu ñìndìñ ni-gìngìneñgilìñ, “Dìk nandì-nìmumbi, bit endok gìnañjìnan pìneñ.” Eumbi nandì-semguk. ³³ Nandì-semumbi, ama gìnan nanin poñambi, bittok gìnañjìnan pìumbi, bit kìmìn wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan pìmbi, tuk nambi kìm-taleñgilìñ. ³⁴ Wìndìñ tìmbìmbi, bit yambìndìkñe amali nek indañguk wìn kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgìliñ.

³⁵ Tìmbi amatamdi nepek indañguk wìn kanepi Yesuloñ bìmbi kañgilìñ wìn: ama dama yal kolannat kuliñguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misiñgilìñ. ³⁶ Tìmbi nepek nek indañguk

wiñ dausilī kañgililñ endī ama yal kolannat kuliñguk nitek kindem dañguk wolok kasat amatam diwinda ti-semgiliñ.
 37 Windiñ timbiimbì, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiñguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nanditñgililñ. Ni-nandumbi nandit-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loñguk. 38 Timbi ama yal kolannat kuliñguk endi Yesu gitä kuuktok ni-nandit tiñguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, niñdiñ niñguk, 39 "Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano siniñk ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ." Eumbi, walinin pimbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñitimilñguk wiñ amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jimbatal no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi milakuk

40 Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandi pakiliñ gitik endi silisili timbi, not ti-ñitimilñgiliñ. 41 Timbi it kiyaulok kandikñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pindim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgip ñauktok niñguk, 42 wiñ wemban noñgan siniñk gwilali 12 en kimbepi tiñgukta timbi windiñ tiñguk. Timbi Yesuli nandit-ñitimilñbì, en gitä ñañilimbi, amatam kle ñañgililñ endi kle-gimbupi ñasiñgan ñasiñgan tiñgiliñ.

43 Timbi tam no tam jibat inda-ñitimumbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop niñmda ti-tlalimbi, gwilat 12 ombiñguk.* 44 Endi Yesu siñgin kandañgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem tike-kaumbi, wolongan wekaili kalandañguk. 45 Timbi Yesuli enguk, "Nindi neplak?" eumbi, amatam gitikti "Nim nim" eumbi, Petlolit niñguk, "Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle gimgim embi, ñasiñgan ñasiñgan tañ wiñ!" 46 Gan Yesuli giñgñembì enguk, "Nimbek ñali kindem dauktok nepmitumbi, gembinali kena timbiñ nandilet wiñ!" 47 Windiñ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nim wiñ nandit-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta tike-kañbi, wolongan kindem dañguk wolok kasat ti-ñitimibì ni-siwikuk. 48 Timbi Yesuli niñguk, "Wembana, nanandi-kiliktin galí gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeñgan ñau."

49 Yesuli manda windiñ eñilimbi, ama noli it kiyau kandikñelok ilnan nanin manda tikembi, Jailusloñ bimbi niñguk, "Wembaña ip sembik, wala timbi endaut nimbiñbì, slakan wandiñ kesik gawat nim ñauk." 50 Gan

* **8:43:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wiñ niñdiñ, "Endi minem kwilikwili gitik gwasap amala em-taleñguk."

Yesuli mandan wîn tîkembi, Jailus ñîndiñ nînguk, “Nîm misiwîñ, nandî-kîliktiñgot ti-namîñ. Tîmbi wembañga kîndem dautak.”⁵¹ Wîndiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gînañnan ama dîwîn nîm loneñdok e-kîmisip ti-sembe, Petlo, Yoane, Yakobo tîm wembelok meñ beu endiñgot yanañgilim loñgilîñ.

⁵² Tîmbi amatam it gînañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakiliñ, gan Yesuli enda ñîndiñ enguk, “Wembe ñîn nîm sembik, endi slak dou patak, wala tîmbi mano nîm tîmbit.”⁵³ Wîndiñ eumbi, wolok pakiliñdi wembe wîn ikan sembiñguk wîn ka-nandîngiliñda tîmbi Yesulok mandala nandum tlal tîmbiñbi, tîkile manda nîngiliñ.⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tîkembi kîti-ñîmîmbi nînguk, “Wembe, dîk miñlat!” Eumbi,⁵⁵ wembe wolok gînañ tipti undane bi piumbi, wolongan miñlakuk. Miñlalîmbi, Yesuli nanañ no miñumbi nambektok enguk.⁵⁶ Tîmbi wembe meñ beuli kundit wîn kañbi ka-silikñembi, nanandîjet nîm dakleñguk. Gan Yesuli eni-kîmisip ti-sembe, nepek indañguk wîn ama nola nîm eniñeliñdok enguk.

Ama Sisîñk Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin wîn dausînan tîmbi kwambiñ dañguk

9

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Tîmbi Yesuli gwañgwañii 12 kiti-semum biñumbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jîmbat kusei kusei ep tîmbi kîndem dalok gembî embi, ² amatam ep tîmbi kîndem daneñdok ba Yambatti yambî-dîkñelak wolok gîngit eu piuktok eni-mukuk.³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nîm mep ñanekaliñ, wîn toñanjî ba lîksi ba nanañ ba miñem ba kiupi dîwîn nîm epbi ñanekaliñ.⁴ It kwet nolok tombiñbi, it molom noli sanî-tiañeumbi, endok ilnan lonekalîñ tuop, it wolokgot dou-miñlat tîmbi, walinin piñm it kwet nolok ñanekaliñ.⁵ Ba it kwet noli not nîm ti-samnekalîñda, it kwet wîn binekalîñ wolonda sindi Yam-batti enda nandum pi-sinik talak wîn daut semneliñdok wînasîlok dausînan kesisi plon kîlikîlik wiñgan wîp ma-mañeum piumbi ñanekaliñ.”⁶ Tîmbi gwañgwañii Yesu bimbi, it kwet kle-gîmbut ñambi, kwet tuop gîngit manda kîndem eu piumbi, amatam ep tîmbi kîndem dañgilîñ.

Elotti Yesu wîn nin sînik wîn nîm nandî-dakleñguk

⁷ Tîmbi Galili kwettok kandîkñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano sînik gitik tiñgilîñ wolok

kasat nandimbì, kusei ñinditñda endok nanandìn nim dakleñguk: ama dìwìndì “Yoane tuk ii-sem endì kìmnan nanin mìlakuk” wìnditñ pa eñgilìñ, ⁸ dìwìndì “Elia bìndambo indauktok manditñgimìñ endì wakan indañguk” wìnditñ pa eñgilìñ, tìmbi dìwìndì “Plofet ama damañgan sembiñguk no kìmnan nanin mìlakuk” wìnditñ pa eñgilìñ. ⁹ Tìmbi Elotti eñguk, “Yoane wìn nak ewambi, bim wìli dìkñeñguk. Wìnditñda tìmbi ama ñin endok koi gitñgitti nokok pawañna ginañ piñguk wìn nin sìnìk?” Wìnditñ embi, Yesu kauptok telak pa lonjìñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Tìmbi enìmumulìn endì Yesuloñ undanem bìmbi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat tiñtimumbi yanañgiliñbì, nìsiñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgiliñ. ¹¹ Tìmbi amatam kìmìn wopumdi gitñgit wìn nanditñgiliñda endì Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Ña tombìmbi, Yesuli yambìmbi not ti-sembi, Yambattì amatamñii yambìdikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep tìmbi kìndem danelitñdok ni-nanditñgiliñ wìn ep tìmbi kìndem dañguk.

¹² Tìmbi timlala tìmbìmbi, gwañgwàñiñlì Yesuloñ bìmbi niñgiliñ, “Ñin kwet sìlaninnan pakamitñ, wala dìk amatam eni-mulìmbi, it kwet ba kanda it ñasitñgan pakañnan ñàmbi, nanañ tuk ba doundou it tìmbi indawìn.” ¹³ Eumbi enguk, “Sìn ep towiwit!” Eumbi niñgiliñ, “Nìndì plaua nanañ kit tambon git mìkbalak tìpetgot pat-nìmlak. Ba dìk nìndì ñàmbi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok wìnditñ nandi-nìnìlañ ba?” ¹⁴ Amatam asup kìmìn ti-pakiliñ, gan amalok kwìnakwìnatsì wìn 5,000 ba nek. Kusei wala tìmbi gwañgwàñiñlì wìnditñ eñgilìñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbìmbi, kìmìn no 50 no 50 wìnditñ pipalit.” ¹⁵ Wìnditñ eumbi, wolok tuop ep danbìmbi pi pakiliñ. ¹⁶ Tìmbi Yesuli plaua kit tombon git mìkbalak tìpet wìn epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñìmìmbi, nanañ wìn ombìmbi, amatam danì-semnelitñdok gwañgwàñila emguk. Emumbi, ¹⁷ gitikgandi nañgiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñgiliñ wìn gamap dasiumbi, sanditñ lik 12 tokñeñgiliñ.

Petlolì Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸ Nain nola Yesuli engan nìmolo kena ti-pap bìmbi, gwañgwàñii en gità pakiliñ enda eni-nandimbì eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?” ¹⁹ Eumbi tambane niñgiliñ, “Asuptì dìka Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba dìwìndì Elia bìndambo indañguk wìnditñ pa eañ. Tìmbi dìwìndì plofet damanin no mìlapi kulak wìnditñ pa eañ.” ²⁰ Wìnditñ

eumbi, n̄isila eni-nandimb̄i eñguk, “Gan s̄inla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petlol̄i “Dik Mesia Yambatti ganbi taleñguk” w̄indiñ n̄iñguk,²¹ gan Yesulī enla Mesia s̄inik w̄in ama nola n̄im enineliñdok k̄im̄isip kwamb̄iñ t̄-sebi²² yousimbi enguk, “Nak Ama S̄is̄inik nepek n̄indiñ indanamektok een: Juda n̄indok ama biesī, tapma ama biesī git̄a endiñk̄ne manda nandi-tale ama endī nambum tuop n̄im t̄imb̄imbi, siñgi w̄it-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nul̄ k̄imbambi, sandap tīpet git̄ no t̄imb̄imbi, Yambatti nep t̄imb̄im miñaletat.”

²³ T̄imbi Yesulī ama git̄ikta n̄indiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endī enlok nanandin siñgi w̄iliñmbi, sandap noñgan noñgan kloñbal̄ t̄ike bembi, nak nep kle kuuktok elet.²⁴ Nekta, no en w̄indiñ n̄im t̄imbi, kwelalok kuñgun enlok t̄ike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwamb̄iñ wal̄ pailimekak. T̄imbi no en naka t̄imbi kwe-lalok kuñgun biuktok t̄-pañgitam patacta, kuñgu kwamb̄iñ wal̄ palmekak.

²⁵ T̄ikap amalī kwelalok nepenepek kusei kusei git̄ik ep kasileñil̄ipi, kuñgun kolalak ba pailimlak, nepenepek wal̄ en nītek t̄imbi londauk? W̄in tuop n̄im.²⁶ T̄ikap kwelan ñolok ama nolī naka ba mandanala mayektalakta, endī kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama S̄is̄inikti undane bī tombi, nakit̄ Bepna ba kunum dok eñalo n̄indok nul̄nulin wal̄ nep giñbulimbi, wolonda nak ama wala mayektañimimbi, siñgi w̄ilmetat.²⁷ Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ s̄indoñnan nanin diw̄in endī gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak w̄in kanekalñ.”

Yesulok piñgiu walān engano t̄ikileñguk

²⁸ Yesulī w̄indiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git̄ Yakobo yanañgip̄i, n̄imolo t̄imbepi kwet jañgin nolok loñguk.²⁹ Lombi, n̄imolo t̄iñilimbi, mam dai walān engano s̄inik t̄ikileumbi, dasindasinlī bo satnin s̄inik kol̄i saleñguk.³⁰ T̄imbi platik s̄inik ama tīpet, Mose git̄ Elia, endī Yesu git̄a manda embi ik̄im̄ik.³¹ Kunum nul̄nulinlī ep giñbulimbi, Yesulī kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgiñik, w̄in endī Yambattok nanandin k̄im̄kleñipi, Jelusalem k̄imbektok t̄iñguk.³² Eñilimbi, Petlo git̄ noliit endī doulī ep t̄imbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap s̄ilikñembi, Yesulok nul̄nulin wakit̄ ama tīpet en git̄a ik̄im̄ik yambiñgiliñ.³³ T̄imbi ama tīpet endī Yesu bim̄ ñañilimbi, Petlol̄i Yesu n̄iñguk, “Bep, ñi pakam̄iñ w̄in kiñdem s̄inik. Ñala it jala tīpet git̄ no kiñditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petlol̄i manda eñguk wolok kusei n̄im nandi-dakleñipi, joñgo eñguk.³⁴ Eñilimbi,

mulukualit indambi ep t̄imilimbì, gwañgwalit m̄isiñgilin. ³⁵ T̄imbi mulukua ḡinañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñin nokok niñana. Nak en kenana t̄imbektok kasileñgut; sindi endok mandan t̄ike-kiliñ e-kunekaliñ.” ³⁶ Manda eu taleumbi, gwañgwalit Yesu engan ilimbi kañgilin. T̄imbi nepek kañgilin wala manji galumbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-niminiñgilin.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle koliminiñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginnan nanin pi-taleumbi, amatam k̄im̄in wopum en mandi-pakiliñ endi kanepi biñgilin. ³⁸ T̄imbi ama no boñgipsinan pakuk endi kit-ñimimbi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan s̄inik w̄in nandi-ñimeñdok gan-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan noli t̄ike-kwambiiñ dam t̄lamilimbì, platiq s̄inik kwawa wopum t̄imbi, gembì kolimbi, man payak pa lambilak. T̄iñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, k̄indem pa patak. ⁴⁰ W̄indiñda t̄imbi nak gwañgwañgailit yal kolan w̄in kleneliñdok eni-kukulet, gan endi yal kolan w̄in klenepi ti nim kambi biliñ.”

⁴¹ T̄imbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi ama kelakelamesi, t̄imbi nanandi-kiliñtinxí nim pat-samlak. Nak s̄in gitā kuñgula kunjit tiñet. Nain nitek s̄inik gamañgot s̄in gitāñgan kuwambi, nanandi-kiliñkti inda-samekak?” W̄indiñ embi, gwañgwa beula nimbi eñguk, “Niññaña nañgip ñolok bo.” ⁴² Nañgip biñlimbì, yal kolanli t̄ike kolimbi, kwelan p̄imbi, gembì kokuk. Gan Yesuli yal niñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa t̄imbi k̄indem daumbi, bindambo beulok kiinan k̄imikuk. ⁴³ T̄imbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka-gitiñgitik embi, nanandinxí nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusasi eni-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tiñguk wala nanandi kena tiñlimbì, Yesuli gwañgwañila enbi eñguk, ⁴⁴ “Sindi pawanjit k̄imipi, manda ñin sanbep tiñet w̄in nim nandi-kamalanekaliñ. Nak Ama Sisinxik kanjiknailok k̄isinan napitneliñdok een.” ⁴⁵ Gan gwañgwañilit Yesu nek eñguk w̄in nim nandi-dakleñgilin. Manda wolok kusei k̄imisembiseminda t̄imbi nim nandi-kiliñ embi, Yesu ni-nandinepi misiñgilin.

⁴⁶ T̄imbi endi kusei k̄imipi, nisilok boñgipsinan nindiloloñ s̄inik tilak wala e-ka-lamit tiñgilin. ⁴⁷ T̄imbi Yesuli ḡinañ nanandinxí ka-nandi-daklembi, gwañgwa minam no t̄ike tiañe bimbi, en gitā k̄imilil ilimbi, ⁴⁸ ñindiñ enguk, “No en sindok boñgipsinan p̄imbiñen s̄inik kulakta walit wakan

loloñ sînîk, wala tîmbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñîmlakta, endî naka not ti-namlak, tîmbi no en naka not ti-namlakta endî Yambatta not ti-ñîmlak, wiñ Yambat nin nak nani-mukuk enda not ti-ñîmlak.”

⁴⁹ Tîmbi Yoaneli niñguk, “Bep, ama noli dîkok koka kitîmbi, yal kolan ep kleumbi kañgîmîñ, gan endî nîn gitâ nîm kuñîpi, nîm gep klelak, wala tîmbi niñdi ni-kîmisip ti nîm kañ biñgîmîñ.” ⁵⁰ Wîndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “No en kanjîk nîm ti-samlakta endî not ti-samlak, wala tîmbi siñdi slakan ni-kîmisip nîm ti-ñîmnekaliñ.”

Yesu kle-kuñgu walî milapmat

⁵¹ Yesu kunum gitâ nañgîp lololok nain tîmbi du-malañîlîmbi, nandi-gembilañîpi, Jelusalem ñauktok ñañguk.

⁵² Ñañîpi, ama dîwîn eni-mulîmbi, telak dama ñañgîlîñ. Wiñ Yesu git noliilok ti-jumut ti-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgiliñ. ⁵³ Gan Yesuli Jelusalem ñaup tiñgukta tîmbi wiñasili enda nîm ni-tiañeneliñdok nandiñgiliñ. Wîndiñ tîmbiñbi, ⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endî wiñ nandîmbi, ni-nandîmbi eñgîmîk, “Wopum, niñi kitî ni-nandîndambi, komba kunum gitânan nanin pîmbi, ep dîum taleneliñdok nandîlañ ba?” ⁵⁵ Eumbi tiñkile yambîmbi, gwañgwa ti-pet wiñ enombiñbi ⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañgiliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañîpi, ama noli Yesula niñdiñ niñguk, “Dîk wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.”

⁵⁸ Eumbi niñguk, “Klinalok toñgaut endî tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endî bo isiat, gan nak Ama Sisînîkgan it nîm pat-namlak.”

⁵⁹ Tîmbi Yesuli ama nola niñdiñ niñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama walî niñdiñ tambane niñguk, “Wopum, dîk nandi-namumbi, dama ñambi, betna kîndiletat.” ⁶⁰ Eumbi niñguk, “Yambiumbi, kîmîkîmîñ* nîsi nosii ep kînditnekalîñ. Gan dîkta ñambi, Yambattî amatam indañgan yambî-dîkñeukak wolok gitîngit eu piukak.”

⁶¹ Tîmbi ama noli bo Yesula nîmbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandîlet, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.” ⁶² Eumbi niñguk, “No en kena kusei kîmîpi, glimona pa tîlak endî Yambattok kapmainan kena tiñdiñloku tuop nîm.”

Ama Sisînîk Yesulok gwañgwañiili ni tek kuñgulok

* **9:60:** Yesuli kîmîkîmîñla eñguk endî ama Yambattok dainan kuñgunjî nîmnat enda eñguk.

10

Gwañgwañiili kenanj-i nitek tindilok elak

¹ Siñgi Yesuli bïndambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandiñ gwañgwañiili tiptet tiptet telak dama ñaneliñdok eni-mupi,² ñindiñ enguk, “Bien mepmep tok wîn asup, gan kena tindilok ama wîn lakat, wala tîmbi sîndi kena molom nîmolo tî-nîmiumbi, kena ama diwîn ep tîmbi indaumbi, kenan gînañ eni-mulîmbi ñanekaliñ. ³ Ñawit! Ñambi, ñindiñ nandinekalîñ: sîndi sipsip nîñan wandin kamot moyen sañan endok boñgipsinan nak sani-mulambi ña kunekealiñ. ⁴ Sîndi ñanepi, mînem wakît lîk ba kesisi gwîlap wîn nîm mep ñanekaliñ. Tîmbi telak plon ama yambîmbi, manda manda nîm tî-semnekaliñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñindiñ eninekalîñ, ‘Busuk pat-samun.’ ⁶ Tîkap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjîli enda gwîlam tî-nîmekak. Tîkap nîmda, busuk mandanj-i walî sînloñ undane bîukak. ⁷ Sîndi it piñbîñ nîm kunekealiñ. Kena tîndin ama enda tuan ombi-mîlok, wala tîmbi it lonekealiñ wolokgot pipat-mîlat tîmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ walî wakan tuanj-i tîlak.

⁸ It kwet nolok ña tombîmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ. ⁹ Tîmbi wandiñ ama jîmbatsiat ep tîmbi kîndem dambi, wînasila ñindiñ eni-tî-kunekaliñ, ‘Yambatti indañgan sambi-dîkñeuktok nainñin dumala-talelak.’ ¹⁰ Tîmbi nain nola it kwet nolok ña tomñîlîmbi, sep tiañem not nîm tî-samumbi, wolonda sîndi ipakanan ñambi, ñindiñ eninekalîñ, ¹¹ ‘Nitî sîndok plap no nîm tîke ñamîk, wîn sîndok kîlîkîlîksili kesînetnan galîlak wîn bo wîp mamañendambi piumbi, sînlok pat-samekak. Ganmek sîndi ñindiñ nandîwit: Yambatti indañgan sambi-dîkñeuktok nainñin dumala-talelak.’ Sîndi wînasila wîndiñ eninekalîñ.* ¹² Nak ñindiñ sanlet: tombon ombi-tîketîkelok nainnan amatam siñgi wît-samsamîn endok tombonjîli kolan tîndin Sodom it kwelan kuñgilîñ endok tombonj-i maklelak.

¹³ Kolasin git Betsaida nasi sîndi kilañmet! Yambatti salamilekak! Nak kundit gembînat asup sîndok kandañ tiñgut walî Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sînîk wînasili gînanji tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwîliñ plon pipatneliñ.† Gan sîndi gînañji nîm

* **10:11:** Wîndiñ tîneliñda, wînasila ñindiñ daut semneliñ: no en gwañgwalok mandanj-i siñgi wît-semañ endi Yambatta siñgi wîlmañ. † **10:13:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nîm.

tambaneñgilin, ¹⁴ wala t̄imbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda s̄indi tombon ombi-t̄ikenekaliñ wal̄ Tilo git Sidon nasi tombonji makleukak. ¹⁵ T̄imbi Kapaneam nasi, s̄indi ‘Yambatti kunum ḡinañ niñ loukak’ w̄indiiñ niñ nandinekalin! Niñ s̄inik, s̄indi j̄imbil̄ sep kol̄ p̄inekalin.”‡

¹⁶ T̄imbi Yesuli yousimbi, gwañgwañila enguk, “No en mandanj̄i nandi-t̄ike-kiliñ eukak endi nokok mandana nandi-t̄ike-kiliñ eukak. T̄imbi no en siñgi wit-samekak endi naka siñgi wit-namekak. Gan no en naka siñgi wit-namekak endi Yambatta siñgi w̄ilimekak, wiñ Yambat nind̄i nak nanimukuk enda siñgi w̄ilimekak.”

¹⁷ T̄imbi gwañgwa 70 Yesuli kena t̄indilok eni-mukuk endi silisili plon undane b̄imbi niñmbi eñgilin, “Wopum, niñdi ñambi, d̄ikok koka plon kena tinambi, yal̄ kolan endi bo mandani pa tañgoneañ yañ!” ¹⁸ Eumbi enguk, “Nak Satandi p̄umbi ka-tuakut wiñ pisapisatt̄i kunum ḡinañ nanin p̄ilak wandin. ¹⁹ Nandañ: s̄indi malet ba kauñ ep yalineliñdok ba kanj̄ikni Satan endok gembin git̄ik t̄ike-pi yalineliñdok nak ikan gemb̄i sam-taleñgut pat-samlak, wala t̄imbi nepek noli sep t̄imbi kolauktok tuop niñ. ²⁰ Gañgan s̄indi yal kolandi manji tañgoneañ wala silisili niñ t̄inekalin. Niñ. S̄indok kos̄i kunumdok kot sambat ḡinañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom t̄inekalin.”

²¹ Nain wolonda Dindim Woñdi Yesulok ḡinannan silisili wopum t̄imbi tokñe-niñmumbi, niñdiñ eniguk, “Bep, kunum kwet molom, nak niñdiñda ganí-kíndem dalet: d̄ik nanandiniga ama nanandinjat ba nandi-daklenjat enda kímsembiñguñ, wandingan embi wiñ amatam nanandinj̄i niñnat enda t̄imbi dakle-semguñ. Biañgan s̄inik, Bep, d̄ik wiñdiñ t̄imbepi nandiñguñ tuop tiñguñ.” ²² T̄imbi amatamda niñdiñ enguk, “Bepnalí gembin ba nanandin git̄ik wiñ naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñan nitein wiñ nandi-namlak. T̄imbi nak wakit ama nin nak ep kasilembi, Bep daut semlet niñdiñgot Bep en nitein wiñ nandi-niñmamiñ.”

²³ Yesuli gwañgwañii git̄a niñgan palinilimbi, niñdiñ enguk, “Amatam nind̄i nepek sindi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diw̄in yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei niñdiñda wiñdiñ sanlet: plofet ama git̄a ama wapmañ damañgan kuñgilin asupti nepek sindi kañ wiñ kanepi nandi-koñgom tiñgilin, gan endi niñ kañgilin, ba manda sindi nandañ wiñ nandinepi nandi-koñgom tiñgilin, gan endi niñ nandiñgiliñ.”

‡ **10:15:** Yesuli Kapaneam it kwelan kuñipi dou-miñlat tiñguk, gan wiñas̄i asupti nanandi-kiliñki niñ tiñmiñgilin.

Samalia amalî ama no not ti-ñim-iñguk wîndiñgan gînañ busuk ti-kulok

²⁵ Nain nola endîkñe manda nandî-tale ama nolî Yesuloñ bî indambi, Yesulok nanandin ka-nanduktok e-ka tîmbi niñguk, “Endaut, nak nîtek tîmbi, kuñgu taletalen nîmnat wîn kasilewît?” ²⁶ Eumbi ni-nandîmbi eñguk, “Endîkñe manda nîtek youyouulin patak? Wîn niñimbîm nandîna.” ²⁷ Eumbi, ñin tambane niñguk, “Dîk gînañga ba gînañga tip, gembîñga ba nanandiñga wîn Wopum Yambatka endok gitik bi-ñîm-taleumbi palmekak. Tîmbi dîtnala nandîlañ, wîndiñgangot nokala nandî-ñîmekañ.”^{*} ²⁸ Wîndiñ eumbi, Yesulî niñguk, “Manda wîn tambane elâñ wîn dîndîm sînik. Dîk wîndiñgan ti-ta-kulaña, kuñgu kwambîñ pakamekak.”

²⁹ Tîmbi ama walî ‘Endîkñe manda kîmit-kle-taleñgut’ wîndiñ inda-dakleuktok Yesula ñîndîñ ni-nandîmbi eñguk, “Tîmbi ninda nandîwambi, notna tîmbekak?” ³⁰ Eumbi, Yesulî tambane eyout manda no ñîndîñ eñguk, “Ama nolî Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pîm ñaupi, telaknan ñañipi, ama piñdasî endok kîsinan loñguk. Loumbi wîpi, dasindasin git kwîlîkwîlî gitikan lom tîke-ñîm talembi, ama en kak bim ñaumbi, kîmbepi ti pakuk.” ³¹ Palîñîlimbi, ñîndîñ indañguk: tapma ama nolî telak wolokgan pîm ñambi ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama nolî bo wolok bî tomguk endî wîndiñgangot ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endî ama wîn pakuknan bî sua kañbi, blan ti-ñîmbi, ³⁴ endoñnan ñambi, wandan wîn tuk galkñat wakît wain tuktî wîlipi tîmîlimîñguk. Tî-talembi, enlok doñki plon kîmîlîm loumbi nañgîp ñambi, patnandî ilan kîmîpi ka-dîkñeñguk. ³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain ti-pet wolok tuan mînem jîmbi, patnandî it molom mîmbi, ñîndîñ niñguk, ‘Dîk ama ñin ka-dîkñeukañ, tîmbi mînem gamlet walî nain nîtepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bîmbi, yousimbi gametat.’”

³⁶ Yesulî wîndiñ embi, endîkñe manda nandî-tale ama ni-nandîmbi eñguk, “Ama ti-pet git no endî ama nin piñdasîlok kîsinan loñguk wîn kañgilîñ. Dîk nîtek nandîlañ, endoñnan nanin ama nin endî ama wolok nol sînik indalak?” ³⁷ Eumbi niñguk, “Gînañ busuk ti-ñîm-iñguk en.” Tîmbi Yesulî niñguk, “Dîk bo ñambi, wîndiñgangot ti-kuukañ.”

Malialî Wopum dok mandan nandîñguk wîndiñ ti-lok

³⁸ Tîmbi Yesulî gwañgwañii git Jelusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombîmbi, tam no koi Mata endî ilnan

nī-tiañeumbi loñguk. ³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdoq kesiinan bī pipapi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata endila nanañ neknek tī-jumupi, glimona tīmbi, Yesuloñ indambi nī-ñombīmbi nīñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ tī-jumut kena tīlet. Dīk wala nīm nandilañ ba? Nīmbīm bīm, nep kīmīlin.” ⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane nīñguk, “Mata Mata. Dīk nepek asuptok nandi-bendi wopum tīmbi, gīnañga mīlatalak, ⁴² gan dīk nepek noñgāngotta tīpīkalañ. Malia endila wīn ep tīndi kīndem kasilelak wīn nīm apma tīkelok.

11

Bep Yambatta nītek nīmolo tī-nīmlok

¹ Tīmbi nain nola Yesuli kwet nolok nīmolo tīñguk. Tīmbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nīmbi eñguk, “Wopum, Yoaneli gwañgwañila nīmololok sambat daut semguk, wīndiñgangot dīk bo daut nīmīñ.” ² Eumbi enguk, “Sīndi nīmolo tīñipi, nīndiñ enekaliñ,

‘Bep, dīkok koka wīn giñgiñgan tī-gamllok.

Dīk amatam gītīk nīp tīmbi gīñgītkai indaneñ.

³ Dīk sandap noñgan noñgan wolok nanañ nīmīñ.

⁴ Nīndi amatamdi yom tī-nīmañ wīn gītīk bi-semamīñ,
wala tīmbi dīk bo yomni bi-nīmīñ.

Dīk tī-kuyuk plon nīm nīmbiwīñ.’ ”

⁵⁻⁶ Wīndiñ embi yousimbi enguk, “Tīkap dīk tim boñgipnan noka noloñ nīambī, kitū sīlikñeumbi, nīndiñ nīmbeñ, ‘Nokok notna noli telak bīkap itnanan bīumbi, nanañ towiupi yolonjīlet, wala tīmbi dīk nanañ tīpet gīt no namīñ, tīmbi siñgimek tambon ombī-gametat.’ ⁷ Wīndiñ eumbi, noka it gīnañgan dou patak endi nīndiñ tambane ganbek bek, ‘Dīk nekta douñatnōn nanin nep sīlikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, tīmbi wembe gwañgwanaili bo ip dou-taleliñ, wala tīmbi nītek mīlapi gametet?’ ⁸ Nak nīndiñ ganba: endi wīndiñ ganbi, dīk endok nolla tīmbi nīm nandi-gamek bek, gañgan gīñgīneñgalā tīmbi endi joñgo mīlapi, nepek nekta tīpīkalañ wīn dīka gamekak. ⁹ Wīndiñda nak sīnla nīndiñ sanba nandīwīt: Yambatta nīmolo tī-nīmīñpi, nepek nola nī tī-kunekaliñda wīn kasilenekaliñ, nepek nola lonjī tī-kunekaliñda wīn kanekaliñ, tīmbi yama wesak wīt tī-kunekaliñda pīsat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta nī-nandañ endok kandañ wīn nīndiñ: nī-nandi tañdi kasileañ, lonjilonjī tañdi kañ, ba yama wesak wīkañ enda pīsat-semlak.

¹¹ Ba sîndoñ nanin bep nindî niñanîlî mîkbalakta niñandumbi, malet miwîk ba? ¹² Ba puput miñjîpta niñandumbi, kauñ miwîk ba? ¹³ Sîndî kolan tîndî ama, gañgan nepenepek kîndem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wîndîñda nitek tîmbi kunum Bepsî endî ama nindî Dîndîm Woñ kasîleneliñdok ni-nandañ enda nîm emek? Nîm ya, endî sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembînlok kusai wîn ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok giñañnan yal kolan piñimîmbi man sipmiñguk wîn ni-kle-kolîmbi po ñañguk. Ñaumbi, ama walî manda eumbi, amatamdi kundit wîn kañgilîñ endî ka piasat tîmbi, nanandi kena tîngilîñ. ¹⁵ Gan dîwîndî ñîndîñ eñgilîñ, “Endî yal kolan pa ep klelak wîn yal kolandok telak damanjî Belsebul endok gembîn plon tîlak.” ¹⁶ Tîmbi dîwîndî ti-kuyuk ti-ñîmbi, Yambattok gembîn palmîlak wîn tîmbi dakle-semektok jimba kundit no tîmbektok niñgilîñ.

¹⁷ Gan Yesuli giñañ nanandînjî wîn ka-nandî-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok giñgitñili tambîpi, niñgan minelîñda endî biañgan kola-talenekaliñ. Tîmbi sambat noli bo wîndîñgangot tînelîñda endî bo tawam papusen-embî kolanekaliñ. ¹⁸ Wîndîñgangot tîkap Belsebul, wîn Satan, endok sambaliili tambîpi, niñgan miañda, kenanjîli nitek kwambîñ dauk? Wîn tuop nîm. Wîndîñda tîkap nak mandanjîlok tuop klembi, Belsebullok gembînlî yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tîmba kolauk.

¹⁹ Tîmbi nepek no wîn ñîndîñ: tîkap Belsebulli gembî namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindî nosii gembî emumbi, endî yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nîm bek. Wîndîñda nitek tîmbi nokok plon wîndîñ eañ? Sîndî naka manda juluñt nanañ wîn nosiili wakan tîmbi dakle-samnekaliñ. ²⁰ Gan tîkap nak biañgan Yambattok gembînlî yal kolan pa ep kleletta, ñîndîñ inda-daklelak: sîndî Yambatti sambî-dîkñelak endok gembîn wîn ikan boñgîpsiinan ka-nandañ.

²¹ Ama gembînat noli miktok nepenepek gitik tiwîli dîkñembi, ilî ka-dîkñe-kîliñ elakta, giñgitñii ep tîmbi kolanelîñdok tuop nîm. ²² Endî miktok nepenepel walî tîke kamaiuktok nandîlak, gan ama no noli wolok gembîn maklelak endî ama woloñ bîmbi, mik ti-ñîmîmbi maklelakta, endî miktok nepenepel wakît giñgitñii gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

* **11:22:** Yesuli eyout manda miktok plon eñguk wîn enla wakît Satandok plon eñguk; Satan en ama gembînat wandin, gan Yesulok gembînlî endok gembîn maklelak.

²³ T̄mbi miktok kandañ w̄n ñ̄ndiñ: no en not n̄m t̄namlakta endi kanjik t̄-namlak, t̄mbi nindi nakita kena n̄m t̄mbi, giñgitnai ep k̄min t̄lakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesuli w̄ndiñ embi yous̄mbi enguk, “T̄kap yal kolan noli ama giñan giñañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjimbi kuw̄k. Lonji t̄lapbi, ñ̄ndiñ ew̄k, ‘Nak b̄ndambo undane ñambi, pakutnan lowa.’ ²⁵ W̄ndiñ embi, ña kaw̄k w̄n: it w̄n ikan jamimbi t̄dindim em bimbin palek. ²⁶ W̄ndiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kit tombon t̄pet yanañgilim b̄mbi, it wandiñ lombi, wolok kuneliñ.† W̄ndiñ t̄imbimbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandi ama w̄n t̄mbi kolaumbi, siñgi yal kolan asupti t̄mbi kola s̄inik tauk.”

Yambattok mandan nandimbi t̄ke kuañdi amatam diw̄n yapma kle pakañ

²⁷ Yesuli manda w̄ndiñ eumbi, tam no amatam k̄min t̄-pakiliñ endok boñgipsinan pakuk endi kitimbi, ñ̄ndiñ niñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam diw̄n yapma klembi patak.” ²⁸ Gan Yesuli tamdok mannan t̄kembi, ñ̄ndiñ eñguk, “W̄n amatam Yambattok mandan nandimbi tañgoneañ endi wakan amatam diw̄n yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdi yous̄yous̄ pa biñilimbi, k̄min wopumgan indaumbi, Yesuli kusei k̄mipi, ñ̄ndiñ enguk, “Amatam man ñ̄ndiñgit kuañ s̄indi kolasi. S̄indi kusatna kañbi nambidaklenelilidok jimba kundit no kanelilidok embi giñgineañ, gan jimba kundit no n̄m daut samum kanekaliñ. N̄m s̄inik. W̄n Yonalok jimba kunditgot kanekaliñ. ³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñ̄miliñguk w̄n Ninive nasila ñ̄ndiñ daut semguk: w̄n Yambatti ni-mulimbi biñguk. W̄ndiñgangot nak Ama S̄is̄inik nepek nek inda-namekak w̄n amatam man ñ̄ndiñgit kuañ s̄inda ñ̄ndiñ daut samekak: w̄n Yambatti nani-mulimbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalî manda plon lololok nainnan amatam man ñ̄ndiñgit kuañ s̄in gitâ milapi, kusasi t̄mbi dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom t̄imbimbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan s̄inik nanin endoñ ñañguk. Gañgan s̄indi ama Solomon maklelak endok mandan nandi-k̄mkimneañ, wala t̄mbi k̄njan t̄kenekaliñ. ³² T̄mbi Ninive nasili manda plon lololok nainnan amatam man ñ̄ndiñgit kuañ s̄in gitâ milapi, kusasi t̄mbi dakleukak. Endi Yonalok mandala giñañji

† **11:26:** It w̄n ama giñanlok walān.

tambaneñgiلىنىڭ، gañgan sindى ama Yona maklelak endok mandala wîndiň nîm taň، wala tîmbi kînjan tîkenekaliň.

³³ Ama noli kolsalen pîndopi, kambotti nîm tapliwîk ba kwet sembiň nolok nîm kîmîlek. Tambo endi indaňgan kîmîpi، ama it gînaň loan kolî sale-semlok wîndiň tîmbek. ³⁴ Daukalî piñgipkalok kolsale wandin. Daukalî kîndemda، Yambattî kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi، gînañga gitik kolî salelak. Daukalî kolanda، gînañga gînañ kîlîm mulum-got pakamlak. ³⁵ Wala tîmbi kilañmek! Nîm kañbi، kolsalen kasileup nandîñguň، gan kîlîm ikan kasileum pakamlak. ³⁶ Wîndiňda tîkap kolsalendi gînañga gitik tokñeumbi، kîlîm no nîm pakamlakta، sipalaktî kolî sale-gamlak wîndiňgan dîk bo kolî salelaň.”

Ama biesilok juluñitsilok telak nîm kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi، Falisi ama noli nanaň yakan nandemiktok ni-tiañeumbi، ñam ilnan lombi، nanaň nanalok pipakuk. ³⁸ Gan endi dama kii nîm wîlikukta tîmbi‡ Falisi ama walî nandî-bendî tîmbimbi، ³⁹ Wopumdi niñguk، “Falisi sindi jawaň ba tuk wîtna wîn pawangot pa wîlikâň wandin، gan sindi gînañji gînañ kolan ba tî-piñpiñelî tokñem patak. ⁴⁰ Sindî ama kamasi! Yambattî nepek pawan tîmbi indaňguk، wîndiňgangot endi gînañ nîm tîmbi indaňguk ba? ⁴¹ Pawandok nepek wala nandî-bendî wopum nîm tînekaliň. Tambo sindi gînañji wîn pîmbiñesiла bi-sembi، ep kîmitnekaliň. Wîndiň tîneliňda، gînañji git ep tîndinji tîpet walî Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sindi nanaň kena gînañ nanin gitik wîn tambîpi، gwasap ba yaya wîn bo kit tambon tambon tambîpi، Yambattok tambon pa maň، gan gînañjili en nîm kasileaň، ba ep tîndin diñdim nîm pa taň، wala tîmbi sindi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sindî Yambatta tambon miññipi، enda ba amatamda gînañji emneliň ñak! ⁴³ Falisi sindi it kiyau gînañ pitit damañgot pitneliňdok nandaň، tîmbi kîmili tua-nan amatamdi we sambi، giñgiňgan ti-samneliňdok nandaň، wala tîmbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamdi sum sembiň no nîm ka-nandî-daklembi، wolok plon joñgo yalimbi kolayaň. § Sindî sum sembiň wandin، gan amatamdi nepenepek kolanli sindok gînañji tokñelak wîn nîm ka-nandî-dakleaň، wala tîmbi kilañmet!”

⁴⁵ Tîmbi endikñe manda nandî-tale ama noli Yesula niñguk، “Endaut، dîk Falisi amala wîndiň enlaňda، niňda bo

‡ **11:38:** Falisi amali Yambattok dainan jamilan indaneliňdok kişi pa wîlikâňgiliň. § **11:44:** Namba 19:11-22 niňdiň elak: no en ama dalandan en ba nepenepel tîke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nîm indalak.

giñgiñgan nîm ti-nîmblañ.”⁴⁶ Eumbi enguk, “Endîkñe nandî-tale ama sîndî amatam nepek mîlap** tañgonenelîñdok pa emum mîlataumbi, ep tîmbi pañgitaneliñdok kît kîmit no nîm pa ti-semañ, wala tîmbi kilañmet! Yambatti sîndî bo sambekak.

⁴⁷ Sîndî kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandîp kîmgiliñ endok sum gwatnam wîn sîndî tîmbi kaik talak. ⁴⁸ Endî yandîp kîmgiliñ, tîmbi sîndî sum gwatnamjî tîmbi kaik tañ, wala tîmbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgiliñ wîn sîndî ka nandum kîndem sînîk tîlakta sîn inda-dakleañ. ⁴⁹ Kusei wîndiñda Yambat nanandî-tale molom endî ñîndiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Islael amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin dîwîn ep tîmbi kolaneliñdok kle-gîmgîm embi, dîwîn yandîp kîmnekaliñ.’ ⁵⁰ Wala tîmbi plofet ama gitik kwet kusei kîmikîmîlinan nanin bîkap man ñîndiñgit yandîp kîmgiliñ endok wekatsîlok tuan kolan wîn amatam man ñîndiñgit kuañ sîndî ombi-tîkenekaliñ. ⁵¹ Wîn Abellok plon kusei kîmîpi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgipsetnan wîl kîmguk endok plon talelak endok kîmkîmjîlok tuan kolanla nak biañgan ñîndiñ sanlet: amatam man ñîndiñgit kuañ sîndî wîn ombi-tîkenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandîlok telak walî it wandin. No en wolok gînañ lolakta endî Yambattok kusei ka-nandî-daklembi nandî-ñîmlak. Endîkñe manda nandî-tale ama sîndî it wolok yama ki wîn kîmit kîmbiñ dañ, gan gînañ nîm loñgiliñ, tîmbi amatamdi bo lonep nandîñgiliñ wîn kîmîsip ti-semgiliñ, wala tîmbi kilañmet!” ⁵³ Yesuli wîndiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endîkñe nandî-tale ama endî kusei kîmîpi, kanjîk kolan sînîk ti-ñîmbi, ni-nandî kusei kusei tiñipi, ⁵⁴ kît yout tîneliñdok enlok mandanli sisôñ ti-ñîmnep nandîmbi, mandîmandi ti-ñîmgiliñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwînakwînattok tuop nîm endî bo Yesuloñ kîmîn tîmbi kle-gîmbupi, tambo yali tiñgiliñ. Tîmbi Yesuli kusei kîmîpi, dama gwañgwañiila ñîndiñ enguk, “Sîndî Falisi amalok plaua kîmîlîmbendînjiла ka-kiliñ embi kunekealiñ. Wîn endî manji mambenji tîpelat, tîmbi ep tîndînji juluñit tañ wala elet. Nîm kañbi, sîndî bo wîndiñgangot tîneliñ. ² Biañgan sînîk, nepek kîmîsembîn gitik wîn Yambatti tîmbi indañgan indaumbi, nanandî sembin gitik wîn tîmbi dakleukak. ³ Wîndiñda sîndî manda kîlîm gînañ eñgiliñ wîn maim plon eu indaukak, tîmbi sîndî

** **11:46:** Nepek mîlap wîn endîkñe manda mîlap wolok walani.

nepek no it gınañnan manda janjak eñgiliñ wîn ipakanan wopumgan eu piukak.”

Yambat endañgot misi-ñimlok

⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Notnai, nak ñindîñ sanba: amalî piñgipsiñgot wîli kîmneliñ, gan siñgi kandañ sep tîmbi kolaneliñdok gembî no nîm pat-semjak enda nîm misinekaliñ. ⁵ Tambo ninda misi-ñimlok wîn daut same-tet: Yambattî ama wîli kîmbi, siñgi kandañ jîmbiñ kolî piuktok gembîn palmîlak enda misimisi ti-ñimlok. Biañgan sînik sanlet: endañgot mek misinekaliñ. ⁶ Monik tiptip kit tombongot wîn mînem gîmîn tipetti tuatuan, gañgan Yambattî noñgan no nîm kamala-ñimlak. ⁷ Sindi endok dainan loloñ sînik, monik asup yapma kleañ, tîmbi endi kumbanjî saktok kwînakwînatsi wîn bo nandî-talelak, wala tîmbi amala nombo nîm misi-semnekaliñ.

⁸ Sanba nandîwît. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgit’ wîndîñ e-daklelakta, nak Ama Sîsînîktî Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endî nokok giñgit’ wîndîñ e-dakleutat. ⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En nîm nandî-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En nîm nandî-ñimlet’ eutat. ¹⁰ Tîmbi no en Ama Sîsînîk nani-kolalakta, endok yomin wîn kîndem bi-ñimlok, gan no en Dîndîm Woñ ni-lakalakae tilakta, endok yomin wîn kîmîlîm palmekak.

¹¹⁻¹² Amalî manda plon sepmbi, it kiyau gînañ ba gav-mandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekalîñ. Nain wolongan sînik Dîndîm Woñdi manda nek eelok wîn daut samekak, wala tîmbi wolonda sindî nandî-bendî wopum tîmbi, ñindîñ nîm enekaliñ, ‘Nîndî manda nek enetamiñ?’ Ba ‘Nek tambane eninetamiñ?’ ”

Mînem kwîlikwîli la ka-galkta nîm tilok

¹³ Tîmbi ama kîmîn wopum boñgipsinan ama noli Yesu ñimbi eñguk, “Endaut, datnalî betnettak kii bimbin wîn en noñganliñgot ep kulak, wala tîmbi dik nîmbîmbi, nokok tambon danbi namîn.” ¹⁴ Eumbi ñiñguk, “Notna, ba ama noli nak sambî-danbettok ba nepenepeset dan-samettok nanbi taleñguk ba? Nîm ya, wîn nokok kena nîm.” ¹⁵ Wîndîñ embi yousimbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen walî kuñgu kîndem nîm samlak, wala tîmbi sindî ka-kîliñ embi, kuñgunjî ka-dîkñe-kîliñ enekaliñ. Nîm kañbi, kwîlikwîli ba nepek nola ka-galkta tîneliñ.”

¹⁶ Wîndîñ embi, eyout manda no ñindîñ embi enguk, “Ama mînem kwîlikwîli asupmat endok nanañ kenan bien lali kîndem daumbi, ¹⁷ nanandîñ gînañ ñindîñ nandîkwînakwînaleñguk, ‘Nîtek tilok? Nanañ bien asup ñoli it

kawai wolok gınañjinan wiñi-kolettok tuop ním!' Wíndiñ nandimbí¹⁸ eñguk, 'Kombíkmek nandilet: nak wiñi-kot it kawai gitik wiñ wiapi, komblin wopum asupgan kíndipi, nanañ ba kwílikwíli gitik pat-namlak wiñ wolok wiñi-koletat.¹⁹ Tiñipi, natnala ñíndiñ eutat: Ip ñák! Nak nepenepek kíndem gwílat asuptok kímpík kiulambi pat-namlakta tímbi kíndem pat-nandimbí, na siliñli tímabetat!²⁰ Gan Yambatti tambon ñíndiñ níñguk, 'Dík kamen, man tim ñolondañgan kuñguña gapma tikelok. Tímbi nepek ti-jumut tiñguñ walí nindok tímbekek?' ²¹ Yesuli eyout manda wiñdiñ embi, yousimbi enguk, "No en kwelan ñolok kwílikwíli asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no ním palmílakta, endi ama kamen wandin."

Piñgip ka-díkñela nandi-bendi wopum ním tiłok

22-23 Tímbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñíndiñ enguk, "Nepek tokñetokñen walí kuñgu kíndem ním samlakta tímbi nak kuñgunjílok ba piñgípsílok kandañ ñíndiñ sanlet: wiñ kuñgu ba piñgip walí bien tiłak, nanañ ba dasindasin walí ním, wala tímbi sındi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum ním tinekaliñ.

²⁴ Sındi moník oeoe yambim nandiwit: endi nanañ tipibimbi met nañ wiñdiñ ním pa tañ, tímbi endi wiñi-kot it bo ním pat-semlak, gañgan Yambatti tuopkan ep towilak. Sındila endok dainan moník yapma kleañda, nítek tímbi ním sep towiuk? ²⁵ Tímbi sindoñnan nanin no endi nandi-bendi wopumlí kuñgun lakat yousum ombatawík ba? Ním ya! ²⁶ Sındi nepek tip kambak wandin tindílok tuop ním, wiñdiñda kusei nepek diwiñ wala nandi-bendi wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ wiñ yambim nandiwit! Nak ñíndiñ sanba: endi kena meñ ním tañ, ba dasindasinji bo ním pa youkañ, gañgan endok pamanjíli ama wapmañ Solomondi dasindasin kíndem síník pa dasiliñguk endok paman wiñ maklelak. ²⁸ Kli nepek pamanat kena gınañ man lambi indaumbi, desa dombimbi ep siu dínekalíñ wandin wiñ bo Yambatti dasindasinji kíndem emlak, nítekta tímbi endi sindok dasindasinji ním tímbi inda-samek? Wiñ ním nandañda, sindok nanandi-kılıktinji wiñ lakat síník pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat ním nandi-kılıkti mañ endok nanandijnjili nanañ tuk nepek wandindokgot pat-semlak. Bepsíli ikan ñíndiñ nandi-talelak: nepek gitik wiñ ním pat-samekta sındi kuneliñdok tuop ním, wala tímbi sındi

amatam dīwīndi tañ wīndiñ nīm tīnekalīñ, ba nandī-bendī wopum nīm tīnekalīñ. ³¹ Tambo sīndok nanandīnjiłi Ama Wapmañjīlok gīngit kuñgulokgot pat-samekak, tīmbi nepek wandin walī bo kuñgunjīlok inda-samekak.”

Ama Sīsinīk endok tomtomlok tī-pañgitam kulok

³² Tīmbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Kīkesmīn tip, sīndok Bepsīli ñīndiñ tīndīla nandum kīndem dañguk: en ama wapmañjī kumbi, sīndi en gīta kandīkñe kena tīnelīñdok nandīmbi, wolok tuop tīñguk, wala tīmbi sīndi mīsīmīsī nīmnat kunekalīñ. ³³ Sīndi nepenepeši pat-samlak wīn tuaturalok kīmīpi, mīnem walinin tīkembi, pīmbīñesiла emnekalīñ. Wīndiñ tīnekalīñda, tuanjī nīm taleukak wīn kunum gīnañ pat-samekak. Kumbu amali wīn kumbu tīnelīñdok tuop nīm, ba kwīnakamdi wīn nīm tīmbi kolaukakta tīmbi walī mīnem līksī nīm kolawīk wandin. Sīndi kwelalok nepenepek wala galk nīm nandīnekalīñ. Tambo sīndi nepek nek Yambattok dainan loloñ sīnīk wala galk nandīnekalīñ. ³⁴ Kusei ñīndiñda: nepek gīnañjīli kasileum pataknan kandañ gīnañ nanandīnjiłi bo wandin pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwalī molomjīli nanañ si-jumut tīndiñnan nanin undane ilan bīmbi, wesak wīlīmbi, platik sīnīk pīsalīmnelīñdok mandīmandi pa tañ, wīndiñgangot sīndi kolsalenji pīndolīm dīumbi, kena tīndīlok tī-pañgitam kunekalīñ. ³⁷ Kena gwañgwalī wīndiñ tī-kuñiñlīmbi, molomjīli undane bīmbi kalak wīn: kena gwañgwañiili gama kaik papi, mandi pakañ. Kena gwañgwa wandin walī gwañgwa dīwīn yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjīli kena tīndīlok tī-pañgi-pañgi tīmbi, nanañ nanelīñdok eni-tiañembi, nananjī kle-semekak. ³⁸ Wīn tim bomup ba puputtī kusei kīmīpi kītīlaknan undane bīmbi, kena gwañgwalī gama kaik palīñiñlīmbi ep tīmbi indaukta, gwañgwa walī wakan dīwīn yapma kle pakañ.

³⁹ Tīmbi sīndi nepek ñīn nīm nandī-kamalanekalīñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sīnīk bīwīk wīn nīm nandīlak. Nandīwīmda! endi kaik kuñipi, il wiapi, gīnañ loup tīmbīmbi kīmisip tī-ñīmek. ⁴⁰ Wīndiñgangot sīndi ‘Ama Sīsinīkti man nīm tombek bek’ wīndiñ nandīñiñlīmbi, wolongan kaikan bī tombekak. Wīndiñda tīmbi sīndi tomtomnalok tī-pañgitam kunekalīñ.”

⁴¹ Tīmbi Petlolī ñīñguk, “Wopum, eyout manda elañ wīn nīndokgot ba amatam gītīktok?” ⁴² Eumbi tambane eñguk, “Manda wīn kandīkñe ama matañgotañgolat nanandīn kīndem palmīlak wandin wala elet. Wīn en wakan molomñiili kena gwañgwañii dīwīn yambi-dīkñelok

nimbı taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sínik dani-semektok niłak. Molomnílı kena manda wíndiñ nimbi, 43 ña kukap undane bimbı kalak wín: kena gwañgwalı nek tımbektok tiñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa díwın yapma kle patak. 44 Nak biañgan kena gwañgwa enda niñdiñ sanlet: molomnílı nepenepel gitik wín endi kadıkñeuktok nimbi taleukak.

45 Gan tiñkap kena gwañgwa walı gınañ niñdiñ nanduk, ‘Molomnalı ña sakñelambi, platik nım bıukak’ wíndiñ nandimbi, kusei kımipi, kena wembe gwañgwa díwın joñgo yandıpbı, nanañ ba tuk kwambıñ wopum nañbi, kamakama tımbekta, nek inda-nımek? 46 Kena gwañgwa molomnílı kena nain nekta ba nain nekta sínik bıukak wín nım nandılakta tımbi endi nım mandı palımbi, nain wolondañgan molomnílı undane bıukak. Bimbı, ep tındin kolan wín kañbi, wolok kınjan ti-lamıpi, amatam Molom nım kımít-kleañ en gitä tuanjı kolan ombı-semekak.

47 Tiñkap kena gwañgwa walı molomnílok mandan nandıñguk, gan nım tañgoneñguk ba nım ti-pañgipañgile tiñgukta, en nain ombapgan waipmılıok. 48 Gan tiñkap endi molomnílok mandan wín nım nandıñgukta makleumbi, nain dumangan waipmılıok. Wíndiñgangot tiñkap Yambatti ama nola gwılam asup mımında endi wolok tuopkan tambon ombı-mılıok nandılak, ba endok kiinan kena wopum kımıkımılında, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandılak.”

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

49 Yesuli yousimbi enguk, “Nak komba kwelan kımılam diuktok indañgutta niñdiñ nandılet: komba walı ikan dualımda, wín kındem sínik. 50 Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbi taletalen. Tuk wín gama nım iñgutta tımbi mılap walı gınañna tımbı mılatatalak. 51 Sındı nak amatam kwelan ep tımba busukñenengan kuneiñdok indañgut wíndiñ nandañ ba? Wíndiñ nım. Nak niñdiñ sanba nandıwıt: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka tımbı 52 man niñdiñgitta kusei kımipi, kundit niñdiñ inda-ta-ñaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambıpi, kımın tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon wíndiñ ipi, niñgan tambon tambon kanjık ti-kunekaliñ. 53 Wíndiñ tambıpi, bep niñan endi niisetkan tambon tambon ipi, kanjık tındekamık, tımbı me wemba endi bo niisetkan tambon tambon ipi, kanjık tındekamık,

* 12:50: Tuk wín mılap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tiñguk wala elak.

tımbi nambın tam git yapman tam endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik.”

Yambattok manda dindimgan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimbın wopumda yousim nindin bo enguk, “Sindi mulukualı tuk kimbın kandañ indam biumbi kañbi, wolongan nindin pa eañ, ‘Gwi bıutak’ windin eumbi, wolok tuop indalak. ⁵⁵ Tımbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip biumbi kañbi, nindin pa eañ, ‘Maim kunduwat diutak’ windin eumbi, wolok tuopkan indalak. ⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindı kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi, maim iletak ba gwi piutak win ka-kiliñ eañ. Gan nitekta tımbi sindi man nindin git nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim kandardı-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sìnlok ep tindinji plon nek nolı dindim sìnjk win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Ti kap ama noli manda plon gapilep tımbımbi, siti telaknan yakan ñañipi, mandanjet e-salendemiktok nika tımbekañ. Nim kañbi endi gitgınembı, gep tiañembı, manda kandanloñ gapılımbı, endi bo tem dumandok kiinan gapılımbı, endi gepmbı, it kwambıñnan gapilek. ⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambıñ gitnañ papi, minem nitek ombi-nimlok een win gitik ombi-mi-taleuñ wolok tuop.”

13

Ginanji nim tambanenekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bi pakılıñ endoñnan nanin diwindi Yesula kasat nindin ti-ñitmgılıñ: Galili ama diwindi tapma ilan tapma tiñilimbi, Pilatoli eum yandıpmıum kimbımbı, wekatsılı pımbı, tapma gauttok wekatsılı wakıt kiukuk. Kasat windin ti-ñitmıumbı ² tambane enguk, “Mılap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjılı Galili ama diwisiłok yom makleñguk, sindi windin nandañ ba? ³ Nak nindin sanba: nanandinji win dindim nim. Gan sindok kandañ, ti kap sindi gitnañji nim tambanem kunekealiñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ. ⁴ Tımbi amatam 18 Siloam kandañ kımgılıñ win endok kandañ nitek? It ombap jitngınlı gılombı, ep kot tapliñguk. Endok kolanjılı amatam diwin gitik Jelusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi windin nandañ ba? ⁵ Nak nindin sanba: nanandinji win dindim nim. Gan sindok kandañ, ti kap sindi ginanji nim tambanenekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.”

⁶ Tımbi Yesuli eyout manda no nindin enguk, “Ama nolok wain kenan gitnañ fik komba no tipium pakuk. Tımbi kena

molomdi komba wîn ka-nandî tîmbepi bîñguk, gan endî bien no nîm lali palîmbi kañguk. Bien nîmnat kañbi, ⁷ kena kandîkñe amala nîmbi eñguk, ‘Kalañ: gwîlat tîpet git no gitik wolok gînañnan nak ñañambî tîmbi, komba bienda yolonjîlet, gan endî bien no nîm lalilak. Neta slakan sînîk kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’ ⁸ Eumbi nîñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwîlat noñgangot nombo yousimum palin. Palîmbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kîmîpi kautat. ⁹ Gwîlat no wolondamek bien laliukak bek. Tîkap nîmda, komba wîn kîndem dombi kolekañ.’”

Yambattî amatam nîtek yambî-dîkñelak

Yambattok kandîkñe wîn nîtein?

¹⁰ Sabat patnandî nain nola Yesuli it kiyau nolok gînañnan amatam eni-daut ti-sem pakuk. ¹¹ Tîmbi tam no yal kolandi pi-ñîmîmbi, jîmbat siñgin sait gînañ tîmbi inda-ñîmîumbi, en dîndîm ilektok tuop nîm, wala tîmbi gwîlat 18 wolok tuop plindambi pa kuliñguk, endî bo wolok bî pakuk. ¹² Palîmbi, Yesuli tam wîn kañbi kîti-ñîmîum bîumbi nîñguk, “Tam, jîmbat gep top-kiliñ eñguk walî ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Wîndiñ eñîpi, ¹³ kii endok plon kîmîlîmbi, wolongan siñgin sait ti-dîndîm embi, kusei kîmîpi, Yambat nî-kîndem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandî nainnan tam wîn tîmbi kîndem dañgukta tîmbi it kiyaulok telak dama endî gînañ komba dîumbi, amatam enombîmbi, ñîndiñ eñguk, “Sandap kît tambon noñgan wîn kena tîndîlok pat-samlak, wolonda endî sep tîmbi kîndem daneñdok bînekalîñ, Sabat patnandî nainnan nîm.” ¹⁵ Wîndiñ eumbi, Wopumdi tambane ñîndiñ nîñguk, “Ama manji mambenji tîpelat! Sîndi gitik makauk ba doñkinji wîn Sabat patnandî nainnan isînan ep pîsapi, tuk naneliñdok pa yanañgîkañ. ¹⁶ Gan tam ñîn Ablaamduk komblin endok kandañ wîn nîtek? Satandi gwîlat 18 gitik topmîumbi ku-ta-bilak, tîmbi sîndi en Sabat patnandî nainnan nîm pîsalimlok nandañ ba?” ¹⁷ Wîndiñ eumbi, kanjîkñii gitikti mayek tam palîmbi, amatam gitik endî kundit kîndem sisinik tîliñguk gitik wala silisili tîngiliñ.

¹⁸ Tîmbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandîkñe wîn nîtein? Kandîkñe walî nîtek bendîlak nak wolok plon eyout manda nek eut? ¹⁹ Wîn mastat mînjîp ama noli tîkembali, kenan gînañ kokuk wandin. Mînjîp tipnam walî lambî bendî wopum dambi, komba wopum tîmbîmbi, monikti isi kii gayam plon tîngiliñ.”

²⁰ Wîndiñ embi, bîndambo ñîndiñ enguk, “Nak Yambattok kandîkñe wîn nîtein eut? ²¹ Wîn plaua kîmîlîmbendi

tam nolî tîkembali, plaua kwîlan wopumgan wakît kiupi tam-baneñguk wandin. Papalem kaumbi, kîmîlîmbendî lakatgot walî plaua gitik wîn tîmbi bendî lambiñguk.”

Kunumdok yama gik sînîk wolok lololok

²² Yesuli Jelusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandîñ ñañîpi, amatam enî-daut tî-semguk. ²³ Tîmbi ama nolî ni-kañbi eñguk, “Wopum, wîn ama lakat endîñgot Yambatti kolanjîlok tuan wiat-semumbi, kunum gînañ lonekalîñ ba nîtek?” Eumbi enguk, ²⁴ “Nak ñîndîñ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wît nîm kanekalîñ, wala tîmbi sîndî yama gik sînîk wolok loneliñdok gembî kot-nekalîñ. ²⁵ It molom endî mîlapi, yama sip taleumek, sîndî bî it pawan ipi, wesak wîpi nînekalîñ, ‘Wopum, yama pisat-nîmîñ.’ Eumbi, tambon ñîndîñ sanbekak, ‘Nak nîm nandî-samlet. Sîndî denasi?’ Sanbi nandîmbi, ²⁶ kusei kîmîpi, manda tombon ñîndîñ nînekalîñ, ‘Nîndî dîkîta yakan nanañ tuk nañgîmîñ, tîmbi dîk nîndok ipakanan giñgit manda e-daut tîñguñ.’ ²⁷ Gan endî ñîndîñ sanbekak, ‘Nak ñîndîñ sanlet: sîndî denasi wîn nak nîm nandî-samlet. Kolan tîndî gitik sîndî nambim ña-talewit!’

²⁸ Tîmbi kîmîsip tî-samgukta tîmbi sîndî kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gitik endî Yambar gitâ kuñîlîmbi yambinekalîñ, wolondamek sîndî wandîñ kukulembi, manjî si-gilit danekalîñ. ²⁹ Tiñîlîmbi, Yambattok giñgitñili kwet tambon tambon taletalenan nanin en gitâ kuneiñdok bîmbi, nanañ si-jumut tîndînnan pipapi nanekalîñ. ³⁰ Nandañ: wolonda ñîndîñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin dîwîsili dama tînekalîñ, tîmbi damandaman kuañ endoñnan nanin dîwîsili siñgi tînekalîñ.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan tî-ñîmîñguk

³¹ Nain wolongan Falisi ama dîwîndî Yesuloñ bîmbi niñgîliñ, “Elotti gwili kîmbeñdok nandîlak, wala tîmbi dîk ñalinin pî ñau.” ³² Eumbi enguk, “Sîndî ñambi, kamot moyen wala ñîndîñ nîmbit, ‘Nandîlañ, nak man git desa jîmbatsiat ep tîmba kîndem dambi, yal kolan ep kle-sembe, siñgi nombo yousi ñambi, kenana tîmba taleukak.’ Sîndî ña wîndîñ nîmbi nandîwîn. ³³ Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yandîp kîmkîmlök, kwet nolok nîm, wala tîmbi nak man ba desa ba sisâ telaknan yousi ñañalok een.

³⁴ O Jelusalem nasi, sîndî blasîñgandok. Sîndî plofet ama pa yandîp kîmañ, tîmbi ama sîndoñ enî-mumulîn bañ wîn kawattî yandîpmîum kîmañ. Puputtî niñaañii ep kîmîn tîmbi, papauli ep kamailak, wîndîñgangot nain asupgan natnaloñ sep kîmîn tîmbettok nandîñgut, gan sîndî nîm

nandi-namgiliñ. ³⁵ Nandañ! Wopumdi sìndok kwesi bimbi, nombo nìm sep kamaiukak. Tìmbi nak ñìndiñ sanba: sìndi nombo nìm nambinekaliñ. Nìm sìnìk. Sìndi nokok plon ñìndiñ enekaliñ, ‘Wopumdi ama ni-mulim nìndoñ bìlak en gwìlam miłok!’[☆] wolondamek nombo nambinekaliñ.”

14

Plap kenali Sabattok endikñe manda kìmit-klekle wìn maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo palìmbi, nanañ beulok noliilì ka-tuakiliñ. ² Tìmbi ama no kii kesii bendìmbendìnat endi Yesulok dainan bì indaumbi ³ kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandimbi eñguk, “Endikñe mandalì nek tìneñdok nandi-nìmlak - Sabat nainnan ama kìndem tìmbi kìndem dalok ba nìm?” ⁴ Wìndiñ eumbi, manda no nìm tambane nìmbimbi, ama wìn tìkembi, tìmbi kìndem dambi ni-mulim ñañguk. ⁵ Tìmbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksì noli tuk ban ginañ piukta, sìndoñan nanin nin endi platikan nìm tiañeum lambek?” ⁶ Wìndiñ eumbi, manda tambon tambane nìneliñdok lonjìñgilìñ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tìkenekaliñ

⁷ Tìmbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pítit plon pipatneliñdok pilìmbi, Yesuli wìn kañbi, eyout manda no ñìndiñ enguk, ⁸ “Ama noli nanañ sina tìlaknan gep tiañeumbi, dìk dìtnalok nanandiñgalà ama lolondok pítit plon nìm pipaleñ. Nìm kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi biumbi, ⁹ sìtet tìpelat sep tiañeñguk endi gambimbi, ñìndiñ ganbek, ‘Endok pítit wìn, bi-ñìmìmbi, nolok pit.’ Wìndiñ ganbimbi, dìk siñgi mayek tìmbimbi, gani-mulim siñgi sìnìk ña pipaleñ. ¹⁰ Wìndiñda tìmbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dìk pítit siñgi sìnìk wolok pilekañ. Wìndiñ tìmbeñda, nanañ molomdi gambimbi ñìndiñ ganbek, ‘Notna, dìk lo, pítit dama tìke.’ Wìndiñ ganbimbi, dìk ama dìwìn no gitá yakan nanañ nalañ endok dausinan kot giñgit tìkeukañ. ¹¹ Nekta, ama gitik nisilok kosì giñgit tìke-loañda endok kosì giñgit tìke-piukak, tìmbi no en kayombinem kulakta en tìke-loukak.”

¹² Tìmbi Yesuli yousimbi, ama ni-tiañeñguk enda ñìndiñ niñguk, “Dìk nanañ sina tip ba wopum tìñipi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dìkok kwekanan nasì mìnem kwìlikwìlinjìat wandisì wìn nìm pa eni-tiañeukañ. Nìm kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek

[☆] 13:35: Kap 118:26

tı̄nguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum tike-taleuñ. ¹³ Tambo dık nanañ sina tı̄ñipi, ama pı̄mbiñesi wakıt ama kisi ba kesisi ba dausı kolan wandisi entiañeukañ. ¹⁴ Endi tombon ombi-gammeliñdok tuop nim, gan ama dindim endi kımnan nanin mı̄latnekalıñ wolondamek Yambattı tuaña kındem ombi-gamumbi, amatam dı̄wın yapma kle palekañ.”

Yambattok nī-tiañela e-tembi manda nim elok

¹⁵ Tı̄mbi ama Yesu gitा yakan nanañ nañgilin endoñnan nanin noli manda wı̄n nandı̄mbi, ñındiñ niñguk, “No en Yambattı nanañ sina wopum giñgitñiilok tı̄-semekak wı̄n nambekakta endi amatam dı̄wın yapma kle patak.” Wı̄ndiñ eumbi, ¹⁶ Yesuli niñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum tı̄mbepi, amatam asup sınik eni-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no nīmulı̄mbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gitik ip tı̄wili dıkñemı̄nda tı̄mbi sındi bı̄wıt!’ ¹⁸ Gan endi noñgan noñgandi kusei kımipi, e-tembi manda nimbi eñgilin. Ama dama ña kañguk endi ñındiñ niñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut wı̄n ña kauttok een, kusei wala tı̄mbi nak nim bı̄mbilok dık nokok blan mandana molomgala nimbekeñ.’ ¹⁹ Tı̄mbi ama noloñ ñaumbi, endi ñındiñ niñguk, ‘Nak makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut wı̄n yanañgipi tı̄katika tı̄mbepi ñaupi tı̄let, kusei wala tı̄mbi nak nim bı̄mbilok dık nokok blan mandana molomgala nimbekeñ.’ ²⁰ Tı̄mbi noli bo ñındiñ niñguk, ‘Nak tam kombikan tı̄ñgutta tı̄mbi ñañalok tuop nim.’

²¹ Tı̄mbi kena gwañgwalı̄ undane bı̄mbi, eni-tiatiañen endi nek eñgilin wolok kasat gitik wı̄n molomnila ti-nim-iñguk. Tı̄mbi nanañ beulı̄ gınañ komba dı̄umbi, kena gwañgwan ñındiñ niñguk, ‘Dık platik sınik it kwettok telak tip ba wopum wändiñ ñambi, ama pı̄mbiñesi wakıt ama kisi ba kesisi kolan ba dausı sipsipmın yambı̄mbi yanañgilim bı̄wıt.’ Wı̄ndiñ eumbi, wolok tuopgan tı̄mbi, undanem bı̄mbi ²² nimbi eñguk, ‘Molomna, mandaña ip biennat tı̄lak, gan it gınañ gama nim tokñek.’ ²³ Wı̄ndiñ eumbi niñguk, ‘Bı̄ndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ wı̄n eni-giñgiñeumbi, itna gınañ tokñenelı̄ndok bı̄wıt.’ ²⁴ Nak ñındiñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ tı̄-jumut tı̄-semıt wı̄n lakat no nim nanekaliñ.’”

Yesu julunjuluñ nim kle-kulok

²⁵ Tı̄mbi amatam kımın wopum asuptı Yesu ñañguknan kle ñañılımbi undane yambı̄mbi, ñındiñ enguk, ²⁶ “No en nakita kuupi nandı̄lak, gan naka tı̄mbi meñ beu wakıt

tamın ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun wîn bo siñgi nîm wit-semlakta, endî nokok gwañgwana sînik kuuktok tuop nîm. ²⁷ Tîmbi no en enlok kloñbal nîm tîke bembî, nak nep kle kulakta, endî nokok gwañgwana sînik kuuktok tuop nîm.

²⁸ Tîkap sîndoñnan nanin nolî it wopumgan kîndilep nandîwîkta, endî dama pipapi, ittok tuanla nandîmbi, mînem palmîlak walî it wîn tîmbi taleuktok tuop ba nîm wîn ka-nandîwîk. ²⁹ Nîm kañ, yop tambi, it kusei kîmîlek, gan endî it tîmbi taleuktok tuop nîm, tîmbi ama it wîn ka-nandañ endî gitîktî kusei kîmîpi ni-lakalaka embi, ³⁰ ñîndîñ enelîñ, ‘Ama ñâli it plapkan kusei kîmîpi kîndikuk, gan nîtekta nîm tîmbi talelak?’ ³¹ Ba tîkap ama wapmañ no endî ama wapmañ nol nola mik ti-ñîmepi ñauk, endî nîtek tîmbek? Endî dama pipapi nandî-kîliñ embi, endok ama lakatgot endî dîwîndok ama asupgan mik ti-semnelîndok tuop ba nîm. ³² Tîkap nîmda, kanjîkñîli gama mayañgan palîñîlimbi, ama wapmañ walî kanjîkñîloñ manda kîmîlîm ñâumbi nîmbek, ‘Busuk inda-nîmektok nîtek tîmbet?’

³³ Wîndîñgangot sîndî giñgitsii ba nepenepesi gitîk pat-samlak wîn siñgi wîlmînelîndok nîm ti-pañgitam pakañda, sîndî nokok gwañgwanai sînik kunelîndok tuop nîm. ³⁴ Palañ wîn nepek koñgom sînik. Gan wolok koñgomli talewîkta, nîtek tînambi, nombo koñgom dawîk? Wîndîñ tîndîlok tuop nîm! ³⁵ Palañ wandin wîn nana kena giñañ ba gwîlañgwîlam giñañ kena nîmnat, slak kolîm ñalok.*

No enawañnat endî awañ kîmîpi, mandana nandî-kîliñ eukak.”

15

Yom amali giñañ tambanelak enda tîmbi sîlisili wopum indalak

¹ Tîmbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandînepi pa baañgîliñ. Wîndîñ tîmbimbi, ² Falisi ama git endîkñe manda nandî-tale ama endî yambîmbi nandum piumbi, Yesula ni-wolwolk embi eñgîliñ, “Ama walî yom ama not ti-sembe, en gitâ pipat-mîlat tîmbi, nanañ yakan pa nalak.” ³ Wîndîñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñîndîñ enguk, ⁴ “Tîkap sîndoñ nanin ama nolî sipsip 100 yambî-dîkñeñîlimbi, noñgan nolî pailekta, biwîk ba? Nîm ya! Endî 99 dîwîn wîn kwet kli pataknan yambium kli na-palîmbi, noñgan pailak wîn lonjî ñakap tîmbi indauk wolok tuop.” ⁵ Tîmbi indambi, walen kîndem daumbi,

* **14:35:** No en Yesu julunjuluñ klelak endî palañ koñgom nîmnat wandin.

bupum mimbì undane ñauk. Ña⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum biumbi enbek, ‘Sipsip pailak wîn ip timba indakta timbi, bi nakita silisili timbit! ’⁷ Nak sanba nandiwit: ama wal sipsip pait-palimbi timbi indañguk wala silisili wopum tiñguk, windiñgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi kunum ginañ silisili wopum sinik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda timbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda timbi silisili lakatgot indaukak.”

⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Tikap tam nolok minem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, timbi noñgan no pailekta, kak biwîk ba? Nim ya. Endi kol-salen pindopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, timbi indauk wolok tuop. ⁹ Timbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum biumbi enbek, ‘Minemna pailak wîn ip timba indakta timbi bi nakita silisili timbit! ’¹⁰ Nak niñdiñ sanba nandiwit: tam wal minem kwandai pailimimbi timbi indañguk wala silisili tiñguk, windiñgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi Yambattok eñaloñiilok boñgipsinan silisili indalak.”

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama no endok niñaniiit tipet pakimik. ¹² Pakap, monali beula niñdiñ niñguk, ‘Bep, dik minem kwilikwili ba kwet pakamlak wîn itañgan danbi, nokok tambon namiñ.’ Eumbi, nepek gitik wîn danbi emguk. ¹³ Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miñguk wîn tualok kimit-talembi, minem gitik embi, kwet mayañgan ñambi pat-ti-kuñguk. Kumbi, nandikamala-kuñipi, minem epruk wîn gitik kot-taleñguk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwâ wal nanañla lonji nim kañbi, ¹⁵ ama wînanin noloñ ña pa galumbi, biñt yambi-dikñeuktok kena ginañ ni-mulim ñañguk. ¹⁶ Ña kena ti-kuñipi, nanañ gawat tiliñgukta timbi bittok nanañ wîn bo ep nanalok galk nandiliñguk, gan enlok nanañ nepek no nim pa maañgilin.

¹⁷ Windiñ ti-kukap, ginañ nanandin tombimbi, niñdiñ nandiliñguk, ‘Ama betnalok minem kena ti-nimañ gitik endok nanañ tuk wîn milapkan pat-semlak, gan nak endok niñanli ñolok nanañala kimbezi pa tilet. ¹⁸ Windiñda nak kwet ñin bimbi, bindambo betnaloi ña tombi, niñdiñ nimbetat: Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom tisamgut, ¹⁹ wala timbi nak ñandin ñali nombo niñaniga sinik kuuptok tuop nim, slak nandi-namumbi, minem kena

* **15:8:** Minem kwandai satnin wal kena nain noñgandok tuan. † **15:15:** Juda amali bitta nandum nepek kolan papait timbimbi, nim nayañgilin ba tikekañgilin ba ep towiyañgilin.

tī-gambi kuutat.’²⁰ Wīndiñ nandīmbi mīlapi, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il tīmbi dumalaum bīumbi, beuli kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan tī-ñīmbi, woñep ñam apbi, sīmumuñ tī-ñīmīñguk.²¹ Tīmbi nīñaañlī ñīndiñ nīñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom git dīk sita yom tī-samgut, wala tīmbi nak ñandin ñalī nombo dīkok nīñaañga sīnīk kuuptok tuop nīm.’²² Gan beuli nandī-kīmnembi, kena gwañgwāñiila ñīndiñ enguk, ‘Sīndī platik sīnīk ñāmbi, dasindasi engano pamanat wīn tīke bīmbi dasi-ñīmit, tīmbi besa pamanat kii nīñaañ plon dasi-ñīmit, kesi gwīlap wakīt dasi-ñīmit.²³ Tīmbi makauk nīñaañ kīttī towium bendī wopum da-kīliñe patak wīn tīke bīm wīp, sina wopum tīmbi, sīlīsīlī tīna.²⁴ Neta, nīñana ñīn endī kīmguk ba paikuknan nanin nombo bī indambi, kaik patak.’ Wīndiñ eumbi, kusei kīmīpi, sīlīsīlī wopum tīñgīlīñ.

²⁵ Tīñiñlīmbi, tuanlī kena gīnañ pakuk walī ilan undane bīm, it tīmbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandīñguk.²⁶ Nandīmbi, kena gwañgwā no kīttī-ñīmīum bīumbi, nī-nandi asup tīmbi, ñīndiñ nī-kañguk, ‘Wī nek indalak?’²⁷ Eumbi nīñguk, ‘Kwayañga mona ip bīk patak. Tīmbi pīngīu gwīlap no nīm kolañgukta besetti eumbi, makauk nīñaañ kīttī towium bendī wopum dañguk wīn wīpi, nanañ si-na tamīñ.’ Wīndiñ eumbi,²⁸ tualī wala nandu pīumbi, gīnañ komba dīumbi, it gīnañnan nīm lololok gīñgīneñguk.

Tīmbi beuli pīmbi, tualoñ ñāmbi, nī-busumbusuk tīñiñmbi, it gīnañ louktok nī-nandīñipi nī-gīñgīneñguk.²⁹ Gan tualī tambane nīñguk, ‘Nandīlañ. Gwīlat asupgan ñīn nak kena gwañgwā sīlanin nomīk kena tī-gam-ta-bīmbi, mandañga no nīm wīkut, gammek dīk notnai git sīlīsīlī tīneñdok meme nīñaañ kambak no nīm namguñ.³⁰ Gan nīñaañga mona ñalī tam telak joñgo kuañ en gīta kumbi, minemga na-taleñguk en wandin walī bīumbi, dīk eumbi, makauk nīñaañ kīttī towium bendī wopum dañguk wīn dombīmbi si-ñīmañ.’³¹ Eumbi, beuli nīñguk, ‘Nīñana, dīk nepek nola nīm lonjīlañ. Nain tuop dīk noñganlī nakīta kulañ, tīmbi nepenepek gitik pat-namlak wīn dīkok gīñgit.³² Kwayañga ñīn endī kīmguk ba paikuknan nanin nombo bī indambi kaik patak. Nītekta waleni nīm kīndem daumbi, na sīlīsīlī nīm tīneñ?’ ”

16

¹ T̄imbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindit̄ enguk, “Ama kwilikwili wopummat noli m̄inem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-dikñeuktok k̄im̄it-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwindi kandikñelok plon kit yout manda ñindit̄ niñgilin̄, ‘Endi nepenepeka ep t̄imbi pailektok t̄ilak.’ Windiñ eumbi, ² kandikñe kiti-ñimium b̄umbi niñguk, ‘Dik plon manda eum nandit̄ wiñ nit̄ek? Dik kandikñe kena nombo ti-nameñdok tuop niñ, wala t̄imbi yout sambat t̄imbimbi, m̄inem kwilikwiliok kusei dakleun.’

³ T̄imbi kandikñeli ḡinan ḡinañ ñindit̄ nandit̄nguk, ‘Molomnalı kandikñe kena napma tikelak, wala t̄imbi nak nit̄ek t̄imbetat? Neta, nak kwet diplindiplilok gemb̄i no niñ pat-namlakta, t̄imbi m̄inem kwilikwili kitinatta mae-talet. ⁴ O, kombikmek nandit̄! Tīkap nak man windiñ windiñ t̄imbetta, molomnalı kenala nep kleukak, wolondamek amali not ti-nambi, isinan gumañ nanti-tiañenelit̄ bek.’

⁵ Windiñ embi, molomñit̄lok tombon tīke-kuñgilin̄ noñgan noñgan kit̄i-semum b̄umbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nit̄ek patak?’ ⁶ Eumbi niñguk, ‘Oliv komba tul wiñ wili ḡilo tiñdin wiñ kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi ñindit̄ niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin t̄ikembi, platik siñik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’ ⁷ Windiñ embi, no ni-nandit̄mbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nit̄ek patak?’ Eumbi niñguk, ‘Plaua miñjip k̄im̄ika tiñdin wiñ lik 100 wolok tuop.’ Eumbi niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin t̄ikembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandikñeli windiñ eñguk. ⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgit kuañ endi siñginji tīke-k̄im̄itnelit̄dok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen ḡinañ kuañ wiñ yapma kleañ, wala t̄imbi molomli kandikñe kelamdi nit̄ek tiñguk wiñ nandi-tombi, ñindit̄ eñguk, ‘Ama wal̄ enlok siñgin tīke-k̄imilektok kundit ti-kindem dañguk.’”

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñindit̄ sanba: sindi windiñgangot kwelalok m̄inem kwilikwili pat-samlak wal̄ amatam not ti-semi, ep k̄im̄itnekaliñ. Windiñ t̄inekalid̄a, kwelalok nepenepek git̄ik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen niñnatnan sanitiañeum lonekaliñ. ¹⁰ No en nepek siñanin kiinan k̄im̄ilim patak wiñ ka-dikñe-kiliñ elak wal̄ wakan nepek bien wopum windiñgangot ka-dikñe-kiliñ elak. Ba no en nepek

* **16:6:** Kwet kambot wandin no wiñ 37 lita ba nek.

silanin kiinan kîmîlîm patak wîn dîndîmgan nîm kadîkñelak walî wakan nepek bien wopum wîndîñgangot dîndîmgan nîm ka-dîkñe-kîliñ elak. ¹¹ Wîndîñda tîkap sîndî kwelalok mînem kwîlîkwîli sîlanin wîn nîm ka-dîkñe-kîliñ eñgîlîñda, nîndî nepek Yambattok dainan biennat wîn sîndok kîsînan ka-dîkñenelîndok kîmîlekak? No nîm. ¹² Ba tîkap sîndî ama nolok nepek kîsînan kîmîkuk wîn nîm kadîkñe-kîliñ eñgîlîñda, nîndî nepek no sînlok pat-samektok samekak? Wîn bo nîm.

¹³ Kena gwañgwa sîlanin endî molomñiit tîpet endok kena tî-semektok tuop nîm. Wîndîñ tîmbekta, endî molomñin nola nandum pîmbiñen tîmbîmbi, nandi-kunxit tî-ñîmek, tîmbi molomñin no wîn gînañlı kasilembi, tîke-kwambiñ dauk. Wîndîñgangot sîndî Yambat ba mînem kwîlîkwîliлок kena tîpelatkan tî-kunelîndok tuop nîm.”

Yambattok dainan matañgotañgoli mînem kwîlîkwîli maklelak

¹⁴ Falisi ama mînem kwîlîkwîliлок nandi-koñgom tîañgîlîñ endî Yesulî manda wolok plon eu pîumbi nandîñipi, tima giak tî-ñîmîmbi, nî-sasale manda eñgîlîñ. ¹⁵ Tîmbi Yesulî enguk, “Sîndî amatam dok dausînan dîndîm walân pa tañ, gan Yambatti gînañ nanandinjî nîtein wîn sambî-dakle-talembi, kusei ñîndîñda nandum tuop nîm tî-samlak: nepek amalî nandum lolon sînîk tîlak walî Yambattok dainan kolan papait sînîk pa tîlak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endî gama nîm indañîlimbi, Moselok endîkñe manda gitâ plofet amalî manda youkîlîñ wîn eu pîumbi, amatamđi kîmit-kleñgîlîñ. Tîmbi Yoanelî indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nîtek yambî-dîkñelak wolok giñgit manda kîndem eu pîumbi, amatamđi endok giñgit indanelîndok gembî kokañ. ¹⁷ Gan endîkñe manda gitâktî gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endî kîndem paitekamîk, gan endîkñe manda endîla lakat sînîk no nîm paitnekalîñ. Nîm sînîk. ¹⁸ Wîndîñda no en tamîn kle-kopi, komblin tîkelak, endî Yambattok dainan telak joñgo kulak, tîmbi no en tam kle-kokolin no tîkelak, endî wîndîñgangot telak joñgo kulak.”

Mînem kwîlîkwîli kunum dok yama nîm pisalekak

¹⁹ Tîmbi Yesulî kasat no ñîndîñ tî-semguk, “Ama mînem kwîlîkwîli wopumnat no kuñguk. Endî dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tîlîñguk. ²⁰ Endok telak yamanan ama pîmbiñen no kîmîlîm pakuk, koi Lasalos.[†] Wandalî endok

[†] **16:20:** Kot Lasalos wolok walân wîn “Yambatti tîke-kîmitak en”.

pīñgiu gwīlap gitik timbi kolaumbi,²¹ nanañla papi, ama kwilikwiliñattok iliginañ nanañ na-tlapi, ti na gīlam gīnañ mep kokañ wīn nambepi nandiliñguk. Timbi wīndiñgot nim. Kamotti bo bīmbi, wandan bīndaañgilin.

²² Timbi wīnaña ama pīmbiñen endi sembumbi, eñaloli gīnan tip nañgit-lombi, endok pañin Ablaam gīta kīmīlīm pakuk. Timbi ama kwilikwiliñat endi bo sembumbi kīndit tapliñgilin. Kīndit taplimbi,²³ kolandok gīngit timbi, pīñgip gawat wopum nandī pakuk. Papi, deium loumbi, Ablaamdi Lasalos gīta yakan mayañgan sīnik palimbī yambīñguk.²⁴ Yambimbī, kitiu loumbi niñguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok gīnañ papi, pīñgip gawat wopum nandīlet. Dīk blan nandī-nambi, Lasalos ni-mulimbī, kii niñnañ kusipti tuk gīnañ youp bīmbi, mambena plon kīmīlīm busukñenewin.’²⁵ Gan Ablaamdi tambane niñguk, ‘Niñana, dīk nim nandī-kamalaukañ: siti dama kaik pakimiknan dīk pipapat kīndem kasile-taleñguñ, timbi Lasaloslī nepek kolan kusei kusei inda-nīmīumbi, blan plon pakuk. Gan man niñ endi ñolok busuk plon patak, timbi dīk pīñgip gawat wopum nandilañ.²⁶ Timbi wīngot nim. Masimasip no kīmīkīmīlin, wīn kwet jambilan niñdok ba sīndok boñgipnīnan patak, timbi niñdoñnan ba sīndoñnan nanin noli wīn dīkñembi, tambo ñaneñdok tuop nim.’

²⁷ Ablaamdi wīndiñ eumbi, ama walī nombo kīti nandīmbi niñguk, ‘Bep. Wīndiñda dīk kīndem Lasalos ni-mulimbī, bepnalok ilan ñāmbi,²⁸ kwayanai kīt tambon pakañ wīn molo manda enbīmbi, endi kuñgunji tīdīndīm ewit. Niñ kañbi, endi bo kwet kolan ñolokgan pīmbi, pīñgip gawat wopum nandinelin a!’²⁹ Eumbi niñguk, ‘Neta Lasaloslī ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose git plofet amali manda youyoulin wīn gitik pat-semlek. Manda wīn wakan nandīmbi kīmit-klenekaliñ.’³⁰ Eumbi, ama walī Ablaamda niñmbi eñguk, ‘Bep. Wīn tuop nim. Gan ama sembisembīn noli endoñ ñaukta, gīnañji kīndem tambanenekaliñ.’³¹ Eumbi niñguk, ‘Tīkap endi Mose git plofet ama endok mandanjī nandī-kīmneyañda, ama noli kīmnānan nanin mīlapi, molo manda enbīm, walī bo nim dakle-semek.’

17

Kuñgu niñtek kuam iñ wīn ka-kiliñ elok

¹ Timbi Yesuli gwañgwañiila niñdiñ enguk, “Nepek kusei kuseili mek amatamda inda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindī tī-kuyuk plon eni-tiañelak endi blangan.”² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembimbī,

tuk kimbîñ gînañ youp munjup kolîm pîwîk wali mîlap, gan tîkap endî gîñgitna koi nîmnat ñandin no tîmbîm yom plon pipîlakta, Yambattî kînjan mîlap wopum ombî-mîumbi, mîlata-sînîk taukak.³ Wala tîmbi kuñgunjî ka-kîliñ enekalîñ.

Tîkap noka noli yom tîlakta, ep tîndîn kolan wîn biuktok manda kwambîñ nîmbekañ, tîmbi yomînla nandum blalaumbi, siñgi wîtakta, yomîn bi-ñîmekâñ.⁴ Tîmbi endî sandap noñgan gînañ nain asup yom tî-gamek, tîmbi nombo nain nîtek yom tî-gamguk tuop ñîndîñ ganbek, ‘Nak yomnala nandîwam blalaumbi, siñgi wîtet’ eumbi, dîk yomîn bi-ñîmekâñ.’

⁵ Tîmbi ama enî-mumulin endî Wopumda ñîndîñ nîñgilîñ, “Dîk nanandi-kîlîktinî tîmbi wopum da-nîmîn.”

⁶ Eumbi tambane enguk, “Tîkap nanandi-kîlîktinî lakat mastat mînjîp nomîk pat-samekta, kîndem komba kakai sakfien ñala ñîndîñ nînelîñ, ‘Dîk kakatka tamapi ñam, tuk kimbîñ gînañ pîmbi, tîpi kwambîñ da!’ Wîndîñ nîmbîmbi, komba wali wolongan mandanjî tañgonewîk.”

⁷ Tîmbi Yesuli yousimbi enguk, “Tîkap kena gwañgwa sîlanin no nanañ kena ba sipsip yambî-dîkñe kena tî-samekta, kena gînañ nanin undane ilan bîumbi, sîndoñnan nanin noli ‘Platik sînîk bîmbi, nanaña ñîn na!’ wîndîñ nîmbek ba?⁸ Nîm ya. Tambo endî ñîndîñ nîmbek, ‘Dîk nanañ tî-jumut tî-nambi, dasindasiñga tî-dîndîm tîmbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, dîtnalok siñgimek kle na.’⁹ Tîmbi kena gwañgwalî molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi nî-kîndem dawîk ba? Nîm ya.¹⁰ Wala tîmbi sîndî wîndîñgangot nepek Molomjîlî manda sanguk wîn gitik tañgone-taleañda, ñîndîñ enekalîñ, ‘Nîndî kena gwañgwa ñandin ñali kenaniñgot tîñgimîñ, nînda nîni-kîndem dalok tuop nîm.’”

Yambatta kot gîñgit miłok

¹¹ Tîmbi Yesuli gwañgwañii git Jelusalem ñaupi, kwet tîpet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

¹² Ñambi, it kwet nolok loup tîñgilîmbi, ama kît tambon tambon endî ña Yesu tîmbi dumalañgîlîñ. Endî jîmbat yambo mawatsiat, amatamdi yambî-mîsîmîsî taañgîlîñda tîmbi mayañgan ipi¹³ kîti-ñîmîmbi nîñgilîñ, “Yesu, ama wopum, dîk blan tî-nîmbi nandi-nîmîñ.”¹⁴ Wîndîñ kîtîumbi yambîmbi, Moselok endîkñe manda klenelîñdok embi enguk, “Sîndî gwîlapsî tapma amala daut semnepi ñawit!” Wîndîñ eumbi ñañgilîmbi, wolongan wandanjî gîlitañguk.

¹⁵ T̄mbi gw̄lapsi kaum k̄ndem daumbi, endoñnan nanin nol̄ nolii yambimbi, Yambat wopumgan ni-ta-lo tiñipi, Yesuloñ undane biñguk. ¹⁶ Ama wiñ endi Juda ama n̄m, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan b̄ pi p̄imbi, kwet plon piñd̄m papi, s̄imba k̄ndemda manda niñguk. ¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en git̄a pakiliñ niñdiñ enguk, “Nak ama k̄t tambon tambon ep t̄mba k̄ndem dalil̄ bek, gañgan ama k̄t tambon tipt̄ enguk? ¹⁸ N̄tekta t̄mbi ama sambat nolok ñal̄ engangot undane biñmbi, Yambat koi git̄ m̄lak?” ¹⁹ Wiñdiñ embi niñguk, “Nanandik̄liktiñgal̄i gep t̄mbi k̄ndem dalañ. K̄ndem a, miłapi ñau!”

Yambatt̄ indañgan niñmbi-d̄kñeukak wolok ti-pañgipañglelok

Ama Sis̄inikt̄ indañgan b̄ inda-dakleukak

²⁰⁻²¹ Yambatt̄ dawanda kusei k̄mipi, amatam indañgan yambi-d̄kñeukak wala Falisi amali Yesu ni-nandumbi, niñdiñ tambane enguk, “Endi ikan boñgi ps̄inan papi sambid̄kñelak, wala t̄mbi s̄indi nepek wolok kusei k̄mik̄mīt wiñ dausili kaneliñdok tuop n̄m, ba amali nosiila niñdiñ n̄m eniñekal̄iñ, ‘Yakñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

²² Wiñdiñ embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Miłap nain indaukak wolonda s̄indi Ama Sis̄inik nak nain dumangangot nambinepi nandi-koñgom tiñekal̄iñ, gan n̄m nambinekal̄iñ. ²³ T̄mbi diw̄indi naka ‘En ñand̄iñ patak’ ba ‘Wand̄iñ patak’ wiñdiñ saninekal̄iñ, gan s̄indi nandi-k̄mnemb̄i, n̄m woñepi ep klenekal̄iñ. ²⁴ Kusei niñdiñda: piñapisatti bayak eumbi, kunum kwet kusei k̄mik̄mīlinan nanin ñam taleñguñan sale-talelak, wiñdiñgangot Ama Sis̄inik nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. ²⁵ Gan dama nak piñgiñ gawat ba miłap kusei kusei bemambi, amatam man niñdiñgit kuañ endi siñgi wit-namnekal̄iñ. Wiñdiñ inda-namektok een.

²⁶ Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama n̄m indañil̄mbi ni tek kuñgil̄iñ, wiñdiñgangot endi nak Ama Sis̄inik gama n̄m tomñilambi kuneñal̄iñ. ²⁷ Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñil̄mbi, Noal̄ k̄keñ git̄añ loñguk wolok tuop. T̄mbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandip k̄m-taleñguk. ²⁸ Lotilok nainnan wiñdiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañgil̄iñ, ba nepenepeku tuatua kena ba nanañ kena ba it k̄ndik̄indit kena pa taañgil̄iñ, ²⁹ gan Lotili Sodom it kwet biñguk sandap wolonda kombagit kawat kombanat kunum git̄añ nanin gwi nomik̄ p̄im yandipbi, ep diumbi k̄m-taleñgil̄iñ.

³⁰ Noa ba Lotilok nainnan mīlapti amatam kaikan indasemguk, wīndiñgangot nak Ama Sisiniktí tombi indadakleutatnan mīlapti inda-semekak. ³¹ Sandap wolonda isí pawan ba kenanjí ginañ pakañ enda ñindíñ tīneliñdok nak elet: endí nepenepesi mep ñaneliñdok isí ginañ ním lonekalíñ ba undane isinan ním ñanekalíñ. ³² Loti tamínloñ mīlap inda-nimíñguk wīn sındi ním nandi-kamalanekalíñ. ³³ No en kwelalok kuñgun enlok tīke kamaiuktok gembí kotakta, kunumdok kuñgun pailimekak. Tīmbi no en naka tīmbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun walí palmekak. ³⁴ Nak ñindíñ sanlet: nain wolonda amatam tīpetti tim ipat noñgan plon dou palimbí, no matikembí, no bium palekak. ³⁵⁻³⁶ Tīmbi tam tīpet endí yakan nanañ mīndi paliñilimbí, no matikembí, no bium palekak.”*

³⁷ Tīmbi gwañgwañiilit nī-nandimbí eñgilíñ, “Wopum, wīn dendíñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñindíñ enbi eñguk, “Nepek kīmīkīmīn pataknan monik oeoeli kīmīn tīmbimbí, nepek delok patak wīn inda-daklelak.”

18

Nimolo tī-ta-kuumbi, Ama Sisinik en bi tombekak

¹ Tīmbi gwañgwañiilit nain tuop nimolo tīmbi giñginembí, ním nandi-mīlataneliñdok Yesuli eyout manda no ñindíñ enbi ² eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endí amala ním nandi-semliñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan ním tī-ñimliñguk. ³ Tīmbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endí manda kandanloñ nain nain bīmbi, ñindíñ nīliñguk, ‘Dīk nandi-nambi, kanjikna nīgiñgneumbi, tambonna endok kandañ patak wīn ombi-namekak.’ ⁴ Wīndiñ eumbi, kandanlı nandi-kīmnembí kuliñguk. Kukapi, siñgimek enla ñindíñ eñguk, ‘Nak ama ním nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan ním tī-ñimlet. ⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñalí nain nain mīlap ñin pa namlakta tīmbi nak joñgo tīke-kīmīlambi, tambon kak tīkeukak. Ním kañbi, nain tuop giñgine bīumbi jīklotaut.’”

⁶ Wopumdi eyout manda wīndiñ tī-sembi, gwañgwañiila enguk, “Sındi kandan ama kelamdi nek eñguk wīn nandañ ba? Endí tam giñginen wīn tīke-kīmīlepi eñguk. ⁷ Tīmbi Yambatti amatam enlok ep kasileñguk wīn nek tī-semekak? Endí giñgitñiilit tim sandap kītī-ñimañ wīn nain ombagan nandi-kīmnembí, ním ep kīmīlek ba? Ním ya. ⁸ Nak ñindíñ sanlet: nain ním ombataumbi, platik sīnīk ep kīmīlekak.

* **17:35-36:** Nandi-tale ama dīwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wīn ñindíñ, “Nain wolonda ama tīpet endí kena ginañ yakan paliñilimbí, no matikembí, no bium palekak.”

Gan nak Ama Sisinikti bì tommek, nak wolonda amatam nanandi-kiliktinjat dìwìn kwelan ep tìmba indanekalìñ ba nìm?”

Kayombìnembi kuañ endì Yambattok dainan dìndìm indañ

⁹ Tìmbi Yesuli yousimbi, eyout manda no eñguk, wìn ama endì dìndìm wìndìñ nandi-kwambiñ dambi, dìwìnda nandum pìmbiñen tìlak ama wandisì wala ñìndìñ enguk, ¹⁰ “Nain nola ama tìpet, wìn Falisi ama no, tìmbi takis epep ama no, endì nìmolo tìndepi tapma it gìnañ loñgimik. ¹¹ Falisi ama endì lom ipi, gìnañ gìnañ enla ñìndìñ nìmolo tìmbi eñguk, ‘Yambat. Ama dìwìn gítik endì mìnem tiatia telak juluñgan kìmít-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endì wandin nìm, ba takis epep ama da patak en wandin bo nìm, wala tìmbi sìmba kìndemda manda ganlet. ¹² Sande noñgan gìnañ nak sandap tìpet endìkñe manda klembi, nanañ gítik kìmísipbi patet, ba nepenepek gítik epmilet wìn kít tambon tambon tambipi, noñgan wìn dìkok pa gamlet.’ ¹³ Gan takis epep ama endì mayañgan sìnk ipi, kunum gìnañ deium lolola mísimbì, yomìnlok sìmba gawat tìñipi, kuañ wìpi, ñìndìñ nìñguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dìk mamasa tì-namìñ.’”

¹⁴ Yesuli eyout manda wìn tì-sem-talembi enguk, “Nak ñìndìñ sanlet: ama ñañ Yambattok dainan dìndìm indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endìla nìm. Neta, ama gítik nìsìlok kosì gìñgit tìke-loañda Yambatti ep tìke-pìlak, gan no en kayombìnelakta en Yambatti tìke-lolak.”

Ama nìtnein endì Kunum Molomdok gìñgit indaukak?

¹⁵ Tìmbi amatamdi Yesuli ñakñak bo ep kauptok nandìmbi, endoñ yanañgìpi bìngiliñ. Bìumbi, gwañgwañiili yambìmbi enombìmbi eni-kìmísip tì-semgìliñ, ¹⁶ gan Yesuli kítì-semum bìumbi, gwañgwañila enbi eñguk, “Wìn ama ñàndisì ñala wakan Yambatti enlok gìñgitñi yambidìkñelak, wala tìmbi gwañgwa bìsat yambiumbi nokoñ bìwìt. Telak masip nìm tì-semneliñ. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bìsat nomik nìm kuup nandìlakta, endì endok gìñgit nìm indaukak. Nìm sìnk.”

¹⁸ Tìmbi Judalok telak dama noli Yesula ñìndìñ nìñguk, “Endaut kìndem, nak kuñgu taletalen nìmnat kasileuttok ep tìndìñ nìtek kleut?” ¹⁹ Eumbi nìñguk, “Nekta naka kìndem nanlañ? Yambat en noñganliñgot kìndem sìnk. ²⁰ Dìk endìkñe manda ip nandi-talelañ: dìk ama nolok tamìn gità joñgo nìm kundekamik, dìk ama wìli kìm nìm tìmbekañ, ba kumbu nìm tìmbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo nìm

siukañ, t̄imbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ.”^{*}
 21 W̄ndiñ eumbi niñguk, “Manda elañ w̄in git̄ik nak ikan tip plongan kusei k̄imipi, tañgonem ti-ta-bile.”

22 Yesuli manda w̄in nand̄mbi, niñdiñ niñguk, “K̄indem, gan nepek noñgangot gama t̄imbeñdok patak w̄in niñdiñ: d̄ik nepenepek git̄ik pakamlak w̄in tualok k̄imilim tua-taleumbi, m̄inem w̄in danbi, ama p̄imbibñesila emekañ. W̄ndiñ t̄imbeñda, tambon tuañga wopum kunum giñañ pakamekak. Ale, w̄ndiñ t̄imbi taleumbi, b̄im nak nep kle-kuukañ.” 23 W̄ndiñ eu nand̄mbi, m̄inem kw̄ilikw̄iliñ asup s̄inik palmiñgukta t̄imbi giñan milatañguk.

24 Yesuli w̄in kañbi enguk, “Ama m̄inem kw̄ilikw̄iliñjat Yambattok giñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñnat. 25 Kamel noli l̄ik bemdok giñañ m̄inam wolok ña tombep nandumda endi gliñgliñ t̄imbek. Gan ama kw̄ilikw̄ili wopumnat noli Yambattok giñgit indambi, endok kapmainan kuup nand̄lakta endi gliñgliñ wopum s̄inik t̄imbek.” 26 W̄ndiñ eumbi, manda nand̄iñgil̄iñ endi niñdiñ eñgil̄iñ, “Ei, t̄ikap w̄ndiñda, ama noli kuñgu taletalen niñnat kasileuptok tuop no niñm patak!”* 27 T̄imbi Yesuli enguk, “Nepek no amal̄i t̄imbektok tuop niñm w̄in Yambatti tuop ti-talew̄ik.”

28 T̄imbi Petlol̄i niñguk, “Niñdok kandañ bo niñtek? Niñdi nepenepet ba giñgitnii git̄ik pat-niñmañ w̄in yambi-talembi, d̄ik gep kle-kuamit̄iñ w̄in!” 29 Eumbi enguk, “Nak biañgan s̄inik sanba nand̄iwit: ama git̄ik Yambattok giñgit indam kuneliñdok is̄i ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menji beps̄i ba gwañgwanj̄i bisat yambi-taleañ endok kandañ w̄in niñdiñ: 30 endi giñgitsii yambiñgil̄iñ wolok k̄injan kwelangan yousi-seum kasilenekaliñ, t̄imbi giñgitsii komblin wali giñgitsii damanin w̄in yapma klelak. T̄imbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen niñnat kasilenekaliñ.”

Yesu en kimbi milalekak wala gwañgwañiila en-kaik tañguk

31 Yesuli gwañgwañii 12 wali niñgwan patneliñdok yanañgipi, niñdiñ enguk, “Nandañ: niñdi Jelusalem niñaneñdok niñamit̄iñ, t̄imbi wolok plofet amal̄i Ama S̄isñik nokok plon manda git̄ik youyoulin wolok tuopkan indaukak. 32 Juda amal̄i ama sambat nolok k̄isinan napilimbi, endi nanit̄lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi, 33 kolan s̄inik nep waipbi, nulim k̄imbetat. T̄imbi maim tipet git̄ no ñaumbi, b̄indambo

* 18:20: Kisim Bek 20:12-16 * 18:26: Juda amalok nanand̄inj̄i no w̄in niñdiñ: t̄ikap m̄inem kw̄ilikw̄ili asup pat-semlakta, niñdiñ inda-daklelak: Yambattok gw̄ilamdi endok plon patak.

kimnan nanin kaitambi mīlaletat.”³⁴ Yesuli wīndiñ eñguk, gan gwañgwāñili nek inda-nīmekak wīn nīm nandī-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kīmīsembi-semum pakukta tīmbi endī wīn nīm nandī-kīliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipmīn noli Yesu en Mesia wīn nandī-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet tīmbi dumalaumbi, ama dai sisipmīn no telak pawan pipapi, kītīnat tī pakuk. ³⁶ Papi, amatam asup makleum nandīmbi, enī-nandīmbi eñguk, “Nīn nek tañ?” ³⁷ Eumbi nīñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endī bīlak.” Wīndiñ eumbi ³⁸ kītī-nītīmbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, dīk naka gīnañ busuk tī-namīñ!” Wīndiñ kītīumbi, ³⁹ telak dama tīñgiliñdi nī-nombīmbi eñgiliñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopumgan kītīmbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dīk naka gīnañ busuk tī-namīñ!”

⁴⁰ Tīmbi Yesuli wīñgan bī ipi, ama wīn nañgīpi endoñ bīneliñdok eumbi, nañgīp nāsīñgan bīumbi nī-nandīmbi eñguk, ⁴¹ “Nak nek tī-gamettok nandīlañ?” Eumbi nīñguk, “Wopum, nak bīndambo daut deiuptok nandīlet.” ⁴² Wīndiñ eumbi, Yesuli nīñguk, “Wīndiñda bīndambo dei! Nanandī-kīlīktīñgalī gep tīmbi kīndem dalañ.” ⁴³ Wīndiñ eumbi, wolongan dai tombīm deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot gīñgīt mīñguk. Tīmbi amatamdi kundit wīn kañgiliñ endī bo Yambat nī-ta-lo tīñgiliñ nī.

19

Ama Sīsinīk endī ama pait-papal ep lonjīmbi epmektok indañguk

¹ Tīmbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dīkñe ñaupi ñañguk. ² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endī takis epep amalok telak damanjī no, en mīnem kwīlīkwīlī wopum palmīñguk. ³ Endī Yesu kauptok nandī-koñgom tīñguk, gan endī ama dumanda tīmbi ama kīmīn gitikti masimasip tī-nītīumbi, kauktok tuop nīm. ⁴ Wīndiñda endī yapma klembi, dama woñep ñāmbi, komba endī lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok bīutak” wīndiñ nandīmbi, kauktok mandī pakuk.

⁵ Tīmbi Yesuli kwet wolok ñā tombi, deium loumbi, Sakius kañbi nīñguk, “Sakius. Platit pī! Nak man ñīn dīkok ilan ñām palettok elet.” ⁶ Eumbi nandīmbi, platit sīnīk pīmbi, Yesu sīlisīlinat ilnan nī-tiañeumbi loñguk. ⁷ Tīmbi amatam wī kañgiliñ endī gitik kusei kīmīpi, e-balep tīmbi eñgiliñ, “Endī yom amalok ilan pap dowepi loñak.” ⁸ Gan Sakiusli mīlap ipi, Wopum ñīndiñ nīñguk, “Wopum, nak ñīndiñ tīmbep nandīlet: nak nepenepetna tambīpi, tambon

ama pimbisila emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ t̄imbi epgutta, nak b̄indambo nain t̄ipet t̄ipet ombisemetat.”⁹ Yesuli manda w̄in nandimbi niñguk, “Ama ñalit bo Ablaamdox komblin* kulakta t̄imbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma t̄ikeumbi, k̄indem pakañ.¹⁰ Nak Ama S̄is̄inikt̄ amatam pait-papal enda wakan ep lonjimbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañl̄i undanem b̄imbi, ḡiñgitñiilok tuanj̄i ombisemekak

¹¹ Yesuli Jelusalem t̄imbi dumalañgukta t̄imbi amatamdiñ ñinditñ nandimbiñ, ‘Yambatti kusei k̄imipi, indañgan nimbi-dikñeupi t̄ilak.’ Kusei w̄indiñda t̄imbi Yesuli yousimbi, eyout manda no amatam mandan nandipakiliñ enda ñinditñ enbi¹² eñguk, “Ama loloñ noli kwet kuliñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandimbiñ. Kusei wala t̄imbi endi ama wapmañj̄i nimbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane b̄iuktur eñguk.¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kitsemum b̄imbi, ama noñgan noñgan minem lik noñgan† embi enguk, ‘S̄indit minem ñin t̄ikembii, kena miñiliñmbi, nak ñam undane b̄iutat wolok tuop.’ W̄indiñ embi ñañguk.¹⁴ T̄imbi endok ḡiñgitñii nandit-kunjita ti-ñimiñgiliñ endi ama diw̄in ep danbi, en kle ñambi, ñinditñ eneliñdok enimukiliñ, ‘Ñindit ama ñin endi ama wapmañni kuuptok nim nandamitñ.’

¹⁵ T̄imbi ama w̄in ama wapmañj̄i nimbi taleumbi, ilnan undanem b̄iñguk. B̄imbi, kena gwañgwa minem emiemin endi minem w̄in nittek ka-dikñeum bendimbiñ w̄in kananduktok endi kitsemum b̄ineliñdok eñguk.¹⁶ Eumbi, dama b̄iñgukti ñinditñ niñguk, ‘Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon tambon ikan yousimbi indañguk.’¹⁷ W̄indiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa k̄indem dik kundit k̄indem s̄inik tiñguñ. Dik nepek tip minam w̄in ka-dikñe-kiliñ eñguñda t̄imbi it kwet kit tambon tambon yambit-dikñeudok ganba talelak.’¹⁸ T̄imbi ama noli b̄imbi niñguk, ‘Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.’¹⁹ W̄indiñ eumbi niñguk, ‘Ale, dik it kwet kit tombongot yambit-dikñeukañ.’

²⁰ T̄imbi ama noli bo b̄imbi niñguk, ‘Minemga ñin. Nak w̄in sandumdi t̄imipi biwam pakuk.²¹ Nekta, dik ama

* **19:9:** Sambat ñolok ḡinañ ‘Ablaamdox komblin’ manda wolok walantipet: Sakius endi Juda ama, t̄imbi Ablaamdi Yambat nandit-kiliñt̄i ti-ñimiñguk w̄indiñgangot tiñguk. † **19:13:** Minem lik noñgan ḡinañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

kunduwat, dık kena nım tıñguñdı ama nolok kena meñdok bien epep pa tılañ, wala tımbi nandi-misi-gambi, wındıñ tıñgut.’²² Wındıñ eumbi nıñguk, ‘Kena gwañgwa kolan dık, dıtnalok mandañga waliñgan manda plon gapiletak. Dık naka nandum nak ama kunduwat, kena nım tıñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tılet wındıñ nandi-namlañ ba?’²³ Tıkap wındıñda, kusei nekta dık mınemna tıkembali, mınem ilan nım kımikuñ? Kımılımda, mınem wali kenaneumbi, bien indaumbi bımbi epmet ñak.’²⁴ Wındıñ embi, ama wolok ikliliñ enda ñındıñ enguk, ‘Mınem mıñgut wıñ lom tıkembali, ama nin mınem lık kıt tambon tambon palmılak enda mıwıt.’²⁵ Eumbi nıñgililiñ, ‘Wopum, endı ikan kıt tambon tambon palmılak wıñ!’²⁶ Wındıñ eumbi enguk, ‘Nak ñındıñ sanba: no en nepek ka-dıkñelok mımın wıñ tıke kulakta, enda nombo yousimbi mılok, tımbi no en wıñ nım tıke kulakta, endok nepek palmılak wıñ apma tıke-ñımlök.

²⁷ Tımbi kanjıknai yambı-dıkñeuttok nım nandi-namgililiñ wıñ sındı ñolok yanañgıp bımbi, dautnanangan yandıpmı kımbit.’

Ama Sıṣinik Yesu endı Jelusalem gınañnan ama wapmañ wandin kena tıñguk

Yesuli ama wapmañ nomık Jelusalem loñguk

²⁸ Yesuli wındıñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet tımbi dumalauktok yousimbi ñañguk.²⁹ Ñakap, kwet kımın koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep tımbi dumalaumbi, gwañgwañiit tıpet eni-mupi³⁰ enguk, “Sıtı it kwet da wolok ñawıt. Ña tombi, doñki nıñaañ no toalı toptopmın palımbi kandetamık. Doñki nıñaañ wıñ gitikníñ, wıñ ama noli wolok plon no nım pipakılıñ. Wıñ tımbi indaumbi pısapı nañgıp bıwıt.³¹ Tıkap ama noli ‘Nekta pısapamık?’ sanı-nandumbi, ñındıñ nındekamık, ‘Wopumdı wala elak.’”

³² Tımbi ama tıpet eni-mukuk endı ñambi, enguk wolok tuop tımbı indañgımık.³³ Tımbi doñki nıñaañ pısalıñılıpi, molomníili engiliñ, “Sıtı nekta ñın pısapamık?”³⁴ Eumbi, “Wopumdı ñala elak” eñgımık. Eum nandi-semumbi,³⁵ Yesuloñ nañgıp ña tombi, sauloñjet doñki nıñaañlok plon kımıpi, Yesu tımbı plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.³⁶ Pipalıñ nañgıp ñaumbi, koi tıke-loneliñdok amatamdı sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañgililiñ.

³⁷ Tımbi Yesuli Jelusalem tımbı dumalaumbi, Oliv kwet kımın klokloñennenan pıñılımbi, amatam kımın wopum en kle kuñgılıñ endı kusei kımıpi kot tımbi, e-sılısılı tıñgiliñ.

Endi kundilî gembînat gitik tîmbîm kañgiliñ wala tîmbi Yambat wopumgan ni-kîndekîndem embi,³⁸ ñîndîñ eñgiliñ, “Wopumdi ama wapmañ ni-mulîm niñdoñ bîlak enda gwîlam miłok!”[†]

Kunum Molom Loloñ sînîk busuk niñlak
endok koi ni-ta-lona!”

Wîndîñ kîti-kolîmbi,³⁹ Falisi ama nindî amatam kîmîn wopumdoñ boñgîpsînan ñañgiliñ endoñnan nasi dîwîn endi manda wala nandum pîumbi, Yesula niñgiliñ, “Endaut, gwañgwañgai enombiumbi biwit!”⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñîndîñ sanba: tîkap endi binetañda, kawattî gitik ñalî kîtînetañ.”

⁴¹ Tîmbi Yesuli Jelusalem tîmbi dumalaumbi, it kwet wîn kañbi, kut-blambla embi,⁴² ñîndîñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñîndîñgit telak nek ñalî busuk tîmbi inda-samek wîn nandîneliñ ñak![‡] Gan walî dausînan sembiñ palîmbi, nîm ka-dakleañ.⁴³ Kusei ñîndîñda wîndîñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjîksiiñ bîmbi, kwet tuop masip samneliñdok sañ wandin sep gîmbu embi, dîm pawan kwet kîmîliñ loumbi, dîm makleumbi, mikñat sîndoñ lonekaliñ.⁴⁴ Lombi, isî kwesti wakît wembe gwañgwanjii wolok kuañ sîndî sandîpbi, sep tîmbi kola-talenekalîñ. Tîmbi isî wialîmbi, kawat nolî nollok plon nîm galî kwambîñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sîndoñ bîñguk, gan sîndî kilanjî wîn nîm ka-nandî-dakleñgiliñda tîmbi kanjîksiiñ wîndîñ ti-samnekaliñ.”

Yesuli nindî manda nîmbîmbi kena tiñguk wala Juda ama biesîli ni-kañgiliñ

⁴⁵ Tîmbi Yesuli tapma it sañ jimba gînañ lombi, ama nepenepek tuaturalok kîmîkîliñ yambîmbi, gînañ kombâ dîumbi, kusei kîmîpi, walinin ep kle kolîñipi⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñîndîñ youyoulin patak, ‘Nokok itnalî nîmolo ti-namnamlok it palekak’,[§] gan sîndî wîn tîmbîmbi, kumbu ama piñdasî endok pat-sembi it nomik tilak.”

⁴⁷ Tîmbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñâmbi, amatam eni-daut ti-semñîlîmbi, tapma ama biesi git endîkñe manda nandî-tale ama ba Judalok telak damanjî endi en wîli kîmneliñdok telak lonjîñgiliñ,⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandîneliñdok en gitâ galîñgiliñda tîmbi ama biesîli en wîtneliñdok telak no nîm kañgiliñ.

[†] **19:38:** Kap 118:26 [‡] **19:42:** Yambatti epma tîkeuktok Yesu ni-mukuk wîn nandî-kwambîñ daumda, Yambat gitâ busuk inda-semek. [§] **19:46:** Aisaia 56:7

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kïndem eniñilimbi, tapma ama biesi wakit endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi dïwïn endi kanep bïmbi,² ñïndiñ ni-nandiñgilin, “Dïk tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tïlañ wïn nindi wïndiñ tiñdïlok gembï gamguk ba ganbi taleñguk wïn niñbïm nandina.”³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sani-nandiñwambi nanbi nandiwa:⁴ nindi Yoane niñbi taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? Wïn Kunum Molomdi ba ama noli?”⁵ Eumbi, niñigân manda e-kle-kot tiñbi eñgilin, “Kunum Molomdi wïndiñ niñam, ñïndiñ niñbetak, ‘Wïndiñda sindi kusei nekta mandan niñm nandi-kwambïñ dañgilin?’⁶ Ba ‘Ama noli Yoane niñbi taleñguk’ wïndiñ niñam, amatam nin Yoane wïn plofet ama nandi-kwambïñ dañ endi kawatti niñdip kïmnetañ.” Wïndiñ embi,⁷ ñïndiñ tambane niñgilin, “Wïn nindi niñbi taleñguk wïn niñm nandamiñ.” Eumbi⁸ enguk, “Ale, nak bo nindi nanbi taleumbi, kundit ñin pa tilet wïn bo niñm sanbetet.”

Yesuli ama biesi endi wain kena kandikñe ama kolan wandin eñguk

⁹ Tiñbi Yesuli kusei kïmipi, amatamda eyout manda no ñïndiñ enguk, “Ama noli wain kena tiñguk. Wain tiñpi-talembi, kenan wïn kandikñe amalok kïsinan kïmipi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña kuuptok ñañguk.¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwâ sïlanin no bien dïwïn epmektok kandikñe amaloñ ni-mulim ñañguk. Ña tombimbi, kandikñe amali waipbi, slak undane ñauktok ni-mukiliñ. Ni-mulim ñaumbi,¹¹ molomli nombo kena gwañgwâ sïlanin no ni-mulim ña tombimbi, en bo waipbi, siñgi mayek ti-lamipi, slak undane ñauktok ni-mukiliñ.¹² Tiñbi molomdi nombo kena gwañgwâ sïlanin no ni-mukuk wïn endi wit wekat miñbi kle kokiliñ.

¹³ Wïnaña wain kena molomdi enla embi eñguk, ‘Nitek tiłok? Ip nandilet: nak niñana noñgangot wale kïndem tiñimlet en ni-mulam ñaumek, giñgiñgan tiñimbi, bien nandi-ñimumbi epmek bek.’ Wïndiñ embi, niñañ ni-mulim ñaumbi,¹⁴ kandikñeli niñañ wïn kañbi, niñigân enandi tiñbi eñgilin, ‘Ñaliñgan beulok kii gwatnam bimbin kasileupi bïlak bek. Wïtnam kïmbimbi, kena ñaliñgok giñgit tiñbekak.’ Wïndiñ embi,¹⁵ wain kena pawan munjimunjit ti pimbi, wïli kïmguk.

Sindi nitek nandañ, kandikñeli wïndiñ tiñgilinnda tiñbi wain kena molomdi nitek ti-semekak?¹⁶ Endi bïmbi, kandikñe wïn gitik yandipmi kïm-taleumbi, kenan wïn

kandıkñe ama dìwìn nolok kisinan kìmilekak wìn!” Tìmbi amatamdi manda wala nandum piumbi eñgilin, “E e, wìn nìm! Wìndiñ nìm tìndilok!”¹⁷ Gan Yesulî dai gembînatgan yambîmbi enguk, “Tìkap wìndiñda, manda youyoulin ñalî nek plon e-yout tìlak?

‘It kìndikìndit amali ta kawattî tìndîn wìn siñgi wìlìmgìliñ walî wakan ta bien sìnîk,
ta dìwìn gitik yapma klelak.’*

¹⁸ Tìmbi ta wolok kandañ wìn ñìndiñ: no en ta wolok plon pi wilekta, endi lîlîmeukak, tìmbi ta walî ama nolok plon pi wilekta, wili gakñeukak.”¹⁹ Tìmbi endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesulî eyout manda wìn nìsila eñguk wìn nandi-daklembi, nain wolondañgan tìkenep nandiñgilin, gan endi amatamda misimbi, kak biñgiliñ.

Takis mìnem kìmikìmittok Yesu ni-nandiñgilin

²⁰ Endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dìkñeñguk endok kiinan kìmîtneliñdok telak lonjìñgilin, wala tìmbi endi Yesulî nek tìñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tìke ku tañ wìn eni-mulîmbi, Yesuloñ ñañgiliñ. Ñòmbi, mandalî sisoñ ti-ñimîneliñdok dìndim walan juluñgan tìñipi,²¹ nìmbi eñgilin, “Endaut, nìndi nandi-gamamîñ, dìk manda elañ ba e-daut tìlañ wìn dìndim sìnîk, tìmbi ama lolon ba pîmbiñen gitik manda telal noñgan plon enbi, Yambat nîtek kìmît-kleneliñdok biañgan eni-daut pa ti-semlañ.²² Wìndiñda dìk nìnbî nandiña: endikñe mandalî takis mìnem Sisala mîmîlok nandi-nîmlak ba nìm?”²³ Eumbi, ti-kuyuksî ka-daklembi enguk,²⁴ “Mìnem kwandai satnin no daut namit!” Eumbi daulîmîum kañbi eni-kañguk, “Ama walan git koi kundit wolok patak wìn nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” nìñgiliñ.²⁵ Eumbi enguk, “Wìndiñda Sisalok giñgit wìn Sisala tambane mînekaliñ, tìmbi Yambattok giñgit wìn Yam-batta tambane mînekaliñ.”²⁶ Wìndiñ eumbi, amatam dok dausinan mandalî sisoñ ti-ñimîneliñdok tuop nìm endi Yesulok mandala nanandi kena tìmbi, kwap em pakîliñ.

Kimnan nanin milamîlattok Yesu ni-nandiñgilin

²⁷ Sadusi amali “Ama sembisembîn endi nìm milamîlattok” wìndiñ pa eañ endoñnan nanin dìwîndi Yesuloñ bîmbi²⁸ ni-nandiñbi eñgilin, “Endaut, Moselî endikñe manda yout-nîmguk walî ñìndiñ tìneñdok elak: tìkap ama noli tamînnat yamîn papi sembekta, endok

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nìñañ wakît it ta walî Yesulok walan.

dal ba kwayañlı endok tam kanjak wın tıkembi, endok gwañgwa bısat ep tımbı inda-nıtmınekalıñ. ²⁹ Ale, nain nola dakwaya kıt tambon tıpet kuñgilıñ. Kuñipi, tualı tam tıkembi, yamın papi sembiñguk. Sembumbi, ³⁰⁻³¹ mona git gwik endı bo tam wakangot tıkembi sembiñgımık. Wın dakwaya kıt tambon tıpet endı gitik tam wın tıkembi, yamın papi sembi-taleñgilıñ. ³² Tımbi siñgi tam endı bo lakat papalembi sembiñguk. ³³ Ale, ama dakwaya kıt tambon tıpet endı tam noñgango wın tıkeñgilıñda tımbi, ama sembisembin kımnan nanin kaitambi mılatnekalıñ nain wolonda tam wın endı nindok tam sìnık tımbekak?"

³⁴ Tımbi Yesuli enguk, "Amatam kwelan kuañ endı wapatam pa tañ, ³⁵ gan Yambatti amatam nandum tuop tısemumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kımnan nanin ep tımbı mılatnekalıñ endı wapatam nım tınekalıñ, ³⁶ endı eñaloli kuañ wındiñgangot kunekalıñ. Tımbi Yambatti kımnan nanin ep tımbı mılakılıñda tımbi endı enlok wembe gwañgwañii kumbi, bındambo sembiñelıñdok tuop nım. ³⁷ Tımbi Moseli bo ñındıñ nıñi-daklelak: ama sembisembin endı kımnan nanin pa mılakañ. Neta, kombi mambenli kombi nolok plon duat-pakuk wolok kasat tıñipi, Wopumda ñındıñ elak, en 'Ablaam dok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat'. ³⁸ Wındıñda tımbi endı gitik Yambattok dainan kuñgunjıat, wala tımbi Yambat endı ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisembin endok Yambat nım."†

³⁹ Tımbi endikñe manda nandi-tale ama dıwındı ñındıñ tambane nıñgilıñ, "Endaut, dık manda kındem bien elañ." ⁴⁰ Tımbi bındambo ni-nandıñelıñdok misımbi, kak biñgilıñ.

Yesuli enlok kuseiñila eni-nandiñguk

⁴¹ Tımbi Yesuli ñındıñ eni-nandiñguk, "Nitekta tımbi Mesia endı Devittok Komblin sìnık wındıñ pa eañ? ⁴² Kusei ñındıñda wındıñ sanı-kalet: Yambatti Mesiala manda no nıñguk wın Devit en Kap gınañ ñındıñ youkuk, 'Molomdi nokok Wopumna ñındıñ nıñguk,

Dık kıtna dındım kandañ pipalımbi,

⁴³ kanjıkgai wın ep pımbi,

kesika kapmai yapıletat wolok tuop.'‡

⁴⁴ Devitti Mesia 'Wopumna' nıñgukta, Mesia endı nitek Devittok komblin?"

Kuñgu nıtein walı Yambattok dainan tuop tıłak

* **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kisim Bek 3:6,15,16 † **20:38:** Yambat endı ama piñgipsi sembisembin, gan gınañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, tımbi endı nain taletalenan piñgipsi bo tımbı kaik taumbi kunekalıñ. ‡ **20:43:** Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dındım kandañ pipatak endı koi giñgilat ba gembı wopumnat.

⁴⁵ Amatam gitik nandi palinilimbi, Yesuli gwañgwaniila ñindiñ enguk, ⁴⁶ “Sindi endikñe manda nandi-tale ama yambit-nandi-kiliñ embi kunekealiñ. Endi ama loloñ nisilok dasindasin ombap dasimbi ñab-bi tinep nandañ, ba amatam ipakanan kimin kokañ endi giñgiñgan ti-semneliñdok nandañ. Timbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau giñañ endi pitit kindem damandama pataknangot pitnepi nandañ. ⁴⁷ Timbi endi tam kanjak juluñgan ti-sembe, isi ba nepenepesti yolom ep semañ, timbi dindim walanciñdok nimolo ombap pa tañ. Juluñtsila timbi kinjan yousi-seum ombit-tikenekali.”

21

¹ Timbi Yesuli deium loumbi, amatam minem kwilikwiliñjat tapikot minem diñgwinda giñañ kimiliñ piumbi yambinguk. ² Timbi tam kanjak pimbien no endi bo bimbi, minem gimin tipet kimiliñ piumbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pimbien ñali minem kimilak wali amatam diwin gitiki minem kimilaliiñ wiñ yapma klelak. ⁴ Neta, diwin gitik endi nepek toknetokñengan pat-semnaknan nanin tikembie, lakatgot tapikot kimilaliiñ, gan tam pimbien endi nimininnan nanin nepek kuñgun ka-dikñelok tuop palmik wiñ gitik kimilak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup tiñilimbi nitiek indaukak?

⁵ Timbi ama diwindi tapma it kañbi, wala ñindiñ eñgilin: it wiñ kawat kindemli tiñdin, ba nepenepek tuan loloñ tapma mimin pakuk wala timbi pama walalan indauñguk. Timbi Yesuli enguk, ⁶ “Sindi nepek neta daukaña tañ wolok nak ñindiñ sanba: nain indaumbi, kawat gitik ñin mep kolim kwelan piumbi, kawat noli nolok plon no nim galit patnekaliñ.” ⁷ Windiñ eumbi ni-nandimbi eñgilin, “Endaut, nepek wiñ nain nekta sinit indaukak, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tilak wiñ nandinekamiiñ?”

⁸ Timbi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekealiñ! Nim kañbi, juluñ amali juluñ ti-samneliñ. Ama asupti nokok kotna plon bimbi, ñindiñ enekaliñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sindi ama windiñ pa eañ wiñ nim ep kle-kunekealiñ. ⁹ Timbi kantri nolok giñañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekaliñ, wolonda sindi nim misi-kolanekaliñ. Nepek wandisi wali damandama indauktok een, gan nain taletalenan wali wolongan nim indaukak.”

¹⁰ T̄mbi yousimbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañj̄lok sambaliili n̄siñgan minekaliñ. ¹¹ T̄mbi nain wolonda kwet kwet keniñ wopum ba nanañ map ba j̄imbat kusei kusei indaumbi, k̄im tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimis̄in wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gitik wal̄i gamañ nim indañilimbi, endi naka t̄mbi sep t̄mbi kolaneliñdok sep kle-gimgiñ embi sepbi, it kiyaunj̄i ginañ manda plon sapipi, it kwambiñj̄i ginañ sep k̄imilimbi, ama wapmañ ba kandikñe ama endoñ sanañgilim ñambi, mandala dausinan itnekaliñ. ¹³ Nain wolonda giñgit manda k̄indem ama wala enineliñdok kilanj̄i indaukak. ¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandi sambi, manji t̄mba londaumbi, kanjiksii gitik endi sindok mandanj̄i nandimb̄i, mandanj̄i wiñtelidok ba manda wal̄i juluñgan wiñ t̄mbi indauktok telal lonjinekaliñ. Kusei wala t̄mbi sindi ginañj̄i ginañ ñindiñ nandi-kwambiñ danekaliñ, ‘Nindiñ manda nek enambi, niñ kasopmeukak wala itañgan nandi-kwinkwinalle nim t̄inekamijñ’.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayajji ba wekat d̄ipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjiksili sindoñnan nanin diw̄in sandip k̄imnekaliñ. ¹⁷ Kwet tuop amatamdi naka t̄mbi nandi-kunxit pa ti-samnekaliñ, ¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanj̄i sak noñgan no nim pailekak.* ¹⁹ Sindit gilim dambi kunekekaliñda, kuñgu kwambiñj̄i kasilenekaliñ.

²⁰ Sindit kanekaliñ wiñ: mik amali b̄imbi, Jelusalem kle-gimbutnekaliñ. Nain wolonda it kwet wiñ t̄mbi kolauktok nain dumalalak wiñdiñ ka-nandinekaliñ. ²¹ Kanandimb̄i, ñindiñ t̄inekaliñ: Judia kwelan pakañ endi kwet janginnan pi ñanekaliñ, t̄mbi Jelusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekaliñ, t̄mbi kwet nolok pakañ endi Jelusalem nim lonekaliñ. Kusei ñindiñda wiñdiñ t̄inekaliñ: ²² manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jelusalem nasili nain wolonda kolanj̄lok k̄injan t̄ikenekaliñ. ²³ Nain wiñ kolan sinikta t̄mbi tam gwañgwa miñj̄ipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasifigandok. Milap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, ²⁴ diw̄in kakitti yandipm̄um k̄imnekaliñ, diw̄in ep topbi yanañgilimbi, kwet kwet ña-talenekaliñ. T̄mbi kwet nolok nasili Jelusalem it kwet ma t̄ikembi, ep pi-yali-ta-ñauumbi, Yambatti nain k̄imit-semguk wiñ taleukak wolok tuop.”

Ama Sisink endok tomtom nain

* **21:18:** Manda wolok kusei wiñ ñindiñ: Yambatti amali nek ti-samnekaliñ wiñ nandi-talelak.

²⁵ T̄imbi Yesulī yousimbi enguk, “T̄imbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgip plon indaukak, ba kwelan tuk kimb̄ndī tawambi, giñgil̄ wopum kitukak. Kusei wala t̄imbi kwet kwet kuañdī ginañj̄ miłataumbi, nanandinj̄ n̄im dakleukak. ²⁶ T̄imbi nepek kwamb̄ñ kunum plon pakañ, wiñ maim, yakip, domboñgip nek, ep minjalimbi jilopbi, kwesi binekalin̄, wala t̄imbi nepek kolan nek kwetta inda-n̄imekak wala amatamdī misimisiñipi mandī-ta-kuñipi, kim̄ katap t̄inekaliñ. ²⁷ Wiñaña kanekalit̄ wiñ: nak Ama Sisinikti mulukua ginañ pī tombi, gemb̄ ba nulnulin̄ wopumna t̄imba dakleukak. ²⁸ Nepek miłap wandis̄ wakan kusei kim̄p indaumbi, Yambatti sapma t̄keukak wolok nain t̄imbi dumalaukak wala t̄imbi siñdi deium loumbi nandī-pañgitnekalin̄.”

²⁹ T̄imbi Yesulī eyout manda no ñindin̄ embi enguk, “Siñdi komba fik† ba komba diw̄in nandī-siw̄itnekalin̄. ³⁰ Endī mindinj̄ tawa lambī dapm̄umbi, maim nain indaup t̄ilak wiñ siñdi dausilī kañbi nandī-dakleyañ. ³¹ Wiñdiñgangot miłap wal̄ indaumbi kañbi, ñindin̄ nandī-daklenekalin̄, ‘Nain n̄im ombataumbi, Yambatti amatamñii indañgan yamb̄-dikñeukak’. ³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñindinj̄t kuañ endī gama n̄im kim̄-taleñilimbi, nepek gitik ñal̄ inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endī talendekamik, gan nokok mandanal̄ n̄im taleukak. N̄im siñik.

³⁴ Siñla kuñgunj̄ ka-dikñe-kiliñ enekalin̄. N̄im kañbi, nanandinjilī tuk kimb̄ñ ba nana sinat ba kwelalok miłap wolokgot pat-samumbi, Ama Sisinik nokok tomtomnala nandī-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek. ³⁵ Sisoñlī gaut gemb̄nat kaikan t̄ikelak, wiñdiñgangot nain wopum wal̄ amatam gitik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala t̄imbi siñdi nain tuop ka-kiliñ embi, gemb̄ pat-samektok n̄imolo ti-kuñipi, nepek inda-samekak wiñ gumañ maklembi, Ama Sisinik nokok dautnanan siñgi mis̄ n̄imnat indambi itnekalin̄.”

³⁷ Yesulī sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enī-daut pa tī-semguk, t̄imbi kiliñ eliñguk tuop endī pī Oliv kwet jañgin kandañ ñambi doulñguk. ³⁸ Kwet salaumbi, amatam gitik endī tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandinelñdok endoñ pa biañgilin̄.

Ama Sisinik Yesu wiñī kimbimbi, kimnan nanin miłakuk

† **21:29:** Plofet amalī komba fik plon manda youkiliñ endī nain asupgan Juda amatam dok plon e-yout tiñgilin̄.

22

Yesu k̄imk̄imlok t̄-pañgipañgile t̄-ñ̄imiñgiliñ

¹ Plaua nanañ k̄imilimbindi n̄imnat nanalok gw̄lat, koi no kamaikamai nain, w̄in t̄imb̄i dumalañguk. ² T̄imbi tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi amatam yamb̄i-mis̄imisi t̄-semñipi, Yesu w̄ili k̄imbektok telak gitak no lonj̄iñgiliñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no w̄in Judas, koi no Iskaliot k̄itiañgiliñ. Satand̄i endok ḡinan ḡinañ p̄imbi nañgilimbi, ⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesi ba ama tapma it kamaikamai t̄iñgiliñ endok telak damanj̄i endoñnan ñambi, telak n̄itek t̄imbi, Yesu bola tiñimiumbi t̄ikeneliñdok en ḡita e-nandi t̄iñguk. ⁵ T̄imb̄im s̄imbası k̄indem daumbi, bolalok tuan w̄in m̄inem m̄inepi e-kwamb̄iñ daumbi, ⁶ Judasl̄ ḡinañ noñgan t̄imbi nandi-tale-sembi, “K̄indem” eñguk. Embi, amatam k̄imin gitiktok dausinan yamb̄i-sembimbi, bola t̄-ñ̄imektok nain k̄indem no lonj̄iñguk.

Yesuli k̄imbepi, gwañgwañii t̄-pañgipañgile t̄-semguk

⁷ Plaua nanañ k̄imilimbindi n̄imnat nanalok gw̄lat wolok kusei k̄imikimilinan kamaikamai gw̄lat pa indalak. Nain wolonda endikñe mandalit sipsip n̄ñaoñ noñgan noñgan tapma amalok dausinan w̄ili k̄imneliñdok elak. Sandap w̄in indaumbi, ⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gw̄lat ñolok nanañ t̄-jumut t̄-ñ̄imumbi nantam̄iñ.” ⁹ Eumbi ni-nandim̄bi eñgim̄ik, “Dik delok t̄-jumut t̄indendok nandilañ?” ¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandam̄ik. Siti Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en t̄imb̄i indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñindin̄iñ niñdeksam̄ik, ‘Niñindautti ñindin̄iñ gan̄i-nandik: it ḡinañ w̄in delok patak nakit gwañgwānai gw̄lattok nanañ naneñdok nandilañ?’ W̄indin̄iñ eumbi, ¹² endi it ḡinañ wopum no plon patak t̄ikiliñ e-bimbin w̄in daut sametak. Wolok nanañ tuk t̄-jumut niñdeksam̄ik!” ¹³ Yesuli w̄indin̄iñ eumbi, gwañgwañiittì ñambi kañgim̄ik w̄in: nepek gitik Yesuli enguk wolok tuopgan indañguk. W̄indin̄iñ kañbi, gw̄lattok nanañ t̄-jumut t̄iñgim̄ik.

¹⁴ T̄imbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en ḡita gwañgwañii kena t̄indilok eni-mumulin endi it ḡinañ wandiñ lombi, nanañ naneliñdok pi pakiliñ. ¹⁵ Pi palin̄ipi, Yesuli enguk, “Nak gamañ m̄lap wopum bembetat. Ganda nak kamaikamai gw̄lat ñolok nanañ s̄in ḡita nambepi nain ombapgan nandi-koñgom t̄-ta-biñgut. ¹⁶ Kusei ñindin̄da w̄indin̄iñ sanlet: nak gw̄lat ñandin̄ ñolok nanañ

kwelan nombo ním nambetat. Wín nain taletalenan Yambatti amatam indaṅgan yambi-díkñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gitngitnai git yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Tímbi endi wítna no tíkembi, Yambat we ñímimbi, gwañgwañiila enguk, “Síndi wain tuk ñín tíkembi, sín tambo miñ tímbi nambit! ¹⁸ Kusei ñíndiñda wíndiñ sanlet: sandap ñín taleumbi, nak wain tuk nombo ním nambetat. Wín Yambatti amatam indaṅgan yambi-díkñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.” ¹⁹ Wíndiñ embi, plaua no tíkembi, Yambat we-ñímbi, ombi embi enguk, “Ñíne nokok piñgipna nak tapma ti-samlet. Síndi nandi-síwít-namneliñdok plaua tike ombimbi, na ti-kunekaliñ.” ²⁰ Nambi taleumbi, Yesuli wíndiñgangot wain wítna no tíkembi enguk, “Wain tuk ñalí toptop komblin Yambatti amatamñii gitá tiłak wolok walán. Nak wekatnalí tapma tímbi yalımit-samñipi, toptop wín timba kwambíñ dalak.”

²¹ Yesuli wíndiñ embi yousimbi enguk, “Yakñesi! Ama bola ti-nam-ti-namlok endi nakita papi, yakan nanañ namík. ²² Nak Ama Sisintí telak kímít-namnamín wín klembi, kím plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kinjan ombi-mekak.” ²³ Wíndiñ eumbi, wolongan gwañgwali “Níndoñnan nanin nindí kolan wandin tímbe?” embi, nisíñgan manda e-nandi tiñgilíñ.

²⁴ Tiñipi endoñnan nanin nindí sínik amatam dok dausinan loloñ sínik wala bo nisíñgan e-dombi-tañan tiñgilíñ. ²⁵ Tímbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambíndíkñenjii endi gitngitsii gembnatgan joñgo joñgo pa yambi-díkñeañ, gañgan endi amatamdi ‘Kíndem ti-nímañ’ wíndiñ eníneliñdok nandañ. ²⁶ Gan síndok kandañ wíndiñ ním tiłok. Ním sínik. Tambo síndok boñgipsinan lolonjili ama pímbiñen nomík kuukak, tímbe telak damanjili tiplaplape nomík kuuptok elet. ²⁷ Síndi nitik nandañ? Amatam dok dausinan nindí loloñ sínik, wín ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tiplapláp ti-nímlak endi loloñ? Wín slak pipapi nalak walí mek loloñ sínik, gañgan natna síndok boñgipsinan tiplaplapsi nomík kulet.

²⁸ Nak miłap plon kuñilambi, síndi wakan nakita galíkwambíñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Tímbi Bepnalí amatamñii yambi-díkñeuttok nanbi taleñguk, wíndiñgangot natna síndi bo wíndiñ tineleiñdok sanba talelak. ³⁰ Wín nak amatam indaṅgan yambi-díkñewamek, síndi kíndem nakita yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Isaellok sambat 12 yambi-daníneliñdok wíndiñ tiłet.”

³¹ T̄imbi Yesuli eñguk, “Simon, Simon, d̄ik nandi: plaua m̄injip kilīkilīknat amal̄ bien epmektok ep papusenelak, w̄indiñgangot Satandi nanandi-kilīktinji pi p̄iuktok tīkuyuk tī-samep nandimb̄i, sindok Yambatta nī-nandimb̄i, nandi-n̄im-taleñguk. ³² Gan nak nanandi-kilīktinjal̄ n̄im pi p̄iuktok n̄imolo ikan tī-gam-talet. T̄imbi d̄ik undane b̄imbi, nombo nakit gal̄-kwambiñ damek, nokai ep gembilaukañ.” ³³ Eumbi niñguk, “Wopum, nak d̄ikita it kwambiñ ḡinañ ba k̄imnan lololok tī-pañgitam patet.” ³⁴ Eumbi tambane niñguk, “Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama n̄im kit̄iñilimbi, d̄ik naka ‘Nak en n̄im nandib̄-n̄imlet’ embi, nain tīpet git̄ no e-semibi tī-nametañ.”

³⁵ W̄indiñ embi yousimbi eni-nandimb̄i eñguk, “Nak kena tīndilok sani-mupi, m̄inem wakit lik ba kesisi gw̄ilap n̄im mep ñaneliñdok sani-mulam ñañgilin̄, nain wolonda sindi nepek nola tipikañgilin̄ ba n̄im?” Eumbi, tambane niñgiliñ, “Nepek no n̄im.” ³⁶ T̄imbi yousimbi enguk, “Gan nain niñdiñgitta no en m̄inemniñ palmilakta wiñ t̄ikekuukak, t̄imbi l̄il w̄indiñgot. T̄imbi no en kakit ombap n̄im palmilakta, wolok tambon sauloñin tuatualok k̄imipi, k̄injan kakit no t̄ikeukak. ³⁷ Kusei niñdiñda t̄imbi w̄indiñ elet: manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Enda nandum kolan tīndi ama tīlak’, t̄imbi manda wolok tuop indamektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulin patak wolok bien indaupi tīlak.” ³⁸ Eumbi niñgiliñ, “Wopum, kakit ombap tīpet pat-n̄imlak ñi ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok k̄imk̄imlok naindi dumalaumbi, tī-pañgi-pañgile tiñguk

³⁹ T̄imbi Yesuli walinin pi ñambi, tim tuop tiñguk wolok tuop Oliv kwet jañginnan ñaumbi, gwañgwañiili kle ñañgilin̄. ⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Sindi tīkuyuk n̄im inda-samektok n̄imolo tī-kunekaliñ.” ⁴¹ W̄indiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, m̄ilelem t̄imbi, n̄imolo niñdiñ tiñguk, ⁴² “Bep, d̄ik nandum kiñdem dalakta, wiñna* ñin napma t̄ike. Gan wandingan embi, nokok nanandi n̄im klewiñ, wiñ diñna n̄itek indamektok nandilañ wolok tuop inda-namñin.” ⁴³ T̄imbi kunum ḡinañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gemb̄ miñguk. ⁴⁴ T̄imbi simba gawatt̄ makleumbi diñgunembi, n̄imolo gemb̄natgan tī-palimbi, kokopti wekat nomik kwe-lan p̄itop p̄itop t̄imbi piñguk.[†]

* 22:42: Wiñna wiñ milap ba piñgiu gawat Yesu inda-n̄imuktok tiñguk wolok walani. † 22:44: Nandi-tale ama diwindi Luka en manda ñin n̄im youkuk w̄indiñ eañ.

⁴⁵ Nîmolo tîkap mîlapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambîñguk wîn: endî blandî ep tîmbî gwasaeumbi dou pakâliñ. ⁴⁶ Dou palîmbi enguk, “Sîndî nekta dou pakañ? Mîlapi, tî-kuyuk nîm inda-samektok nîmolo tîmbit.”

Yesu bola tî-nîm-iumbi tîkeñgilîñ

⁴⁷ Yesuli wîndiñ eñilîmbi, ama kîmîn no endoñ bî inda-semgîliñ. Endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Judas endî damandama tî-sembi, sîmumuñ tî-nîmektok endoñ bîñguk. ⁴⁸ Gan Yesuli nîñguk, “Judas, dîk sîmumuñdañgan Ama Sîsinik bola tî-nametañ ba?” ⁴⁹ Tîmbi endok noliilî nepek indaup tîñguk wîn kañîpi nîñgîliñ, “Wopum, kakitti yandîpnemîñ ba?” ⁵⁰ Wîndiñ eñîpi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwan kakitti wîlepi, pawan kii dîndîm kandañ nanin wîlalîm dîkñe pîñguk. ⁵¹ Tîmbi Yesuli wî kañbi enguk, “Biwit!” Wîndiñ embi, ama wolok pawanlok kînjannan kiili tîke-kaumbi, kîndem dañguk.

⁵² Wîndiñ tîmbi, tapma ama biesi wakît ama tapma it kamaikamai tîañgîliñ ba ama biesi dîwîn no en tîkenepi bîñgîliñ enda ñîndiñ enguk, “Sîndî naka nandumbi, nak ama piñpiñen tîmbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepneliñdok bañ ba? ⁵³ Nak nain nain tapma ilan sîn gitâñgan kuñilambi, no nîm nep kañgîliñ. Gan man tim ñîn kîlîm mulum molomdi gembînat kuñilîmbi, nepneliñdok sîndok nain inda-samlak.”

Petlolî Yesula ‘Nak en nîm nandî-nîmlet’ eñguk

⁵⁴ Tîmbi endî Yesu tîkembi ña, tapma amalok telak damanjîlok ilan loneliñdok nañgîp ñañgîliñ. Telaknan ñañilîmbi, Petlolî kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

⁵⁵ Tîmbi ama dîwîsili sañ jimba boñgiñpan kombâ no simbi, pipap sei-palîñilîmbi, Petlolî wolokgan pîmbi, en gitâ pipakuk. ⁵⁶ Pipalîñilîmbi, kena wembe noli kombalok kolsalen duakuk gînañ pipalîm kañbi, daut kwambiñ kañbi eñguk, “Ama ñalî bo en gitâñgan pa kulak.” ⁵⁷ Eumbi, Petlolî e-sembe tîmbi, tamda nîñguk, “Nak en nîm nandî-nîmlet.” ⁵⁸ Wîndiñ embi, nain gama nîm ombataumbi, ama noli kañbi nîñguk, “Dîk bo endok nosî no wakan.” Eumbi, Petlolî nîñguk, “Nak nîm.”

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama noli bo gitîngînembi eñguk, “Biañgan sînik: ama ñalî en gitâ pa kulak. Neta, endî bo Galili nanin!” ⁶⁰ Gan Petlolî ñîndiñ tambane nîñguk, “Dîk nek elâñ nak nîm nandîlet.” Eñilîmbi, wolongan puputti kitîñguk. ⁶¹ Kitîumbi, Wopumdi undanembi, Petlo dîndîmgan kaumbi, Wopumdi manda nîñguk wîn nandîtomguk. Manda wîn ñîndiñ, “Man tim puputti gama

nim kitiñilimbi, dik nain tipet git no naka ‘Nak en nim nandi-nimlet’ eutañ.” Manda win nandi-siwipi,⁶² simbai kimbimbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tñguk.

⁶³ Timbi ama Yesu ka-dikñe pakiliñ endi kusei kimipi, ni-suambapi waipbi,⁶⁴ timan dai bo masipbi niñgilin, “Dik plofet manda embi, nindi gutak win ninbi nandina!”⁶⁵ Windiñ embi, manda winjít kusei kusei nimbi, koi ni-kolañgilin.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdox ama biesi en git-a tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi kimin ti-palimbi, Yesu nañipi dausinan loumbi, ni-kañbi eñgilin,⁶⁷ “Dik Mesia siniñ kulañda, ninbim nandina.” Eumbi enguk, “Nak windiñ sanbetta, sindi mandana nim nandi-kwambipi danetañ.”⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nim tambane naninetañ.⁶⁹ Gan nain nim ombataumbi, nak Ama Sisinkit Yambat Gembí Molom kii dindimnan pipaletat.”⁷⁰ Eu nandimbi, gitikgandi ñindiñ niñgilin, “Windiñda dik Yambattok Niñañ windiñ elan ba?” Eumbi enguk, “Nak nim, win sin eañ wakan.”⁷¹ Eumbi, nisñgan e-nandi timbi eñgilin, “Niñdila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu piumbi nandamiñ, wala timbi win inda-dakleuktak ama nola nombo nim lonjinetamit.”

23

¹ Timbi kimin ti-pakiliñ gitikgandi milapi, Yesu Pilatoloñ nañipi,² kusei kimipi, kit yout timbi, ñindiñ eñgilin, “Niñdi ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamit: endi amatamnii ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala mitiñlok win endi nin-kimisip pa ti-nimlak, tiñipi bo enla ñindiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’”³ Timbi Pilatoli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik Juda amalok ama wapmañt ba?” Eumbi niñguk, “Ditna elan i wakan.”⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikñe manda wiwit bien no nim kalet.”⁵ Gan endi gitnginembi niñgilin, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimipi biñ Jelusalem ñolok amatam gitnanji ep timbi milatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”⁷ Eumbi, “Oñ” eñgilin. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti kadikñeñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jelusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgiñ ñaneliñdok eñguk.

⁶² 22:69: Kap 110:1

Eumbi nañgip ñam tombimbi, ⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kñdem dañguk: Yesulok giñgittí nain asup pawan ginañ piumbi, endok dainan kundit engano tímbeクトok nandilíñgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandiñguk. ⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kimkimneñipi, tambon no nim tambanem niñguk. ¹⁰ Timbi tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasitñgan ipi, siñgin gembnatgan siñgilin. ¹¹ Timbi Elot git mik amanii endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala tiñimiñgilin. Windiñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimimbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgilin. ¹² Pilato git Elot endi dama nisetkan kanjik timbi kuñgimik, gan sandap wolondañgan endi not timbi.

¹³ Timbi Pilatoli tapma ama biesi wakit Juda amalok kandikñenji ba amatam kimin gitik kit-semum biumbi ¹⁴ enguk, "Sindi ama ñin nokoñian nañgip biumbi, endi amatam ep timbi kamalalak windiñ naniliñ, gan nak sindok dausinan endok kusei timba dakle-taleumbi, niñdiñ sanlet: manda gitik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet. ¹⁵ Elotti windiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñin bindambo nindoñ nañgip bañ. Win niñdiñ: endi kimkimlok kolan no nim tiñguk, ¹⁶⁻¹⁷ wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak."*

¹⁸ Gan amatam gitikgandi ka-kwawañganembi eñgilin, "Barabas pisat-nimbi, ama ñin wili kimbín." ¹⁹ (Barabas endila nolii git Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-semi, ama no wili kimgukta timbi it kwambin ginañ kimkilim pakuk.) ²⁰ Timbi Pilatoli Yesu pisalimektok nandiñbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endi niñdiñ kitikitiniipi niñgilin, "Kloñbat plon wili kimbín!" ²² Timbi Pilatoli mandanjit makleumbi, nain tipet git no timbimbi, niñdiñ enguk, "Nekta sinik? Endi kolan nek sinik tiñguk? Nak timba dakleumbi, endi kimbektok bien no nim kalet, wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak." ²³ Gan amatamdi giñginembi, Yesu kloñbat plon wili kimkimlok embi, kwambitñgan kitimbi, manda sala wopum timbi, Pilatolok mandan wili piñguk. ²⁴ Wala timbi Pilatoli nandi-semi, manda eñgilin wolok bien indauptok eñguk. ²⁵ Endi e-giñginenjila mandanjit tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-semi, ama wili kimgukta timbi it kwambin ginañ kimkilin en wakan amatamda pisapi emguk. Gan

* **23:16-17:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patak eañ. Manda win niñdiñ, "Kamaikamai gwilat tuop kandikñenjilí ama no it kwambin ginañ nanin pisat-semsemlok een."

Yesu endiła wîn amatam dok mandanjila Pilatoli en mik amalok kîsînan wîli kîmneliñdok kîmîkuk.

Yesu kloñbat plon wîkiliñ

²⁶ Endi Yesu walinin nañgip pîñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tîmbi indañgilîñ. Endi kena gînañ nanin bîumbi tîkembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kîmîpi, en klem ñañalok nî-gîñgîneñgîlîñ.

²⁷ Tîmbi amatam kîmîn wopum en kleñgilîñ endok boñgîpsinan tam dîwîndi kut-blambla embi, mano ti-ñîmîñgîlîñ. ²⁸ Wîndiñ tîmbimbi, Yesuli undanem yambimbi enguk, “Jelusalem tam, sîndi naka blan nîm tîmbi kutneliñ. Tambo sîndi kusei ñîndiñda sînla ba wembe gwañgwanjiila kuliñ: ²⁹ mîlap nain no indaumbi, amatamdi ñîndiñ enekaliñ, ‘Tamdi yamîn papi, gwañgwâ nîm apgîlîñ ba num nîm emgîlîñ endi tam dîwîn yapma kle pakañ.’ ³⁰ Wolongan endi kwet jañginla ñîndiñ eninekaliñ, ‘Sîndi gîlombi, nîndok plon pîwît’, ba kwet kîmînda ñîndiñ eninekaliñ, ‘Sîndi nîndip tapliwît’![☆] ³¹ Komba kaikta amalî nepek ñandin tî-ñîmañda, kîmkîmînla nîtek indañmekak?”[†]

³² Tîmbi ama tîpet, endi kolan tîndîn ama, endi bo Yesu gitâ yandîpneliñdok yanañgîpi ñañgîlîñ. ³³ Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ña tombi, Yesu kloñbat plon wîpi, kolan tîndîn tombon tombon yakan en gitâ yandîpbî ep tembiñgîlîñ. ³⁴ Tîmbi Yesuli nîmolo nombo nombo tîmbi, ñîndiñ eñguk, “Bep, endi nek tañ wolok kusei nîm nandî-dakleañda tîmbi yomjî bi-semiñ.” Tîmbi mik amalî Yesulok dasindasin ep danneliñdok nîsiñgan tîmbiinda sañala tîñgîlîñ.

³⁵ Kloñbat plon ep tembiñm biu palîmbi, amatamdi ipi, daukañga tîñgîlîñ, Juda ama biesîli bo e-lakalakae tîmbi eñgîlîñ, “Endi amatam ep kîmîkuk. Endi biañgan Mesia wîn Yambatti nîmbi taleñguk en sînikta, kîndem kusei tîmbi dakleumbi, enlok siñgin tîke-kîmîlîñ.” ³⁶ Tîmbi mik amalî wîndiñgot manda sañala tî-ñîmgîlîñ, wîn endi endoñ bîmbi, wain tuk kimbîñ mi-wet tîñipi, ³⁷ nîñgîlîñ, “Tîkap dîk Juda amalok ama wapmañjila, kîndem siñgiñga tîke-kîmît!” ³⁸ Tîmbi Yesulok kusal kumbam mîndiñnan komba plon ñîndiñ youp wîp bium pakuk, “Ñîn Juda amalok ama wapmañjît.”

[☆] **23:30:** Hosea 10:8 [†] **23:31:** Yesuli eyout manda wîn enla eñguk. Manda wîlok walân wîn ñîndiñ, “Amatamdi nepek ñandin ama yom nîmnatta tî-ñîmañda, ama yomjîat gînañjî nîm tambaneñgîlîñ enda Yambatti nîtek tî-semekak?”

³⁹ Tımbi kolan tındın ama tīpet Yesu gitə kloñbat plon ep tembum pakimik endoñnan nanin noli Yesu nīkolambi eñguk, “Dık Mesia wakan ba? Wındiñda d̄tnalok siñgiñga t̄ke-kimiliñipi, nit̄ wakit nīp kimit!” ⁴⁰ Gan nollı nī-ñombimbi niñguk, “En wılı kımkimlok eu taleliñ, wındiñgangot dık t̄-gamañ, wala tımbi dık Yambatti nek t̄-gamekak wala nīm misilañ ba?” ⁴¹ Nit̄ kundit kolan t̄ñgimikta tımbi tuan d̄ndimgan ñakan ombi-t̄keamik, gan ama ñali kolan no nīm t̄ñguk.” ⁴² Wındiñ embi, Yesula niñguk, “Yesu, dık kusei kimipi, amatamgai yambi-dikñeñipi, nak nandi-namekañ.” ⁴³ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: dık man sandap ñolondañgan nakita kunum walalan ginañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon kimguk

⁴⁴⁻⁴⁵ Tımbi kwet boñgip taumbi, maim bipmiumbi, kwet tuop kılım e paliñilimbi, 3 kilok t̄ñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñgip plon wilapmiumbi, pan tīpet indañguk. ⁴⁶ Tımbi Yesuli wopumgan kitimbi eñguk, “Bep, nak ginaña tip kika plon kimitet.”^{*} Wındiñ eu taleumbi kimguk. ⁴⁷ Tımbimbi, mik amalok telak damanjili nepek indañguk wı̄n ka-nandi-talembi, Yambat nī-ta-lombi eñguk, “Biañgan ama ñin ama d̄ndim no.” ⁴⁸ Tımbi ama kimin gitik nepek wı̄n kaneliñdok biñgililiñ endi nek indañguk wı̄n gitik ka-nandimbi, simba gawat t̄ñgililiñda tımbi kuanji wı̄wilembi, isinan undane ñañgililiñ. ⁴⁹ Gan Yesulok nolii git tam nin Galili nanin en klem biñgililiñ endi kambak mayañgan ipi, nepek indañguk wı̄n ka-nandi t̄ñgililiñ.

Yesu tapliñgililiñ

⁵⁰ Ama no kuñguk koi Josep, ama kındem ba d̄ndim no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endi ama biesi Juda amatam yambi-dikñeñgililiñ endok sambat, ⁵¹ gan nolili Yesulok plon manda nek e-topgililiñ ba kundit nek t̄ñtimiñgililiñ endi en git ginañ noñgan nīm t̄ñguk. Endi Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wala nandi-koñgomnatgan mandi pa t̄lñguk. ⁵² Ama wali Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla nī-nandumbi nandi-ñiminiñguk. ⁵³ Nandi-ñimiumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat t̄ke-pimbi, sandum satninli timip imbi, t̄ke ñambi, sum no kawat ginañ kulukululinan kimikuk. Sum wı̄n ama no gama nīm kimikiliñ.

⁵⁴ Wı̄n Sabat patnandi nain indaup tımbimbi, t̄wileñdikñe nain dumalañgukta endi wındiñ t̄ñguk.

* 23:46: Kap 31:5

55 T̄imbi tam Yesu ḡita Galili nanin b̄imb̄in endi Josep klembi, sum ba Josepti telak n̄itek plon Yesulok dalandan k̄im̄kuk w̄in ka-talembi,⁵⁶ ilan undane ñañgil̄iñ. Ñambi, gwasap ba p̄iñḡip sable m̄iliñ k̄indem Yesulok dalandanlok t̄i-jumupi, endikñē manda tañgonembi, Sabatta pat-nand̄i t̄iñgil̄iñ.

24

Yesuli k̄imnan nanin m̄lakuk

¹ Kena nain kusei k̄im̄k̄im̄linan kwet salaup t̄imb̄imbi, tamdi gwasap m̄iliñ k̄indem t̄i-jumut t̄iñgil̄iñ w̄in epbi, Yesulok sumnan ñañgil̄iñ.² Ñam tombi kañgil̄iñ w̄in: kawat sum dai masipm̄im̄in w̄in manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ T̄imbi endi sum tombañ ḡinañ loñgil̄iñ, gan Wopum Yesulok dalandan n̄im pal̄im kañgil̄iñ. ⁴ N̄im kañbi, nek indañguk wala nanandinji n̄im dakleñil̄imbi, platik s̄in̄ik ama t̄ipet dasindasinjet kolsalennat endi endoñ indambi ik̄im̄ik. ⁵ T̄imbi tamdi yamb̄i-sil̄ikñembi, kolan m̄is̄ñipi, m̄ilelem t̄i-sem̄bi, daus̄i kwelan deiumbi, t̄ipetti engim̄ik, “S̄indi ama kaik patak enda nekta sembisemb̄in endok boñḡips̄inan bi lonjañ? ⁶ Endi ñolok n̄im patak, ikan m̄ilalak. Endi dama Galili kwelan gama pal̄iñipi, manda ñin sanguk w̄in nandi-tombit, ⁷ ‘Nak Ama S̄is̄in̄ik nepbi, yom amalok k̄is̄inan napil̄imbi, kloñbat plon nul̄ k̄imbambi, sandap t̄ipet git no ñaumbi, k̄imnan nanin b̄indambo m̄ilaettok een.’”

Eñaloli w̄ind̄iñ eumbi,⁸ tamdi Yesuli manda eñguk w̄in nandi-tombi,⁹ sumnan nanin undane pi ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 ḡita nosii d̄iw̄in yamb̄imbi, nepek git̄ik indasemguk wolok kasat t̄i-semgiliñ.¹⁰ W̄in Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakit tam d̄iw̄in en ḡita pakil̄iñ wal̄i wakan ama nin Yesuli kenalok enimumul̄in endoñ ñambi, kasat t̄i-sem pa t̄iñgil̄iñ,¹¹ gan enimumul̄in endi tamdok mandala nandum tlal t̄imb̄imbi, n̄im nandi-kwamb̄iñ dañgil̄iñ.¹² Petlol̄i wandingan embi m̄ilapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunj̄inem, ḡinañ deiium loumbi kañguk w̄in: sandum Yesulok dalandan t̄im̄ip imim̄in wal̄iñgot pakuk. W̄ind̄iñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek w̄in indañguk wolok nanandi kena t̄iñguk.

Yesulok noliit t̄ipet Emaus telaknan ñañgil̄imbi, en indasemguk

¹³ T̄imbi sandap wolondañgan Yesulok noliit t̄ipet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgim̄ik. It kwet w̄in 11 kilomita wolok tuop Jelusalem t̄imb̄i dumalaum patak.¹⁴ T̄im ñañipi, n̄isetkan nepek git̄ik indañguk wolok manda

e-nandi tīngimik. ¹⁵ Manda eu ñañambi tīmbi, e-kle-kot tīm pa ñañilimbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep tīmbi dumalaumbi, en gitā yakan ñañguk. ¹⁶ Gan nepek nolí dauset masipumumbi, ním ka-nandi-tomgimik.

¹⁷ Tīmbi endi eni-nandimbí eñguk, “Siti manda nektok ekle-kot tīñipi ñamik?” Eumbi, gitakan sínik ipi, dei-blambla embi pakimik. ¹⁸ Tīmbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoñnan nanin dík noñganlı kena nain lap kandañ wandiñ nepek indañguk wín ním nandilañ ba?” ¹⁹ Eumbi, “Wín nek indañguk?” windiñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane niñgimik, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda indañimiñguk wala eamik. Endi plofet ama no, tīmbi manda gembinat eñguk ba kundit engano tīnguk walí amatamda niñdiñ daut semguk: Yambatti enda nandum loloñ sínik. ²⁰⁻²¹ Niñdi niñdiñ nandi-kwambibíñ dambi mandiñgimíñ: Yambatti Yesu en wakan Islael amatam niñdi kolan ginañ nanin niñpma tikeuktok niñmbi taleñguk, gan niñdok tapma ama biesi ba niñbíndikñenili en Roma amalok kisinan kiñilimbi, wili kiñbektok manda embi, kloñbat plon wilim kiñguk.

Nepek wín ikan sisagan inda-niñmumbi, biañgan kiñsinik tañguk. ²² Tīmbi wakangot ním. Niñdoñnan nanin tam diwín endi niñp tīmbi siliñkenembi, nanandini ním daklelak. Man salasalanan sínik endi sumnan ñalíñ, ²³ gan Yesulok dalandan ním kañbi undane biñmbi, niñdiñ niñiliñ, ‘Niñdi nepek engano kamíñ, wín eñaloli Yesu kaik patak niñiñmbiñ yambibiñ.’ Tamdi windiñ eumbi, ²⁴ niñdoñnan nanin ama diwín endi bo sumnan ñambi kaliñ wín, nepek tamdi sumda niñiliñ wolok tuop palak. Gan Yesu en ním kaliñ.”

²⁵ Tīmbi Yesuli enguk, “Sindi ama kamasi, plofet amalok mandanjí gitik ginañjí ginañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ. ²⁶ Endi Mesiali amatam epmektok miłap wakan bembimbi, Yambatti koi giñgit wopum miuktok youkiliñ.” ²⁷ Yesuli windiñ embi, Moselok plon kusei kiñipi, Mose en wakit plofet ama diwindi Yesu enlok plon manda youkiliñ gitik wín eni-dakleñguk. Eni-dakleñilimbi ñakap, ²⁸ it kwet ama tipetti ñandep nandiñgimik wín tīmbi dumalañguk. Tīmbi endi kaum Yesuli gamañgot yousim ñauktok tīmbimbi, ²⁹ tike-kimbi dambi niñgimik, “Kak, niñkita pat! Maim ip piumbi kiliñ elak.” Windiñ niñgiñgneumbi, en gitā palep it ginañ loñguk.

³⁰ Tīmbi nanañ nanep tiñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tiñkembi, Yambat we-ñiñmimbi ombimbi emum

tikeñgimik. ³¹ Tikeñipi, dauset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dausetnangan paikuk. ³² Timbi endi nisetkan e-nandi timbi eñgimik, "Biañgan sînik. Endi telaknan nîkita bîñipi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nîni-dakleñilimbi, walenet biañgan miłalak!" ³³ Wîndiñ eñipi, wolongan miłapi, Jelusalem undane ñañgimik. Na tombi, Yesulok gwañgwañii 11 git amatam diwîn en gitâ kîmîn tî pakiliñ ep timbi indañgilîñ. ³⁴ Timbi amatam walî ama tipetta ñîndiñ engilîñ, "Wopumdi biañgan kîmnan nanin miłapi, Simondoñ indañak!" ³⁵ Wîndiñ eumbi, ama tipet endi telaknan nek indañguk wolok kasat ti-sembe engimik, "Endi plaua nanañ no ombimbi nîmumek, nîti ka-nandi-tommik."

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañili gamañgot endañgan manda e-paliñilimbi, Yesu en wakan boñgipsinan bi indam ipi enguk, "Busuk pat-samun." ³⁷ Wîndiñ eumbi, ka piasat timbi, kolan misiñipi, "Ama wale kamîñ" embi nandîñgilîñ. ³⁸ Timbi endi enguk, "Neta gitânañji miłataumbi, gitânañ tipet tañ?" ³⁹ Kitna kesitna kawit, ñin natna sînik yañ! Gwîlatna tikekañbi, ñîndiñ nambî-daklewit: nak gaumna git kwandatna nat, gan wale tip endi gaum ba kwandatsi nîm nat." ⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgilîñ. ⁴¹ Kañbi, sîltsili git nandi-bendili gitânañji tokñeñgukta timbi gama nîm nandi-kwambîñ dañgilîñ. Timbi endi eni-kañbi eñguk, "Sîndok nanañ no patak ba?" ⁴² Eumbi, miłbalak sinjin pan no miłumbi ⁴³ tikembi, dausinangan nañguk.

⁴⁴ Timbi gwañgwañila enbi eñguk, "Nak dama sîn gitâ kuñipi, ñîndiñ sangut: Mose wakît plofet ama ba ama diwîn gitîk endi nokok plon e-yout timbi, manda youkilîñ patak manda gitîk wolok bien indauptok een." ⁴⁵ Wîndiñ embi, Yambattok manda youyoulin patak wolok kusei nandi-kiliñ enelîñdok nanandinji timbi pañgitaumbi ⁴⁶ enguk, "Nepek ñîndiñ indauktok youyoulin patak: Mesiali piñgip gawat bembî kîmbi, sandap tipet git no tîmbimbi, kîmnan nanin miłalekak. ⁴⁷ Timbi noliili Jelusalem it kwelan kusei kîmipi, endok koi plon amatam gitîk kwet tuop kuañ enda ñîndiñ eu piukak, 'Sîndi gitânañji tambanenekaliñda, Yambatti yomji bi-samekak.' Wîndiñ indauktok youyoulin. ⁴⁸ Sîndi mek nepek gitîk wiñ indañguk ba indauktur wolok gembî ipi e-daklenekaliñ. ⁴⁹ Nandiwit! Bepnali nek samektok e-kwambîñ dañguk wiñ natna nîmulambi, sîndoñ piukak. Gan sîndi Jelusalem ñîngan papi mandiñilimbi, Yambattok

gembin kunum ginañ nanin wiñ dasindasin nomik dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesuli kunum ginañ loñguk

⁵⁰ T̄mbi Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii t̄ke-lombi, ep gw̄lam ti-semguk. ⁵¹ Ep gw̄lam ti-semñipi yambik biumbi, Yambatti kunum ginañ t̄ke-loumbi loñguk. ⁵² Loñilimbi, gwañgwañili milelem ti-ñimbi, siliñili wopum tiñipi, Jelusalem it kwelan undane ñañgiliñ. ⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat n̄k̄ndem dambi kuñgilin.

* **24:49:** Manda ñolok walan wiñ ñindin, “Yambattok gembin, wiñ Dindim Woñ, kunum ginañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Giñgít manda kíndem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane giñgít manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok ním nandimbi, kimit-sembimbi, enlok plon ñindin e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli giñañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakit Maleko ba Lukalí giñgít manda kasatsi wín ikan youkiliñ, wala tímbi Yesuli kudit engano tiñguk asup wín Yoaneli lapipi, díwín no biennat sínik wingot youpi, ñindin eñguk, “kudit youyoulín patak walí kusei ñindin da youyoulín: sindi manda ñin pinat nandi tímbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Níñan, wín nandi-kwambíñ danekaliñ, tímbi nandi-kwambíñ dañipi, endok giñgítñii kuañda tímbi kuñgu sisinik wín kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk wín Yoaneli wíndiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakit kuñgu sisinik ba nandi-kiliktílok plon manda asup ñindin youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, tímbi nepek gitíñgitik ep tímbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi miłamilañt ba kuñgu molom; tímbi endi sipsiplok kandikñenjí kíndem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kiliktí tifnímlak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambíñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wiłmilañt, endi kímlok giñgít kulak, tímbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sínik indambi, kena kusei kímíkuk (1)

Yesulok mandan ba kundil walí endi Kunum Yambattok Níñan wín tímbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii tí-pañgipañgle tí-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tímbi inda-dakleuktok kím miłapi, gwañgwañiloñ inda-semguk (18-21)

**Yesuli ama sínik indambi, kena kusei
kímíkuk**

Yesu, wîn Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sînîk indañguk

¹ Kwet nain kusei kîmîkîmîlinan Man Mandan endî ikan pakuk. Endî Kunum Yambat git yakan kuñgîmîk, en bo Yambat. ² En wakan kusei kîmîkîmîlinan Kunum Yambat git yakan kuñguk, ³ tîmbi endok mandanla nepek gitîngitîk ep tîmbi inda-taleñguk, wîn telak nolok plon nepek no nîm tîmbi indaindan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sîsînîk wolok kusei, tîmbi kuñgu walî amatam dok kolsalen sîsînîk. ⁵ Tîmbi kolsalen walî kîlîm gînañ kolî sale-ta-ñaumbi, kîlîmdî en makleuktok tuop nîm.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembîn ilîmektok Kunum Yambattî ama no koi Yoane * nî-mulîm bî indambi, kolsalen wolok kusei enî-daklembi, amatam gitîkgandi endok mandan nandîmbi, kolsalen wîn nandî-kîlîktî tîñminelîndok wîndîñ tîñguk. ⁸ Kolsalen wîn Yoane en nîm, tambo endî kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. ⁹ Kolsalen sîsînîk, nindi amatam gitîk kolî sale-semlak, endî kwelan indaupi tîñguk.

¹⁰ Man Mandanlı kwet ñin tîmbi indañguk, tîmbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuñguk, ganmek kwelalok amatamdi en wîn nin sînîk wîn nîm ka-nandîtomgîliñ. ¹¹ Wîn endî enlok kwelnan wîngan pî indambi kuñguk, gañgan enlok amatamñili siñgi wîlmîñgîliñ. ¹² Gan ama en not tîñmîñgîliñ, wîn endok koi tîke-kwambîñ dañgîliñ, endî gitîk Man Mandanlı ep tîmbi pañgîtaumbi, Kunum Yambattok gwañgwâ bisalii indañgîliñ. ¹³ Wîn endî meñ beptok wekat sînîk nîm indañgîliñ, ba amalok ka-galksiila ba nanandinjîla nîm, tambo Kunum Yambat engan ep tîmbîmbi, enlok gwañgwâ bisalii indañgîliñ.

¹⁴ Man Mandanlı kwelan ama gwîlap ba gaummat indambi, nîndok boñgîpnînan dou mîlat tîñguk. Tîmbi nîndî dautnîli kañtînambi, endî enlok kusal engano wîn tîmbi inda-dakleumbi kañgîmîñ, wîn endî Bep Yambattok Nîñaañ engano sînîk. Bep en nî-mulîm pîm indambi, yousîyousîñgan Beulok gînan sîloñ ba kusal sîsînîk wîn tîmbi inda-dakleñguk.

¹⁵ Endok plon Yoanelî ñîndîñ e-daklembi kîtîmbi eñguk, "Wîn ama wala wakan nak ñîndîñ sangut, 'Ama nokok siñgi kandañ indalak endî nak gama nîm indañîlambi ikan pakuk, wala tîmbi endî nak napma klelak.' " ¹⁶ Tîmbi Man Mandanlı gînañ sîloñ molom sînîkta tîmbi bisik kusei kuseili nîndî gitîktok nain nain inda-nîmguk. ¹⁷ Wîn Moseli Kunum Yambattok endîkñîe mandan Juda nîndok bep

* **1:6-7:** Yoane gîñgit manda kîndem youkuktî ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

pañniila emguk, t̄imbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok ḡinan s̄iloñ ba kusal s̄is̄inik w̄in t̄imbi inda-dakleñguk. ¹⁸ Nimbek noli Bep Yambat nain nola no n̄im kañḡiliñ. W̄in enlok N̄ñañ engano s̄inik en wakan Bep Yambattok kusal t̄imbi inda-dakleñguk. Neta, endi bo Yambat s̄inik, t̄imbi Beu git̄a ñas̄iñgan s̄inik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eñguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

¹⁹ Juda ama biesi Jelusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, w̄in endi Mesia indaindalok een en wakan ba no, w̄in nandi-dakleneliñdok nandiñgiliñ, wala t̄imbi endi tapma ama git̄ Livai ama † diw̄in Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin s̄inik?” ni-nandiñgiliñ. T̄imbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk: ²⁰ endi enlok kusal n̄im k̄imit-sembimbi, endi e-daklembi enguk, “Natna w̄in Mesia n̄im.” ²¹ W̄indiñ eumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “T̄ikap dik Mesia n̄imda, dik nin s̄inik? Ba dik plofet Elia b̄indambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en n̄im.” Eumbi niñgiliñ, “W̄indiñda dik plofet Mose nomik w̄in indauktok een en ba?” ²² Eumbi, “Nak en bo niñgot” enguk. ²³ W̄indiñ eñgukta, b̄indambo ni-nandimbi eñgiliñ, “Dik nin s̄inik? Niñdi ama niñi-mukiliñ enda manda tambon eniñeñdok dik kusaka niñbim nandina. Dik dñnala ni tek elañ?” ²⁴ Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoulin w̄in k̄imit-klembi, ñindiñ enguk, “Ama no kwet ama niñnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! w̄indiñ kitilak” ²⁵ w̄in natna wakan.”

²⁴ T̄imbi Falisi amali ama eni-mulimbi biñgiliñ wali ²⁵ Yoane ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “T̄ikap dik Mesia en n̄im, ba Elia ba plofet w̄in bo n̄im, w̄indiñda dik nekta amatam tuk pa i-semlañ?” ²⁶ Eumbi tambane enguk, “Nak w̄in tukgot pa i-semlet, gan ama no sindok boñgipsinan kulak - s̄in endok kusal n̄im ka-nandi-dakleañ - ²⁷ endi wakan nokok singi kandañ indaupi t̄ilak, t̄imbi nak p̄imbiñen ñandin ñalı endok kesi gw̄laplok toan pisalimmettok tuop n̄im.”

²⁸ W̄in Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lambilambin kandañ papi, tuk i-semliñguk kwet wolok w̄indiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Niñan s̄inik w̄indiñ e-dakleñguk

^{† 1:19:} Ablaam dok lan Jekop endok niñiañiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplaplape kena kusei kusei t̄añgiliñ endok kosi “Livai ama” kitikitiñ. (Namba 3:17-37) ^{21:} Malakai 4:5, Lo 18:15 ^{23:} Aisaia 40:3

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu b̄um kañbi, noliila ñindíñ enguk, “W̄i kawit: en Kunum Yambattok Sipsip Niññañ, nin endi kwelalok amatam gitik endok yomjilok miłap w̄in apma t̄ike-taleukak! [‡] ³⁰ W̄in ama walañgan nak ñindíñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama n̄im indañlambi ikan pakuk, wala t̄imbi endi nak napma klelak.’ ³¹ Dama natna bo en nin s̄inik w̄in n̄im kadakleñgut, gan endok kusal Islael amatamda t̄imba inda-dakleuktok nak ñolok b̄imbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei k̄im̄kut.”

³² T̄imbi Yoaneli yousimbi, Yesulok plon ñindíñ edakleñguk, “Dindim Woñdi mambaip wandin kunum ḡinañ nanin p̄imbi, endok plon pi palim kañgut. ³³ Damañgan nak bo en Mesia w̄in n̄im nandíñmíñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukuktí ñindíñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalí pi palimbi kaukañ en wakandi amatam Dindim Woñli i-semekak.’ ³⁴ Eumbi, natna dautnali w̄indíñ in-daumbi ka-taleletta t̄imbi ñindíñ pa e-daklelet: ñin Kunum Yambattok Niññañ s̄inik.”

³⁵ Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok bindambo ñam ikuk. T̄imbi gwañgwā en kle-ta-kuñgilíñ endoñnan nanin tipetti en gitā ikimik. Ilinilimbi, ³⁶ Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañitta ñindíñ enguk, “W̄in kandemik! Kunum Yambattok Sipsip Niññañ wakan ñak!” ³⁷ Eumbi, endi manda w̄in nandimbi, Yesu kle ñañgimik. ³⁸ T̄imbi Yesuli tambanembi, ama tipet en kle b̄umbi yambimbi, eni-nandimbi eñguk, “Sit nekta bamik?” Eumbi niñgimik, “Rabai” (w̄in nindok mandan plon ‘endaut’), “dik it delok dou miłat pa tiлаñ?” ³⁹ Eumbi enguk, “B̄imbi kandemik!” Yesuli w̄indíñ eumbi, endi en kle ña it w̄in kañgimik. 4 kilok t̄imbimbi, en gitā palimbi, tim tipguk.

⁴⁰ Ama tipet Yoanelok mandan nandimbi, Yesu kle ñañgimik, endoñnan nanin no w̄in Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. ⁴¹ Endi Yesu gitā pakap kañbimbi, dindimgan ñam dal Simon lonji-ta-ñā kañbi niñguk, “Nit Mesia ip kamik.” (Mesia w̄in Glik manda plon Klisto kitian.) ⁴² W̄indíñ embi nañgilimbi, Yesuloñ ña tomgimik. Ña tombimbi, Yesuli Simon daut kwambibñ kañbi niñguk, “Dik Simon Yoanelok niññañ. Koka komblin Sifas kitinekalibñ.” (Kot ‘Sifas’ w̄in Grik manda plon Petlo.) §

[‡] **1:29:** Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amal sipsip ba gaut diw̄in no yandibpi, tapma t̄im̄mangilíñ. Gan gauttok wekaili amalok yom wilit-seum taleuktok tuop n̄im, wala t̄imbi Kunum Yambatti enlok niññañ Yesu amatam kolanjilok tuan apma t̄ikeuktok ni-mulim p̄im indambi, sipsip niññañ wandin k̄im-semguk. [§] **1:42:** Kot tipet wolok kusaset w̄in ‘kawat’.

Filip git Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñaañ, wîn ka-nandi-tomgimik

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandimbì ñañguk. Ñañipi, Filip tîmbì indaumbi niñguk, “Dîk bî nak nep kle kuukañ.” ⁴⁴ (Filiptok it kwet wîn Betsaida, wîn Andlu git Petlo endok iset kveset.) ⁴⁵ Tîmbì Filiptî ña Natanael tîmbì indaumbi niñguk, “Ama walîñgan Moseleñ endikñe manda gînañ ba plofet amalî bo indauktok youyoulîn, wîn Mesia en nîndî ip kamîñ. En Joseptoñ niñaañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.” ⁴⁶ Eumbi niñandimbì eñguk, “Akai! Ba nepek kîndem no it kwet koi gîñgil nîmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filiptî niñguk, “Dîtna bîmek ka!”

⁴⁷ Tîmbì Yesuli Natanael bîum kañbi, endok plon niñdiñ eñguk, “Yakñe! Ama ñîn endî Islael ama sisinik. Ju-luñit endok plon no nîm palmîlak.” ⁴⁸ Wîndiñ eumbi niñandimbì eñguk, “Nîtek tîmbi dîk nokok kusatna wandin nandî-namlañ?” Eumbi niñguk, “Filiptî gama nîm kîtigamñilîmbi, dîk komba fik kapmainan pipalîmbi gambît.” ⁴⁹ Natanaelli manda wîn nandimbì niñguk, “Endaut. Dîk Kunum Yambattok Niñaañ sînik, Islael niñdok Ama Wapmañni mandî pakamiñ wîn dîk wakan!” ⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalîm gambît wîndiñ ganitta tîmbi, dîk wîndiñ nandî-kwambîñ dalañ ba? Dîk nepek gitikñin dîwîn siñgimek indaumbi kaukañ walî man nek indalak wîn makleukak.” ⁵¹ Tîmbi yousimbi niñguk, “Wîn biañgan sînik. Nak niñdiñ sanlet: sîndî kanekalîñ, wîn kunum yama dîli tombîmbi, Kunum Yambattok eñaloñii kwelan nanin kunum gînañ lombi, nak Ama Sîsinik nokoñnan undane pîmbi, wîndiñ lo ña pi pa tînekalîñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walî endî Kunum Yambattok Niñaañ wîn tîmbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk tîmbîm wain indañguk

¹ Kena nain tîpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kîkokot tîmbi, nanañ sina wopum tîñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk, ² tîmbi Yesu git gwañgwañii bo eni-tiañeum bîmbi, wandiñ pakîliñ. ³ Pakap,

** **1:51:** Jekoptî Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi pîmbi kañbi ka-nandi-dakleñguk, wîn Yambattî en kasileñguk (Stat 28:12-15), wîndiñgangot Yesulok gwañgwañii Yambattî Yesu kasileñguk wîn ka-nandi-tomnekalîñ.

wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñindiñ niñguk, "Wain ememlok wîn ip talek." ⁴ Eumbi tambane niñguk, "Me, wîn nokok nepek nîm. Kusatna tîmba inda-daklelok nain wîn gama nîm indak." ⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñindiñ enguk, "Endi nepek no sanbîmbi, wolok tuop tînekaliñ!"

⁶ Tîmbi it wolok gînañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wîn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wîn Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tîndîlok Juda amatamdi tuk walî kîsi kesisi, nepek dîwîn wakît wîlikañgilîñ. ⁷ Tîmbi Yesuli kambot wîn kañbi, kena gwañgwala enguk, "Kambot ñi pakañ wîn tuk git-talewit!" Eumbi, kambot gitik wîn gîlîm man plon tokñetaleumbi ⁸ enguk, "Ale, tuk lakat no kambot gînañ nanin gîpi, nanañ kandîkñe amaloñ ti-ke ñawit!" Eñguk wolok tuop ti-ke ñambi, ⁹ nanañ kandîkñe amala miumbi, tuk walî ikan wain indañguk wîn nakanaka tîñguk. Nakanaka tîmbi, wain tuk wîn denanin wîn nîm nandiñguk, wîn kena gwañgwâ giñkilîñ endiñgot nandiñgilîñ, wala tîmbi kandîkñelî ama kîkokot tîñguk wîn kitîñmîmbi ¹⁰ niñguk, "Kîmin beu gitiktî wain tuk kîndem wîn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tîmbîmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dîk wain tuk kîndem ti-ke-kimbîñ dambi, kombitmek ti-ke bîlañ."

¹¹ Yesuli Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tîmbi wain indañguk walî endok jimba kundil dama sisinik. Kundil wîn tiñipi, enlok kusal engano wîn tîmbi inda-dakleumbi, gwañgwâñili kañbi nandi-kwambîñ dañgilîñ.

¹² Sina walî taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwâñii endi Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nîtepekgot yakan wandiñ pakiliñ.

*Yesuli Beulok il giñgiñgan nîm tîñgilîñda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

¹³ Juda amatamduk Kamaikamai gwîlat walî indaup tîmbîmbi, Yesuli gwañgwâñii gitâ Jelusalem lo ñañguk. ¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba gînañ lombi yambîñguk, wîn ama dîwîndi tapmalok makauk wakît sipsip ba mambaip tualok ep bi yapîkiliñ, tîmbi ama dîwîndi miñem walan kusei kusei tombo miñ kena ti-pakiliñ. * Yesuli wîn yambîmbi, ¹⁵ toa no binjaneum gîlîm daumbi, ama wakît makauk ba sipsip gitik wîn tapma it sañ jimba gînan nanin yandip kleum poña-taleumbi, ama miñem tombo miñ

* **2:14:** Ama miñem tombo miñ kena tiañgilîñ endi amatamduk miñem ti-kembi, wolok kînjan tapma ittok miñem emumbi, amatamdi walî tapmalok gaut tuañgilîñ ba tapikot kimikiliñ.

kena ti-pakiliñ endok minem kwandainji gitik win wili papuseneumbi, endok kimiñkimiñtsi ep tambokuk. ¹⁶ Timbi endi ama mambaip tualok kimiñkiliñ win enombimbi eñguk, “Ei! Nepenepek gitik niñ platikan mep ña-talewit, timbi nokok Bepnalok il niñ timbim kimiñli tua it silanin indata-bilak, windiñ nombo nim tinekaliln!” ¹⁷ Windiñ eumbi, gwañgwañili plofet manda no Kap nolok ginañ youyoulin patak win nandi-siwikiñli. Manda wolok ginañ Mesiali Kunum Yambatta niñdiñ niñguk, “Nak dikok ika tikekimbiñ dambi, it waligangi siniñ palektok giñgineletta timbi kuñguna kolaukak.” *

¹⁸ Yesuli tapma ilan windiñ tiñgukta timbi Juda ama biesili nimbi eñgililn, “Dik jimba kundit nitek timbimbi ka-dakleamiiñ, win Kunum Yambatti tapma it kandikñe kena wandin tiñdilok ganbi taleñguk?” ¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sindi Kunum Yambattok il niñ wialimbi, sandap tipet git no wolok ginañnan nak bindambo mamba ilekak.” ²⁰ Eumbi niñgiliñ, “Akai! Nindila tapma it niñ gwiat 46 ginañnan kindit-ta-bamiiñ, gan dikta sandap tipet git no wolok ginañnan mambi ilepi elan ba?” ²¹ Gan Yesuli tapma itta siniñ nim eñguk, tambo endi enlok piñgiula eñguk. ²² Timbi Kunum Yambatti en kimnan nanin timbi milakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañili manda win eñguk win nandi-siwipi, Mesialok milamlat plon manda youyoulin patak wakit manda Yesu en eñguk win nandi-kwambiiñ dañgiliñ.

Yesuli amatam gitiktok kusasi nandi-talelak

²³ Yesuli Kamaikamai gwilatta Jelusalem it kwelan palinipi, jimba kundit asup timbimbi, amatam asupti win kañgilinda timbi en win Mesia siniñ win nandi-kwambiiñ dañgiliñ. ²⁴ Gan Yesu endila amatam dok nanandinji plon nim panjañganeñguk, ²⁵ win kusei niñdiñda: amatam gitik endi nitein win Yesu en nandi-kiliñ eñguk, timbi endok ginañ nanandinji yambi-nandi-dakle-taleñgukta timbi, nisilok kusasi plon nimbek noli Yesula nanandi miuktok tuop nim.

3

Kuñgu taletalalen nimnat wolok kusei win Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambi-dikñeñgiliñ, endonnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus. ² Endi tim nola Yesuloñ biñbi niñguk, “Endaut. Nindi gambi-nandi-dakleamiiñ, win Kunum Yambatti dik endaut kuuñdok ganimupi, dikita patak. Neta, jimba kundit dik pa tilan, wandin

wiñ ama noli nisilok gembinji plon tiñelitñdok tuop nim." ³ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Wiñ biañgan siniñk. Tiñbi Kunum Yambattok kandañ nak niñdiñ ganba: tiñkap ama noli indaina komblin biñdambo nim indaukta, endi endok giñgit indauktok tuop nim." ⁴ Eumbi, Nikodemusli niñnandimbi eñguk, "Akai, ama giñlikti indaina komblin wiñ telak niñtek plon tuop indauk? Endi meñlok simbai giñañ biñdambo piñumbi, meñli apmektok tuop nim bek." ⁵ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Wiñ biañgan siniñk. Nak niñdiñ ganba nandi: tiñkap Kunum Yambatti tuk wakit Woñinli ama nim tiñbi kaiktaumbi, indaina komblin indaukta, endi Kunum Yambattok giñgit indauktok tuop nim." ⁶ Wiñ amalok piñgiu gwilap wiñ enlok meñ beuloñnan nanin, tiñbi giñañ tiptok kuñgu sisinik wiñ Dindim Woñloñnan nanin.

⁷ Nak 'Sindi indaina komblin indanelitñdok' ganit, wala nandi-gitiñgitip nim tiñbekañ. ⁸ Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wal denanin biñbi delok ñalak wiñ dik nanduñdok tuop nim, dik giñgilñgot pa nandilañ. Wiñdiñgangot Dindim Woñdi telak niñtek plon amala kuñgu sisinik wiñ miñumbi, komblin indalak, wiñ ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nim." ⁹ Nikodemusli niñnandimbi eñguk, "Woñdi kuñgu sisinik miñlak wal niñtek indauk?" ¹⁰ Eumbi tambane niñguk, "Dik Islael amatam dok endautsi loloñ, gañgan nepek wiñ nim nandi-daklelañ bek? ¹¹ Biañgan ñak. Nak niñdiñ ganba: niñdi nepek nandi-kiliñ eamiñ wolok plon manda eamiñ, ba nepek dautnili kañgimiñ wolok gembin ikamiñ, gan sindi niñdok mandani nim pa nandi-dasiañ. ¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañda tiñbi, niñtek plon pañgitambi, nepek kunum giñañ indañ wiñ sanbam nandi-kwambiñ daneliñ? ¹³ Ganmek siñdoñnan nanin ama noli kunum dok nepek kanandilok wandiñ no nim loñgilñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum giñañ kukap, kwelan ñolok piñgutta tiñbi kunum dok nepek gitik wiñ nandi-talelet.

¹⁴⁻¹⁵ Tiñbi nak nandi-kiliñtii ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat wiñ kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Wiñ Islael amatam di kwet siñlaninnan kuñliñbi, amatam malettii eium kiñmep tiñgilñ wiñ ep kiñilektok Moselit malet walawalan no tiñbi, komba bem mioñ nolok plon tiñe-lo mambii ikuk, [◊] wal an wiñdiñgangot amatam di kuñgu taletalen nimnat wiñ kasileneliñdok nep mambii loutat."

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano siniñk ep galk tañguk wiñ niñdiñ tiñbi inda-dakleñguk: endi

enlok Niñaañ engano sínik amatamda kím-semektok ni-mulimbí indañguk. Wíndiñda no en Niñaañ nandi-kiliktí tiñmílakta, endí kolandok giñgit ním tímbekek, tambo endí kuñgu taletalen nímnat wín kasileukak.¹⁷ Wín Kunum Yambatti Niñaañ amatamdox kolanjílok kínjan eu taleuktok kwelan ním ni-mukuk, tambo endí kolanjílok kínjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulimbí indañguk.¹⁸ Nin endí Niñaañ nandi-kiliktí tiñmímbi kulakta, Kunum Yambatti yomínlok kínjan tambon ombi-tikeuktok ním eu talelak. Gan nin endí Niñaañ ním nandi-kiliktí tiñmímbi kulakta, endí Kunum Yambattok Niñaañ engano sínik endok koi ním nandi-kiliktí tiłakta tímbi, Kunum Yambatti ikan yomínlok kínjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.¹⁹ Wíndiñ tiñguk wín kusei ñindiñda: endí kolsalen kwelan ikan ni-mulimbí indañguk, gan kuñgunji kolanda tímbi amatamdi kolsalen siñgi wílímbe, kílim kasileñgilíñ.²⁰ Neta, ama gitik ti-mípmile tañ endí ep tiñdiniñjílok kusei inda-dakleñmek wala mísíñipi, kolsalenla nandi-kunxit sínik tambi makleañ.²¹ Gan nin endí Kunum Yambattok kusal sisínik wín kímít-klembi, tike-kwambíñ dalakta, endí Kunum Yambat tañgoneñípi, kundit kíndem pa tiłak walí inda-dakleuktok kolsalen gínañ pa bılak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwílat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgípi, Jelusalem nanin pímbi, Judia kwelan ña tombi, nain díwín gwañgwañii gitá wandiñ kuñípi, amatam tuk i-semliñguk.²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambíñ gínañ gama ním kímíkiliñda tímbi, endí bo kena wín ti-ta-kuñguk, wín it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tímbi, endí tuk no koi Ainon wolok palimbí, amatamdi yousiyousiñgan endoñ bıumbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Tímbi nain nola Yoanelok gwañgwañii díwín git Juda ama nolí kusei kímípi, kísi kesisi ba nepek kusei kusei díwín wín nítek wílípi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgilíñ.²⁶ Wíndiñ tímbi, Yoaneloñ ñambi niñgilíñ, “Endaut, ama walí ba, díkita Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa níni-dakleñguñ, wín Yesu endí bo nain ñindiñgítáñgan tuk i-sem-i-sem kena tímbeimbí, amatam gitíkti endoñ pa ñañ yañ!”²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wín kíndem. Tíkap Kunum Molomdi ama ním tike gwílam tiñmekta, kenanlok bien walí indañmektok tuop ním.²⁸ Síñila nak ñindiñ ewambi nandiñgilíñ, ‘Nak Mesia en ním, tambo nak endok telak dama tiñmettok nani-mulimbí bı indañgut.’²⁹ Mesia nítok plon nak e-yout manda nítek ewít? Mesia wín, endí ama no tam giñgit

wilīmim̄in wandin. T̄imbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandilak wandin natna Yesulok gemb̄in ipi, amatamdi endok mandan nandinepi ñaañ wiñ nandilet, nain wolonda nandi-silisili nokok ḡinañna tokñelak.³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi giñgit wal̄ wopum daumbi, nokok kotna giñgit wal̄ piñ euktok nandilak.”

Kunum ḡinañ nanin p̄imbi indañguk wiñ Yesu en wakan

³¹ Kunum ḡinañ nanin p̄imbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgitñii, t̄imbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ḡinañ nanin p̄imbi indañguki wandin nim, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi,³² nepek kunum ḡinañ kañguk ba nandineñguk wolok plon elak, gañgan mandan wiñ noñgan noñgandineñgot nandi-dasiañ.³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Niñaañ ni-mukuk enda Dindim Woñ tokñetokñen milakta t̄imbi, Woñ wal̄ t̄imbi pañgiotaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala t̄imbi nin endi mandan wiñ nandi-dasilak, endi ñindin t̄imbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biañgan molom sinik wiñdiñ nandi-kwambiñ dalakta.³⁵ Bepti Niñaañ t̄ikegalk talak, t̄imbi endi nepek gitñigitiñk endok kiinan k̄imipi, ka-dikñeuktok nimbi taleñguk.³⁶ Wiñdiñda t̄imbi nin endi Kunum Yambattok Niñaañ nandi-kiliktì t̄iñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat wiñ ikan ñindineñgitañgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñaañdok mandan nim t̄ikembi k̄imit-klelak, endi kuñgu sisinik wiñ nim kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yominlok k̄injan tambon ombi-t̄ikeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wiñ nandi-kwambiñ dañgilñ

¹⁻² T̄imbi manda no ñindin eu sapakñaneñguk, “Amatamdi Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-semiak, endok kwinakwiñatsili Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wiñ Yesuli tuk i-sem-i-sem kena nim tiñguk, wiñ endok gwañgwañiliñgot amatam tuk i-sem pa tiñgililñ.) T̄imbi manda wal̄ Falisi amalok pawanjí ḡinañ piñguk wiñ Yesuli nandi-tomguk, wolonda³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bindambo undane ñaupi ñañguk.⁴ Ñambi nandineñguk, wiñ “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ T̄imbi Yesuli Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal wiñ t̄imbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep pañji Jekopti kwet no niñaañ Joseptok biñmiñguk wolok tomguk.

* ⁶ T̄imbi Jekopti tuk ban no k̄indit-bium wolok pakuk, wala

* 4:5: Manda wal̄ Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

timbì Yesuli telak ombapgan bìñgukta timbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup timbi, ⁷ Samalia tam noli tuk gilep bium kañbi niñguk, “Dik tuk git nam!” ⁸(Gwañgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgilin.) ⁹ Yesuli wìndiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en git a not nim tañda timbi tam walì nandi-silikñembi niñguk, “Nitekta timbi dik Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?” ¹⁰Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti amatam nek siлоñ tambongan ememlok nandilak win dik nandi-dakleumda, ba nin sìnìk tukta ganlak win ka-nandi-tombimda, ditna naka tukta nanbimbi, nak tuk ama timbi kaiktalok win gumañ gamam.”

¹¹ Timbi tamdi niñguk, “Ama wopum, tuk ban ñin ombap sìnìk, timbi tuk giñgit tok bo nim pakamlakta timbi, dik tuk ama timbi kaiktalok elan win denanin giletañ? ¹² Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñin kìndit-nimbi, en wakit niññañii ba sipsip bulmakauñili tuk ñakan nayañgilin. Nitek timbi dik gumañ en makleuñdok nandilañ?” ¹³ Wìndiñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Amatam gitiki tuk ñolok giipi pa nañ, endok binji bindambo kalandaukak. ¹⁴ Gan no en tuk natna miwambi nambekak, endok bim nombo nim kalandañmekak. Tambo tuk nak mimiñlok pat-namlak, walì endok giñan giñañ tuk dai no wandin indambi, timbi kaiktaumbi, papat kwambibìñgan kuukak.”

¹⁵ Timbi tamdi manda wolok kusei nim nandi-tombi niñguk, “Ama wopum, dik tuk win naka namekañ! Nim kañbi, nak nombo tukta kimbi, tuk gilepi, slakan ñandiñ yousiyousi biut.” ¹⁶ Wìndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ale, dik ña, wapaka kit nañgiipi, en git a undane biukañ.” ¹⁷ Eumbi niñguk, “Nak wapatna nim nat.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Dik wapaka nim nat elan, win dindim sìnìk. ¹⁸ Gan dik wapakai epguñ win kit tambon gitik, timbi ama nin en git a man ñindigít kulañ, endi dikok wapaka nim, wala timbi manda elan win biañgan sìnìk.”

¹⁹ Yesuli wìndiñ eñgukta timbi tam walì niñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandiñlet, win dik plofet ama no.

²⁰ Wìndiñda nak gani-nandiwa: kwet jañgin da patak wolok Samalia ñinlok bep pañnil Kunum Yambat mìlelem tiñmañgilin. Nitek timbi Juda sindi amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mìlelem tiñmìneliñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesuli tambane niñguk, “Tam, dik manda ñin dik ganlet win nandi-kwambibìñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgin ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nim mìlelem tiñmìnekalin. ²² Samalia sindila

Kunum Yambat mīlelem tīñmañ, endok kusal nīm nandī-kīliñ eañ, gan Juda ama nīndīla nin sīnīk mīlelem tīñmamīñ en nandīñmamīñ, wīn kusei ñīndīñda: Kunum Yambattī amatam gitik kolanjīlok mīlapnan nanin yapma tīketikelok kenan wīn Juda nīndok kandañ kusei kīmīkuk.

²³ Tīmbi nīm ombataumbi, nain wīn ip inda-talelak, wolonda nī-wowōñ tīndīlok ama sīsīnīk endī Beptok kusal sīsīnīk wīn nandī-kīliñ eumbi, Woñinli ep tīmbi pañgītaumbi, nī-wowōñ tīñmīnekalīñ. Wīn ama wandin wala Beptī yambī-galk tambi, nī-wowōñ tīñmīnelīñdok ep kasīleup nandīlak. ²⁴ Kunum Yambat en ama nīm, endī Woñ sīnīkta tīmbi en mīlelem tīñmīlok wolok telak biañgan sīsīnīk noñgangot patak. Wīn ñīndīñ: endok kusal sīsīnīk wīn nandī-kīliñ eumbi, Woñinli ep tīmbi pañgītaumbi, nī-wowōñ tīñmīlok.” ²⁵ Tīmbi tamdi nīñguk, “Nak nandīlet wīn Mesia, koi no Klisto kītīañ, endī indauktok een. Tīmbi endī indamek, nepek gitik nīñi-dakle tī-nīm-taleukak.” ²⁶ Tīmbi Yesulī nīñguk, “Nak nindī manda ganlet wīn Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiili undane bī tombi kañgilīñ, wīn Yesulī tam gitā manda e-nandī tīñguk, tīmbi ka-sīlīknembi, nanandī kena tīñgilīñ. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñīndīñ no nīm nī-kañgilīñ, “Dīk nekta lonjīmbi nī-nandīlañ?” ba “Kusei nekta tam ñūkita manda e-nandī tīlañ?” ²⁸ Tīmbi tam walī tuk kambot tīke-bīñguk wīn wolok biu palīmbi, it kwelan undane ñāmbi, amatamda ñīndīñ enī-ta-kuñguk, ²⁹ “Sīndī nakīta tuk bannan ñāmbi, ama no nokok ep tīndīnalok kusei gitik nāñi-talelak en bīm kawīt! En Mesia wakan bek?” ³⁰ Wīndīñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñāñgilīñ.

³¹ Amatamdi gama nīm bī tomñīlīmbi, gwañgwañiili Yesu nī-gīñgīnembi eñgilīñ, “Nīnīndaut, nanañga na!” ³² Gan Yesulī tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wīn sīndī nīm ka-nandī-dakleañ.” ³³ Wīndīñ eumbi, nīsīñgan ñīndīñ e-nandī tīñgilīñ, “Ama noli nanañ ep bīm mīk ba?” ³⁴ Tīmbi Yesulī enī-daklembi eñguk, “Nak nin nāñi-mukuk endok man tañgoneñīpi, kenan tīmbettok namguk wīn gitik tīmba taleukak, walī wakan nokok nanañna tīlak.”

³⁵ Tīmbi Yesulī yousīmbi enguk, “Amatamdi ñīndīñ pa eañ, ‘Yakīp tīpet tīpet taleumbi, nanañ mepmep tok nain indaukak.’ Gan nak ñīndīñ sanlet, sīndī dausī deium ñāumbi, amatam nīndoñ bīnep tañ wīn yambit: endī kena gīnañ nanañ bien epeptok ikan gīlītalak wandin. ³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nīmnatnan yanañgitak, endī ama bien epep kena tīmbi, tuan kīndem kasīlelak wandin. Wīndīñda tīmbi tīpitipi tīlak gitā bien epep tīlaktī

yakan bienla silişili tamik. ³⁷ Manda no niñidiñ pa eañ, ‘Ama noli tipitipi timbimbi, noli bien epep pa tilak.’ Wìn kusei niñidiñda timbi manda wali sindok kandañ bien tilak: ³⁸ sindi kena noli tiñgilin wolok bien epneliñdok nak sanitmulam ñañgilin, wìn diwìn noli kena meñ tiñgilin, timbi sindi endok kenanjilok bien kasileañ.”

³⁹ Samalia tamdi eñguk, “Endi nokok ep tindina gitik nani-dakle-talelak,” wiñdiñ eñgukta timbi endok ilnan nisi asupti Yesu en Mesia sînik wiñdiñ wìn nandi-kwambîñ dañgilin. ⁴⁰ Wiñdiñda timbi endi Yesuloñ bi tomgilin, endi Yesuli en gitâ kuuptok giñginembi, ni-tiañeumbi nandisembi, isi kwesinan sandap tipet kumbi, ⁴¹ giñgit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sînikti Yesu en Mesia sînik wìn nandi-kwambîñ dambi, ⁴² tamda niñdiñ niñgilin, “Wìn dikok mandañgalan got timbi niñdi nombo nim nandi-kwambîñ damiñ. Tambo, niñdi niñlok pawannili endok mandan nandimbi, niñdiñ nandi-dakleamîñ: biañgan sînik, niñe Mesia nin kwelalok amatam gitik kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeukak en wakan.”

*Yesuli kena ama nolok niñañ timbi kindem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap tipet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk. ⁴⁴ Endi damañgan niñdiñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasili giñgiñgan nim pa tiñmañ.” ⁴⁵ Wiñdiñda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winas endi bo Kamaikamai gwatlatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok tiñguk wìn gitik kañgilin da timbi enda not tiñmiñgilin.

⁴⁶ Yesuli Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk timbi wain indañguk, wandiñ kandañ endi bindambo ñam pakuk. Timbi Kapaneam it kwet wali Kana ñasiñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñanidj imbat tiñgukta timbi, ⁴⁷ endi Yesuli Judia kwelan nanin pimbi, Galili bi tomguk wolok giñgit nandimbi, wolongan endoñ biñguk. Biñbi, ni-giñginembi, niñdiñ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi tilak wìn timbi kindem dawin.” ⁴⁸ Wiñdiñ eñgukta timbi Yesuli niñdiñ niñguk, “Tikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitiknin daut samambi nim kañda, sindi nak nim nandi-kiñkti ti-namañ.” ⁴⁹ Wiñdiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, nim kañbi niñana sembekta, plapgan biumbi ñanda.” ⁵⁰ Gan Yesuli tambane niñguk, “Dik ñau. Niññaña ip kindem dam kulak.”

Timbì ama walì Yesulì manda niñguk wìn nandi-kwambìñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañtlìmbi, endok kena gwañgwañiilì en telaknan bi timbi indaumbi, ñindìñ niñgiliñ, “Dìkok niñañga ip kìndem dak kulak.” ⁵² Eumbi, nain nekta sìnik kìndem dañguk wala eni-nandumbi niñgiliñ, “Desa 1 kilok timlala tìmbìmbi, sìñgin komba dìñgukti busukñeñguk.” ⁵³ Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, wìn 1 kilok timlala sìnik Yesulì “Niñañga kìndem dam kulak” wìndìñ niñguk. Timbi en gità amatam endok ilnan kuñgiliñ endì gitikti Yesu nandi-kiliktì tìñmiñgiliñ.

⁵⁴ Yesulì Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bi tombi, bìndambo jimba kundit wìn tìmbìmbi, nain tiptet indañguk.

5

Yesulì tuk ban baliliñnan ama no tìmbì kìndem dañguk

¹ Nain nitepek ñaumbi, Juda amatam dok gwìlat no tìmbì dumalaumbi, Yesulì Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk. ² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wìn Sipsiplok Yama, * tìmbi yama wolok ñasìñgan tuk ban no patak, wolok koi wìn Judalok mandanjì plon Betesta kìtìañ. Tuk ban walì palanda kit tambongot, † ³⁻⁴ tìmbi palanda wolok plon amatam jìmbatsiat asup, wìn amatam dausi sipsipmìn, ba kesisi kolan ba piñgipsi dalandañguk endì pakìliñ. ‡

⁵ Ama no gwìlat 38 gitik jìmbat tìkeñgukta endì bo wolok pakuk. ⁶ Yesulì tuk bannan ña tombi, ama wìn kañbi ka-nandiñguk, wìn endì nain ombapgan wolok pakañguk. Wìndìñda endì ñindìñ ni-nandimbì eñguk, “Dìk kìndem dauñdok nandi-galk tìlañ ba?” ⁷ Eumbi, ama jìmbalattì tambane niñguk, “Wopum, tuktì sasik tìmbìmbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk gìnañ piut ñak! Nimda tìmbi, natnañgan pìmbìlok gliñgliñ tìmbambi, dìwìn noli napma klembi, dama pa pañ.” ⁸ Wìndìñ eumbi, Yesulì niñguk, “Dìk miłapi, ipaka tìkembi ñau.” ⁹ Tìmbi wolongan ama walì kìndem dambi miłapi, ipal tìkembi ñañguk.

* ^{5:2:} Yama wolok sipsip yanañgiliñ lo-pit pa tìñgiliñ. † ^{5:2:} Nandi-tale amali eañ, wìn tuk ban wìn wopum sìnik, amali tìndin, tìmbi ban wìn palandalì tambilìmbi, tuktì tambon tambon pakimik, tìmbi palandalì tuk ban wìn ep kle-gìmbut pakuk. ‡ ^{5:3-4:} Nandi-tale ama dìwìndì manda kusip no gamañgot patak eañ. Wìn ñindìñ, “Endì tuk sasik tìmbektok mandi-pakañgiliñ. Wìn kusei ñindìñda: nain no ba nola Wopum dok eñalo noli tuknan pìmbi, tuk tìmbi sasik tìñguk, tìmbi nin endì tuk gìnañ dama piñguk endìñgot jìmbat wìn ba wìn inda-semguk walì tale-semliñguk.”

Wîn Sabat patnandi nainda wîndiñ indañgukta tîmbi,
¹⁰ Juda ama biesili ama kîndem dañgukta ñîndiñ niñgiñginembi eñgilîñ, "Man Sabat yañ! Dîk nîtek tîmbi endikñe manda wîpi, ipaka tîkembi ñalañ?" ¹¹ Eumbi tambane enguk, "Ama nep tîmbi kîndem dat endi ñîndiñ nanik, "Dîk ipaka tîkembi ñau." ¹² Eumbi niñ-nandîñgiñliñ, "Ama nindi 'Ipaka tîkembi ñau' ganik?" ¹³ Gan Yesuli kîmîn wopum wolok pakîliñ endok boñgipsinan paikukta tîmbi, ama kîndem dañguktî en nin sînîk wîn nîm nandîñiñgiñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wîn tapma it sañ jimba gînañ tîmbi indaumbi niñguk, "Nandilañ, dîk ip kîndem dañguñda, yom nombo nîm tîmbekañ. Nîm kañbi, mîlap wopum sînîk noli gepmek!" ¹⁵ Eumbi, amalî walinin pîm ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli tîmbi kîndem dañguk wîndiñ eumbi nandîñgiñliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisiniktok kusei wîn Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandis Sabat patnandi nainda pa tîliñgukta tîmbi, Juda ama biesili kusei kîmîpi, mîlap pa miñgiñliñ. ¹⁷ Tîmbi Yesuli enlok ep tîndîn kasopmeuktok ama biesila ñîndiñ enguk, "Bepnalî yousîyousiñgan kena ti-ta-kulakta tîmbi nak bo wîndiñgangot ti-ta-kuutat." ¹⁸ Kusei wala tîmbi Juda ama biesili Yesu wîli kîmbektok telak lonji-sînîk tañgiñliñ. Wîn endi Sabattok endikñe manda lapîkuk walañgot nîm. Wîn endi Kunum Yambatta "Bepna" eñguk, walî en tîmbimbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan tîñgukta tîmbi wîli kîmbektok telak lonjiñgiñliñ.

¹⁹ Tîmbi Yesuli ñîndiñ tambane enguk, "Manda et walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandînala nepek no tîmbettok tuop nîm. Tambo nokok Bepnalî nepek nek tîmbimbi kalet, wingot gumañ tîmbet. Wîn Bepti nepek nek pa tîlak, wîndiñgangot nak endok Niñañdi pa tîlet. ²⁰ Tîmbi endi gînañli nep kasilembi, enlok ep tîndîn gitik wîn daut namum kañbi pa tîlet. Tîmbi sîndi ka-sîlikñembi, nanandî kena tîneliñdok, endi kundit gitikñin daut namum kañbi tîmbetat, tîmbi walî kundit damañgan tîñgut wîn makle tînekalîñ.

²¹ Wîn ñîndiñ: Bepnalî ama kîmnan nanin ep tîmbi mîlalîmbi, kuñgu emlak, wîndiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandîlet enda emlet. ²² Tîmbi wingot nîm. Bepti ama no nîm yambî-danlak. Tambo amalî kuñgulok ba kîmkîmlok wîn eu taletale kena wîn Bepti nokok kîtnanan kîmit-taleñguk. ²³ Wîn kusei ñîndiñda:

endi enda kot giñgit mañ gitikti nak Niñañda wîndiñgangot kot giñgit namneliñdok nandilak. No en giñginembi, nak Niñañan kot giñgit nim namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit nim pa mîlak.²⁴ Wîn biañgan sînîk.

Tîmbi niñdiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kîmít-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kîlîkti tiñmîlak, endi kuñgu taletalen niñnat wîn ikan palmîlak. Wîn endi damañgan kîmlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, tîmbi yomînlok kînjyan tambon nim ombi-tîkeukak.²⁵ Manda walî biañgan sînîk.

Tîmbi nak niñdiñ sanlet: nain indaup tîlak wolonda amatam endok gînañjî tip kîmkîmin endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana nandinekalîñ. Biañgan ñak, nain wîn ikan indak, tîmbi mandana nandi-dasiañdi papat kwambiñgan kunekalîñ.²⁶ Wîn kusei niñdiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep tîmbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembîn palmîlakta, tîmbi nak endok Niñañdi wîndiñgangot tîmbettok endi gembîn wîn naka bo namguk.²⁷ Tîmbi nak Ama Sisînîkta tîmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba kîmkîmlok manda wîn nak ewa taleukak.

²⁸ Sîndi wala nanandi kena nombo nim tînekalîñ, wîn kusei niñdiñda: nain indaukak wolonda sembisembîn gitik endi nokok mana malap nandîmbi,²⁹ sumji binekalîñ, wîn kîndem tîndi endi mîlapi, kuñgu kwambiñ kunekalîñ, tîmbi kolan tîndi endi mîlapi, nak mandanjî ewa taleumbi, endi kolanjîlok tambon ombi-tîkenekalîñ.³⁰ Nak natnalok nanandînala nepek no tîmbeptok tuop nim. Wîn Bepnalî nîtek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-danî tîlet. Tîmbi nak telak dîndim plon yambi-danî tîlet, wîn kusei niñdiñda: nak natnalok nanandîna nim kîmít-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kîmít-klelet.”

Yesulok kusal tîmbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Tîmbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, “Tîkap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sîndi wala nandum biañgan nim tîlak.³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wîn Bepna en wakan. Tîmbi nak niñdiñ nandidaktelet: endi manda nokok plon elak walî biañgan sînîk tîlak.

³³ Tîmbi sînt nokok kusatna tîmbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulîmbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandiñgilîñ, wolonda Yoanelî kusatna sisinik wîn sandakleñguk.³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sîndi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti

kolanjılık kınjannan nanin sapma tıkeuktok nak Yoanelok mandan wın sanı-kaikta tılet.³⁵ Sipalaktı duapi kolı salelak, wındıñgan Yoaneli nokok kusatna tımbı sale-samumbi, sını nain dumangan endok mandanla tımbı nandı-koñgomnat sılısılı wopumgan tıñgilin.

³⁶ Kusatna tımba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tımbı walı Yoanelok mandan maklelak. Wın nokok Bepnalı nak kena tımba taleuktok namguk, wın nak kundit pa tılet, walı wakan endı nak nani-mulımbi indañgut wın tımbı inda-daklelak.

³⁷ Tımbı wıngot nım. Bepna nani-mukuk endı bo kusatna tımbı inda-daklelak. Sındı nain nola endok man malap nım nandıñgilin, ba endok walan nım kañgilin.³⁸ Tımbı endok mandan sındok gınañjı gınañ nım nandı-dasium patak, wın kusei ñındıñda: endı nak wakan nani-mulımbi indañgut, ganmek sındı nokok mandana nım nandı-kwambıñ dañ.

³⁹ Sındı kuñgu taletalen nımnat wolok telak wın manda youyoulin gınañ tımbı inda-samektok nandañda tımbı manda wın pinat-lonjı kena pa ti-kiliñ eañ, tımbı manda walı wakan nokok kusatna eu daklelak,⁴⁰ gañgan sındı gıñginembı, nak sep tımba pañgitaumbi, kuñgu sisinik wın kasıleneliñdok nokoñ nım pa bañ.

⁴¹ Amalı kot gıñgit namañ ba nım namañ, nak wala nandı-koñgom nım pa tılet. ⁴² Gan sındok kandañla wındıñ nım. Nak nandı-kiliñ ti-sambi, sambi-nandı-daklelet, wın sındok gınañjılı Kunum Yambat nım kasıleañ. ⁴³ Neta, nokok Bepnalı nani-mulımbi, endok kınjannan sındoñ bıñgut, ganmek sındı siñgi wıwıt pa ti-namañ. Gan tıkap ama noli enlok nanandınlı sındoñ bıłakta, sındı not pa tiñmañ. ⁴⁴ Sındı nosiılı kot gıñgit samañ wala nandı-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sìniktı kot gıñgit samektok sìn gembı nım pa kokañ. Wındıñda tımbı sındı nıtek nokok mandana nandı-kwambıñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sìnık mandalı sep youpi sanı-kolaukak? Wın nak nım! Sındı wındıñ nım nandı-namnekaliñ. Wın ama sındı sep kımilektok nandı-kwambıñ dañ, wın Mose en wakan mandalı sep youlekak!⁴⁶ Endı nokok plon manda youkuk, wala tımbı tıkap sındı endok mandan nandı-kwambıñ daumda, nokok mandana bo nandı-kwambıñ daneliñ. ⁴⁷ Gan tıkap sındı Moseli manda youkuk wın nım nandı-kwambıñ dañda, nokok mandana nıtek nandı-kwambıñ daneliñ?”

6

Yesuli ama 5,000 wakit tam git gwañgwa bisat nanañ ep

towiñguk

(*Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17*)

¹ T̄imbi Yesuli Galili kwelan undanem b̄i pakap, nain nola kikeñ t̄ikemb̄i, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, w̄in d̄ikñembi, tombon kandañ gwañgwañii git̄a wandiñ ñañguk.

² T̄imbi amatam k̄im̄in wopumdi Yesuli jimba kundit ama j̄imbatsiatta ti-seml̄iñguk w̄in pa kayañgil̄iñda t̄imbi, en kle-ḡimḡim embi ñañgil̄iñ. ³ T̄imbi Yesuli tambon kandañ ña tombi, kwet jañgiñ nolok lombi, gwañgwañii git̄a pip pakuk.

⁴ (Nain wolonda Juda amatam dok gw̄ilat wopum no, koi Kamaikamai gw̄ilat, wal̄i dumalañguk.)

⁵ T̄imbi Yesuli deium ñaumbi, amatam k̄im̄in wopum endoñ biumbi yambimbi, Filipta ni-nandimbi eñguk, “N̄ndi nanañ denanin tuambi, amatam ñandin s̄inik ep towineñ?” ⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tiñguk, gan Filiptok nanandi-kiliktin ka-nanduktok w̄indiñ eñguk.) ⁷ T̄imbi Filipti tambane niñguk, “T̄ikap n̄ndi kena t̄imbi, sandap 200 wolok tuan pat-n̄imumda, m̄inem wal̄i plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganlı lakatgot naneliñda, wal̄i gama tuop n̄im ti-semek.” ⁸ T̄imbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endi Yesu ñindiñ niñguk, ⁹ “Gwañgwa no ñin patak, endok plaua nanañ w̄in bali kw̄ilanlı tiñdin kit tambongot git̄ m̄ikbalak sinjin tipet palmilak. Gan plaua git̄ m̄ikbalak wandin wal̄i amatam asupgan pakañ n̄itek tuop ti-semek?”

¹⁰ T̄imbi Yesuli gwañgwañii enbimbi, endi amatamdi pip patneliñdok enbimbi pipakiliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) T̄imbi ama endok kw̄inakw̄inatsi w̄in 5,000 ba n̄itepek. ¹¹ T̄imbi Yesuli plaua nanañ w̄in epbi, Kunum Yambat weñmimbi, amatam wolok pipakiliñ enda danisemneliñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, m̄ikbalak tiptetta w̄indiñgangot tiñguk. T̄imbi amatamdi nandi-galksiolok tuop epbi nañgil̄iñ. ¹² Na tokñeumbi, Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambimbi, dip pat-ta-ñalak w̄in kiulit! N̄im kañbi, binam pap kolauk.” ¹³ W̄indiñda endi amatamdi nanañ na-tilap biñgil̄iñ w̄in kiukiliñ, w̄in plaua nanañ kit tambongot wolok dipdipli sandiñ lik 12 tokñeñgil̄iñ.

¹⁴ Amatamdi Yesuli jimba kundit w̄in t̄imbim kañgil̄iñda t̄imbi manda ñindiñ eu satañguk, “Biañgan s̄inik, Kunum Yambatt plofet ni-mulim kwelan indauktok een [◊] w̄in ama ip ñakan s̄inik!” ¹⁵ Endi w̄indiñ eumbi, Yesuli yambimbi nandiñguk, w̄in amatamdi en kaikgan t̄ikemb̄i, ama wapmañji w̄indiñ mamb̄i ilektok nandi-sambat tiñgil̄iñ, wala

timbì endì yambìk bimbi, bìndambo engan kwet jañgìnnan loñguk.

*Yesulì tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

¹⁶ Timlala timbìmbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañgìnnan nanin tuk guañnan pìmbi pakìliñ. ¹⁷ Pakap, kwet kìlìm eumbi, Yesulì endoñ gama nìm biñgukta timbi endì kìkeñ plon lombi, tuk guañ dìkñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgìliñ. ¹⁸ Ñañilìmbi, sasale wopum bìmbi, tuk pendilìmbi, tuktok gembindi wopumgan mìlakuk. ¹⁹ Endì 5 ba 6 kilomita wolok tuop kìndit ñambi kañgìliñ, wìn Yesu kesìkti tuk plon yaliyali bìmbi, kìkeñ timbi dumalaum kañbi misiñgìliñ. ²⁰ Gan Yesulì enguk, “Ñìn natna sìnik, nìm misineliñ.” Wìndiñ eumbi, ²¹ gwañgwañiili kìkeñ gìnañ nañgìp loneliñdok nandi-koñgom tìngìliñ, timbi wolongan kìkeñdi kwet ñanepi ñañgìliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sisinik wìn Yesu en wakan

²² Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakìliñ endì ka-nandi-tomgìliñ, wìn “Desa kìkeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesulì wolok plon nìm loñguk. Wìn gwañgwañii nìsiñgot wolok plon lombi ñataleñgìliñ.” ²³ Timbi kìkeñ diwìndi Taibelias it kwelan nanin bìmbi, Yesulì Kunum Yambat weñmìmbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bi tomgìliñ.

²⁴ Timbi amatamdi ka-nandi-tomgìliñ, wìn Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nìm pakìliñ, wala timbi endì kìkeñ wandiñ bi tomgìliñ wolok plon lombi, Yesu lonjìnepi Kapaneam it kwelan ñañgìliñ. ²⁵ Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ timbi indaumbi, ni-nandimbi eñgìliñ, “Endaut, dìk dawanda ñandiñ biñ?” ²⁶ Timbi Yesulì e-nandinji wìn nandi-kìmnembi, ñìndiñ tambane enguk, “Ba sìndi nak jimba kundit asup timbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgìliñda timbi nep lonjañ ba? Wìn biañgan nìm! Nak sanlet, wìn sìndi nandi-galksìlok tuop nanañ na tokñeñgìliñ, walañgot timbi nep lonjañ.

²⁷ Sìndi nanañ kolalak wandin kasileneliñdok kena boñgit nìm tìnekaliñ. Tambo sìndi nanañ walì sep timbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nìmnat samlak wìn kasileneliñdok gìngìnmembì, kena boñgit tìnekaliñ. Timbi nak Ama Sìsinikti nanañ wakan sametat, wìn kusei ñìndiñda: Bep Yambatti nak wìndiñ timbettok nanbi taleñguk.” ²⁸ Wìndiñ eumbi, endì ni-nandìñgìliñ, “Ale, nìndi Kunum Yambattok keñan tìneñdok nìtek sìnik tìlok?” ²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endì ñìndiñ tìneliñdok nandi-samlak:

sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, wiñ natna nandi-kilikti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda wiñ nandimbì, ñinditñ ni-nandiñgilin, “Ale, dik jimba kundit nek siniñk no timbiñ kañmek, dik manda biañgan elañ wiñ gumañ nandi-kwambitñ daneñ? Wiñ ñinditñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum ginañ nanin emumayañgilin,’ ^{*}wala timbi Mose endila niñdok bep pañniila nanañ koi mana wiñ kwet siłaninnan emumbi mayañgilin. Wiñdiñda ditna kundit engano nek siniñk daut niñmetañ?” ³² Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ wiñ mayañgilin wiñ biañgan siniñk, gan nak ñinditñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk wiñ Mose nim. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik wiñ kunum ginañ nanin pa samlak. ³³ Wiñ kusei ñinditñda: nek ñalit kunum ginañ nanin pimbi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, walit nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan.” ³⁴ Eumbi niñgilin, “Wopum, dik nain tuop nanañ wiñ niñmekañ.” ³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sisinik wolok nanañ wiñ natna wakan. No en nokoñ bimbi, nep yousimbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok ginan tipminli nanañ tukta nombo nim kimbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nim nandi-kilikti tañ. ³⁷ Bepnalit amatam nokok kitnanan yapitak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ wiñ nak endoñnan nanin no nim ep kleutat. Nim siniñk. ³⁸ Wiñ kusei ñinditñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ginañ nanin kwelan ñin nim piñgut. Tambo Bepnalit nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut. ³⁹ Timbi endok man mandan wiñ ñinditñ: amatam nokok kitnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin walit no nim pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kimnan nanin epma miłat-talenekaliñ. ⁴⁰ Wiñ Bepnalit ñinditñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niññañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen niñnat wiñ kasilenekaliñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma miłatnekaliñ.”

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum ginañ nanin piñguk wiñ natna” wiñdiñ eñgukta timbi, Juda ama biesili kusei kimipi, endok plon e-balep timbi, ⁴² niñigangan e-nandi timbi eñgiliñ, “En Yesu yañ, Joseptok niññañ wiñ, timbi niñdi endok meñ beu nandi-semamitñ! Nitekta timbi ama wandin walit kunum ginañ nanin kwelan piñguk wiñdiñ pa elak?” ⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgiçpsinan e-balembalep

^{*} **6:30-31:** Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

nombo nîm tîmbit. ⁴⁴ Bep nin nak nanî-mukuk en amatam nokoñ nîm yanañgilîmda, ama nolî nokoñ bîmbi, nep kle kuneliñdok tuop nîm. Tîmbi nain taletalennan natna mek kîmnan nanin ep tîmba mîlatnekaliñ. ⁴⁵ Plofet amalî manda youkîliñ wolok gînañ ñîndiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik enî-daut tî-sembe, nanandi emekak.’ ⁴⁶ Wîndiñda tîmbi amatam Bepti nanandi emlak wîn nandîmbi nandî-dasiañ, endî gitikti nokoñ bîmbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama nolî Bep dailî kañguk wîndiñ nîm sanlet. Wîn nak Bep git kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandiñgot en kañgut. ⁴⁷ Wîn biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñ sanlet: nin endî nandî-kîlikti tî-nam-kulakta, endî Bep git papat kwambîñgan kulak. ⁴⁸ Kuñgu sîsînîk wolok nanañ wîn natna wakan. ⁴⁹ Sîndok bep pañjiliñ kwet sîlaninnan kuñîpi, nanañ koi mana kunum gînañ nanin piñguk wîn nayañgilîñ, gañgan endî sembi-taleñgilîñ. ⁵⁰ Gan nanañ sîsînîk kunum gînañ nanin piñguk walî mana wandin nîm. Tambo nin endî nanañ wakan nalak, endî nîm sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousimbi enguk, “Nanañ kunum gînañ nanin pîmbi, kuñgu sîsînîk wîn pa samlak wîn natna wakan. No en nanañ wîn pa nalakta, endî papat kwambîñgan kuukak. Nanañ wîn nokok piñgipna, tîmbi kwelalok amatamdi papat kwambîñgan kuneliñdok nak tapma tî-semetat.”

⁵² Yesuli wîndiñ eñgukta tîmbi Juda ama biesili gînañji komba diumbi, kusei kîmîpi, nîsîñgan e-tañan tîmbi, ñîndiñ eñgilîñ, “Ama wandin walî enlok piñgiu nînda nînum naneñdok telak no nîm patak!” ⁵³ Eumbi enguk, “Manda et walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñgot sanlet: tîkap sîndi Ama Sîsînîk nokok piñgipna git wekatna nîm nanekaliñda, kuñgu sîsînîk walî nîm pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nînnat wîn ip palmîlak, tîmbi nain taletalennan natna en kîmnan nanin tîmba mîlalekak. ⁵⁵ Wîn kusei ñîndiñda: nokok piñgipna git wekatna walî nanañ tuk sîsînîk. ⁵⁶ Wîndiñda tîmbi nin endî nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulak, endî nakita galî-kwambîñ dambi kulak, tîmbi nak en gitâ galî-kwambîñ dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nanî-mupi, kuñgu namgukta tîmbi kulet. Wîndiñgan got nin endî nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sîsînîk wîn ip pa mîletta tîmbi endî papat kwambîñgan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum gînañ nanin piñguk wîn natna wakan. Nanañ ñalî bep pañdi nanañ koi mana wîn nambi, kukap sembiñgilîñ wandin nîm. Tambo

nin endi nanañ ñin pa nalakta, endi papat kwambîñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda wîndiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nimnat wiñ timbi inda-nimlak wolok kusei wiñ Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piñgiñ git wekai nanala manda eum nandimbi, en kle-kuñgililñ, endoñnan nanin asupti ñindiñ eñgililñ, “Manda ñin milap sînîk yañ. Nindi sînîk kîndem nandi-dasiuk?” ⁶¹ Gan endi e-balep wîndiñ tiñgililñ wiñ Yesuli enlok gînan gînañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda walî sîndok nanandi-kîlîktinji timbi kolalak ba? ⁶² Wîndiñda timbi tiñkap sindi nak Ama Sîsinikti dama pakutnan undane lowambi nambîneliñda, nîtek nandi-namneliñ? ⁶³ Wiñ Kunum Yambattok Woñin walî wakan kuñgu sîsinik wiñ samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Wiñ natna manda sani-talelet walî sep timbi pañgitaumbi, sindi Woñ wakit kuñgu sîsinik wiñ gumañ kasileañ. ⁶⁴ Ganmek sîndoñnan nanin diwîndi nokok mandana nim nandi-dasiañ.” (Yesuli manda wiñ eñguk wiñ kusei ñindiñda: endi kenan kusei kîmîkuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, wiñ ama nindi en nim nandi-kîlîkti tiñmiñgililñ, ba nin sînîkti en kanjîkñiilok kîsinan kîmîlekak.) ⁶⁵ Timbi yousimbi enguk, “Amatam diwîndi nokok mandana nim nandi-dasiañda timbi nak ñindiñ ikan sanit: tiñkap Bepti ama no nim nandi-taleñmekta, endi nokoñ bîmbi, nep kle-kuuktok tuop nim.”

⁶⁶ Yesuli manda wîndiñ eu taleumbi, en kle-kuñgililñnan nanin asupti en siñgi wiñlim ñambi, en gitâ nombo nim kuñgililñ. ⁶⁷ Wîndiñda timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandimbi eñguk, “Ba sindi bo nak nambîk bimbi, ñanepi nandañ ba?” ⁶⁸ Eumbi, Simon Petlolî tambane niñguk, “Wopum, nindi dik gambineñda, nindoñ sînîk ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nimnat wiñ timbi inda-nimlak wiñ dik noñgandîñgot pa niñilañ. ⁶⁹ Timbi nindiila ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambîñ damiñ, wiñ dik wakan Kunum Yambatti gep danbi ganî-mukuk.”

⁷⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasileñgut. Ganmek sîndoñnan nanin noli kolan molomdok giñgit kulak.” ⁷¹ Wîndiñ eñguk wiñ Simon Iskaliottok niñaañ Judas enda eñguk. Wiñ kusei ñindiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjîkñiilok kîsinan kîmîlepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañili en nîm nandî-kilikti tîñmiñgilîñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesili Yesu wili kîmnellîñdok telak lonjîñgilîñda tîmbi, endî Judia kwelan nombo nîm kuñgulok nandîmbi, Galili kwet wandîñ kandañ kle-gimbut ñambi kuñguk.

² Tîmbi Juda amatam dok gwîlat no, wîn gonjala it gînañ papattok gwîlat * walî dumalañguk. Gwîlat wîn Jelusalem indauptok tîngukta tîmbi, ³ Yesulok kwayañili ñîndîñ nîñgilîñ, “Dîk ñalinin pîmbi, gwîlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tîlañ wîn wolok tîmbekañ. Wîndîñda amatam gep kle-kuañ endî wîn gumañ kanelîñ. ⁴ Neta, kot gîñgit tîkeuktok nandîlakti kena pat-sembîn nîm pa tilak. Dîk kundit wandin pa tîlañda tîmbi, kwelan kuañ gitik enda dîkok kusaka tîmbi inda-dakle-semun.” ⁵ (Yesulok kwayañili bo en Mesia sînik wîn nîm nandî-kwambîñ dañgilîñda tîmbi manda wîndîñ eñgilîñ.) ⁶ Wîndîñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nîm indañguk, gan sîndîla gwîlatta nain no ba nola ñanepi ñanelîñ, walî bo kîndemgot. ⁷ Wîn kwelalok gîñgitñili kusei nîmnat nîtek tîmbi sambî-kunjît tî-samnelîñ, gan nakta endok kunditsi kolan wîn ewa dakle-ta-kuletta tîmbi, endî nambî-kunjitta pa tî-namañ. ⁸ Sîndî sîngan gwîlatta Jelusalem ñanekalîñ, gan nakta nainna gama nîm indañgukta tîmbi nîm ñautat.” ⁹ Wîndîñ embi, Galili kwelan wîñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wîn Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañili Jelusalem gwîlatta ña-taleumbi, endî bo ñañguk, gan endî indañgan nîm ñañguk, endî pat-sembîn gitañgitak ñañguk. ¹¹ Tîmbi gwîlat wolonda Juda ama biesili en lonjîmbi, “Ama wîn dek?” embi, e-nandî-takuñgilîñ. ¹² Tîmbi kîmîn wopum dok boñgîpsînan asupti Yesulok plon manda janjat eñgilîñ. Dîwîndî “Endî ama kîndem” wîndîñ eumbi, dîwîndî ñîndîñ eñgilîñ, “Nîm, endî amatam nanandîñji tîmbi kamalalak.” ¹³ Gan Juda ama biesila misiñgilîñda tîmbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nîm eñgilîñ.

¹⁴ Gwîlat ip palîm boñgîptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba gînañ lombi, kusei kîmîpi, amatam eni-daut tî-semguk. ¹⁵ Tîmbi Juda ama biesili endok mandan nandîmbi, nanandî kena tîmbi eñgilîñ, “Endîkñe manda nandî-tale ama

* **7:2:** Bep pañjiilî kwet silaninnan kuñipi, sel isi gînañ dou-mîlat tîñgilîñ, nain wîn nandî-kaiktanelîñdok Juda amali gonjala it gînañ papattok gwîlat wolonda gonjala it kîndipi, wolok dou mîlat tîñgilîñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

noli en nim ni-daulim-iñguk, gan nitek timbi nandinandi wopum wandin palmilak?"¹⁶ Windiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, "Nak nanandi emlet win natnaloñnan nanin nim, win Kunum Yambat nindì nanì-mukuk endoñnan nanin."¹⁷ Timbi no endì Kunum Yambattok man kimit-kleuptok nandimbi kimit-klelak, endì ka-nandi-dakleukak, win nanandi walì denanin sìnik, win Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama sìlanin no nomik natnalok nanandinala pa elet.¹⁸ Enlok nanandinla manda elaktì enlok koi giñgit tike-louptok windiñ pa tilak. Gan nin endì ni-mukuk endok koi giñgit tike-louptok kena tilak, endì biañgan molom, juluñit endok kandañ no nim palmilak.

¹⁹ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk win pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitik win no nim kimit-kleañ. Windiñda timbi sindì kusei nekta nak sìnik nepbi, nìlim kimbettok telak lonjañ?"²⁰ Eumbi, kimin gitikti tambane niñgilin, "Nindì gwili kimbendok telak lonjilak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tilañ!"²¹ Eumbi enguk, "Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tiñgutta timbi, sindì gitik wala nandum piumbi, nanandi kena tañ.²² Sindok kandañ, sindì niñañjilok siñginjì dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak win Moseloñ nanin nim, win sindok bep pañjiiloñ nanin.)²³ Tìkap sindì Moselok endikñe mandan win nim wiñtelñdok niñañjilok siñginjì dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nitek timbi sindì nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik timba kindem da-taleñguk, wala gimbìt ti-namañ?"²⁴ Sindì yop tambi, ama dausiliñgot yambi-danbi, yom plon nombo nim yapitnekaliñ. Tambo sindì nek walì Kunum Yambattok dainan dindim sìnik wolok tuop ama yambi-danbi, dindimgan tinekalin."

Amatamdi Yesu en Mesia ba nim wala ginañ tipet tiñgilin

²⁵ Wolonda Jelusalem nasi diwindi kusei kimiipi, niñgan Yesulok plon niñdiñ e-nandi timbi eñgilin, "Nindok ama biesili ama wiwit tok nandañ win ñakan bek."²⁶ Nitek timbi endì ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, timbi ama biesili enda manda no nim niñañ? Ba endì en Mesia sìnik windiñ biañgan nandi-ñimañ bek?²⁷ Gan nitek? Mesia en indaumek, endì denanin win no nim nandiminekalin, gan niñdila ama ñolok il kusei win nandimaminiñ."

²⁸ Windiñda timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ amatam eni-daut ti-semñipi, manda tambon niñdiñ wopumgan eu piñguk, "Sindi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin win biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok

nanandinala nim bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biañgan molom sînîk. Sîndîla en nim nandîñmañ, 29 gan nakta en nandi-kîliñ tiñmîlet, wiñ kusei ñindiñda: nak en gitâ palambi nani-mulimbi, piñ indañgut.”

³⁰ Yesuli Kunum Yambattoknan nanin piñguk wîndiñ eñgukta timbi ama diwîndi en tiñkenepi ti-tîlakîliñ, gan endok kimkimlok nainñin gama nim indañgukta timbi, amali en tiñkeneliñdok tuop nim. ³¹ Ganmek kimin gitik endok boñgipsinan amatam asupti Yesu en Mesia sînîk wiñ nandi-kwambîñ dambi, nisîñgan ñindiñ eñgilîñ, “Ama ñalî Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tîlak! Ama noli indam, en makleuktok tuop nim bek ya.”

³² Kimin gitikti Yesulok plon manda janjat wîndiñ eumbi, Falisi amali wiñ nandîmbi, tapma ama biesila enbimbi, endi tapma ittok kamaikamai ama diwîn yakan eni-mulimbi, Yesu tiñkenepi ñañgilîñ. ³³ Timbi Yesuli eñguk, “Nak nain dumangangot sin gitâ gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ sindi nak nep lonjimbi, nim nambînekaliñ, timbi nak paletatnan sindi ñaneliñdok tuop nim.” ³⁵ Wîndiñ eumbi, Juda ama biesili nisîñgan ñindiñ e-nandîñgilîñ, “Nindi en lonjimbi nim kanekamiñ, wîndiñ elakta timbi endi dendîñ ñaupi elak? Ba endi nindok notnii diwîn papusenem papi, Grik amalok boñgipsinan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepe elak ba? ³⁶ Timbi nindi lonjinekamiñ, gan nim kanekamiñ, timbi nindi endi palekaknan ñaneñdok tuop nim wîndiñ elak, manda wolok kusei wiñ nittek?”

Kuñgulok tuk biañgan sisinik wolok kusei wiñ Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwîlat wolok nain taletaleni walî loloñ sînîk. Sandap wolonda Yesuli tapma it sañ jimba gînañ miłlap ipi, kitî-kolî piumbi eñguk, “No en tukta kîmlakta, endi nokoñ biñmbi nambîn! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulin patak, wolok tuop nin endi naka nandi-kîlikti ti-namlakta, ‘tuk en timbi kaiktauktok walî endok gînan gînañ tokñe map piñe-ta-ñaukak.’” ³⁹ Yesuli tuktok plon eñguk, wiñ endi Dîndîm Woñlok plon eñguk. (Wiñ Yesu nandi-kîlikti tiñimañdi Woñ wiñ kasilenepi tiñgilîñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nim tike-loñgukta timbi Dîndîm Woñ gama nim ni-mulimbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesuli wîndiñ eumbi nandiñgilîñ, wolonda diwîndi ñindiñ eñgilîñ, “Biañgan sînîk, ama ñalî plofet indainalok een ip en wakan.” ⁴¹ Timbi diwîndi eñgilîñ, “Endi Mesia sînîk.” Gan diwîndi ñindiñ eñgilîñ, “Nim ya! Mesialî Galili

kwelan nîm indauktok een! ⁴² Manda youyoulin patak walî ñîndiñ elak: Mesialî Devittok komblin, tîmbi endok il kusei Betleem wandiñ indaukak.” ⁴³ Wîndiñda tîmbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambikiliñ. ⁴⁴ Tîmbi dîwîndi en tîkeneliñdok nandi-galk tîñgilîñ, gan ama noli en nîm tîkekañgilîñ.

Juda ama biesili gîñginembî, Yesu nîm nandi-kîlîkti tîñmîñgiliñ

⁴⁵ Tîmbi tapma it kamaikamai amalî undanembî, tapma ama biesi git Falisi amaloñ ña tombîmbi, endi eni-kañbi eñgilîñ, “Kusei nekta sindi en nîm tîke nañgipi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane engilîñ, “Manda elak wandin ama noli no nîm eumbi nandiñgimîñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amalî enombîmbi eñgilîñ, “Nîm kañbi, endi sinda bo juluñit ti-samek. ⁴⁸ Ba kandikñe ama git Falisi ama nîndoñnan nanin noli Yesu wîn nandi-kîlîkti tîñmîñguk ba? Nîm yañ! ⁴⁹ Wîn kîmin gitik, nindî Moselok endîkñe manda nîm nandi-dakleañda tîmbi jîmbiñdok gîñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandi-kîlîkti tîñmañ.”

⁵⁰ Tîmbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindî damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñîndiñ enguk, ⁵¹ “Nîndok endîkñe mandanîli ñîndiñ tîneñdok elak: nîndî yop tambi, ama kît yout tamîñ tambon manda ena taleumbi, wîndiñ nîm tîñmîlok. Tambo nîndî endok ep tîndîn wîn eu inda-dakleuktok nain mîmbi, endok kusal wîn ka-nandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.” ⁵² Eumbi, nolili tambane nîñgilîñ, “Nîm kañbi, dîtna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dîk manda youyoulin patak wîn pinat-lonjilonjî tîmbeñda, dîk ka-dakleuñ, wîn Galili kwelan plofet ama no nîm indaneliñdok een.” ⁵³ Wîndiñ eumbi, endi walinin pîm ñambi, isînan ña-taleñgilîñ.

8

¹ Gan Yesu endîla Oliv kwet jañgînnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgilîñ

² Kwet salawa salawa tîmbîmbi, Yesuli tapma it sañ jimba gînañ bîndambo undane loumbi, amatam gitikti endoñ bîm kle-gîmbulîmbi, endi pip papi, kusei kîmipi eni-daut ti-semguk. ³ Tîñilîmbi, endîkñe manda nandi-tale ama git Falisi ama dîwîn endi tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tîkeñgilîñ wîn nañgîp bîmbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakiliñ endok boñgîpsînan kîmîlim ilîmbi, ⁴ Yesula nîmbi eñgilîñ, “Endaut, tam ñîn telak joñgo kuñlîmbi tîkeumbi, nañgipi bamîñ. ⁵ Moselok endîkñe

mandalı tam wandisı wın kawattı yandıp kım tındılok nınlak. Ale, dıcta nıtek ti-nıtmıneñdok ewiñ?”⁶ Endı Yesu manda plon kımıtneliñdok kusei lonjımbi, mandanjılı sisoñ ti-nıtmınepl nandımbi, wındıñ nı-nandıñgılıñ. * Gan Yesuli nandı-kımnembi, mu muñanembi, kwet kwılıñ plon kii nıñanlı kundit youkuk.⁷ Tımbımbi, nombo nombo nı-nandumbi, mıláp ipi enguk, “Sındoñan nanin nindı yom no nım tiñguk, wandin walı kındem telak dama ti-sambi, kawat tıke kopi wılin.”

⁸ Tımbı Yesuli bındambo mu muñanembi, kwet kwılıñ plon kii nıñanlı kundit youkuk.⁹ Tımbı amalı manda wın nandımbi, endı kusei kımıpi, noñgan noñgandı walinin pım ñañgılıñ, wın ama gwıłatsı wopum endı dama ñaumbi, dıwındı bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gıta tam endıñgot pakımık.¹⁰ Tımbımbi Yesuli mıláp deimbi, tam nı-nandımbi eñguk, “Tam, ama kıt yout ti-gamlıñ endı dek? Ba dıkok yomgalok tambon ombı-tıkeuñdok ama noli nombo nım elak ba?”¹¹ Eumbi nıñguk, “Wopum, no nım.” Tımbı Yesuli nıñguk, “Nak bo dık tamboñga ombı-tıkeuñdok nım elet. Kındem a, ñau, tımbı yom nombo nım ti-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindı kuñgu sisinik nımlak wın Yesu en wakan

¹² Tımbı Yesuli bındambo amatamda manda enbi eñguk, “Kwelan kuañdok kolsalen wın natna. No en nak nep klekulakta, endı nain no ba nola kılım gınañ nım kuukak. Tambo endı kolsalen kuñgu sisinik mılak walı palmekak.”¹³ Tımbı Falisi amalı manda wala nandum pıumbı nıñgılıñ, “Dıtnalok kusaka e-daklelañda tımbı manda elañ walı biañgan nım tılak.”¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wındıñ nım. Nak natnalok kusatna e-daklelet, gammek nokok mandanalı biañgan tılak, wın kusei ñındıñda: nak denanın bıñgut ba dendıñ ñautat wın nandı-talelet. Gan sındıla nak denanın bıñgut ba dendıñ ñautat wın nım nandañ.”¹⁵ Tımbı sınlıok nanandıñjılık tuop ama pa yambı-danı ti-semañ, gan nakta wındıñ nım pa tılet.¹⁶ Gan tıkap nak ka-danı kena tımbetta, nak wın natnañgan nım tımbet, tambo Bep nak nanı-mukuk en nıtı ka-danı kena wın yakan tamık, wala tımbı walı dındım euk.¹⁷ Tımbı sınlıok endıñkñe mandanjı gınañ manda no ñındıñ youyoulıñ patak: tıkap ama tıpetti nepek nolok plon gembı ipi, manda noñgan eamıkta, endok

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamda endıñkñe manda tıpet kımıt-klembi, kapmainan kuñgılıñ. Moselok endıñkñe mandanlı tam telak joñgo kuañ wın kawattı yandıp kımneliñdok eñguk, gan Roma nasilok endıñkñe mandanlı wala kımısip tiñguk. Tıkap Yesuli tam wın wılı kimbektok eukta, endı Romalok endıñkñe mandan wın wilek, gan tıkap endı nım wılı kimbektok eukta, endı Moselok endıñkñe mandan wın wilek, tımbı amatam en kle-kuñgılıñ asuptı siñgi wılmneliñ.

mandanjet walî biañgan. ¹⁸ Ale, sîndî nokok mandanala wîndîñgangot nandum biañgan tîmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tîmbi Bep nani-mukuk endî bo gembî it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

¹⁹ Yesuli wîndîñ eumbi, endî nî-nandîmbi eñgilîñ, “Tîmbi dîkok bepka gembî it-gamlak endî dek?” Eumbi enguk, “Sîndî nak nîm nandi-namañ, ba nokok Bepna bo nîm nandi-ñîmañ. Neta, tîkap sîndî nak nin sînîk wîn nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandiñmîneliñ.”

²⁰ Yesuli tapma it sañ jimba gînañ papi, tapîkot mînem dasiyañgilîñ kandañ wolok pipapi, amatam enî-daut tî-semñîpi, manda wîn eñguk. Ganmek en wîli kîmnelîndok nain walî gama nîm indañgukta tîmbi, ama noli en nîm tîkeñgilîñ.

Yesu en kunum gînañ nanin wîn eu inda-dakleñguk

²¹ Tîmbi Yesuli yousimbi, ñîndîñ enguk, “Nain nîm ombat-aumbi, nak sambim ñautat, tîmbi sîndî Mesia lonjî-tîlapi, sîndok yomjî gama pat-samumbi kîmnekaliñ. Tîmbi natna ñautatnan sîndî ñanelîndok tuop nîm.” [†] ²² Wîndîñ eñgukta tîmbi Juda ama biesili nîsiñgan ñîndîñ eñgilîñ, “Endî elak, wîn endî ñaukaknan nîndî ñaneñdok tuop nîm. Wîndîñ elakta tîmbi endî enlok kuñgun tîmbi kolauktok elak ba nîtek?”

²³ Tîmbi Yesuli yousimbi enguk, “Sîndîla kwelan nanin, gan nakta kunum gînañ nanin. Sîndîla kwet ñolok gîngit, gan nakta kwet ñolok gîngit nîm. ²⁴ Kusei wala tîmbi nak ñîndîñ sanit: sîndok yomjî gama pat-samumbi kîmnekaliñ. Wîn tîkap sîndî nokok kusatna papat kwambîñ [‡] wîn nîm nandi-kwambîñ dañda, sîndok yomjî biañgan pat-samumbi kîmnekaliñ ñak.” ²⁵ Eumbi nî-nandîñgilîñ, “Dîk nin sînîk wîn nînbî nandîna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wîn nak kena kusei kîmîkîmîlinan eñgut ip wakan. ²⁶ Nak sîndok kusasi tîmba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Tîmbi manda elet walî biañgan sînîk. Neta, nani-mukuktî biañgan molom sînîk, tîmbi nak endî manda nanbîmbi nandîlet, wîndîñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesuli Bep Yambattok plon manda enguk wîn nîm nandi-dakleñgilîñda tîmbi ²⁸ Yesuli yousimbi enguk, “Sîndî

[†] **8:21:** Manda wolok walân wîn ñîndîñ: Yesuli kîmbi, kunum gînañ loukak, gan nin endî Yesu en Mesia sînîk wîn nîm nandi-kwambîñ dañ, endî ep kîmilektok Mesia nola lonjî-ta-kuñîpi, nîsilok yomjila tîmbi kunum gînañ lonelîndok tuop nîm. [‡] **8:24:** Grik mandalî nîm inda-daklelak, gan nandi-tale ama asuptî nandañ, wîn Yesuli enlok kusal plon e-yout tînguk, endî Kunum Yambat wîndîñ eñguk.

nak Ama Sisink kloñbat plon nep lomek, ñindin nambin-andinekaliñ: kusatna sangut wîn natna, tîmbi natnalok nanandinala nepek no nim pa tîlet, tambo Bepti nanandi namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. ²⁹ Tîmbi nani-mukuk en wakan nakita pat-ta-kulak, wîn endi nokok ep tîndina gitik wîn kau kîndem dalakta tîmbi nain nola nak nim nambiñguk.” ³⁰ Manda wîndiñ eñilimbi, amatam asupti en Mesia sînik wîn nandi-kwambîñ dañgilîñ.

Yesuli nin yomjinan nanin ep pisatak endi Kunum Yambattok sambalii sînik samaktangan kuañ

³¹ Tîmbi Yesuli Juda ama nin ip nandi-kîlikti tîñmîñgiliñ enda ñindin enguk, “Tîkap sindi nokok mandana kîmitkle ti-ta-kuañda, sindi nokok gwañgwanai biañgan sisink, ³² tîmbi Kunum Yambattok kusal sisink wîn ka-nandi-talenekaliñ. Tîmbi wali sep pisalimbi, sindi samaktangan kunekealiñ.” ³³ Eumbi, endi manda wala nandum piumbi, tambane niñgilîñ, “Nîndi Ablaam dok komblinñii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwâ sîlanin no nim kuñgiñ. Nîtek tîmbi dik elañ, wîn wali niþ pisalimbi, samaktangan kunekeamiñ?” ³⁴ Eumbi tambane enguk, “Sindi Ablaam dok komblinñii wîn biañgan sînik. Gan nak ñindin sanba: amatam yom ti-kuañ gitik endi yomjîli ep topmumbi, kena gwañgwâ sîlanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tîmbi sindi yomlok kena gwañgwâ sîlanin kuañda tîmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambîñ nim pat-samlak, gan nak Molomdok Niñaañdi Bepnalok ilan papat kwambîñgan kulet. ³⁶ Wîndiñda tîmbi tîkap sindi nak nandi-tale-namneliñda, nak Molomdok Niñaañdi yomdok toptopnan nanin sep pisalambi, sindi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekealiñ.”

Amalok ep tîndinjili bepsi sisinktok kusal wîn tîmbi indadaklelak

³⁷ Tîmbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi Ablaam dok sambalii wîn nandi-samlet, ganmek sindi nokok mandana nim nandi-dasiañda tîmbi nili kîmbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sindila sînlok bepsi sanguk wolok tuopkan pa tañ.” ³⁹ Eumbi tambane niñgilîñ, “Niñlok bep pañni wîn Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tîkap Ablaamdi sindok bep pañji sisink palimda, sindi endok telak kîndem wîn ikan kîmitklembi kuneleñ. ⁴⁰ Gan nîtek? Nak Kunum Yambattok kusal sisink wîn endoñnan nanin kasleñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nili kîmbettok telak lonjañ wîn! Ablaamdi kundit wandin no nim tiñguk, ⁴¹ wala tîmbi endi sindok bep

pañjì sisinik nim. Sindok bepsi sisinik no patak, timbi sindi endok wekai pa kleañ." Windiñ eñgukta timbi niñgilin, "Ninlok meni patni Salali telak joñgo wandin no nim kuñpi niñguk. Nim sínk. Nindi Ablaam dok komblinñii, wala timbi Kunum Yambat en noñgandi nindok Bepni sisinik." ⁴² Windiñ eumbi enguk, "Tíkap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palimda, sindi ginañjili nep kasileneliñ. Win kusei nindinda: win Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pímbi, kwelan ñolok indañgut patet. Timbi natnalok nanandinala windiñ nim tñgut. Tambo endi nak nani-mulimbi pi indañgut.

⁴³ Nak manda elet win sindi kusei nekta nim nandi-dakleañ? Win kusei nindinda: sindi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ. ⁴⁴ Sindi win bepsi Satan endok komblinñii, timbi endok wekai klembi, endi nittek timbep nandi-galk talak win sindi tñnep nandañ. Nain kusei kimikimilinan nanin endi amatam ep timbi kola ti-ta-bilak. Timbi juluñit molom sisinikta timbi endi kusei sisinik win nain no ba nola nim pa kimit-klelak. Tambo endi juluñit molom gitiktok kusei, wala timbi juluñ manda elak win enlok ginañ nanandin klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik win sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sindoñnan nanin noli nak kolan tñgut win timbi inda-dakleuktok tuop nim. Windiñda timbi nak endok kusal sisinik win sanletta, sindi nitteka timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitñili endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindila endok giñgitñii nim kuañda timbi windiñ nim pa tañ."

Yesu papat kwambitñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakiliñ endi nindiñ niñgilin, "Dik Samalia ama pimbien yal kolannat windiñ eñgimin, win nindi manda biañgan eñgimin yañ!" ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, "Nak yal kolanna nimnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanalı Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñgit timbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna giñgit tike-louptok kena nim pa tillet. Tambo no patak nokok kotnalı giñgit tikeuptok nandilak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak. ⁵¹ Win biañgan sínk.

Timbi nak nindiñ sanba: no en nokok mandana kimit-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sínk." ⁵² Windiñ eumbi, Juda amali amalok piñgipsi silanin wala eumbi, windiñ nandiñpi niñgilin, "Dik yal kolanganat win ip gambi-nandi-dakleam! Ablaam gitaplofet ama endi sembi-taleñgilin, gañgan dik win nindiñ

elañ, ‘No en nokok mandana kímít-klembi kulakta, endok plon kím ním indañmekak.’⁵³ Díkí níndok bep pañní Ablaam maklelañ ba? Ním ya! En git plofet amalí sembi-taleñgiliñ, wala tímbi dík wandin walí ditnala nandum nin sínik tímbimbí, manda wandin elañ?”⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna gitngít tike-lowamda, walí tlal tímbe. Wín nokok Bepnalí wakan kotna gitngít pa tike-lolak. Síndí en síndok Yambatsí kítiañ,⁵⁵ gan en ním nandí-kíliñ eañ. Natna en nandí-kíliñ tíñmílet. Tíkap nak ‘en ním nandí-kíliñ elet’ wíndiñ ewamda, síndí nomík manda juluñgan eut. Gan nak en nandí-kíliñ tíñmímbi, endok mandan kímít-klembi kulet.

⁵⁶ Síndok bep pañjí Ablaam endila nandíñguk, wín nak kwelan indam kuwambi kauktok, tímbi wala sísíli wopum tíñguk. Tímbi endí wíndiñ indaumbi kañguk, wolonda símbai kíndem dañguk.”⁵⁷ Wíndiñ eumbi níñgiliñ, “Akae! dík gama gwílat 50 ním maklelañdi nítek tímbi ‘nak Ablaam kañgut’ wíndiñ elañ?”⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wín biañgan sínik. Tímbi nak níndiñ sanlet: Ablaamdi gama ním indañlímphi, nak papat kwambíñgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla wíndiñ eumbi,⁵⁹ Juda amalí endí Kunum Yambattí tike-kímiliñlímphi, wítneliñdok kawat mekíliñ, gan endí yambí-sembimbí, tapma it sañ jimba gitnañ nanin pím ñañguk.

9

Yesuli dausi sisipmín kuañ endok dausi tímbi tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ñañipi, ama no meñ símbai gitnañ nanin dai sisipmín indañguk wín kañguk. ² Tímbi endok gwañgwáñiili ni-kañbi eñgiliñ, “Níñindaut, wín enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tímbi dai sisipmín indañguk?”³ Eumbi enguk, “Wín enlok ba meñ beulok yomla tímbi ním, wín Kunum Yambatti tike-kímiliñlímphi, amatamdi endok kundil engano sínik wín ka-daklenelñdok dai sisipmín indañguk.⁴ Tímbi níndí Bep nak nani-mukuk endok kundil engano wín gama sala palíñlímphi tílok. Nain ním ombataumbi, kílim eumbi, ama noli kena no tímbeftok tuop ním.⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wíndiñ eu taleumbi, kwet plon iwít suambi, kwet git tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmín dai gwílap plon saplembi,⁷ níndiñ níñguk, “Dík Siloam tuk guañnan ñambí, timaña daut wílit.” (Kot Siloam wín níñlok mandaninan ‘ni-mumulín’.) Tímbi ama walí ñambí,

timan daut wîlîlimbi, dai tombîmbi, kîndem deimbi, ilnan undane ñañguk.

⁸ Tîmbi endok nolii git ama dîwîn nin endî dama mînemda kîtinat ti-semñîlîumbi kañgilîñ, endî en kañbi, nîsiñgan e-nandi tîmbi eñgilîñ, "Ama kwelan pipapi, mînemda kîtinat tîlîñguk en wakan bek." ⁹ Eumbi, dîwîndî eñgilîñ, "En ñak," tîmbi dîwîndî ñîndîñ pa eñgilîñ, "Nîm yañ, ama no en nomîk." Tîmbi endî enguk, "Wîn natna ñakan." ¹⁰ Eumbi ni-nandîmbi eñgilîñ, "Wîndînda dîk nîtek tîmbi dauka tombîmbi deilañ?" ¹¹ Eumbi tambane enguk, "Ama koi Yesu kîtiañ endî kwet tîke ganji tîmbi, nokok dautna gwîlap plon sablembi, ñîndîñ nanîk, 'Dîk Siloam tuk guañnan ñâmbi, timañga daut wîlit.' Wolok tuop nak ñâmbi, wîlîlambi, dautna tomîk." ¹² Wîndîñ eumbi, endok noliilî "Ama wîn dek?" ni-kaumbi, "Nak en nîm nandîñmîlet" enguk.

¹³ Tîmbi endî ama dama dai sisipmîn kuñguk wîn nañgîpi, Falisi amaloñ ñañgilîñ. ¹⁴ Wîn Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji tîmbi, ama wolok dai plon sablembi, dai tomguk, ¹⁵ wala tîmbi Falisi amali wala nandum piumbi, endî bo kusei kîmîpi, telak nîtek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñîndîñ tambane enguk, "Endî ganji nokok dautna plon sablembi, nak timana daut wîlîpi deilet."

¹⁶ Wîndînda Falisi ama dîwîndî Yesula ñîndîñ eñgilîñ, "Ama walî Sabat patnandi naindok endîkñe manda maklembi, kena pa tîlak, wala tîmbi Kunum Yambattî en nîm ni-mulîm bîm îndañguk." Gan dîwîndî ñîndîñ eñgilîñ, "Nîtek tîmbi yom amali jimba kundit wandin gumañ pa tîmbek?" Wîndîñ embi, nîsiñgan tambîkîlîñ. ¹⁷ Wîndînda endî ama dai sisipmîn îndañguk enda bînda ni-nandîmbi eñgilîñ, "Wîn endî dîtnalok dauka tîmbi tomguk, wala tîmbi dîtna ama wala nîtek sînîk elañ?" Eumbi enguk, "Nak enda nandîwam endî plofet ama no tîlak."

¹⁸ Gan ama walî dai sisipmîn kuumbi, endok dai tomguk, wîn Juda ama biesili gama nîm nandî-kwambîñ dañgilîñ, wala tîmbi endî ama wolok meñ beu kîti-semum bîumbi ¹⁹ enî-nandîñgîlîñ, "Ñîne sitok niñanjet ba? Tîmbi sitî dai sisipmîn îndañguk wîndîñ eamîk ba? Wîndînda nîtek tîmbi endî man ñîndîñgit deilak?" ²⁰ Eumbi tambane engimîk, "En nîtok niñanet, dai sisipmîn indaïndan wîn nandîñmamîk. ²¹ Gan nîtek tîmbi man ñîndîñgit deilak, ba nîndî sînîk endok dai tîmbi tomguk, wînda mek nîtila nîm nandî-dakleamîk. Wîn enla ni-kawit! Endî ip bendîmbi, ama tîlakta tîmbi kîndem enlok kusei e-dakleutak." ²² Juda ama biesili ikan e-toptopmîn, wîn tîkap ama noli Yesula

en Mesia sînîk wîn indañgan eukta, ama biesili en it kiyau gînañ nanin kle-kolimbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tîmbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila misimbi,²³ nîndîñ eñgimik, “Endî ip bendîmbi, ama tîlakta tîmbi enla ni-kawit!”

²⁴ Tîmbi ama biesili ama dai sisipmîn kuñguk wîn bîndambo kîtîñmum bîumbi nîñgilîñ, “Nîndî ama wala yom ama sînîk wîndîñ nandîñmamîñ, wala tîmbi dîk manda biañgan embi, dîkok daukalî tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kîndem daukañ, ama wîn nîm.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Endî yom ama ba nîm, wîn nak nîm nandîlet. Gan nak nepek no nandî-kîliñ elet wîn nîndîñ: nak dautna sisipmîn kuñguttî man deilet.” ²⁶ Eumbi yousimbi ni-kañgilîñ, “Nîtek tî-gamguk? Ba nîtek tîmbi dauka tîmbi tomguk?” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Nak wîn ikan sanit-alet, gan sîndî nandînepi kunjit tîliñ. Nekta manda kîlik wîngan bîndambo sanbam nandînepi eañ? Nîm kañbi sîndî bo endok gwañgwañii indanelîndok nandîneliñ?”

²⁸ Tîmbi ama biesili ni-suambapi eñgiliñ, “Dîkta ama wolok gwañgwan, gan nîndîla Moselok gwañgwañii. ²⁹ Tîmbi nîndîla ka-nandî-dakleamîñ, wîn Kunum Yambatti Mosela kena manda niñguk, gan ama wolok kena tîndîlok gembîn wîn denanin wîn nîm nandîñmamîñ.” ³⁰ Eumbi tambane enguk, “Akai! Nîn nepek gitikñin sînîk yañ! Sîndî endok gembîn wîn denanin wîn nîm nandîñmañ, ganmek endî nokok dautna tîmbi tomguk! ³¹ Nîndî gitik nandî-dakleamîñ, wîn Kunum Yambatti yom ama nîm nandî-semlak. Tambo nin endî Kunum Yambat kîmit-klembi, man tañgone-kulakta, Kunum Yambatti endok nîmolo wîn nandîmbi nandîñmîlak. ³² Ba kwet kusei kîmîkîmîlinan nanin bîkap man nîndîñgit, ama no dai sisipmîn indaindian endok dai tîmbi tomguk, wolok kasat no ip nandîñgîmîñ ba? Nîm ya! ³³ Wîndîñda tîkap ama ñâlî Kunum Yambattoknan nanin nîm bîumda, nepek wandin no tîmbektok tuop nîm.” ³⁴ Wîndîñ eumbi, ama biesili tambane niñgilîñ, “Dîk meñgalok simbai gînañ nanin yom ama indañguñdi kulañ wandin walî nînda nîtek tîmbi nanandi nîmeñdok nandîlañ?” Wîndîñ embi kle-kokîliñ.

³⁵ Tîmbi Yesuli ama wîn kle-kokîliñ wolok kasat wîn nandîmbi, ama wîn kauptok ñâmbi, tîmbi indaumbi, ni-nandîmbi eñguk, “Dîk Ama Sîsinîk enda nandî-kîlikti tîñmîlañ ba?” ³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Ama wopum, nak en nandî-kîlikti tîñmettok Ama Sîsinîk wîn nin, wîn dîk nanbîm nandîwa.” ³⁷ Eumbi niñguk, “Dîk en ip kalañ ñâk. Biañgan sînîk, nak manda ganlet natna Ama Sîsinîk

wakan.” ³⁸ Wîndiñ eumbi nîñguk, “Wopum. Nak nandî-kîlikti tî-gamlet.” Wîndiñ eñipi, mîlelem tîñmîñguk.

³⁹ Tîmbi Yesuli ñîndiñ eñguk, “Nak kusei ñîndiñda tîmbi kwelan indañgut: naka tîmbi dausî sisipmîn kuañ endok dausî tombîmbi, deimbi ka-daklenekaliñ, tîmbi nin endî ñîndiñ nandañ, ‘nîndî dautnî deimbi ka-dakleamîñ,’ endî dausî sisipmîn papat kwambîñgan kunekealiñ. Tîmbi endî ka-dakleañ ba nîm, wolok tuopgan Kunum Yambattî yambi-danbekak.” * ⁴⁰ Tîmbi Falisi ama dîwîn Yesu gitâ pakîliñ endî manda wîn nandîmbi nîñgîliñ, “Nîtek? Nîndî dautnî sisipmîn nîme!” ⁴¹ Eumbi enguk, “Tîkap sîndî ‘Nîm ka-dakleamîñ’ wîndiñ eumda, sîndok yomjîlok mîlap nîm pat-samum, gan sîndî ‘Ka-dakleamîñ’ wîndiñ juluñgan eañda tîmbi, sîndok yomjîlok mîlap wîn kîmîlîm pat-samlak.”

10

Sipsip kandîkñenji kindem wîn Yesu en wakan

¹ Yesuli yousimbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñ sanlet: nin endî sipsip sañ gînañ loupi, yamanan nîm loñîpi, nolok joñgo lapîpi piuk, endî kumbu ama ba ti-piñpiñen. ² Gan nin endî yamanan lolak, endî sipsiplokom kandîkñenji en wakan. ³ Ama endî yamanan bîumbi, yama kandîkñe amalî yama pa pîsalîmlak, tîmbi sipsipti endok man pa kîmit-kleañ, wîn endî enlok sipsipñiilok kosî kîti-semum bîumbi, yanañgilîmbi, kwe-lan pîmbi ñañ. ⁴ Kwelan pî ña-taleumbi, kandîkñenjîli telak dama ti-semlak, tîmbi sipsipti endok man malap nandîñmañda tîmbi en pa kle ñañ. ⁵ Gan endî ama gitikñin no nîm kle ñaneliñ. Tambo endî man malap walân no nandañda tîmbi misimbi pi ñaneliñ.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda wîndiñ enguk, gan endî manda wolok kusei wîn nîm nandî-dakleñgilîñ. ⁷ Wîndiñda tîmbi Yesuli bîndambo enbi eñguk, “Manda walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñ sanlet: sipsipti Bep Yambattoñ lololok yama wîn natna. ⁸ Nak gama nîm indañlambi, ama nindî sipsiploñ bîmbi, juluñgan yambî-dîkñeñgilîñ, endî kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanjî nîm nandî-dasimbi kîmit-kleñgilîñ. ⁹ Nak noñgandî yama wakan. No en nokoñ bîmbi, Bep Yambattok sañ gînañ lolakta, en nîm kolauktok nak en tîke-kamaiutat, tîmbi endî misimisi nîmnat kumbi, nepek nola nîm lonjukak. ¹⁰ Kumbu amalî sipsip kumbu tîndîlok ba yandîp kîmlok

* **9:39:** Yesuli gînañ tiplok daila manda wandin embi, ñîndiñ eñguk: no en Yesulok kusal sisinîk wîn nîm ka-daklembi, nîm nandî-kîlikti tîñmîlak, endî ama dai sisipmîn wandin, tîmbi Kunum Yambattî endok tombon ombiñmekak.

ba ep t̄imbi kolaneliñdok walañgot pa b̄ilak. Gan natna indañgut, w̄in nokok ḡiñḡitnaili kuñgu sisinik wakit bisik tokñetokñen wal̄ endok pat-semektok indañgut.”

¹¹ T̄imbi Yesuli yousimbi eñguk, “Natna w̄in sipsiplok kandikñenji k̄ndem. Kandikñe k̄ndem endi sipsipñila t̄imbi nandi-koñgomnat k̄m-semek. ¹² Gan ama nin m̄inem kenañgot pa t̄ilak, endila sipsiplok kandikñenji ba bepsi n̄im. Endi kamot moyendi b̄iumbi kalakta, misimbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamotti sipsip ep si kleumbi papuse-neañ. ¹³ Ama wal̄ m̄inem kenañgot t̄imbi, sipsip n̄im nandi-semlakta t̄imbi w̄indiñ pa t̄ilak. ¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kandikñenji k̄ndem. Bepti nandi-kiliñ ti-namumbi, nak nandi-kiliñ tiñmilet, w̄indiñgangot nokok ḡiñḡitnaila nandi-kiliñ ti-semambi, endi naka nandi-kiliñ ti-namañ. T̄imbi w̄ingot n̄im. Nokok sipsipnaila t̄imbi nandi-koñgomnat k̄m-semet. ¹⁶ T̄imbi sipsip ñalañgot n̄im a. Sipsip diw̄in no wakit pat-namañ. Endi sañ ñolok ḡinañ nanin n̄im, gan nak endi wakit yanañgit b̄imbilok. Endi nokok mana malapna nandiñmbi, nep k̄mit-kleumbi, nokok sipsipnai gitikti k̄kesim̄in noñgan indaumbi, nak noñgandi endok kandikñenji kuutat.

¹⁷ Bepnalí nep kasilembi, ḡinañli nandi-koñgom pa ti-namlak w̄in kusei ñinditñda: nak k̄imnan nanin b̄indambo miñalettok nandi-koñgomnat k̄imbetat. ¹⁸ Nak n̄im nandi-tale-semamda, ama noli nili k̄imneliñdok tuop n̄im, gan nak nandi-tale-semibi, nandi-koñgomnat k̄imbetat. W̄in Bepnalí nokok kuñguna bimbi, b̄indambo t̄iketikelok gemb̄i nambi, w̄indiñ t̄imbettok nani-dikñeñguk.”

¹⁹ Yesuli w̄indiñ eñgukta t̄imbi Juda amatamdi nisitñgan b̄indambo tambipi, ²⁰ asupti ñinditñ eñgiliiñ, “Yal kolan noli endok ḡinan ḡinañ piumbi, kamakama t̄ilak. Endok mandan slakan neta nandiñlok?” ²¹ T̄imbi diw̄indi eñgiliiñ, “Ama yal kolannat noli manda wandin n̄im euk. T̄imbi w̄ingot n̄im. Yal kolan noli dai sisipm̄in endok dai t̄imbi tombektok tuop n̄im ya!”

Juda amatam asupti Yesu en Kunum Yambattok Niñaañ w̄in n̄im nandi-kwambiiñ dañgiliiñ

²² T̄imbi gw̄lat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdi bep pañjili tapma it t̄imbi kaiktañguk * nain w̄in nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain t̄imbimbi, ²³ Yesuli tapma it sañ jimba ḡinañ Solomondok palanda

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasi mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nisilok yambatsila bit ep tapma tiñm̄iñgiliiñ, kusei wala t̄imbi itti kolañguk. Juda amali Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it w̄in b̄indambo t̄imbi kaiktañguk.

plon ñaňambit tîñilimbi,²⁴ Juda amatamdi bimbì, en klem gimbup papi niñgilin, "Dîkok kusaka nain nitek gamañgot kîmit-sembumbi, nîndi dîka nin sînîk wala gînañ tiþet tamîñ? Tîkap dîk Mesia sînîkta, kusaka indangan nîndakleukañ."²⁵ Eumbi tambane enguk, "Nak wîn ikan sangut, gan sîndi nîm nandi-kwambiñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tiþet walî mek kusatna tîmbi inda-daklelak,²⁶ gan sîndi sipsipnai nîmda tîmbi wîn nîm nandi-kwambiñ dañ. ²⁷ Nokok sipsipnaili mandana nandi-dasimbi kîmit-kleañ. Wîn nak nandi-kîliñ tî-semlet, tîmbi endi nak nep kîmit-klembi kuañ. ²⁸ Tîmbi nak kuñgu taletalen nîmnat emlet, tîmbi endi kolandok giñgît nombo nîm tînekalîñ, tîmbi ama noli nokok kîtnanan nanin no nîm kîwîlap tîmbi epmekak. ²⁹ Wîn nokok Bepna, nin endi giñgîtnai kîtnanan yapikuk, endi mek nepek gitkgan yapma kle-talelak, wala tîmbi ama noli Bepnalok kiinan nanin giñgîtnai kîwîlap tîmbi, epneliñdok tuop nîm.³⁰ Bep nitî noñgan tamîk."

³¹ Manda wala tîmbi amatamdi bîndambo kawattî wîli kînnelîñdok kawat mekîliñ,³² gan Yesulî enguk, "Nak kundit kîndem kusei kusei Beptoñ nanin sîndok dausînan tîmbambi kañgilîñ. Sîndi kundit nek sînîkta tîmbi kawattî nitnepi tañ?"³³ Eumbi tambane niñgilin, "Wîn kundit kîndem nola tîmbi wîndiñ nîm tamîñ. Wîn dîk kwelan ama sîlanin wandin walî dîtnala Kunum Yambat eñîpi, en ni-tîke-pi-yalilañda tîmbi nîndi kawattî gwîtnepi tamîñ."³⁴ Wîndiñ eumbi, Yesulî enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tîmbi, niñdiñ tambane enguk, "Sîndok endîkñe mandanjî gînañ youyoulin patak, wîn Kunum Yambattî ama dîwînda niñdiñ enguk, 'Nak sangut wîn sîndi yambat'. ³⁵* Tîmbi niñdi nandamiñ, manda youyoulin patak walî nain tuop biañgan sînîk. Ale, tîkap Kunum Yambat en wakan ama sîlanında manda embi, endok kosi 'yambat' kîtiñgukta,³⁶ nitek tîmbi sîndi nak kit yout tî-namañ, tîmbi 'Nak Kunum Yambattok Niñañ' wîndiñ eñgukta tîmbi nak en ni-tîke-pi-yalilet wîndiñ eañ? Wîn Beptî en wakan nak enlok kenan tîndîlok nak nep kasilembi, nani-mulîmbi, kwelan pi indañgut.

³⁷ Kîndem a, tîkap nak Bepnalok kenan nîm pa tiþetta, kak, nak endok Niñañ wîn nîm nandi-kwambiñ danekalîñ.³⁸ Gan tîkap nak Bepnalok kenan wîn tiþetta, nak endok Niñañ wîn nandi-kwambiñ danekalîñ. Wîn sîndi nokok mandanala tîmbi wîn nîm nandi-kwambiñ daneliñ bek, ganmek nokok kunditnala tîmbi wîn nandi-kwambiñ dawît. Wîndiñ tîneliñda, sîndi ka-daklembi nandi-daklenekalîñ,

wiñ Bepti nokok ginañ patak, t̄imbi nak endok ginañ patet.”³⁹ Yesuli w̄ndiñ eñgukta t̄imbi amatamdi b̄indambo t̄ike ñanep nand̄ñgiliñ, gan endi kisinan nanin j̄lop paipi ñañguk.

⁴⁰ T̄imbi Yesuli Jodan tuk d̄ikñembi, maim lambilak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena t̄ñguknān wandiñ ña kuñguk. Kuñilimbi,⁴¹ amatam asupti endoñ b̄imbi, n̄isit̄ngan ñindiñ eñgiliñ, “Yoaneli jimba kudit engano no n̄im t̄ñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk git̄ik wal̄ biañgan s̄inik.”⁴² W̄ndiñ eñipi, wolok pakiliñ asupti Yesu en Mesia wiñ nand̄kwambiliñ dañgiliñ.

11

M̄lam̄lat ba kuñgu molom wiñ Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi j̄imbat wopum ti-pakuk. Lasalosl̄ wiwiit Malia git Mata en git̄a Betani it kwelan kuñguk, t̄imbi Malia wiñ tam nin endi siñgimek Wopum-dok kesii piñgip sable miliñnatti wilipi, kumbam sakti t̄imbi kalandañguk. [◊] Lasalosl̄ j̄imbat ti-paliñilimbi,³ endok wiwiitt Yesuloñ manda ñindiñ k̄imilim loñguk, “Wopum, d̄ik nand̄: noka ginañgal̄ kasilelañ endi j̄imbat tilak.”⁴ T̄imbi Yesuli kasat wiñ nandimbi, ñindiñ eñguk, “J̄imbat indañm̄iñguk wal̄ endi kimbektok n̄im. Tambo wal̄ Kunum Yambattok koi giñgit wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano wiñ t̄imbi inda-dakleuktok indañm̄iñguk.”

⁵ T̄imbi Yesuli Mata wakit dalañ Malia ba wiu Lasalos wiñ ep galk tañguk.⁶ W̄ndiñda t̄imbi endi ‘Lasalosl̄ j̄imbat tilak’ giñgit wiñ nandimbi, kwet pakuk wolok sandap tipt nombo yousim pakuk.⁷ Pakap, gwañgwañila enguk, “B̄imbi, Judia kwelan b̄indambo undane ñana.”⁸ Eumbi niñgiliñ, “Niñindaut, Judia nasıl kawattı gwitnep t̄ñgiliñ, nain n̄im ombataumbi, d̄ik b̄indambo wandiñ undane ñauñdok elañ ba?”⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan ginañ aua 12got kwetti sala patak. Wala t̄imbi sandap kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta t̄imbi yout-kasalam n̄im pa tilak.”¹⁰ Gan tim kulakti kolsalen n̄im palmilakta t̄imbi yout-kasalam pa tilak.”

¹¹ Yesuli w̄ndiñ eñipi, yousimbi enguk, “Notni Lasalosl̄ dou patak, gan nak ñambi, t̄imba s̄ilikñem milalekak.”¹² Eumbi, gwañgwañiliñ niñgiliñ, “Wopum, tīkap endi dou patakta, j̄imbal̄ taleumbi, kindem daukak.”¹³ Wiñ Yesuli Lasaloslok k̄imdok plon e-yout t̄ñguk,

[◊] 11:1-2: Yoane 12:3

gan gwañgwañiil̄ endi dou s̄ilanin wala elak w̄indiñ nand̄iñgiñliñ. ¹⁴ W̄indiñda t̄imbi Yesuli indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosl̄ ip sembik, ¹⁵ gan s̄inda t̄imbi nak en git̄a n̄im pakut wala simbatnal̄ k̄indem dalak. W̄in kusei ñindiñda: nain ñolonda nokok kusatna nand̄i-kwamb̄iñ dasin taneliñdok nainj̄ indalak. Gan man ñin endoñ ñana.” ¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa diw̄inda ñindiñ enguk, “Ale, w̄indiñda ñindi bo ñambi, ñindiñda aut̄ en git̄a k̄imna.”

¹⁷ T̄imbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosl̄ nain tipt̄ etiwan ikan sum ḡinañ taplium pakuk wolok kasat nand̄iñguk. ¹⁸ Betani w̄in mayañgan n̄im, 3 kilomita ba n̄itek Jelusalem t̄imbi dumalaum patak, ¹⁹ wala t̄imbi amatam asupt̄ Jelusalem bimbi, Malia git̄ Matalok wiset sembiñgukta t̄imbi eni-k̄ilikt̄ t̄inepi endoñ bi taleñgiñliñ. ²⁰ T̄imbi nimbek noli Matala “Yesu b̄ilak” w̄indiñ ñimb̄i nand̄imbi, endi telak plon ña t̄imbi indañguk, gan Malial̄ ilan pipakuk. ²¹ T̄imbi Matali Yesula ñiñguk, “Wopum, d̄ik ñolok palimda, witnali n̄im sembek. ²² Ganmek man ñindiñgitañgan ñindiñ nandilet: d̄ik Kunum Yambatta n̄itek t̄imbektok ni-nandutañda, nand̄i-gametak.” ²³ Eumbi ñiñguk, “D̄ikok wikali bindambo k̄imnan nanin miłapi kuukak.” ²⁴ Eumbi, Matali ñiñguk, “Kunum Yambatti nain taletalennan amatam git̄ik ep t̄imbi miłatnekaliñ, wolondamek nokok witnali bo miłalekak w̄inda nak nand̄i-daklelet ñak.” ²⁵ Eumbi ñiñguk, “Amatam ep miłamilañt̄ ba kuñgu ememlok molom w̄in natna ñakan. Wala t̄imbi naka nand̄i-k̄ilikt̄ ti-namlakt̄ kimbek bek, ganmek kuñgun sisinik wal̄ gama palmekak. ²⁶ W̄in amatam kaik papi, naka nand̄i-k̄ilikt̄ ti-namañ git̄ik endi sembineliñ, ganmek k̄im biañgan wal̄ nain no ba nola n̄im inda-semekak. D̄ik w̄in nand̄i-kwamb̄iñ dalañ ba?” ²⁷ Eumbi, Matali ñiñguk, “Wopum, biañgan ñak! T̄imbi nak manda ñin bo nand̄i-kwamb̄iñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, nin kwe-lan ñolok indauptok een, w̄in diñna wakan.”

²⁸ Matali w̄indiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia k̄itiñm̄imbi, manda janjet t̄imbi, ñindiñ ñiñguk, “Niñindaut̄ bi tombi, k̄iti-gamlak.” ²⁹ Eu nand̄imbi, wolongan platik miłapi, Yesulon̄ ñañguk. ³⁰ (Yesuli it kwet ḡinañ gama n̄im loñguk, tambo endi Matali en t̄imbi indañguk wolok pakuk.) ³¹ T̄imbi Jelusalem nasi, nind̄ Malia git̄a it ḡinañ papi, ni-k̄ilikt̄ tiñgiliñ, endi Malia platik s̄inik miłapi, pawon piñ ñaumbi kañgiñliñ. Kañbi, “Endi sumnan kut-blambalan eup ñalak” w̄indiñ nand̄imbi, kle ñañgiliñ.

³² T̄imbi Malial̄ Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endi kesiinan miłelelem t̄imbi ñiñguk, “Wopum, d̄ik ñolok

palimda, witnalı nim sembek!”³³ Wìndiñ eu taleumbi, kut-blambalan eñguk, tìmbi Jelusalem nasi en gitä bìñgilin endi bo mano tiñgilin. Tìmbi Yesuli wìn yambiñguk, wolonda endok gïnañlı milata-sinik taumbi, blan ba gimbít walán wandin deiñguk.³⁴ Tìmbi eni-nandıñguk, “Delok kìmilim patak?” Eumbi niñgilin, “Wopum, ñin bi ka.”³⁵ Tìmbi Yesuli sumdok telaknan ñañipi, dai tulli piñguk.³⁶ Wìndiñda Jelusalem nasiñ niñgan ñindıñ eñgilin, “Wì kawit! Endi Lasalos gïnañlı sinik tike-kasileñguk yañ.”³⁷ Gan endoñnan nanin diwindi ñindıñ eñgilin, “Nitek tìmbi ama dai sipsipmın endok dai tìmbi tomguktı ama ñin nim tike-kimilimbi sembiñguk?”

³⁸ Tìmbi Yesuli bìndambo gïnañ milata sinik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wìn kawat tombañ nolok gïnañ kìmipi, yama wìn kawat wopumdi masip bimbin.³⁹ Tìmbi Yesuli enguk, “Kawat tike ñawit!” Eumbi, ama sembiñsembiñdok wiu Mata endi tambane niñguk, “Wopum, nain tiþpet tiþpet ikan sembi-pakukta tìmbi ip milin tìlak yañ!”⁴⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nak ikan ñindıñ ganit: tìkap dìk naka nandi-kılıktı ti-namlañda, Kunum Yambat-tok kusal engano wìn inda-dakleumbi kautañ.”⁴¹ Wìndiñda ama diwindi kawat wìn tike ñaumbi, Yesuli deium loumbi, ñindıñ eñguk, “Bep, dìk nokok niñmolona ikan nandi-namlañ, wala tìmbi nak we ganlet.”⁴² Dìk nain tuop nandi-namlañ, wìn natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandi-semi, endi dìtna wakan nani-mulim indañgut wìn nandi-kwambiñ daneliñdok wìndiñ et.”⁴³ Wìndiñ eu taleumbi, wopumgan kitimbi eñguk, “Lasalos, dìk pi!”⁴⁴ Eumbi, kimguktı kaiktambi piñguk. Tìmbi kii kesii ba kumbam wìn sandumdi tapli imiminda tìmbi Yesuli enguk, “Sandum piþsalim, samakgan kuwìn.”

*Yesu amatam dok kinjan wili kìmneliñdok telak lonj iñgilin
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wìndiñda Jelusalem nasi Malia kanep bìñgilin endoñnan nanin asuptı Yesuli Lasalos nitek tiñmiñguk wìn kanandiñgilin dañgilin. ⁴⁶ Gan diwindi Falisi amaloñ ñambi, Yesuli nitek tiñguk wolok kasat ti-semgilin.

⁴⁷ Wìndiñda tapma ama biesi git Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gitik kitsemum bìumbi, kìmın tìmbi, niñgan Yesulok plon ñindıñ e-nandi tiñgilin, “Nitek tilok? Ama walı jimba kundit asupgan sinik pa tìlak wìn!”⁴⁸ Tìkap niñdi binambi, wìndiñgot ti-kuukta, amatam gitkgandi en Mesia wìndiñ nandi-kwambiñ dambi, enda

tımbi kusei kımipi, nındok kandıkñenii Roma nasi mik tısemumbi, endi bımbi, nındok tapma it wakıt ama sambat nın nıpma tıkeumbi kolane kamıñ.”

⁴⁹ Tımbi ama biesi endoñnan nanin no, wı̄n Kaiafas, endi gwı̄lat wolonda tapma amalok telak damanjı kuñguk, tımbi endi nındıñ enguk, “Sındı ka-nandi-daklenji nı̄mnat yañ! ⁵⁰ Nı̄m kañbi Juda ama nın gitik kola-taleneñ, wala tımbi wı̄n sındok kandañ kındem, tı̄kap ama noñganlıñgot amatam gitiktok kınjannı kım-nı̄mek. Sındı wı̄n nı̄m ka-nandi-dakleañ bek.” ⁵¹ Kaiafaslı wı̄ndıñ eñguk, gan endi manda wı̄n enlok nanandıñla nı̄m eñguk. Tambo endi gwı̄lat wolonda tapma amalok telak damanjı pakukta, plofet manda eñipi, nındıñ eñguk: Yesuli Juda amatam dok kınjan kım-seme pi tı̄nguk. ⁵² Tımbi endokgot nı̄m. Endi Kunum Yambattok giñgitñii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulı̄mbi, sambat noñgan tı̄neliñdok kimbepi tı̄nguk. ⁵³ Kaiafaslı wı̄ndıñ eñgukta tımbi Juda ama biesili sandap wolondañgan kusei kımipi, nı̄siñgan e-sambat tı̄-kumbi, Yesu wılı̄ kı̄mneliñdok telak lonjı̄ngiliñ.

⁵⁴ Wı̄ndıñda tımbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgi psı̄nan indañgan nombo nı̄m kuñguk. Tambo endi walinin pı̄m ñambi, kwet no kwet sı̄lanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gitä kuñguk.

⁵⁵ Tımbi Juda amatam dok Kamaikamai gwı̄lat dumalaumbi, amatam asuptı işi kwesi bimbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaneliñdok itañgan tapma ilan ti-pañgi-pañgiile tı̄nepi Jelusalem lo ñañgiliñ. ⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjı̄mbi, tapma it sañ jimba gitanañ ipi, nı̄siñgan nı̄ndıñ eñgiliñ, “Sındı nı̄tek nandañ? Endi gwı̄latta nı̄m biukak bek.” ⁵⁷ Wı̄ndıñ eñgiliñ wı̄n kusei nı̄ndıñda: tapma ama biesi git Falisi amali Yesu tı̄keneliñdok manda kwambıñ no nı̄ndıñ eu satañguk, “Tı̄kap ama noli Yesu delok patak wı̄n nandı̄lakta, wı̄n nı̄nbı̄ nandı̄mbi, en tı̄keneñdok.”

12

*Maliali Yesu kımkımlok ti-pañgi-pañgiile tiñmiñguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwı̄lat gama nı̄m indañlı̄mbi, sandap kıt tambon noñgan gama palı̄mbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani wı̄n Lasalos, nin Yesuli kı̄mnan nanin tımbi mılakuk, endok il kwel. ² Yesuli wolok tombı̄mbi, nanañ sina ti-ñı̄mı̄umbi, Yesu gitä nanañ nañgiliñ endoñnan nanin no wı̄n Lasalos, tımbi Matalı yambı̄-dıkñeñguk. Nanañ na-palı̄ñlı̄mbi, ³ Maliali wılı̄ngilo

no t̄ikembi, Yesuloñ ña indambi, p̄iñgip sable miliñ k̄indem tuan loloñ s̄inik endok kes̄i plon yalimpi, kumbam sakti t̄imbi kalandanguk. T̄imbi p̄iñgip sablelok miliñ k̄indem walit gitik w̄in tokneñguk. *

⁴ T̄imbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisinan k̄imikuk, endi Maliali kundit t̄iñguk wala nandum piumbi eñguk, ⁵ “Yakai! N̄indí p̄iñgip sable w̄in tuatualok k̄imtnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ p̄imbiñesila emneñ!” ⁶ Gan endi ama p̄imbiñesila nim nandi-semguk, tambo endi kumbu pa t̄iñgukta t̄imbi w̄inditñ eñguk. W̄in amatamdi Yesu git gwañgwañila minem emgiliñ w̄in Judasli ka-dikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ T̄imbi Yesuli Judasla nimbi eñguk, “Maliala milap nim miw̄in! W̄in nak k̄imbambi, nep k̄indit taplinekalitñ, wolok itañgan nokok p̄iñgipna ti-pañgipañgle ti-namektok endi p̄iñgip sable w̄in tuatualok nim k̄imikuk. ⁸ P̄imbiñesili nain tuop s̄in gitä kuumbi, k̄indem ep k̄imtnekalitñ, gan nakta kwelan ñolok s̄in gitä papat kwambibñgan nim kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili k̄imneliñdok e-sambat tiñgiliñ

⁹ T̄imbi Jelusalem nasi asupgan s̄inik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gitigit nandimbi, kanepi biñgililñ. T̄imbi engot nim. Endi Yesuli Lasalos k̄imnan nanin t̄imbi milakuk en bo kanepi biñgililñ. ¹⁰⁻¹¹ W̄in Lasalosla t̄imbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kiliktì tiñmibñgililñ, wala t̄imbi tapma ama biesili Lasalos bo wili k̄imneliñdok e-sambat tiñgiliñ.

Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk

(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)

¹² Kwet salaumbi, amatam k̄imtin gitik gwilatta Jelusalem biñgililñ endi Yesuli wolok loupi t̄iñguk manda w̄in nandibñgililñ. ¹³ Nandimbi, Yesulok koi gitigit t̄ike-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epbi, it kwet bimbi, telaknan t̄imbi indauktok ñambi, ñinditñ kitimbi eñgililñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñin Wopumdok koi plon biumbi,

Kunum Yambatti gwilam tiñmin!

Endi Isael nindok Ama Wapmañni! *

* **12:3:** W̄in w̄itna tipet ba nitek wolok tuop Maliali p̄iñgip sable koi ‘nad’ kitiañ w̄in Yesulok kes̄i plon yalimikuk. * **12:13:** Kap 118:25-26

¹⁴ T̄imbi Yesuli doñki sim no t̄imb̄i indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. W̄in plofet manda ñ̄indiñ youyoulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi s̄ind̄i n̄im m̄is̄inel̄iñ! W̄i kawit̄!

S̄indok ama wapmañj̄i doñki n̄iñañ plon pipapi b̄ilak.” *

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiñi nek indañguk wolok walān gama n̄im nandi-dakleñgiñiñ. W̄in Kunum Yambatti Yesu k̄imnan nanin t̄imb̄i miłapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endi nandi-tomgiñiñ, w̄in plofet amali Yesulok plon w̄ind̄iñ indauktok youyoulin, t̄imb̄i wolok tuopgan indañmiñguk.)

¹⁷ T̄imbi k̄imn̄iñ wopum Yesuli Lasalos k̄itiñm̄imbi, k̄imnan nanin t̄imb̄i miłapi, sum ḡinañnan nanin lambumbi kañgiñiñ, endi yousimbi, nek indañguk w̄in e-saktañgiñiñ.

¹⁸ K̄imn̄iñ git̄ik Kamaikamai gw̄ilatta Jelusalem biñgiñiñ, endi Yesu telak plon t̄imb̄i indaneliñdok ñañgiñiñ, w̄in kusei ñ̄indiñda: Yesuli jimba kundit wandin t̄ifiguk wolok ḡifigit sapakñeumbi, endi nandimbi, telak plon t̄imb̄i indaneliñdok ñañgiñiñ. Ñaumbi, ¹⁹ Falisi amali w̄in kañbi, nandum tuop n̄im t̄imb̄imbi, n̄is̄iñgan ñ̄indiñ eñgiñiñ, “W̄i kawit̄! Kwelan kuañ git̄ikti en ip klem kunepi ñoñ! N̄indi nek kusei kusei tamíñ, wal̄ bien n̄imnat wandin inda-daklelak!”

Yesuli enlok kimkimñila plofet manda enguk

²⁰ Amatam gw̄ilatta Kunum Yambat milelem t̄iñmineliñdok Jelusalem biñgiñiñ endok boñgiçpsinan Grik ama diw̄in pakiliñ. ²¹ Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, t̄imbi sambat wal̄ endoñ b̄imbi niñgiñiñ, “Ama wopum, n̄indi Yesu kanep nandamíñ.” ²² Eumbi, Filipti ñambi, Andlu n̄imbi nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgiñiñ wolok tuop n̄iñgiñm̄ik.

²³ T̄imbi Yesuli ñ̄indiñ tambane enguk, “Nak Ama S̄is̄inik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain wal̄ ip inda-talelak. ²⁴ W̄in biañgan s̄inik. T̄imbi ñ̄indiñ sanlet: t̄ikap nanañ m̄inj̄ipti kwelan n̄im p̄imbi k̄imbekta, en noñgangot palek. Gan t̄ikap endi k̄imbekta, endi bien asup laliuk. ²⁵ Nin endi enlok kuñgun t̄ike-kimb̄iñ dalakta, endok kuñgun papat kwambiñgan n̄im palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka t̄imbi kuñgun enlok n̄im t̄ike-kimb̄iñ dalakta, wal̄ wakan kuñgun w̄in t̄ike kamaimbi, papat kwambiñgan palmekak. ²⁶ W̄in no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwin. Nak nep kle kuñipi, natna patetnan endi bo palekak. T̄imbi nokok Bepnal̄i kena gwañgwana kuañ git̄ikta kot ḡifigit emekak.”

²⁷ T̄imbi Yesulī enlok k̄imla k̄imit-nandimb̄i yousimbi eñguk, “Man nokok ḡinañna m̄ilataumbi, n̄itek ewit? ‘Bep, d̄ik m̄ilap inda-namep t̄ilak n̄in napma t̄ike’ w̄indiñ ewit ba? N̄im a. W̄in nak m̄ilap w̄in bemettok indañgutta t̄imbi w̄indiñ n̄im eutet. ²⁸ Tambo nak n̄indiñ elet, ‘Bep, d̄ikok kusaka engano w̄in t̄imbi inda-dakleumbi, kokali wopum dawin.’”

Yesulī w̄indiñ eumbi, kunum ḡinañ nanin manda nol̄ n̄indiñ eu piñguk, “Nokok kusatna engano w̄in ikan t̄imba inda-dakleumbi, kotnal̄ wopum dañguk, t̄imbi w̄indiñgangot b̄indambo t̄imbetat.” ²⁹ K̄im̄in git̄ik wolok pakiliñ endi k̄it̄kitti w̄in nandimb̄i, d̄iw̄indi “Dilīmat k̄it̄lak” eumbi, d̄iw̄indi “Eñalo nol̄ manda nilak” w̄indiñ eñgil̄iñ. ³⁰ T̄imbi Yesulī tambane enguk, “Manda wal̄i nak nep t̄imbi plaptauktok n̄im, wal̄i sindi sep t̄imbi plaptauktok p̄ilak. ³¹ Man n̄indiñgit nain inda-taleumbi, n̄indiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam git̄ik yambidambi, tambonj̄i ombi-t̄ikeneliñdok eu taleukak, t̄imbi kwet ñolok kandikñe Satan en wakan wilī piukak. ³² Gan natnalok kandañ w̄in n̄indiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam git̄ikti nokoñ b̄imbilok telak dilī-tom-semetat.” ³³ Yesulī w̄indiñ eñguk, w̄in endi k̄imk̄im n̄itein k̄imbektok w̄in e-dakleñguk.

³⁴ T̄imbi amatamdi tambane niñgiliñ, “Manda youyoulin patak wal̄i Mesia papat kwambib̄igan kuuktok eumbi pa nandib̄igim̄iñ. N̄itek t̄imbi d̄ik Ama Sisinīk kloñbat plon t̄ike-loumbi k̄imbektok elañ? D̄ik Ama Sisinīk n̄itein wandin ñala manda w̄in elañ?” ³⁵ T̄imbi Yesulī enlok plon manda embi, n̄indiñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sindok boñgipsinan pat-samekak. N̄im kañbi k̄iliñdi sapma kleuk, wala t̄imbi sindi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok ḡinañ yousimbi kunekealiñ. Neta, k̄iliñ ḡinañ kulakti dendit̄ ñalak wala n̄im nandidaklelak. ³⁶ W̄indiñda t̄imbi kolsalendok kuseilī sin git̄a gama paliñtil̄mbi, sindi kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kiliñkti t̄iñm̄inekalit̄.”

Yesulī w̄indiñ eu taleumbi, amatam yambik bim ñambi, yambit̄-sembim pa kuñguk.

Yesu n̄im nandi-kiliñkti t̄iñmañd̄i tuanj̄i ombi-t̄ikenekaliñ

³⁷ Yesulī jimba kundit asupgan amatamdox dausinan ip t̄iñguk, gan asupt̄ wandingan embi giñginembi, en Mesia w̄in n̄im nandi-kwambib̄iñ dañgiliñ. ³⁸ W̄in plofet Aisaial̄ manda no youkuk patak wal̄i bien t̄imbektok w̄indiñ indañguk. Manda w̄in n̄indiñ,

“Wopum, n̄indiñ giñgit manda eñgim̄iñ

wiñ amatam tīpet s̄inikt̄i nandi-kwamb̄iñ dañgil̄iñ,
ba d̄kok gemb̄iñga daut semguñ wiñ ka-dakleñgil̄iñ.” *

39 Endi Yesu nandi-kilikt̄i tiñminel̄indok tuop n̄im. Wolok
kusei wiñ Aisaialiñiñ youkuk,

40 “Nak Kunum Yambatti endok daus̄ masipbi,
ginañj̄i t̄imba kwamb̄iñ dañguk.

Nim kañbi, endi dausiliñ nokok kunditna kañbi,
ginañj̄iñ nandi-kiliñ embi,
tambanem, nokoñ biumbi,
natna ep t̄imba kaikta-talenekaliñ.” *

41 Aisaialiñ windiñ youkuk, wiñ kusei niñdiñda: Kunum
Yambatti Mesialok kusal engano wiñ Aisaia itañgan
daulimium kañbi, endi nepek eukak ba t̄imbekak wolok
plon youkuk.

42 Ganmek nain wolongan Juda ama biesilok boñgipsinan
bo asupti Yesu nandi-kilikt̄i tiñmiringiliñ, gan endi Falisi
amala misiñgiliñda t̄imbi wiñ nim e-indañgil̄iñ. Nim kañbi,
endi it kiyau ginañ nanin ep kle-koliñmbi, pawan kuneliñ.
43 Ama wal̄i amatam eni-kindem dañ wala nandi-galk
wopum tiñgiliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-
galk wopum wandin nim t̄imbi, nandi-kilikt̄inji kimit-
sebiñgiliñ.

44 T̄imbi Yesuli wopumgan kitimbi, niñdiñ eu piñguk,
“Nak nandi-kilikt̄i ti-namlakti nakgot nim nandi-kilikt̄i ti-
namlak, tambo endi Bep nak nani-mukuk en bo nandi-
kilikt̄i tiñmilak. 45 Windiñgangot nak nambilakti nani-
mukuk en bo kalak. 46 Amatam nak nandi-kilikt̄i ti-
namañ, endi kiliñ ginañ nombo nim kuneliñdok nak kol-
salen wandin kwelan pi indañgut. 47 Nak kwelan kuañ
yambi-danbi, endok kolanj̄ilok tambon ewa taleuktok nim
indañgut. Tambo nak kolanj̄ilok tambonnan nanin yapma
tīkeuttok indañgut. Kusei wala t̄imbi tikap ama noli
nokok mandana nandi-kimk̄imnelakta, natna en ka-danbi,
endok tambon ewa talelak windiñ nim tīlet. 48 Tambo
nim endi nak siñgi wit-nambi, nokok mandana nim nandi-
dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wiñ
nak manda eñgut wal̄i wakan en kwet nain taletalenan ka-
danbi, tambon ombi-t̄ikeuktok eu taleukak. 49 Wiñ kusei
niñdiñda: nak natnalok nanandinala manda nim eñgut.
Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba
nit̄ek eelok wiñ nani-dikñieñguk. 50 T̄imbi nak niñdiñ nandi-
kiliñ elet: endi manda euttok nani-dikñieñguk, manda wal̄i
amatam ep t̄imb̄iñmbi, kuñgu taletalen nimnat kunekealiñ.
Windiñda t̄imbi nak endi manda nit̄ek eelok nanguk, wolok
tuopgangot pa elet.”

* 12:38: Aisaia 53:1 * 12:40: Aisaia 6:10

Yesulî kîmbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgi-le ti-semguk

13

Yesulî gwañgwañiilok kesisî wîlit-semguk

¹ Kamaikamai gwîlat indaup tîmbîmbi, Yesulî kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk wîn kanandi-dakleñguk. Endî ama nin kwelan ñolok en kîmit-kle kuñgîliñ wîn ep galk ti-ta-biñguk, tîmbi yousimbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk wîn daut semguk.

² Yesu git gwañgwañii endî tim nanañ na-paliñilimbi, ñîndîñ indañguk: Satandî Judas, Simon Iskaliottok nîñañ, enda ikan gînan gînañ nanandi mîmbi, Yesu kanjîkñiilok kîsinan kîmîlektok nîñguk. ³ Gañgan Yesulî nandîñguk, wîn Beptî nepek gitik endok kiinan kîmîlimbi ka-dîkñeñguk, tîmbi endî Kunum Yambattoñnan nanin piñguktî endoñ undane louptok tiñguk. Wîndîñ nandîñipi, ⁴ nanañ napakîliñnan nanin mîlapi, dasindasin ombap kiundiñ kîmîpi, tîmbîkalanda no tîkembi, boñgiunan temguk. ⁵ Tiñipi, tuk jawañ gînañ wîli piumbi, kusei kîmîpi, gwañgwañii kesisî wîlit-semibi, tîmbîkalanda boñgiunan temguk walî tîmbi kalandañguk.

⁶ Wîndîñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombîmbi nîñguk, “Wopum, nîm kañbi dîki nokok kesitna wîlilep tîmbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane nîñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wîn dîk man ñîndîñigita nîm nandî-daklelañ, gan gamamek nandî-tombekañ.” ⁸ Eumbi, Petlolî kîmîsip tiñmîmbi nîñguk, “Dîk nain no ba nola nokok kesitna no nîm wîlit-namekañ.” Eumbi, Yesulî nîñguk, “Tîkap nak nîm wîlit-gametetta, dîk nokok giñgit yousim kuuñdok tuop nîm.” ⁹ Eumbi, Simon Petloli nîñguk, “Wopum, tîkap wîndîñda, dîk nandî-nambi, kesitnañgot nîm wîlit-nameñ, tambo dîk nokok kîtna ba kumbana wakit wîlit-namekañ!” ¹⁰ Eumbi, Yesulî nîñguk, “Nin endî tuk ikan ik, endî jamilan sîsînik, gan kesitngot wîliwîlttok. Tîmbi gînañjîlok kandañ sindî jamilan sînik, gan gitik sînik nîm.” ¹¹ Yesulî nin sînîktî en kanjîkñiilok kîsinan kîmîpi tiñguk wîn ikan kanandiñgukta tîmbi ñîndîñ eñguk, “sîndî gitik sînik jamilan nîm.”

¹² Yesulî gwañgwañiilok kesisî wîlit-talembi, dasindasin ombap bîndambo dasimbi, kwel kînjannan undane ña pip papi eni-nandîñguk, “Sîndî nak nek ti-samit wolok kusei ka-nandî-tomañ ba nîm? Wîn ñîndîñ: ¹³ nak sindok Sanîndautsî ba Wopumjî kuletta tîmbi sindî ‘Nînîndaut’ ba ‘Wopum’ naniañ wîn dîndîm eañ. ¹⁴ Wîndîñda tîkap nak

sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesisi wilit-samtaleetta, singan kesisi tambo wilitim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak win daut samit, win sindi bo nak nomik kosi gingga wint biu piumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tikekimit ti-kunekalin. ¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñaañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. * ¹⁷ Sindri nepek sanit wolok walip nandi-dakleñda, tikap sindri wolok tuop ti-kunekalin, sindri Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma klepatnekalin.

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win inda-dakleñguk

(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak sindri gitik amatam diwin yapma klepatnekalin windiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwani kunelindok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyoulin patak walibien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ * ¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiñda: windiñ indanamumek, sindri nokok kusatna papat kwambiiñ win nandi-kwambiiñ danekalin. ²⁰ Nak kusatnala elet walibiañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endi not ti-namlak, endi nak nami-mukuk enda bo not tiñmilak.”

²¹ Yesuli windiñ e-talembi, ginañ milata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et walibiañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kisinan napiletak.” ²² Timbi gwañgwaniili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tiñgilin. ²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dindim kandañ pakuk, ²⁴ wala timbi Petlolit enda kili walawala timbi niñguk, “Ninda sinik elak win dik ni-ka!” ²⁵ Windiñ timbi, gwañgwa walibesulok kandañ ñaañ embi ni-nandiñguk, “Wopum, win nin?” ²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dip ñin witaña ginañ wisimbi,

* **13:16:** Manda wolok walip win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwaniili ep kimekukta, endok gwañgwaniili tambo windiñgan got tilok.

† **13:18:** Kap 41:9 † **13:23:** Yoanel enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandimbi, eu inda-dakleñguk.

mìwam nambetak en wakan.” Wìndiñ eñipi, plaua nanañ dìp wìn wìsimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mìumbi²⁷ tìkeumbi, wolongan Satandi Judaslok gìnañ pi-ñimìñguk. Tìmbi Yesulì niñguk, “Dìk nepek tìmbep tìlañ wìn platik sìnik ti.”

²⁸ Endì wìndiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwìn noli endì kusei nekta wìndiñ niñguk wìn nìm nandi-dakleñgilin. Nìm nandi-daklembi,²⁹ Judaslı endok mìnemjì ka-dìkñeñgukta tìmbi diwìndi Yesulì Judasla niñdiñ ba nek niñguk wìndiñ nandiñgilin, “Dìk ñambi, gwìlatta nek nanalok tìpikamîñ wìn tua,” ba “Pìmbiñesìla mìnem em.”³⁰ Tìmbi Judaslı nanañ dìp wìn tìke-taleumbi, wolongan walinin kìlim gìnañ pìm ñañguk.

Yesulì gwañgwañii tambo tìke-galk tìneliñdok eni-dìkñeñguk

³¹ Judaslı walinin ip pìm ñaumbi, Yesulì gwañgwañii diwìn niñdiñ enguk, “Ama Sìsìnik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tìlak, tìmbi nek inda-namepi tìlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wìn tìmbi inda-dakleukak.³² Tìkap nak endok kusal engano wìn tìmba inda-daklelakta, nain nìm ombataumbi, endì bo nokok kusatna engano wìn tìmbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sìn gità kuutat. Kukap ñawambi, sìndi nep lonjinekaliñ, gan nak Juda ama biesìla engut wìndiñgangot sìnda niñdiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sìndi ñaneliñdok tuop nìm.’³⁴ Wìndiñda tìmbi nak endìkñe manda komblin sanbi, sìndi gìnañjìli tambo tìke-galk tìneliñdok sani-dìkñelet, wìn nak sep galk tì-samgutti tì-samlet, telak wolok tuopgan sìndi bo tambo tìke-galk tìnekalin.³⁵ Tìkap sìndi wìndiñ tì-kunekaliñda, amatam gitikti sìndi nokok gwañgwanai kuañ wìn sambi-nandi-tomnekaliñ.”

Yesulì Petlolok e-sembeñ wìn eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Tìmbi Simon Petlolì Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dìk dendìñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dìk man niñ nep klem ñauñdok tuop nìm, gan gamamek dìk nep klembi ñaukañ.”³⁷ Eumbi ni-nandimbi eñguk, “Wopum, nitek tìmbi nak man niñ nep klem ñauttok tuop nìm? Nak kuñguna bimbi, kìm-gamettok pañgitam patet.”³⁸ Wìndiñ eumbi, Yesulì niñguk, “Ba dìkok kuñguñga bimbi, kìm-nametañ ba? Wìn biañgan nìm! Nak niñdiñ ganlet: puputti gamañ nìm kitinilimbi, dìk naka nain tìpet git no e-sembeñ tì-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wîn Yesu en wakan

¹ Tîmbi Yesuli yousîmbi, gwañgwañiila ñîndîñ enguk, “Gînañjî mîlataumbi, nandî-bendî wopum tañ wîndîñ nombo nîm tînekaliñ. Tambo sîndî Kunum Yambattok plon panjañganembi, wîndîñgangot nokok plon panjañgane-takunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it gînañ asup patak. Nîm palîmda, nak ñîndîñ nîm sanbet, ‘Nak ñâmbi, it tîwîli dîkñe tî-sametat.’ ³ Tîmbi nak ñâmbi, it tîwîli dîkñe tî-sam-talemek, undane bîmbi, sanañgilambi, sîndî bo natna kuutatnan kunelîñdok ñanekamîñ. ⁴ Tîmbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wîn sîndî ip nandî-taleañ.”

⁵ Tîmbi Tomasli nîñguk, “Wopum, dîk dendîñ ñaukañ wîn nîndî nîm nandî-dakleamîñ, wala tîmbi telak wîn nîtek nandî-dakleneñ?” ⁶ Eumbi nîñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisînîktok kusei, ba kuñgu sisînîktok kusei.

* Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wîn no nîm sînîk patak. ⁷ Sîndî nak nandî-kiliñe tî-namumda, Bepna bo nandîñmîneliñ. Tîmbi sîndî man kusei kîmîpi, en nandî-kiliñ tîñmañ. Biañgan ñak, sîndî en ikan kañgilîñ.”

⁸ Tîmbi Filipti nîñguk, “Wopum, dîk Bep daut nîmumbi, nandîna tuop tî-nîmek.” ⁹ Eumbi nîñguk, “Filip, nak nain ombapgan sîn gitâ ip kuñgut, ganmek dîk nokok kusatna gama nîm nambî-nandî-tomlañ ba? No en nak nambîñgukti Bep ip kañguk. Wîndîñda dîk nekta ‘Bep daut nîmekañ’ elañ? ¹⁰ Bepti nokok gînañ palîmbi, nak endok gînañ patet. Dîk wîn nîm nandî-kwambîñ dalañ ba? Nîtî noñgan tamîkta tîmbi nak manda sanlet wîn natnalok nanandînala nîm pa elet. Tambo Bep nokok gînañ patakti enlok kenan pa tîlak. ¹¹ Bepti nokok gînañ palîmbi, nak endok gînañ patet, sîndî manda wîn nandî-kwambîñ da-kunekaliñ. Tîkap sîndî nak wîndîñ eletta tîmbi wîn nandî-kwambîñ danelîñdok tuop nîmda, kundit ep tîmbambi kañgilîñda tîmbi wîndîñ tînekaliñ. ¹² Biañgan sînîk, sîndî kunditnala tîmbi wîndîñ tînekaliñ.

Tîmbi kundit tîndîlok kandañ nak ñîndîñ sanlet: nin endî nak nandî-kîlikti tî-nam tî-kulakta, endî bo kena ba kundit natna tîlet wîndîñgangot tîmbekak. Tîmbi endok kenan ba kundil walî natna kena ba kundit tîñgut wîn makleukak. Wîn kusei ñîndîñda: nak Bepnaloiñ loutat. ¹³ Lowambi, sîndî nokok kotnalok plon kitî-nambî, nek ba nek tî-samettok nani-nandîañ, wolok tuop nak Niñaoñdî Bepnalok kusal engano wîn tîmba inda-dakleuktok tî-sametat.

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wîn daut nîmlak, endok kusal wîn tîmbi inda-dakle-nîmlak, tîmbi kuñgu sisînîk nîmlak.

14 WİN tıkap sındı nokok gıñgitnai kuañda tımbi nek ba nek tı-samettok nani-nandınekaliñda, natna wın tı-sametat.”

Yesuli Dindim Woñ ni-mulim piuptok e-kwambıñ dañguk

15 Tımbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñındıñ enguk, “Tıkap sındı gınañjılı nep galk tañda, nak sındı nek tıneliñdok sani-dıkñelet wolok tuop tı-kunekaliñ. 16 Tımbi nak Bepta ni-nandıwambi, endı sındok Pañgembilanji no ni-mulim pıumbi, nokok kınjan sın gitा papat kwambıñgan kuukak. 17 Nak Dindim Woñ Beptok kusal sisinik wın tımbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gıñgitnii endıla en nim ka-nandañ ba en nim nandiñmañ, wala tımbi endı en kasıleneliñdok tuop nim. Gan Woñ walı sın gitा kulak, tımbi sındok gınañjı gınañ pımbi, palekakta tımbi sındıla en nandi-kılıñ tıñmañ.

18 Nak sambiwambi, pañgembilanji nimnat nomık nim kunekaliñ. Nim. Nak sindoñ undane bıutat. 19 Wın nain nim ombataumbi, kwelalok gıñgitnii nombo nim nambinekaliñ, gan sındıla bındambo nambinekaliñ. Tımbi nak papat kwambıñgan kuletta tımbi sındı bo kunekaliñ. 20 Sındı bındambo nambımek, ñındıñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Beptok gınañ patet, tımbi sındı nokok gınañ palımbi, nak sındok gınañ patet. 21 Nin endı nokok endıkñe mandana nandi-dasimbi kımıt-kle-kulakta, endı wakan gınañlı nep galk tambi, nep kasılelak. Tımbi nin endı wındıñ tı-namlak, en wakan Bepnalı tıke-galk taukak, tımbi natna bo en tıke-galk tambi, nokok kusatna tımba inda-dakle-ñımekak.”

22 Tımbi Judas no, wın Judas Iskaliot en nim, walı Yesu ni-nandımbi eñguk, “Wopum, nıtek tımbi dıkok kusaka wın niñdañgot tımbi inda-dakle-nımep elañ, gan kwelalok amatam dıwında nim?” 23 Tımbi Yesuli tambane niñguk, “Tıkap noli gınañlı nep kasıle-kulakta, endı nokok mandana kımıt-kle-kulak. Tımbi Bepnalı ama wandin wın tıke-galk tambi, Bep nıti endoñ bımbi, en gitा yakan papat kwambıñgan kundekamık. 24 Gan nin endı gınañlı nim nep kasıle-kulakta, endı nokok mandana nim kımıt-klelak. Tımbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ wın ñındıñ: wın natnalok manda nim, wın Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

25 Nak gama sın gitा kuñipi, nepek gitık wın sani-ta-bılet. 26 Gan gamanda Bepti sındok Pañgembilanji, wın Dindim Woñ, ni-mulim pımbi, nokok kınjannan sın gitा kuukak. Tımbi endı wakan nepenepek gitık sani-daut tı-sambi, natna manda sangut gitık wın tımbi kaikta-samumbi, bında nandi-tomnekaliñ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak walı busuk kwelan nanin wandin nım. Nak busuk wın samletta tımbi sindok gınañjılı milataumbi, misimisi nım tinekalıñ. ²⁸ Nak manda ñındıñ ikan sanbambi nandılıñ, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bindambo undane biutat.’ Sindı gınañjılı biañgan nep galk tambi, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sindı naka tımbi nandi-sılısılı tineleñ. Neta, Bepnalı nak napma klembi, loloñ sínk patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak wın nak man ñin itañgan sanı-talelet, wın kusei ñındıñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sindı nak manda biañgan elet wın gumañ nandi-kwambıñ danekalıñ.

³⁰ Nak sín gitा manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wın kusei ñındıñda: kwettok kandıkñe ama Satan endı nep tımbi kolauttok biupi tıłak. Endı nepek no ti-namektok gembı nım palmılak, ³¹ gan nak wandingan embi nım kímisip tıñmilet. Tambo nak Bepna gınañnalı kasilelet wın kwelan kuañdi nambı-nandi-dakleneliñdok Bepnalı nanı-dı̄kñeñguk wolok tuopgan tılet.

Ale, ip miłapi, pı̄m ñana.”

15

Wain komba sisinik wın Yesu en wakan

¹ Tımbi Yesuli yousimbi, gwañgwañila enbi eñguk, “Natna wain komba sisinik, tımbi nokok Bepnalı wain kenalok kandıkñe ama. ² Endı nokok kıtna gayam bien nım laliañ gitik wın dombımbi, ep kolım ñalak. Tımbi nokok kıtna gayam bien laliañ walı bien lali-sınk taneliñdok endı ti-dindime kena pa tıłak. ³ Tımbi komba kii gayam bien lalilalilik tı-dı̄ndı̄m eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgilıñ walı ikan sep ti-dı̄ndı̄m eumbi, Kunum Yambattok dainan dı̄ndı̄m indañgilıñ.

⁴ Tı̄kap kii gayamdi komba plon nım yousim patakta, walı engan bien laliuktok tuop nım, wı̄ndıñganganot tı̄kap sindı natnalok plon nım yousim pakañda, bienji lalineliñdok tuop nım. Wı̄ndıñda tımbi sindı natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekalıñ, tımbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuuat. ⁵ Natna wain komba, tımbi sindı nokok kıtna gayam. Nin endı nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousiletta, walı wakan bien asup pa lalilik. Wın kusei ñındıñda: nak napma klembi, bien lalilalilik telak no nım patak. ⁶ Tı̄kap ama noli nokoñ nım yousimbi patakta, endı komba gayam dombı kokottok wandin: wın tıke kolımbi, yañetaumbi, kii gayam diwın gitा ep kiupi, komba gınañ ep siu dı̄ndılık. ⁷ Tı̄kap sindı nokoñ yousim pakañ, tımbi nokok mandana

nandi-dasiañgiliñ wîn kîmít-kle-kuañda, sîndî Kunum Yam-batti wîndîñ ba wîndîñ ti-samektok nandañ wala kîndem ni-nandumbi, nandi-samekak.⁸ Nandi-samumbi, sîndî telak wîndîñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwânaï kuañ wîndîñ inda-daklelak, tîmbi nokok Bepnalî kot giñgit tîkelak.”

⁹ Yesuli yousîmbi, gwañgwâniila enguk, “Beptî nep galk tañguk, wîndîñgangot nak sep galk tañgut. Tîmbi nak yousîmbi, sep galk ta-ñauttok sîndî nokoñ yousim pat-nekalîñ. ¹⁰ Wîn natna Bepnalok endîkñe mandan kîmít-kle-talembi, endoñ yousim patet, tîmbi endî yousiyousiñgan nep galk talak, wîndîñgangot tîkap sîndî nokok endîkñe mandana kîmít-kleañda, sîndî nokoñ yousim patnekalîñ, tîmbi nak yousiyousiñgan sep galk tautat. ¹¹ Wîn nak simba sasat nandîlet wîn sîndî bo nandiñmbi, giñanjî giñañ tokñeumbi pat-samektok nandîlet, wala tîmbi nokok mandana kîmít-kleneliñdok sanit. ¹² Tîmbi endîkñe mandana wîn ñîndîñ: nak sep galk tañgut, wîndîñgangot sîndî giñañjîli tambo tîke-galk tî-ta-kunekalîñ.

¹³ Tîkap ama noli noliila ep galk tambi kîm-semekta, endî ep galk tîndîlok telak dîwîn gitik patak wîn makle-sin tauk. ¹⁴ Tîmbi tîkap sîndî nokok endîkñe mandana kîmít-kle-kuañda, sîndî nokok notnai sinik inda-dakleañ. ¹⁵ Nak sînda kena gwañgwa nombo nîm sanlet, tambo nak sînda nokok notnai sanî-talelet. Wîn kusei ñîndîñda: kena gwañgwâli molomdi nek nandi-sambat tîlak wîn nîm nandîlak, gan nokok Bepnalî nepek gitîñgitik nanguk wîn nak sînda sindakle-talewambi, sîndî ikan nandi-taleañ. ¹⁶ Sîndî nak nîm nep kasileñgiliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñîndîñ tîneliñdok sep dangut: sîndî ñambi, bienjî tîmbi indaukak, wîn bien papat kwambîñgan palekak wandin. Wîndîñ indaumek, sîndî nokok kotna plon Bep kîtîñmîmbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endî wolok tuop sinik ti-samekak. ¹⁷ Nak endîkñe manda ñîn bîndambo sanba nandîwît: sîndî giñañjîli tambo tîke-galk tî-ta-kunekalîñ.”

Gwañgwâniilok milap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

¹⁸ Yesuli bîndambo yousîmbi, ñîndîñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sîndî nîm nandi-kamalanekalîñ, wîn kwelalok giñgit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgilîñ. ¹⁹ Sîndî kwelalok giñgit kuumda, endî sînda nandum endok nosii tîmbîmbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgiipsinan nanin sep kasilewambi, sîndî natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nîm kuañ. Kusei wala tîmbi endî sînda nandi-kunjitta ti-samañ. ²⁰ Sîndî

manda ñin dama sangut wîn nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjîlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala tîmbi tîkap kwelalok giñgítñili nak nep tîmbi kolauktok nep kle-gîmgîm eñgilîñda, wîndiñgangot sindi bo sep tîmbi kolaneliñdok sep kle-gîmgîm enekaliñ, tîmbi tîkap endi nokok mandana nandi-dasimbi kîmit-kleñgilîñda, wîndiñgangot endi sindok mandanjî bo nandi-dasimbi kîmit-klenekaliñ. ²¹ Endi Bep nani-mukuk en nîm nandi-kiliñ tîñmañ, wala tîmbi sindi nokok giñgítñai kuañda tîmbi endi kolan wandin wîn tî-samnekaliñ.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut wîn ikan nîm enbamda, yomjîlok mîlap nîm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tîmbi endi yom tîndîlok etembî manda no nîm pat-semak. ²³ Naka nandi-kunjitta tînamlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tîñmîlak. ²⁴ Ba nak kundit gembînat gitikñin amali nîm tîndîn endok boñgîpsinan nîm pa tîmbamda, yomjîlok mîlap nîm pat-semek. Gan endi kundit wîn kañgilîñ, ganmek Bep niña nandi-kunjitta tî-nîmgîliñ, wala tîmbi yomjîlok mîlap kîmîlîm pat-semak. ²⁵ Endok endîkñe mandanjî gînañ ñîndîñ youyoulin patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta tî-namgîliñ,’ ²⁶ tîmbi manda walî bien tîmbektok endi wîndiñ tî-namgîliñ.’

Yesuli Dîndîm Woñdî gwañgwañii ep tîmbi pañgîtauktok e-kwambîñ dañguk

²⁶ Yesuli yousîmbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembilanji wîn Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ walî Beptoñnan nanin pîmbi, endok kusal sisinik wîn tîmbi inda-daklekak. Pîmek, nokok kusatna e-dakle tîmbekak, ²⁷ tîmbi sîni bo nokok kusatna e-dakle tî-ta-kunekaliñ. Wîn kusei ñîndîñda: sindi nak kena kusei kîmîkut naningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin walî inda-samumek, sindok nandi-kîliktiñji wolonda nîm pi pîuktok nak manda gitik wîn sanit. ² Endi it kiyaunjî gînañ nanin sep kle-kolîmbi, pawon kunekaliñ. Tîmbi wîndiñgot nîm. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wîli kîmbekakta, endi ‘telak wolok plon Kunum Yambat kîmit-klelet’ em nandukak, gan endi tîmbi kamalaukak. ³ Endi Bep niña nîm nandi-kiliñ tî-nîmañda tîmbi wîndiñ tî-samnekaliñ. ⁴ Nepek gamamek indaukak, wîn nak man ñin itañgan sanit-talelet. Wîn

* **15:20:** Manda wolok walân wîn ñîndîñ: kena molomda nîtek indañmîlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmîlak. ²⁶ **15:25:** Kap 35:19, 69:4

kusei ñindîñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekalîñ, wolondamek nak endok plon manda sangut wîn sindî nandîtomnekalîñ.

Nak sîn gitâ kuñgutta tîmbi kena kusei kîmîkut wolonda nepek wolok kasat gama nîm ti-samgut. ⁵ Gan man ñindîñgit nak Bep nanî-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin nolî ‘Dîk dendîñ ñaukañ?’ wîndîñ no nîm nanî-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda miñlap wandin sanletta tîmbi, sîmba gawattî sindok gînanjî tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñindîñ elet walî biañgan tiłak: nak sambi ñautat wolok bien walî sindoñ inda-samekak. Neta, tiłap nak nîm sambi ñautta, Pañgembîlalî sindoñ nîm biwîk. Tiłap nak sambi ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak. ⁸ Biłek, kwelalok gîñgitîila tîmbi dakle-semumbi, nandî-kwambîñ danekaliñ, wîn yom wîn nek sînîk, ba nin endî wîn dîndîm sînîk, ba Kunum Yambattî nîtek sînîk yambî-danbekak wîn endî nîm nandî-daklembi, nandum kamalalak. ⁹ Wîn ñindîñ: endî nak nîm nandî-kîlîktî tînamañ, walî yom biañgan sisînîk. ¹⁰ Tîmbi dîndîm kuñgulok kandañ wîn ñindîñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindî nombo nîm nambînekaliñ, walî nak dîndîm sînîk wîn tîmbi inda-dakleukak. ¹¹ Tîmbi ka-danî kenalok kandañ wîn ñindîñ: Kunum Yambattî kwet ñolok kandîkñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombî-tîkeuktok eu taleñgukta tîmbi amatam bo yambî-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindîñgit sindî wîn gitîk nandî-daklembi, nandî-dasineliñdok tuop nîm. ¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sisînîk wîn tîmbi inda-daklelak. Endî piłek, sindok nanandinjî ep tîmbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisînîk wîn nandî-daklenekaliñ. Wîn kusei ñindîñda: Woñdi enlok nanandinla manda no nîm eukak, tambo manda nîtek nîmbîmbi nandîlak wolok tuop endî eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak wîn sanbi indaukak. ¹⁴ Tîmbi endî nak manda nîmbambi nandîlak wîn sanbi indaukakta tîmbi, endî nokok kusatna engano wîn tîmbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nîtok nanandinet wîn noñganda tîmbi nak ñindîñ sanit, ‘Nak manda Woñda nîmbambi nandîlak wîn sînda sanit-dakleukak.’ ”

Mîlapsîlok kinjannan silisili gwañgwañiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesuli yousîmbi enguk, “Nain nîm ombataumbi, sindî nombo nîm nambînekaliñ, tîmbi nain nîm ombataumbi, biñdambo nambînekaliñ.” ¹⁷ Wîndîñ eumbi, endok gwañgwañii dîwîndî nîsîñgan ñindîñ eñgilîñ, “Endî ñindîñ elak, ‘Nain nîm ombataumbi, nîndî nombo nîm kanekamîñ, tîmbi nain nîm ombataumbi, biñdambo en kanekamîñ,

t̄mbi ‘Endi Beptoñ undane ñaukakta t̄mbi w̄ind̄iñ indaukak.’ Manda wolok walāt nek plon e-yout t̄tlak?’¹⁸ W̄ind̄iñ eñipi, n̄isiñgan e-nandiñḡiliñ, ‘Nain n̄im ombat-alak’ manda wolok walāt w̄i n̄itek? Nek elak w̄in n̄indi n̄im nandi-dakleam̄iñ.’

¹⁹ T̄mbi endi wala n̄i-nandiñel̄iñdok nandumbi, Yesuli yamb̄i-nandi-daklembi enguk, “Nak n̄indiñ sanit, ‘Nain n̄im ombataumbi, s̄indi nombo n̄im namb̄inekal̄iñ, t̄mbi nain n̄im ombataumbi, b̄indambo namb̄inekal̄iñ.’ W̄in manda wolok kuseila singan e-nandi tañ ba?”²⁰ Manda et walāt biañgan s̄inik. T̄mbi nak n̄indiñ sanlet: nak k̄imbambi, s̄indi kut-blamban embi, mano t̄inekal̄iñ, gan kwelalok ḡiñgitñili s̄ilisili t̄inekal̄iñ. T̄mbi s̄indok ḡinañji m̄ilata s̄inik taumbi patnekal̄iñ, gan s̄indi b̄indambo namb̄imbi, s̄indok nandi-m̄ilapsilok k̄injannan s̄ilisiliñ inda-samekak.

²¹ W̄in tamdi gwañgwa t̄ikelak wandin inda-samekak. Endok p̄iñgiñp gawat t̄ind̄ilok nainñin indalakta t̄mbi ḡinan m̄ilata s̄inik taumbi patak, gan endi gwañgwa t̄ikemek, gwañgwān indañm̄ilak walāt s̄ilisili m̄iumbi, m̄ilap w̄in ip kamalalak.²² W̄ind̄iñgangot nain ñolonda s̄indok ḡinañji m̄ilatalak, gan nak b̄indambo b̄i sambambi namb̄inekal̄iñ, wolonda walenjili bo k̄indem daumbi, s̄ilisiliñ ḡinañji tokñeukak, t̄mbi ama noli s̄indok s̄ilisiliñj̄ solom t̄ikeneliñdok tuop n̄im.²³ Nain w̄in indaumek, s̄indi nepek nolok plon nombo n̄im nak nani-nandiñekal̄iñ. W̄in biañgan s̄inik. T̄mbi nak n̄indiñ sanlet: s̄indi nepek no ba nola nokok Bepnala n̄i-nandiñekal̄iñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak.²⁴ S̄indi nokok kotna plon enda nepek nola n̄im n̄i-nandi-ta-b̄iñḡiliñ. Ale, man ñin s̄indi k̄indem ḡiñginemb̄i, n̄i-nandi t̄i-ta-kunekal̄iñ, t̄mbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandi-s̄ilisiliñ ḡinañji tokñeukak.”

M̄ilap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok gemb̄in kolān w̄in ip w̄ili p̄iñguk

²⁵ Yesuli yousimbi, n̄indiñ enguk, “Nak manda sanitab̄ilet w̄in eyout mandaliñgot sanliñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñipi, eyout manda nombo n̄im sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat ti-sametat.”²⁶ Nain wolonda s̄indi nokok kotna plon Bep n̄i-nandiñekal̄iñ. Nak Bept̄i sep k̄imilektok n̄i-nandutat w̄ind̄iñ n̄im sanlet, tambo n̄indiñ sanlet: w̄in s̄in en n̄i-nandiñekal̄iñ.²⁷ W̄in kusei n̄indiñda: s̄indi ḡinañjili nak nep galk tambi, nak Beptoñnan nanin p̄iñgut w̄in nandi-kwamb̄iñ da-kuañda t̄mbi endi sep galk tambi, n̄i-nandiñji nandi-samekak.²⁸ Nak en git̄a pakap kwelan p̄imbi indañgutta, man ñin kwet ñin bimbi, endoñ undane loupi t̄let.”²⁹ W̄ind̄iñ eumbi,

gwañgwañiili nîñgîlîñ, "Ei! man ip dîk eyout manda bimbi, manda indañgan nînilañ wîn! ³⁰ Man nîn nîndî gambî-nandamîñ, wîn dîk nepek gitîñgitîk nandi-talelañ, tîmbi nîndî gama nîm ganî-nandînambi, dîk ikan nîndok nanandîni ka-nandi-daklelañ. Kusei wala tîmbi nîndî dîk Kunum Yambattoñnan nanin pîñguñ wîn nandi-kwambîñ damîñ."

³¹ Tîmbi Yesuli tambane enguk, "Ba sîndî biañgan ip nandi-kwambîñ da-namañ ba? ³² Nandañ! Nîm ombat-aumbi, nain nîn ip inda-talelak: nokok kanjîknaili sep kleumbi, sîndî nak nambium, natnañgan palambi, sîndî noñgan noñgandî papusenembi, isînan pi ñâ-talenetañ, gankmek nokok Bepnalî nakîta patakta tîmbi nak natnañgan nîm paletet. ³³ Sîndî nokok gitânañ kuañda tîmbi busuk bîsîkñat wîn kasîleumbi pat-samektok nak manda wîn sanit. Kwelan ñolok miłap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembîn kolan wîn ip wîla pîñgukta tîmbi sîndok sîmbatsi saleun."

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nîmolo tîñguk

¹ Yesuli manda wîn eu taleumbi, kunum gitânañ deium loumbi, Beula nîmolo nîndîñ tîñmîñguk, "Ambep, nak miłap bembi, kîmbettok nain ip indalak. Dîk nandi-namumbi, nak dîkok Nîñañgalî kusaka engano wîn tîmba inda-dakleuktok dîk bo nokok kusatna engano wîn tîmbi inda-dakleukañ. ² Dîk ama nep kîmit-kleneliñdok namguñ, tîmbi nak kuñgu taletalen nîmnat enda emettok nandiñguñ, wala tîmbi dîk nak amatam gitîk yambi-dîkñeuttok napîkuñ. ³ Tîmbi kuñgu taletalen nîmnat wolok walan wîn nîndîñ: endî Kunum Yambat sisînîk noñgangot dîk nandi-kîliñ ti-gamañ, tîmbi Yesu Mesia dîk nanî-mukuñ naka nandi-kîliñ ti-namañ. ⁴ Dîk naka kena tîmbettok namguñ wîn gitîk tîmba taleñguk, tîmbi telak wolok plon dîtnalok kusaka engano wîn kwelan ñolok tîmba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man nîn dîk nandi-nambi, natnalok kusatna engano wîn nîndîñ tîmbi inda-daklewîn: kwet gama nîm indañlîmbi, nak dîkîta kuñîpi, nokok pipapatna engano pat-namguk wîn dîk bîndambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dîk kwelan kuañ endoñnan nanin dîwîn ep danbi, nokok gwañgwanai kunelîñdok yapıkuñ, tîmbi nak dîkok kusaka enda enî-dakle-semambi, endî dîk nandi-kîliñ ti-gamañ. Wîn endî dîkok gitîngitkai, gan dîk nakîta kunelîñdok yapıkuñ, tîmbi nak yambi-dîkñewambi, endî dîkok mandañga kîmit-kle-kumbi, ⁷ man nîndîñgit nambî-nandi-dakleañ, wîn dîk nepek gitîñgitîk namumbi pat-namlak

wal̄ biañgan dikoñnan nanin. Endi w̄ndiñ nandi-dakleañ, ⁸ w̄n kusei ñindiñda: d̄k manda naka nanguñ w̄n nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pi indañgut w̄n biañgan ka-nandi-dakleañ, t̄mbi d̄k nan̄-mukuñ w̄n ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda t̄mbi n̄molo ti-gamlet. Nak man ñindiñgit kwelan kuañ gitikta n̄molo n̄m ti-gamlet. Tambo nak ama nin d̄k nokok gwañwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot n̄molo ti-gamlet, w̄n kusei ñindiñda: endi d̄kok giñgítkai s̄inik. ¹⁰ W̄n nokok giñgít kuañ endi gitik d̄kok giñgítkai, t̄mbi d̄kok giñgítkai gitik endi nokok giñgítmai. T̄mbi endok kuñgunjili nokok kusatna engano w̄n t̄mbi inda-daklelak. ¹¹ Nak kombikan dikoñ biutat, t̄mbi kwelan ñolok nombo n̄m yousimbi kuutat, gan endila kwelan yousimbi kunekalíñ.

Bep Giñgi S̄inik n̄ti noñgan tamik, w̄ndiñgangot endi bo noñgan t̄neliñdok d̄k nandi-nambi, d̄kok gembíñga naka namguñ wal̄ ep kamaiukañ. ¹² Nak en gitá kuñipi, d̄k gembí namguñ wal̄ ep kamaimbi yambi-díkñe-tabiñgut. T̄mbi endoñnan nanin no kolandok giñgít kuñguk en noñgandiñgot kolañguk, nolii d̄iwînlî n̄m. W̄n manda youyoulin patak wal̄ bien t̄imbektok w̄ndiñ indañguk. ¹³ Ale, nak dikoñ biupi tiłet, gan nak nandi-silisili t̄ilet wolok tuopgan endi bo nandi-silisili t̄neliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gitik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ D̄k manda nanguñ w̄n nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgilíñ, t̄mbi natna kwet ñolok giñgít n̄m kulet, w̄ndiñgangot endi bo kwet ñolok giñgít nombo n̄m kuañ, wala t̄mbi kwelalok giñgít kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ. ¹⁵ D̄k kwet ñalinin yapma tīkeuñdok n̄molo n̄m ti-gamlet. Tambo nak ñindiñ n̄molo ti-gamlet: d̄k ep kamaiumbi, kolan molomdi ep t̄mbi kolaneliñdok tuop n̄m. ¹⁶ Natna kwet ñolok giñgít n̄m, w̄ndiñgangot endi bo kwet ñolok giñgít n̄m kuañ. ¹⁷ W̄ndiñda t̄mbi d̄kok mandañgalí kusaka sisinik w̄n e-daklelak, wal̄ ep t̄mbi pañgitaumbi, endi d̄tnalok giñgítkaiñgot kunekalíñ. ¹⁸ D̄k nak kwelan nan̄-mulimbi indañgut, w̄n d̄kok kenaña t̄imbettok. W̄ndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet. ¹⁹ T̄mbi endi bo biañgan kuñgunji d̄kok bi-gamneliñdok nak d̄kok kenaña t̄imbettok kuñguna d̄kok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilikti tiñminekaliñ enda n̄molo tiñguk

²⁰ T̄mbi Yesuli n̄molo yousim t̄mbi eñguk, “Bep, nak gwañwanai ¹¹ endañgot n̄molo n̄m ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañwanailok mandanjí nandiimbi,

nandi-kiliktì tì-namnekaliñ, enda bo nìmolo tì-gamlet. ²¹ Wìn Bep dìk nokok gìnañ palìmbi, nak dìkok gìnañ palambi, nìti noñgan tamìk, wìndiñgangot endì bo noñgan tìneliñdok nak nìmolo tìlet. Tìmbi kwelan kuañ gitikti dìk wakan nak nani-mukuñ wìn nandi-kwambibiñ daneliñdok nak nandi-kiliktì tì-namnekaliñdi Bep nìtok gìnañ patneliñdok nìmolo tìlet. ²² Nìti noñgan tamìk, wìndiñgangot endì bo noñgan tìneliñdok nak nandi-sembi, dìk pipapat engano naka namguñ pat-namlak wìn emambi pat-semjak. ²³ Wìn endì noñgan sìnik inda-talembi, noñgan tìneliñdok nak endok gìnañ palambi, dìk nokok gìnañ patañ. Endì wìndiñgan noñgan tìnekalìñ, wolonda kwelan kuañ gitikti ka-nandi-daklenekaliñ, wìn dìk wakan nani-mukuñ, tìmbi dìk nak nep galk tañguñ, wìndiñgangot nak nandi-kiliktì tì-namañ wìn ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nìm indañilimbì, dìk nak nep galk tañguñda tìmbi pipapat engano wìn namguñ pat-namlak. Bep, nak nìndiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endì bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wìn kanekaliñ. ²⁵ Bep ep tìndin dìndim molom, kwelalok gìñgitñiil dìka nìm nandi-gamañ, gan nakta nandi-kiliñ tì-gamlet, tìmbi dìk nani-mulìmbi indañgut wìn nokok gwañgwanai ñalì ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak dìkok kusaka engano wìn daut semgut, tìmbi yousimbi daut sem-ta-ñautat. Wìn dìk nak nep galk talañ, wìndiñgan endì bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gità kuuttok wìndiñgan tì-semetat.”

Yesuli enlok kusal tìmbi inda-dakleuktok kìm mìlapi, gwañgwañiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñgilìñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nìmolo tìmbi taleumbi, gwañgwañii git pakilìñnan nanin pìm ñambi, tuk no koi Kitlon wìn dìkñembi, oliv kombi kena no wandiñ pakuknan ña tomgìliñ. ² Endì wolok nain asup kìmìn tañgilìñda tìmbi Judas Yesu endok kanjìkñiilok kisìnan kìmilepi tìnguk endì bo kwet wìn nandiñguk. ³ Wìndiñda tapma ama biesi git Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama dìwìn eni-mukìliñ en wakit Romalok mik ama dìwìn Judaslı ep kiulìmbi, endì tou git sipalak ep pìndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judaslı yanañgilìmbi, kwet wolok biñgìliñ. ⁴ Biumbi, Yesuli nìtek

indañmektok wîn ikan nandi-taleñipi, ña ep tîmbi indaumbi enguk, "Sîndi nin lonjañ?"⁵ Eumbi tambane nîñgilîñ, "Yesu Nasalet nanin." Eumbi enguk, "Wîn nak ñakan." (Tîmbi Judas Yesu kanjîkñilok kîsînan kîmîkuk endi ama wolok boñgîpsînan ikuk.)

⁶ Yesuli "Wîn nak ñakan" wîndiñ eumbi, wolongan amali nandi-sîlîkñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñgilîñ.⁷ Wîndiñ tîmbimbi, bîndambo eni-nandîmbi eñguk, "Sîndi nin lonjañ?" Eumbi, "Yesu Nasalet nanin" wîndiñ nîñgilîñ.⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, "Wîn nak ñakan wîn ikan sanit. Wîndiñda tîkap sîndi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit." ⁹ Yesuli manda wîndiñ eñguk, wîn endi dama Beula ñîndiñ nîñguk walî bien tîmbektok eñguk, "Dîk ama nakîta kunelîndok namguñ wîn nak yambî-dîkñewambi, no nîm paiktlîñ."

¹⁰ Tîmbi Simon Petlolî kakit tîke bîñguk wîn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwa sîlanin no koi Malkus endok pawan kit dîndîm kandañ nanin wîlalîm pi piñguk. ¹¹ Wîndiñ tîmbimbi, Yesuli Petlola nîñguk, "Dîkok kakitka kwelnan suaeum piwîn. Bepnalî engan miłap ñîn kîmit-namguk wîn nîtekta tîmbi nîm bembet?"

¹² Tîmbi mik ama wakît endok telak damanjî ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tîkembi, kii imbi¹³ nañgîpi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgilîñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwîlat wolonda tapma amalok telak damanjî kuñguk. ¹⁴ Wîn Kaiafas en wakan Juda ama biesîla nanandî dama ñîndiñ emguk, "Ama noñganlıñgot amatam gitîktok kînjanjî kîmbek wîn kîndem."

Petlolî Yesula "Nîm nandiñmilet" eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

¹⁵ Yesu nañgîp ñañgilîmbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgîmîk. Tapma amalok telak damanjî endok sambaliilî gwañgwa no wîn nandiñmîñgilîñ, wala tîmbi endi telak damalok il sañ jimba gînañ Yesu kîndem klem loñguk, ¹⁶ gan Petlolî telak yama pawan ikuk. Tîmbi gwañgwa nin telak damanjîlok sambaliilî nandiñmîñgilîñ endi pi ñambi, telak yama kandîkñe wembela Petlolok plon manda nîmbimbi, yama piśalîmbi, gwañgwa walî Petlo nañgilîmbi, gînañ loñgîmîk. ¹⁷ Loumbi, yama kandîkñe wembe walî Petlo nî-kañbi

* **18:15:** Yoanelî gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

eñguk, “Nim kañbi, dík bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi níñguk, “E, nak nim.”

¹⁸ Sasale tñgukta tñmbi tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbí, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

*Tapma amalok telak damanjíli Yesu n-i-nandinandi tñguk
(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)*

¹⁹ Tñmbi Anas tapma amalok telak damanjí damañgan pakuk endi Yesu n-i-kañbi, endok gwañgwañilok plon ba manda e-daut tñlñguk wolok plon n-i-nandinandi tñguk.

²⁰ Tñmbi Yesuli ñindin tambane níñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, wñn Juda amatam gitikti it kiyaunjí ginañ ba tapma ilan kñmín tañ wolok nain tuop manda eni-daut t-i-sem-ta-kuñgut, tñmbi nak kwet sembinnan nepek no nim eñgut. ²¹ Wala tñmbi nekta naka nani-nandilañ? Manda enbambi nandigiliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak engut wñn nandañ.” ²² Wñndin eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wípi níñguk, “Dík tapma amalok telak damanjí enda nitekta manda wñndin tambane nílañ?”

²³ Eumbi tambane níñguk, “Manda ewa kamalalakta, wñn kusei nani-dakleumbi nandíwa, ba dñndim eletta, dík nekta slakan nitañ?” ²⁴ Tñmbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbin nañgip ñambi, tapma amalok telak damanjí Kaiafas endoñ ñañgiliñ.

*Petlolí Yesula Nim nandimilet' bñndambo eñguk
(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)*

²⁵ Tñmbi Simon Petlolí komba sei-palibñlimbi, n-i-nandimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, dík bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kimit-sembimbi enguk, “E, nak nim.”

²⁶ Tñmbi tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgwa no, wñn ama nindok pawan Petlolí wili díkñeñguk endok wekai dipti Petlola ñindin níñguk, “Dík oliv komba kena ginañ en gitá kuumbi gambit wñn!” ²⁷ Eumbi, bñndambo “Wñn nak nim” eumbi, wolongan puputtí kitñguk.

*Pilatolí Yesu ama wapmañ kuñgunla n-i-nandi tñguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

²⁸ Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañgipi, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañgiliñ, gan il ginañ nim loñgiliñ, wñn kusei ñindinda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yam-battok dainan kolambi, Kamaikamai gwílattok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nim. It ginañ nim lombi,

sañ jimba ginañ palimbì, ²⁹ Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandimbì eñguk, “Sindi ama ñala manda nitek embi, kit yout tiñmañ?” ³⁰ Eumbi tambane niñgilin, “Endi kolan tindì ama nim palimda, dikok kikanan slakan nim kimitneñ.” ³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap windinda, sin en tikembi, sinlok endikñe mandanjì kimit-klembi, manda plon kimirit.” Eumbi, ama biesili niñgilin, “Juda nindok endikñe mandanili en kimkimlok elak, ³² gan Roma sindok endikñe mandanjili nindì sep lapipi, windiñ tineñdok kimitsip patak.” ³³ Juda ama biesili Pilatola windiñ niñgilin, walì timbi inda-dakleñguk, win Yesuli damañgan kimkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda walì bien timbep tiñguk. ³⁴

³³ Timbi kandikñe Pilatoli ama bieslok mandanjì nanditalembi, kandikñe amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitinum biumbi ni-nandimbì eñguk, “Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?” ³⁴ Eumbi tambane niñnandilnguk, “Ba dik manda win ditnalok nanandilngala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?” ³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandigamet? Win ditnalok amatamgai git tapma ama biesili gepbi, nokok kitnanan gapikañ. Dik nitek sinik tiñguñ?” ³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama bieslok kisinan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim.”

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, “Windinda ditna ama wapmañ windiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ win dindim elañ. Win kusei biañgan sisinik win e-dakle kena timbettok menali napmiumbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik win tikekwambini dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandimbì nandi-dasiañ.” ³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik win nek sinik?”

Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk, gammek kimbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Timbi Pilatoli bindambo pimbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nim timba indalak.” ³⁹ Gan nak sindok ep tindinji no kimit-klembi, Kamaikamai gwiat tuop ama no it kwambini ginañ nanin sindok pa pisatsamlet, wala timbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama

³⁸ 18:31: Wok Pris 24:16 ³⁹ 18:32: Yoane 3:14, 12:32-33

wapmañjî nînîn en pîsat-samettok nandañ ba?" 40 Wîndiñ eumbi, endî kwawañganembi, tambane nîñgilîñ, "Nîm yañ! Barabas kak pîsat-nîmîñ!" Barabas wîn endî ama piñpiñen nin Roma ama mik tî-semliñguk. *

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amalî toa pîsîk asupnat gaut gwîlaptî tîndîn walî Yesu waipgilîñ. ² Tîmbi ama wapmañ walan esîlimiñipi, toa no pîsîkñat walî bondînembi, kumbannan kîmîli pîumbi, sauloñ gîmin dasi-miñgilîñ. ³ Wîndiñ tîñipi, ama noñgan noñgan endoñ biñgilîñ tuop endî walan noñgangot tîmbi, "Judalok ama wapmañjî, we!" wîndiñ nîmbi, timan dai plon kît pîndîm wîkîliñ.

⁴ Tîmbi Pilatoli bîndambo pîmbi, kîmîn gîtiktoñ ñambi enguk, "Nandîwit: nak en sîndoñ nañgîp bîwambi, sîndî ñîndîñ ka-nandîwit: nakta endok yomînlok bien lonjî nîm kañ bilet." ⁵ Tîmbi Yesu en toa pîsîkñat bondînen git sauloñ gîmînnat wakît pî ilîmbi, Pilatoli daut sembi enguk, "Ama ñîn kawît!" ⁶ Wîndiñ eumbi, tapma ama biesî git tapma ittok kamaikamai amalî Yesu kañgilîñ, wolongan endî wopumgan kîtîmbi eñgîliñ, "Kloñbat plon wîli kîmbîn!" Eumbi, Pilatoli manjînan tîkembi enguk, "Nakta endok yomîn yolonjîletta tîmbi sîndî en tîkembi, kloñbat plon wîlit." ⁷ Tîmbi Juda ama biesili tambane nîñgilîñ, "Endî enla 'Nak Kunum Yambattok Nîñâñ' wîndiñ pa elak, tîmbi endîkñe manda pat-nîmlak walinin noli ama wandisî wîn yandîp kîmnelîñdok elak."

⁸ Tîmbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wîn nandîñguk wolonda endî wîli kîmnelîñdok eu taletalela mîsi sînîk tambi, ⁹ Yesu it gînañ nañgîp lombi, nî-kañbi eñguk, "Dîk denanin sînîk?" Gan Yesuli tambon no nîm tambane nîñguk, ¹⁰ wala tîmbi Pilatoli nîñguk, "Nîtek? Ba dîk manda tambon no nîm nanlañ ba? Nak dîk slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kîmbeñdok gembî pat-namlak, wîn dîk nîm nandî-daklelañ ba?" ¹¹ Tîmbi Yesuli tambane nîñguk, "Kunum Yambattî gembî nîm gamumda, nepek no tî-nameñdok gembî no nîm pakamek. Kusei wala tîmbi ama nin nak dîkok kîkanan napîkuk endok yomînlî dîkok yomga maklelak." *

¹² Pilatoli manda wala tîmbi Yesu kañbiuktok telak lonjîñguk, gan Juda ama biesili kwawa tîmbi kîtîmbi, Pilatola nîñgilîñ, "No en enla ama wapmañ elak, endî Roma ama wapmañ Sisala kanjîk tîñmîmbi e-ta-pî tîñmîlak.

* 18:40: Maleko 15:7 * 19:11: Yesuli tapma amalok telak damanjî Kaiafas endok plon e-yout tîñguk bek.

Wîndiñda tîkap dîk ama ñin kañbiutañda, dîk bo Sisalok nol nîm indalañ.”¹³ Pilatoli manda wîndiñ nandîmbi, wolongan endî Yesulok mandan eu taleuktok en nañgîp pîmbi, ka-danî amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pîndîmlî galgalin wolok. (Juda amalok mandanjînan kwet wolok koi wîn Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amalî Kamaikamai gwîlattok nepek gitik ti-jumit tiñilîmbi, kwet boñgîp taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sîndok ama wapmañjî ñin kawit!”¹⁵ Eumbi, endî kîtîmbi eñgilîñ, “Nañgîp ñawit! Nañgîp ñawit! Nañgîp ñambi, kloñbat plon wîli kîmbin!” Tîmbi Pilatoli enguk, “Nîtek? Sîndok ama wapmañjî ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wîli kîmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñîndiñ tambane niñgilîñ, “Nimbek no en nîndok ama wapmañni nîm, Sisa en noñgan.”¹⁶ Wolongan Pilatoli nandî-semibi, Yesu kloñbat plon wîli kîmneliñdok kîsinan kîmîkuk.

Yesu kloñbat plon wîli kîmîñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wîndiñda mik amalî Yesu walinin nañgîp ñambi, enlok kloñbat miñum bembîmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjînan Golgata, wandiñ nañgîp ñambi,¹⁸ kloñbat plon wîkilîñ. Tîmbi kolan tîndî ama tîpet wakîta yandîpbi, no tombon no tombon, tîm Yesu en endok boñgîpsetnan ep samba embi, mambî ikîlîñ.

¹⁹ Tîmbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam miñdiñ plon kundit ñîndiñ youp kîmîkîlîñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañjî.”²⁰ Kundit wîn Juda wakît Roma ba Grik endok mandanjî plon youp kîmîkîlîñ, tîmbi Yesu wîkilîñ wîn it kwet ñasîñgan pakukta tîmbi Juda ama asupgandi manda wîn kañbi pinakîlîñ.²¹ Tîmbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nîm tîmbîmbi, Pilato nîmbi eñgilîñ, “Dîk ‘Juda amalok ama wapmañjî’ wîndiñ nîm yout. Tambo ñîndiñ yout, ‘Ama ñalî en ‘Nak Juda amalok ama wapmañjî’ eñguk.’” Wîndiñ eumbi,²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlalîñ wîndiñgan palîn.”

²³ Tîmbi mik amalî Yesu kloñbat plon wît-talembi, endok dasindasin tîpet tîpet wîn ep danbi, molom tuop tuop epgîlîñ. Tîmbi endî wîndiñgot endok kiupin ombap tîkembi kañgilîñ, wîn kiupi wîn sandum noñgandîñgot tîndîn, dîmbo nîmnat,²⁴ wala tîmbi endî wala kau kîndem daumbi, nîsîñgan ñîndiñ eñgilîñ, “Wîn wilapnambi kolauk, wala tîmbi molom nin sînîk wîn indauktok nîndî tîmbi-indalok

sañala tīna!” Wīndiñ embi, tīmbi-inda sañala tīmbimbi, kiupi wolok molom indaumbi, manda nīndiñ youyoulin patak wal̄ bien tīnguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi,
sandumnala tīmbi tīmbi-inda sañala tīngiliñ.” [☆]
Wolok tuopgan mik amali tīngiliñ.

²⁵ Tīmbi Yesulok meñ wakit meñlok dalañ, ba Klopas tam̄in koi Malia, tīmbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbal̄ kuseinan ikiliñ. ²⁶ Tīmbi Yesuli enlok meñ git gwañgwan nin gīnañl̄ kasileñguk wīn endi nāsiñgan ilimb̄i kañbi, gwañgwa wolok plon meñla nīndiñ nīnguk, “Tam, nīn dīkok nīñañga wakan.” ²⁷ Wīndiñ em tambanembi, gwañgwa wala nīndiñ nīnguk, “Nīn dīkok meñga wakan.” Tīmbi nain wolonda gwañgwa wal̄ Yesulok meñ nañgilimbi, endok ilnan ñaumbi ka-dīkñeñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesuli nandīñguk, wīn endi kena nek tīmbektok indañguk wīn gitik ip tīmbi taleñguk. Tīmbi manda enlok plon youyoulin patak wal̄ bien tīmbektok endi nīndiñ eñguk, “Tukta kīmlet.” [☆] ²⁹ Tīmbi kwet kambot nolok gīnañ wain tuk kimb̄iñ wīlimbi, wolok pakuk. Wīndiñda ama noli nepek busukñanen tuk tiañelok no tīkembi, wal̄ wain tuk gīnañ wīsimbi, kombi koi hisop wolok bem kusip bañak gīnañ kīmipi, man plon kīmīlim loumbi nañguk. ³⁰ Wain tuk kimb̄iñ wīn nañbi eñguk, “Ip tīmba talelak.” Wīndiñ eñipi, kumbam bium gwasei pīumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kīmipi kīmīñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup tīmbimbi, Juda amatamdi wolok ti-pañgipañgle tīngiliñ. Tīmbi Juda ama biesili ama kloñbat plon yandipmīum pakiliñ endok piñgipsili Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nīm tīmbimbi, Pilatoloñ ñambi nīngiliñ, “Dīk kīndem nandī-nīmbi, mik amala enbimbi, endi endok kesisi kwandat wīli gīlo-semum platikan kīmbimbi, piñgipsi ep pīmbi, ep ñawit.” Wīndiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbimbi, ³² endi ama tipet Yesu git yandipgiliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wīli gīloumbi, siñgi nolok wīndiñgot tīngiliñ. ³³ Tīmbi Yesuloñ bīm kañgilin, wīn en ikan kīmīñguk. Wīndiñ kañbi, endok kesisi kwandai nīm wīli gīloñguk. ³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombimbi, wolongan wekat git tuktı yalimulimbi, Yesuli biañgan kīmīñguk wīn inda-dakleñguk.

³⁵ Wīn sindi bo nandī-kīlikti tīneliñdok nepek wīn dailiñgan indaum kañguktı wolok gembīn ipi elak. Endok e-dakle mandan wal̄ biañgan tīlak, tīmbi endi manda

[☆] 19:24: Kap 22:18 [☆] 19:28: Kap 22:15, 69:21

biañgan elak wîn ikan nandi-talelak. ³⁶ Nepek nek in-dañguk walî manda youyoulin patak walî bien tîmbektok indañguk. Neta, manda nolî ñîndîñ elak, “Kwandai no nîm wîli gîlolok,” ³⁷ tîmbi no wîn ñîndîñ, “Endî ama youli tomtomin enda daut deinekalîñ.” ³⁸

Yesu sum gînañ kîmîkîlin

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatis nanin † endî Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misiñgukta tîmbi gitâñgitak pat-semibiñguk. Yesu kîmîñgukta endî Pilatoloñ ñambi, ñîndîñ nî-nandîñguk, “Nak Yesulok dalandan kîndem tîke ñawit ba?” Eumbi nandi-ñîmumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bîndîpi, tîke ñañguk. ³⁹ Tîmbi Nikodemus [‡] damañgan tim nola Yesu ña kañguk endî bo bîñguk. Endî gwasap mîliñ kîndem walân tîpet 30 kilo ba nîtek kiukiulin wîn ep bîñguk. ⁴⁰ Ama tîpet endî Yesulok dalandan tîkembali, Juda amalî dalandanjîlok plon pa tañ telak wîn klembi, gwasap endok plon kîmîpi, sandum satnindi tîmip imgîmîk.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wîkîliñ kwet wolok ñasîñgan gwatnam kena no pakuk, tîmbi kena wolok gînañ sum kawat tombañ gitikñin no pakuk, wolok ama dalandan gama no nîm kîmîkîmîlin. ⁴² Sabat patnandi nain wîn indaup tîmbîmbi, sum ñasîñgan pakukta tîmbi endî Yesulok dalandan wolok tîke ña kîmîpi, sum telak yama masipgîmîk.

20

Yesulok dalandan sum gînañ nîm pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

¹ Kena nain kusei kîmîkîmîlinan kwet gama nîm salañîlîmbi, Malia Makdala nanin endî Yesulok sumnan ñambi kañguk, wîn kawat sum telak yama masimasipmîn wîn tîke lo tambon kîmîlîm pakuk. ² Wîndîñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo git gwañgwa no Yesuli gînañli tîke-kasileñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tîke ñambi, delok kîmîlîm patak wîn nîndî nîm nandamîñ.”

³ Wolongan Petlo git nol endî iset bimbi, sumnan ñandepi ⁴ yakan woñep ñañgîmîk, gan nol walî Petlo maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama pawon mumuñembi, gînañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tîmîtîmîlin wîn kañguk, gan gînañ nîm loñguk.

^{† 19:36:} Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ^{‡ 19:37:} Sekeraia 12:10

^{† 19:38:} Josep Alimatis nanin endî Juda amatam dok kandikñenjî ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ^{‡ 19:39:} Nikodemus endî Juda amatam dok kandikñenjî ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

⁶ T̄mbi Simon Petlol̄ siñgi klem b̄i tombi, sum ḡinañ lombi kañguk, w̄in Yesulok kwel k̄njannan sandumliñgot pakuk.
⁷ Sandum no endok kumbam imim̄n wal̄ d̄w̄in no git̄ n̄m pakuk. Tambo sandum w̄in engan kwasanembi, giñgiñgan k̄imilim pakuk. ⁸ T̄mbi gwañgwā dama sumnan tomguk endi w̄indiñgot ḡinañ lombi, nepenepek git̄ik w̄in kañbi, Yesu m̄lakuk w̄in nandi-kwamb̄iñ dañguk. ⁹ (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanli Mesial̄ k̄imnan nanin m̄lalektok elak w̄in gama n̄m nandi-tomgil̄iñ.)

*Yesul̄ Malia Makdala nanin endoñ indañguk
 (Maleko 16:9-11)*

¹⁰ T̄mbi gwañgwā t̄ipet endi isetnan undane ñañgim̄k, ¹¹ gan Malia Makdala nanin endi sumnan undane b̄i tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. T̄ñipi mumuñembi, sum ḡinañ deium loumbi, ¹² eñalo t̄ipet dasindasinjet satnin w̄in yamb̄iñguk. Endi Yesulok kwel k̄njannan pipakim̄k, noli kumbam kandañ pilim̄bi, noli kesii kandañ pipakuk. ¹³ Pipapi niñgim̄k, “Tam, d̄ik neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan t̄ike ñam, delok k̄imilim patak w̄in n̄m nandilet.” ¹⁴ W̄indiñ eñipi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilim̄bi kañguk, gan endi en gama n̄m ka-nandi-tomguk. ¹⁵ T̄mbi Yesul̄ ni-kañbi eñguk, “Tam, d̄ik neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Maliali “Kena kandikñe ama kalet” w̄indiñ nandim̄bi niñguk, “Ama wopum. T̄ikap d̄ik ñali t̄ike ñañañda, nanbi nandim̄bi, d̄ik kwet delok k̄imilañnan ñambi, natna t̄ike ñam k̄indit tapliutet.”

¹⁶ T̄mbi Yesul̄ Malialok koi kit̄umbi, endi t̄ikile ka-nandi-tombi, Juda mandanjinan “Rabonai” niñguk. (W̄in niñilok mandanjinan ‘Nokok nandautna’.) ¹⁷ Maliali Yesula w̄indiñ kit̄umbi, t̄ike-kaumbi, Yesul̄ niñguk, “Nambik bi! Nak gama Bepnaloñ n̄m undane loñgut, wala t̄imbi nombo n̄m nep kawit̄. D̄ik nokok kwayanailoñ * ñambi, ñiñdiñ enbekeañ, ‘W̄in nokok Betna git̄ sindok Beps̄i, nokok Yambatna git̄ sindok Yambats̄i, nak endoñ undane loupi t̄ilet.’” ¹⁸ T̄mbi Malia Makdala nanin endi Yesulok gwañgwāñiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesul̄ manda niñguk w̄in wakan kasat ti-semumbi nandil̄iñ.

*Yesul̄ gwañgwāñiloñ inda sembi ti-semguk
 (Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

¹⁹ Kena nain kusei k̄imik̄imilinan sandap wolonda kwet k̄ilim eumbi, Yesulok gwañgwāñili k̄imin t̄i-pakiñliñ. Endi Juda ama biesila misiñgil̄iñda t̄imbi it yama kekak

* **20:17:** Yesul̄ enlok kwayañila eñguk, w̄in endi gwañgwāñiloñ plon e-yout tiñguk.

tı sip kwambıñ da-talembi pakılıñ. Palıñılımbi, Yesu en boñgipsinan indam ipi enguk, "Busuk pat-samun." ²⁰ Wındiñ e-talembi, enlok kii bim tıpet wakıt bambau gılıñ daut semumbi, endı Wopum en wakan wın ka-nanditom sìnık tambi, sılışılılı tokñe-semguk. ²¹ Tımbi Yesuli bındambo enguk, "Busuk pat-samun. Bepti nak nani-mukuk, wındiñgangot nak bo sindı sanı-mutet." ²² Wındiñ e-talembi, man woñlı ep pendipi enguk, "Sındok gınañji gınañ Dındım Woñ kasilewıt! Kasile-talemek, ²³ Woñ walı daut samlak, wın Kunum Yambattı ama nolok yomın biñmıtñguk ba nım, tımbi wolok tuop sindı amatamda kındem nındiñ eni-dakle-semnekaliñ, 'Yomjılık mıláp wın wiat-taletalen,' ba 'Yomjılık mıláp wın kımılım pat-samlak.'"

²⁴ Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endı nolii git nım pakuk. ²⁵ Nım pakukta, endok noliliñ nındiñ nıñgililiñ, "Nındı Wopum kañgımın!" Gan endı enguk, "Tıkap nak dautnalı biliñdok gil endok kii bim plon nım kautat, tımbi kıtna nıñaañlı kii bim wandan gınañnan nım suaeutat, tımbi bambau wanda wın nım tıke-kautatta, sindı nek eañ wın nak nım sìnık nandı-kwambıñ dautat."

²⁶ Sande noñgan taleumbi, gwañgwali bındambo it gınañnan kımın tımbımbi, Tomaslı en git yakan pakılıñ. Endı yama kekak tı sip kwambıñ da-talembi pakılıñ, gammek Yesuli bındambo boñgipsinan bi indam ipi enguk, "Busuk pat-samun." ²⁷ Wındiñ eñipi, Tomasla kii bim daulımımbi nıñguk, "Kıka nıñaañ kıtna gil plon kımipi, kıtna ka! Tımbi kıka kot suapi, nokok bambatna tıke-nandı! Dık nandı-bendı nombo nım tımbekañ, tambo nak kaik patet wın nandı-kwambıñ daukañ!" ²⁸ Eumbi tambane nıñguk, "Dık nokok Wopumna git Yambatna." ²⁹ Eumbi, Yesuli nıñguk, "Ba dık nambılañda tımbi nandı-kılıktı tı-namlañ ba? Nin endı nım nambañ, gan wandingan embi nandı-kılıktı tı-namañ, endı Bepnalok dainan amatam diwın yapma kle pakañ."

Kusei nekta pepa nıñ youyoulin patak

³⁰ Yesuli gwañgwañilok dausınan jimba kundit diwın asupgan tıñguk, gan wın pepa ñolok gınañnan nım youyoulin patak. ³¹ Gan kundit youyoulin patak walı kusei nındiñda youyoulin: sindı manda nıñ pinat nandı tımbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nıñaañ, wın nandı-kwambıñ danekaliñ, tımbi nandı-kwambıñ dañipi, endok gitnılık kuañda tımbi kuñgu sisinik wın kasilenekaliñ.

21

Yesuli tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesuli gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endi bïndambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wïn ñïndiñ: ² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) git Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakit Sebedilok ñïñõñiit tipet ba Yesulok gwañgwañiit ti pet no yakan kïmïn ti-pakiñiñ. ³ Palïñilimbi, Simon Petlolï noliila enguk, “Nak mïkbalak lolonjila ñautet.” Eumbi ñiñgilin, “Ñïndi dikita yakan ñanetamiñ.” Wïndiñ embi, walinin pïm ñambi, kïkeñ plon lom ñambi, mïkbalak lik tiatia kena tiñgilin, gan tim ombap wolonda mïkbalak no nïm epgilin.

⁴ Kwet salaup tiimbimbi, gwañgwañiili Yesu kinanjatnan palimbi kañgilin, gan endi en Yesu wïn nïm ka-nandi-tomgilin. ⁵ Tiimbi Yesuli kitsembe enguk, “Notnai! Ba sïndi mïkbalak no nïm epmilin ba?” Eumbi, “Nïm ep-mamit” wïndiñ nïmbimbi, ⁶ endi enguk, “Ale. Liks! kïkeñ kit diñdim kandañ kolï piumbi epnetañ.” Eumbi, endi bïndambo lik wïn kolï piumbi, mïkbalak asup epgilin da tiimbi lik wïn tiañeum kïkeñ plon lambilambilok tuop nïm.

⁷ Wolongan Yesuli gwañgwa gïnañli ti-ke-kasileañguk endi Petlola ñïndiñ ñiñguk, “Wïn Wopum engan!” Simon Petlolï manda “Wopum” wïndiñ nandimbi, dasindasin kiundiñ biñguk wïn ti ke dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ gïnañ dikokuk. ⁸ Tiimbi gwañgwa diwïndi Petlo kïkeñ plon klembi, mïkbalak lik tokñetokñen wïn tiañembi, kinanjatnan bi tomgilin. Kwet wïn mayañgan sïnik nïm, 100 mita ba nitik wolok tuop. ⁹ Kinanjatnan pïmbi, komba di-papal kañgilin, tiimbi komba galk plon mïkbalak wakit plaua nanañ diwïn palimbi kañgilin. ¹⁰ Tiimbi Yesuli enguk, “Mïkbalak kombikan epmilin diwïn ep biwit!” ¹¹ Eumbi, Simon Petlolï kïkeñ plon lombi, mïkbalak lik tiañeumbi, tuk pawon kinanjatnan lambiñguk. Mïkbalak wopum sïnik 153 gitlik wali pi lik tiimbi tokñeñgilin, ganmek lik wali nïm blañganeñguk.

¹² Tiimbi Yesuli bim, nanañ naneliñdok enguk. Gwañgwañiili en Wopum wïn ip nandimigilin da tiimbi, endi gitlik wali “Dik nin?” wïndiñ ni-nandinep misiñgilin. ¹³ Tiimbi Yesuli bimbi, plaua wakit mïkbalak epbi, emumbi nañgilin.

¹⁴ Yesuli kïmnan nanin milakuk wolok siñgi kandañ endi gwañgwañiiloñ wïndiñ inda-semumbi, nain ti pet git no tiñguk.

Yesuli Petlola endok giñgitñii yamb-i-dikñeuktok niñguk

¹⁵ Nanañ nanbi taleumbi, Yesuli Simon Petlo ni-nandimbi eñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dík nokok gwañgwanai díwín ñin yapma klembi, giñañgalí nak nep kasile-sinik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tímbi, Wopum, nak giñañnalí dík gep kasilelet wín dík ip nandilañ.” Wíndiñ eumbi, Yesuli enlok giñgitñiilok plon Petlola niñdiñ niñguk, “Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tímbi bïndambo ni-nandumbi, nain tipet tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dík giñañgalí nak nep kasile-sinik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tímbi, Wopum, nak giñañnalí dík gep kasilelet wín dík ip nandilañ.” Wíndiñ eumbi niñguk, “Nokok sipsipnai yamb-i-dikñe ti-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tímbi bïndambo ni-nandumbi, nain tipet git no tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dík giñañgalí nak nep kasilelañ ba?” Yesuli “Dík giñañgalí nak nep kasilelañ ba?” wíndiñ eumbi, nain tipet git no tiñgukta tímbi, Petlolí giñañ koläumbi niñguk, “Wopum, dík nepek gitik ip nandi-talembi, nak giñañnalí dík gep kasilelet wín namb-i-nandilañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ. ¹⁸ Wín biañgan tímbekeañ.

Tímbi nak niñdiñ ganba nandi. Dík sim plon papi, dítnañgan biñgwílap tembi, delok ñaupi nandiliñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñaliñguñ, gan dík gilik tímbekeañ nain wolonda dík kika ti-ke-loumbi, nimbek noli gep topmbi, kwet nim ñañalok nandi-galk talañnan ganañgilimbi ñaukañ.” ¹⁹ (Yesuli wíndiñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi giñgit miuktok telak ni tek plon kimbekak wín tímbe inda-dakleñguk.) Tímbi yousimbi, niñdiñ niñguk, “Dík nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñin youkuk endok mandan

²⁰ Tímbi Petlolí tambanem kañguk, wín Yesuli gwañgwa nin giñañli ti-ke-kasileñguk endi ep klem biñguk. (Endi gwílattok nanañ yakan na-pakiliñ, wolonda gwañgwa walí wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandimbi eñguk, “Wopum, wín nindi sinik dík kanjikkailok kisinan gapilekak?”) ²¹ Petlolí gwañgwa wín kañbi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ ni tek indañmekak?” ²² Eumbi niñguk, “Ti-kañ nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, walí díkok nepek nim. Díkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tímbi manda walí Yesu kimit-kle-kuañgilíñ endok boñgi-psinan sapakñeumbi, ama walí nim kimbekak wíndiñ nandiñgilíñ. Gan Yesuli Petlola niñdiñ nim ni mbí eñguk,

“Gwañgwa walî nîm kîmbekak.” Tambo endî ñîndîñgot eñguk, “Tîkap nak undanem bî tombetat, endî wolok tuop yousimbi kuuktok nandîñmetta, walî dîkok nepek nîm.”

²⁴ Gwañgwa walî wakan nepek gitîk wolok gembîn ipi, ñolok yout-talelak. Tîmbi nîndî mandan youkuk wala nandîna biañgan sînîk tîlak.

²⁵ Yesulî kundit kusei kusei asup dîwîn no wakit tiñguk. Tîmbi nak ñîndîñ nandîlet: nîndî kundit gitîñgitîk wîn youtnamda, pepa asup sînîk indaumbi, nîndî kwet tuop tuop pepa gitîk wîn kîmitneñdok kwet lonjîneñ.